

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СВИРИДЮК НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

Примірник № 1

УДК 378.011.3-051:6]:7.012:392(=161.2)+(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ
ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЕТНОДИЗАЙНУ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

01 Освіта / Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 Наталія Свирідюк

Науковий керівник
Борисова Тетяна Миколаївна
кандидат педагогічних наук, доцент

АНОТАЦІЯ

Свиридюк Н. О. Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», галузі знань 01 Освіта / Педагогіка – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, МОН України, Полтава, 2023.

Етнодизайн є синергією народного мистецтва та сучасних технологій дизайн-проекування. Технології етнодизайну, спираючись на глибоко національну традицію, сприяють створенню сучасних проєктів, що втілюють етнічну унікальність та є цікавими для всього світу. Зважаючи на перспективи оновлення та розвитку Нової української школи, найбільш привабливими для впровадження етнодизайну в освітній процес має освітня галузь – технології. Зокрема, актуальності набуває підготовка майбутніх учителів технологій та її етнодизайнерський напрям, що повинні не лише відповідати сучасним вимогам, а й майбутнім викликам. Визначальну роль у підготовці майбутніх учителів технологій відіграє володіння інноваційними технологіями навчання етнодизайну, вміння їх адекватно застосовувати в освітньому процесі. Тому дослідження методичної специфіки підготовки майбутніх учителів технологій, що впливає на ефективність впровадження етнодизайну в професійній педагогічній діяльності, є актуальною.

У дисертації основна увага приділена народній ляльці як об'єкту етнодизайну, в якому прослідковується синергія різноманітних видів традиційного декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема вишивки, ткацтва, прийомів традиційного крою, валяння з вовни, вибійки, фарбування рослинними барвниками, аплікації, виготовлення штучних квітів традиційним способом, плетіння з природних матеріалів, бісеронанизування, роботи зі шкірою, виготовлення прикрас з текстилю та інші. Народна лялька є втіленням комплексності технологій етнодизайну, найбільш ціннісним аспектом яких є

виховний, естетичний, екологічний, національно-патріотичний потенціал народного мистецтва. Тому технологія виготовлення народної ляльки може бути впроваджена в освітній процес на різних його етапах та різноманітних форматах організації навчання і виховання молоді, зокрема, на уроках технології в закладах загальної середньої освіти, гурткових заняттях в закладах позашкільної освіти, виховних та мистецьких заходах, екскурсіях, майстер-класах і творчих зустрічах з народними майстрами тощо.

У ході теоретичного пошуку проаналізовано значний масив наукової, спеціальної літератури, присвяченої етногенезу народної української іграшки, проведено етнографічні польові дослідження та представлено результати етнографічних розвідок регіональних особливостей ляльки Полтавщини, що слугують теоретичною основою навчання етнодизайну народної ляльки. Побіжно розглянуто витoki іграшкарства, первісну, ймовірно сакральну, роль ляльки; загально європейську тенденцію процесу розмежування народної домашньої іграшки та кустарного іграшкового виробництва, появу іграшкових промислів, становлення мистецтва народної ляльки.

Грунтовно потрактовано та уточнено поняття «дизайн», «етнодизайн», «декоративно-ужиткове мистецтво», «декоративно-прикладне мистецтво», «народне мистецтво»; досліджено семантику понять «іграшка», «народна іграшка», «іграшкарство», «лялька», «лялька-мотанка», «вузлова лялька».

Систематизовано технології етнодизайну народної ляльки, як цілісного об'єкту дизайн-проекування, у процесі виготовлення якого вивчаються різноманітні техніки декоративно-ужиткового мистецтва, та згруповано їх у технології формування українського традиційного костюму; технології застосування традиційних натуральних матеріалів та технік їх обробки і декорування; технології дослідження національної колористики та орнаментики; технології вивчення та реконструкції побутово-обрядового значення ляльки.

Проведено контент-аналіз матеріалів із досвіду роботи учених і педагогів-практиків у галузі дизайн-освіти, аналіз програмного та навчально-методичного забезпечення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти та

позашкільної освіти. З'ясовано, що використання технологій етнодизайну у професійній педагогічній діяльності потребує організації цілеспрямованої підготовки учителів, метою якої визначено формування готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки в навчально-виховному процесі шкільної та позашкільної освіти, що сприяє формуванню національної самосвідомості учнівської молоді.

Готовність майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності потрактовано як ціннісне ставлення до народного мистецтва та етнотрадицій, позитивні установки на використання етнодизайну в навчально-виховному процесі; професійний інтерес до формування етностилю; стійкі мотиви до проектно-технологічної діяльності з етнодизайну; усвідомлення відповідальності за її результати. Уточнено сутнісні характеристики готовності через структурні її компоненти: мотиваційно-ціннісний, предметний, навчально-методичний та організаційно-виховний.

Структуровано цілеспрямований процес професійної підготовки за окресленим напрямом етнодизайнерської підготовки майбутніх учителів технології у єдності компонентів макроструктури (структурно-логічна послідовність спеціально виділених навчальних дисциплін та практик, сукупність змістових модулів, що забезпечують фахову підготовку майбутніх учителів за визначеними напрямами технологій етнодизайну у змісті різних освітніх компонентів) і компонентів мікроструктури (семіотичний, що містить систему вправ і завдань, технологічних прийомів та технік, демонстраційний матеріал (твори народного мистецтва, комплекти зразків технік декоративно-ужиткового мистецтва), презентаційні проєкти (тематичні виставки та музейні експозиції, мультимедійні засоби навчання тощо); методичний, до якого увійшли проблемно-пошукові, ігрові, імітаційні, інтерактивні, художньо-графічні, проектні, презентаційні методи навчання; праксеологічний, що розкриває специфіку реалізації сучасних форматів освітньо-виховної роботи (веб-квести, етноподорожі, віртуальні етноекскурсії, тематичні стилізовані

етнодійства, етнопроекти, етномистецькі перфоманси, етномайтер-класи, шоу майстер-класи тощо).

Розроблено цикл авторських змістових модулів «Етнографічні нариси про українську народну іграшку», «Поєднання технологій етнодизайну в народному мистецтві створення вузлової ляльки», «Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі «Технології», «Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з етнодизайну», пакет творчих завдань навчальної педагогічної практики, курсових і кваліфікаційних робіт та подано методичні рекомендації до їх впровадження, які сконцентровано у навчально-методичному посібнику «Залучення молоді до етнодизайну через призму народної української ляльки».

У ході педагогічного експерименту виявлено, що за наявності логічно структурованого процесу фахової підготовки майбутніх учителів технологій з виділеними ключовими напрямками використання технологій етнодизайну в діяльності закладів загальної середньої та позашкільної освіти, за наявності програмного, навчально-методичного забезпечення, розробленого контенту для вивчення технологій етнодизайну народної ляльки підвищується рівень готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньо-виховної роботи.

Ключові слова: дизайн-освіта, етнодизайн, технології етнодизайну народної ляльки, професійна підготовка майбутніх учителів технологій, синергійна сутність підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки в системі шкільної та позашкільної освіти, готовність майбутніх учителів технологій до застосування технологій етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньо-виховної роботи.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Свиридчук Н. Традиція створення вузлової ляльки у Полтавській області. *Полтавська школа етнодизайну*: кол. монографія / кол. авторів: М. І. Степаненко, Є. А. Антонович, В. Г. Бутенко, В. П. Тименко, А. Ю. Цина та ін.; за заг. ред. В. П. Титаренко. Полтава : Астроя, 2020. С. 186–200.

2. Свиридюк Н.О. Методика організації та проведення етноподорожі у світ народної ляльки. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 5. С. 144-152.

3. Свиридюк Н. О. Навчання майбутніх учителів технологій мистецьким особливостям проведення майстер класу з виготовлення вузлової ляльки. *Педагогічні науки*. 2022. Вип. 80. С. 57–63.

4. Свиридюк Н. О. Особливості технології проведення етномайстер-класів для різного контингенту учнів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2023. Вип. 1 (51). С. 308–315.

5. Свиридюк Н. О. Підготовка майбутніх учителів технологій до організації творчої діяльності учнів на засадах етнодизайну. *Молодь і ринок*. 2023. № 4. С. 83–89.

6. Свиридюк Н. О. Технології залучення учнівської молоді до українських традицій засобами етнодизайну. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2023. Вип. 1. С. 154–164.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Свиридюк Н. О. Сприйняття української народної ляльки різними віковими групами населення Полтавської області. *Лялька як знак. Образ, функція* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Другі Марка Грушевського читання» / за ред. О. С. Найдена. Київ : ВД «Стилос», 2010. С. 108–112.

8. Свиридюк Н. О. Народна лялька з елементами традиційної полтавської вишивки. *Генеza полотняного літопису у творчості майстра народного мистецтва Олександри Великодної* : Всеукр. наук.-практ. конф. (23 квітня, 2014 р.) Полтава, 2014. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4917/1/10.pdf>

9. Свиридюк Н. О. Вишивки в оздобленні української народної ляльки за зразками творів В. С. Роїк. *Мистецтво української вишивки – життєдайне джерело творчості, присвячена пам'яті Героя України, Заслуженого майстра народної творчості України В. С. Роїк* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.,

(м. Полтава, 25-26 вересня 2014 р.). Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. С. 89–91. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7340>

10. Свиридюк, Н. Традиція виготовлення народної іграшки як складова етнокультури (за матеріалами Полтавської області). *Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст* : зб. наук. праць за матеріалами II Міжнар. конгресу (м. Полтава, 16-18 жовт. 2013 р) / упоряд. і відп. ред.: Є. А. Антонович, В. П. Титаренко ; гол. ред. М. І. Степаненко ; НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка [та ін.]. Полтава, 2015. Кн. 3. С. 554–556.

11. Свиридюк Н. О. Використання ігрових педагогічних технологій в позаурочній роботі з трудового навчання. *Актуальні проблеми технологічної, професійної освіти, культурології та дизайну* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 40-річчя факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (9-10 жовтня 2018 року) / за ред.: В. П. Титаренко, А. Ю. Цини ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка, Каф. теорії та методики технологічної освіти. Полтава, 2018. С. 198–206.

12. Свиридюк Н. О. Традиція виготовлення іграшок на Національному Сорочинському ярмарку. *Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні* : збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 20-й річниці Проекту відродження Сорочинського ярмарку (22 серпня 2018 р.) / упоряд. і відп. ред.: М. І. Степаненко, В. П. Титаренко, А. Ю. Цина. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. С. 129–132.

13. Свиридюк Н. О. Особливості становлення української моделі графічного дизайну. *Перспективи модернізації підготовки майбутніх фахівців технологічної, професійної та культурологічної освіти* : матеріали Всеукр. студентської конф. (Полтава, 2020 р.) / уклад.: Є. В. Кулик, І. В. Савенко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Каф. основ виробництва та дизайну. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. С. 143–147. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16123/1/32.pdf>

14. Свиридюк Н. О. Дослідження народної ляльки Полтавщини як місцевого елемента нематеріальної культурної спадщини в діяльності Обласного центру народної творчості та культурно – освітньої роботи. *Сучасні проблеми національно-культурної ідентичності: регіональний вимір* : зб. наук. статей за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (24-25 вересня 2020 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. С. 352–362. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15998/1/50.pdf>

15. Свиридюк Н. О. Вузлова лялька Полтавщини у етнодизайнерських виставкових проектах. *Соціокультурні тенденції розвитку сучасного дизайну і мистецтва* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (08-10 вересня 2021 р.) / ХНТУ ; за ред. О. В. Чепелюк. Херсон : ХНТУ, 2021. С. 138–140.

16. Свиридюк Н. О. A knot doll as a type of folk art and an ethnic design phenomenon at the National Sorochynsky fair in terms of intangible cultural heritage. = Вузлова лялька як вид народного мистецтва та явище етнодизайну на Національному Сорочинському Ярмарку в рамках нематеріальної культурної спадщини. *Ярмарковий рух в Україні: історія, традиції, культурна практика* : програма та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (18 серпня 2021 р.) / упоряд. і відп. ред. О. П. Івановська. Полтава : ТОВ «Сорочинський ярмарок», 2021. С. 40–42.

17. Свиридюк Н. О. Презентаційна діяльність у галузі народного мистецтва як складова підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності. *Традиції та інновації в підготовці фахового молодшого бакалавра сфери культури і мистецтва* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Гадяч, 9-10 грудня 2021 р.). Гадяч : Гадяцький фаховий коледж культури і мистецтв ім. І. П. Котляревського, 2021. С. 148–151.

18. Свиридюк Н. О. Фахова підготовка майбутніх учителів технологій засобами етнодизайну. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті*: зб. матеріалів XIII-ї Міжнар. наук.-практ. онлайн-інтернет конф. (Кропивницький, 13-28 червня 2022 р.) / Відп. ред. М. І. Садовий. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2022. С. 11-12.

19. Свиридюк Н. О. Етнодизайн у творчості сучасної молоді. *Дизайн-освіта майбутніх фахівців: проблеми та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Полтава, 2022 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С. 308–311. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/21393/1/57.pdf>

20. Свиридюк Н. О. Застосування традицій етнолялькарства у професійній діяльності учителів технологій. *Дизайн та мистецтво в контексті соціокультурного розвитку* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (07-08 вересня 2022 р.) / ХНТУ ; за ред. А. А. Білик. Херсон ; Кам'янець-Подільський : ХНТУ : ФОП Панькова А.С., 2022. С. 218–220.

21. Свиридюк Н. О. Досвід творчої взаємодії у крос мистецькому проєкті «Сродні». *Верлібри настелі* : тези доповідей круглого столу та результати художнього конкурсу Мистецького симпозіуму пам'яті професора Бориса Негоди (07 квітня 2023 р.). Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2023. С. 32–35.

22. Свиридюк Н. Мистецтво відтворення традиційних головних уборів Полтавщини. *Сучасні соціокультурні процеси: компетентнісно-аксіологічний аспект* : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 10-11 листоп. 2022 р.) / за ред.: О. В. Лук'яненко, В. А. Дмитренко ; Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2022. С. 176–180. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/20807>

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

23. Свиридюк Н. О. Залучення молоді до етнодизайну через призму народної української ляльки : навч.-метод. посіб. / за ред. Т. М. Борисової. Полтава : ПП «Астроя», 2023. 221 с.

24. Свиридюк Н. О. Традиції створення народної іграшки в 40-50-х рр. ХХ ст. (за польовими матеріалами Шишацького району Полтавської області). *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії* : зб. наук. праць / [голов. ред. Г. Скрипник] ; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2010. Вип. 11. С. 62–65.

25. Свиридюк Н. О. Українська народна лялька, як прикраса традиційного житла (на матеріалах етнографічних досліджень Полтавської області). *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції*: зб. наук. праць / редкол.: гол. ред. Є. А. Антонович, В. П. Титаренко та ін. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. Кн. 1. С. 495–497.

26. Свиридюк Н. О. Презентаційна діяльність Полтавського обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України. *Вища школа*. 2020. № 7/8. С. 50–59.

27. Савенко І., Свиридюк Н. Етнодизайнерська підготовка майбутніх учителів технологій у процесі виготовлення вузлової ляльки Полтавщини. *Українська професійна освіта*. 2020. Вип. 7. С. 97–104. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17592/1/SavenkoI.pdf>

28. Свиридюк Н. О., Соколов Д. О. Передмова. *Каталог виставки творів майстрів народного мистецтва. Народна іграшка Полтавщини. Історія. Сучасність. Традиція*. Полтава: Сімон, 2020. С. 1.

29. Svyrydiuk N., Sribna Y., Borysova T., Savenko I., Kaliazin Y., Tytarenko V. Labor training in design and technological activities of students. *Laplage em revista (International)*. 2021. Vol. 7, n. Extra-E, Aug. Ensino e aprendizagem na universidade. P. 172–179.

30. Свиридюк Н. О. Застосування технологій етнодизайну у процесі підготовки майбутніх учителів технологій. *Дидаскал*: часопис: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст», 16–17 лист. 2021 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2021. № 22. С. 89–91. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18295/1/28.pdf>

31. Свиридюк Н. О. Підвищення обізнаності майбутніх учителів технологій з елементами нематеріальної культурної спадщини. *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного*

мистецтва: теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць / ред. О. В. Марущак. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 4. С. 47–49.

32. Ханко В. М., Свиридчук Н. О. Омеляненко Людмила Андріївна. *Енциклопедія сучасної України*. Київ, 2022. Т. 24: О. С. 493.

33. Свиридчук Н. Дидактичні засади формування моделі підготовки учителів до застосування етнодизайну на заняттях з історії. *Проблеми дидактики історії* : збірник наукових праць / [редкол.: С. Копилов (голова, наук. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 13: На пошану доктора історичних наук, професора Валерія Степанкова. С. 208–214.

ABSTRACT

Nataliia Svyrydiuk. Preparation of future teachers of technology for the use of ethnodesign in professional activities. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the specialty 015 "Professional education (by specializations)", fields of knowledge 01 Education / Pedagogy – Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, MESU, Poltava, 2023.

Ethnodesign is a synergy of folk art and modern design technologies. Ethnodesign technologies, based on deep national tradition, contribute to the creation of modern projects that embody ethnic uniqueness and are interesting for the whole world. Taking into account the prospects of renewal and development of the New Ukrainian School, the educational sector - technology - is the most attractive for the introduction of ethnodesign into the educational process. In particular, the training of future technology teachers and its ethno-design direction, which must not only meet modern requirements, but also future challenges, are gaining relevance. A decisive role in the training of future technology teachers is played by the mastery of innovative ethnodesign teaching technologies, the ability to adequately apply them in the educational process. Therefore, the study of methodological specifics of the

training of future technology teachers, which affects the effectiveness of the implementation of ethnodesign in professional pedagogical activity, is relevant.

In the dissertation, the main attention is paid to the folk doll as an object of ethnodesign, which traces the synergy of various types of traditional decorative and applied art, including embroidery, weaving, techniques of traditional cut, felting from wool, vybiika, dyeing with vegetable dyes, appliqués, making artificial flowers by traditional method, weaving from natural materials, beading, working with leather, making jewelry from textiles and others. The folk doll is the embodiment of the complexity of ethnodesign technologies, the most valuable aspect of which is the educational, aesthetic, ecological, national and patriotic potential of folk art. Therefore, the technology of making a folk doll can be introduced into the educational process at its various stages and various formats of the organization of education and upbringing of young people, in particular, at technology lessons in general secondary education institutions, group classes in extracurricular education institutions, educational and artistic events, excursions, workshops classes and creative meetings with folk craftsmen, etc.

In the course of the theoretical search, a significant body of scientific, special literature devoted to the ethnogenesis of the folk Ukrainian toy was analyzed, ethnographic field research was conducted, and the results of ethnographic explorations of the regional features of the doll of Poltava Region were presented, which serve as the theoretical basis for teaching ethnodesign of the folk doll. The origins of toymaking, the original, probably sacred, role of the doll are briefly considered; the general European trend of the process of distinguishing between folk household toys and artisanal toy production, the emergence of toy industries, the formation of folk doll art.

The concepts of "design", "ethnodesign", "decorative and applied art", "folk art" were thoroughly interpreted and clarified; the semantics of the concepts "toy", "folk toy", "toy making", "doll", "motanka doll", "knotted doll" were studied.

The ethnodesign technologies of the folk doll are systematized as a complete object of design-projection, in the process of making which various techniques of decorative and applied art are studied, and they are grouped into the technologies of

forming Ukrainian traditional costume; technologies of using traditional natural materials and techniques of their processing and decoration; research technologies of national coloring and ornamentation; technologies of study and reconstruction of the domestic and ritual significance of the doll.

A content analysis of materials from the work experience of scientists and practicing teachers in the field of design education, analysis of software and educational and methodological support of the educational process in institutions of general secondary education and extracurricular education was carried out. It was found that the use of ethnodesign technologies in professional pedagogical activity requires the organization of purposeful training of teachers, the purpose of which is to form the readiness of future technology teachers to use the ethnodesign of folk dolls in the educational process of school and extra-curricular education, which contributes to the formation of national self-awareness of student youth.

The willingness of future teachers of technology to use the ethnodesign of a folk doll in professional pedagogical activities is interpreted as a valuable attitude to folk art and ethnotraditions, positive attitudes towards the use of ethnodesign in the educational process; professional interest in ethnostyle formation; sustainable motives for project-technological activity in ethnodesign; awareness of responsibility for its results. The essential characteristics of readiness through its structural components have been clarified: motivational-value, subject, educational-methodical and organizational-educational.

A purposeful process of professional training is structured according to the outlined direction of ethnodesign training of future teachers of technology in the unity of the components of the macro structure (structural and logical sequence of specially selected educational disciplines and practices, a set of content modules that provide professional training of future teachers according to the defined directions of ethnodesign technologies in the content of various educational components) and components of the microstructure (semiotic, containing a system of exercises and tasks, technological techniques and techniques, demonstration material (works of folk art, sets of samples of decorative and applied art techniques), presentation projects (thematic exhibitions and museum expositions, multimedia teaching aids, etc.);

methodical, which included problem-based, game-based, simulation, interactive, art-graphic, project, presentation methods of learning; praxeological, which reveals the specifics of the implementation of modern formats of educational work (web-quests, ethno-trips, virtual ethno-excursions, thematic stylized ethno-activities, ethnoprojects, ethnoart performances, ethnomaster classes, show master classes, etc.).

A cycle of author content modules "Ethnographic essays on Ukrainian folk toys", "Combination of ethnodesign technologies in the folk art of creating a knotted doll", "Implementation of ethnodesign in the context of the educational field "Technology"", "Methodology of organizing extracurricular educational activities of students in ethnodesign", a package of creative tasks of educational pedagogic practice, coursework and qualification works, and methodical recommendations for their implementation are presented, which are concentrated in the educational and methodical manual "Involvement of youth in ethnodesign through the prism of a folk Ukrainian doll".

In the course of the pedagogical experiment, it was found that in the presence of a logically structured process of professional training of future technology teachers with selected key directions of using ethnodesign technologies in the activities of general secondary and extracurricular education institutions, in the presence of software, educational and methodological support, developed content for the study of folk doll ethnodesign technologies the level of readiness of future technology teachers to use ethnodesign of folk dolls in various formats of educational work increases.

Key words: design education, ethnodesign, folk doll ethnodesign technologies, professional training of future technology teachers, synergistic essence of training future technology teachers to use folk doll ethnodesign in the system of school and out-of-school education, readiness of future technology teachers to use folk doll ethnodesign technologies in various educational work formats.

**LIST OF PUBLICATIONS OF THE APPLICANT ACCORDING TO THE
TOPIC OF THE DISSERTATION**

Research works in which the main results of the dissertation have been published

1. Svyrydiuk N. (2020). Tradytsiia stvorennia vuzlovoi lialky u Poltavskii oblasti [The tradition of making knotted dolls in the Poltava region]. *Poltavska shkola etnodyzainu [Poltava school of ethnodesign]*. Poltava, p. 186–200 [in Ukrainian].
2. Svyrydiuk N. (2023). Metodyka orhanizatsii ta provedennia etnopodorozhi u svit narodnoi lialky [The method of organizing and carrying out an ethnic trip to the world of folk dolls]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher](5)*. Poltava, p. 144-152. [in Ukrainian].
3. Svyrydiuk N. (2022). Navchannia maibutnikh uchyteliv tekhnolohii mystetskykh osoblyvostiam provedennia maister klasu z vyhotovlennia vuzlovoi lialky [Teaching future technology teachers the artistic features of a master class on making a knotted doll]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences] (80)*. P. 57–63. [in Ukrainian].
4. Svyrydiuk N. (2023). Osoblyvosti tekhnolohii provedennia etnomaster – klasiv dlia riznoho kontynhentu uchniv [Peculiarities of the technology of ethnomasters - classes for different contingents of students]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Glukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko. Pedagogical sciences.] 1 (51)*. C. 308–315. [in Ukrainian].
5. Svyrydiuk N. (2023). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv tekhnolohii do orhanizatsii tvorchoi diialnosti uchniv na zasadakh etnodyzainu [Preparation of future technology teachers to organize students' creative activities on the basis of ethnodesign]. *Molod i rynek [Youth and the market](4)*. P. 83–89. [in Ukrainian].
6. Svyrydiuk N. (2023). Tekhnolohii zaluchennia uchnivskoi molodi do ukrainskykh tradytsii zasobamy etnodyzainu [Technologies of involving schoolchildren to Ukrainian traditions by means of ethnodesign]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky*

[*Scientific notes of Berdyan State Pedagogical University. Pedagogical sciences*] (1). P. 154–164.

Scientific works certifying the approval of the dissertation materials

7. Svyrydiuk N. (2010). Spryniattia ukrainskoi narodnoi lialky riznymi vikovymi hrupamy naselennia Poltavskoi oblasti [Perception of the Ukrainian folk doll by different age groups of the population of the Poltava region]. Lialka yak znak, obraz, funktsiia [The doll as a sign, image, function]. Kyiv, p. 108–112 [in Ukrainian].

8. Svyrydiuk N. (2014). Narodna lialka z elementamy tradytsiinoi poltavskoi vyshyvky [Folk doll with elements of traditional Poltava embroidery]. Heneza polotnianoho litopysu u tvorchosti maistra narodnoho mystetstva Oleksandry Velykodnoi [The genesis of the canvas chronicle in the work of the master of folk art Oleksandra Velykodnaya]. Poltava. Retrieved from: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4917/1/10.pdf> [in Ukrainian].

9. Svyrydiuk N. (2014) Vyshyvky v ozdoblenni ukrainskoi narodnoi lialky za zrazkamy tvoriv V. S. Roik [Embroidery in the decoration of a Ukrainian folk doll based on the works of V. S. Roik]. Mystetstvo ukrainskoi vyshyvky – zhyttiedaine dzherelo tvorchosti, prysviachena pamiaty Heroia Ukrainy, Zasluzhenoho maistra narodnoi tvorchosti Ukrainy V. S. Roik [The art of Ukrainian embroidery is a life-giving source of creativity, dedicated to the memory of the Hero of Ukraine, Honored Master of Ukrainian Folk Art V. S. Roik]. Poltava, p. 89-91 Retrieved from: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7340> [in Ukrainian].

10. Svyrydiuk N. (2015). Tradytsiia vyhotovlennia narodnoi ihrashky yak skladova etnokultury (za materialamy Poltavskoi oblasti) [The tradition of making folk toys as a component of ethnoculture (based on materials from the Poltava region)]. Etnodyzain: Yevropeiskyi vektor rozvytku i natsionalnyi kontekst Book 3 [Ethnodesign: European vector of development and national context]. Poltava, p. 554–556 [in Ukrainian].

11. Svyrydiuk N. (2018) Vykorystannia ihrovykh pedahohichnykh tekhnolohii v pozaurochnii roboti z trudovoho navchannia [The use of game pedagogical technologies in extracurricular work on labor training], *Aktualni*

problemy tekhnolohichnoi, profesiinoi osvity, kulturolohii ta dyzainu [Actual problems of technological, professional education, cultural studies and design: a collection of materials of the All-Ukraine. science and practice conf. on the occasion of the 40th anniversary of the Faculty of Technology and Design of the Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko]. Poltava, p. 198–206 [in Ukrainian].

12. Svyrydiuk N. (2018). Tradytsiia vyhotovlennia ihrashok na Natsionalnomu Sorochynskomu yarmarku [The tradition of making toys at the National Sorochyn Fair]. Sorochynskyi yarmarok – istorychna pamiatka yarmarkuvannia v Ukraini [Sorochyn Fair - a historical landmark of fairs in Ukraine]. Poltava, p. 129–132[in Ukrainian].

13. Svyrydiuk N. (2020). Osoblyvosti stanovlennia ukrainskoi modeli hrafichnoho dyzainu [Peculiarities of the formation of the Ukrainian model of graphic design]. Perspektyvy modernizatsii pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv tekhnolohichnoi, profesiinoi ta kulturolohichnoi osvity [Prospects for the modernization of the training of future specialists in technological, professional and cultural education]. Poltava, p. 143–147. Retrieved from: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16123/1/32.pdf> [in Ukrainian].

14. Svyrydiuk N. (2020). Doslidzhennia narodnoi lialky Poltavshchyny yak mistsevoho elementa nematerialnoi kulturnoi spadshchyny v diialnosti Oblasnoho tsentru narodnoi tvorhosti ta kulturno – osvitnoi roboty [Research of the folk doll of the Poltava Region as a local element of intangible cultural heritage in the activities of the Regional Center for Folk Art and Cultural and Educational Work]. Suchasni problemy natsionalno-kulturnoi identychnosti: rehionalnyi vymir. Poltava, p. 352–362. Retrieved from: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15998/1/50.pdf> [in Ukrainian].

15. Svyrydiuk N. (2021) Vuzlova lialka Poltavshchyny u etnodyzainerskykh vystavkovykh proektakh [Knotted doll of Poltava region in ethnodesigner exhibition projects]. Sotsiokulturni tendentsii rozvytku suchasnoho dyzainu i mystetstva [Sociocultural trends in the development of modern design and art]. Kherson, p. 138-140 [in Ukrainian].

16. Svyrydiuk N. (2021). Vuzlova lialka yak vyd narodnoho mystetstva ta yavyshe etnodyzainu na Natsionalnomu Sorochynskom Yarmarku v ramkakh nematerialnoi kulturnoi spadshchyny [A knot doll as a type of folk art and an ethnic design phenomenon at the National Sorochynsky fair in terms of intangible cultural heritage]. *Yarmarkovyi rukh v Ukraini: istoriia, tradytsii, kulturna praktyka* [The fair movement in Ukraine: history, traditions, cultural practice]. Poltava, p. 40–42. [in English].

17. Svyrydiuk N. (2021). Prezentatsiina diialnist u haluzi narodnoho mystetstva yak skladova pidhotovky maibutnikh uchytelev tekhnolohii do zastosuvannia etnodyzainu u profesiinii diialnosti [Presentation activity in the field of folk art as a component of training future technology teachers for the use of ethnodesign in professional activities]. *Tradytsii ta innovatsii v pidhotovtsi fakhovoho molodshoho bakalavra sfery kultury i mystetstva* [Traditions and innovations in the training of a professional junior bachelor in the field of culture and art]. Hadiach, p.148–151. [in Ukrainian].

18. Svyrydiuk N. (2022). Fakhova pidhotovka maibutnikh uchytelev tekhnolohii zasobamy etnodyzainu [Professional training of future technology teachers by means of ethnodesign]. *Problemy ta innovatsii v pryrodnycho-matematychnii, tekhnolohichnii i profesiinii osviti* [Problems and innovations in science, mathematics, technology and professional education]. P. 11-12.

19. Svyrydiuk N. (2022). Etnodyzain u tvorchosti suchasnoi molodi [Ethnodesign in the creativity of modern youth]. *Dyzain-osvita maibutnikh fakhivtsiv: problemy ta perspektyvy* [Design education of future specialists: problems and prospects]. Poltava, p. 308–311. Retrieved from: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/21393/1/57.pdf> [in Ukrainian].

20. Svyrydiuk N. (2022). Zastosuvannia tradytsii etnoliakarstva u profesiinii diialnosti uchytelev tekhnolohii [The application of the traditions of ethnic doll making in the professional activity of technology teachers]. *Dyzain ta mystetstvo v konteksti sotsiokulturnoho rozvytku* [Design and art in the context of socio-cultural development]. Kamianets-Podilskyi, p. 218–220. [in Ukrainian].

21. Svyrydiuk N. (2023). Dosvid tvorchoi vzaiemodii u kros mystetskomyu proiekti «Srodni» [Experience of creative interaction in the cross-art project "Srodni"]. *Verlibry pasteli*. Kamianets-Podilskyi, p. 32–35 [in Ukrainian].

22. Svyrydiuk N. (2022). Mystetstvo vidtvorennia tradytsiinykh holovnykh uboriv Poltavshchyny. [The art of reproducing traditional headdresses of the Poltava region] *Suchasni sotsiokulturni protsesy: kompetentnisno-aksiolohichniy aspekt* [Modern sociocultural processes: competence-axiological aspect]. Poltava, p. 176–180. Retrieved from: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/20807> [in Ukrainian].

Scientific works that additionally reflect the scientific results of the dissertation

23. Svyrydiuk N., Borysova T. (Ed.). (2023) *Zaluchennia molodi do etnodyzainu cherez pryzmu narodnoi ukrainskoi lialky: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Involvement of youth in ethnodesign through the prism of a folk Ukrainian doll: educational and methodological guide]. Poltava: PP Astaria. [In Ukrainian].

24. Svyrydiuk N. (2010). *Tradytsii stvorennia narodnoi ihrashky v 40-50 rr. XX st. (za polovymy materialamy Shyshatskoho raionu Poltavskoi oblasti)* [Traditions of creating a folk toy in the 40s and 50s of the 20th century. (based on field materials of the Shischatsky district of the Poltava region)]. *Ukrainske mystetstvoznavstvo: materialy, doslidzhennia, retsenzii* [Ukrainian art history: materials, research, reviews] (11). Kyiv, p. 62–65 [in Ukrainian].

25. Svyrydiuk N. (2018). *Ukrainska narodna lialka, yak prykrasa tradytsiinoho zhytla (na materialakh etnografichnykh doslidzhen Poltavskoi oblasti)* [Ukrainian folk doll as a decoration of a traditional home (based on ethnographic research materials of the Poltava region)]. *Etnodyzain u konteksti ukrainskoho natsionalnoho vidrodzhennia ta evropeiskoi intehratsii* [Ethnodesign in the context of Ukrainian national revival and European integration] *Book 1*. Poltava, p. 495–497 [in Ukrainian].

26. Svyrydiuk N. (2020). *Prezentatsiina diialnist Poltavskoho oblasnoho oseredku Natsionalnoi spilky maistriv narodnoho mystetstva Ukrainy* [Presentation activity of the Poltava regional branch of the National Union of Masters of Folk Art of Ukraine]. *Vyshcha shkola* [Higher school] (7/8). P. 50–59 [in Ukrainian].

27. Savenko I., Svyrydiuk N. (2020) Etnodyzainerska pidhotovka maibutnikh uchytelev tekhnolohii u protsesi vyhotovlennia vuzlovoi lialky Poltavshchyny [Ethnodesigner training of future technology teachers in the process of making knotted dolls of Poltava Oblast]. *Ukrainska profesiina osvita* (7). [Ukrainian professional education] Poltava, p. 97–104. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2020.7.238048>. Retrieved from:

<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17592/1/SavenkoI.pdf> [in Ukrainian].

28. Svyrydiuk N., Sokolov D. (2020) Foreword. Catalog of the exhibition of works of folk art masters. Folk toy of Poltava region. History. Modernity. Tradition. Poltava, p. 1 [in Ukrainian].

29. Svyrydiuk N., Sribna Y., Borysova T., Savenko I., Kaliazin Y., Tytarenko V. Labor training in design and technological activities of students. *Laplage em revista (International)*. 2021. Vol. 7, n. Extra-E, Aug. Ensino e aprendizagem na universidade. P. 172–179. [in English]

30. Svyrydiuk N. (2021). Zastosuvannia tekhnolohii etnodyzainu u protsesi pidhotovky maibutnikh uchytelev tekhnolohii [Application of ethnodesign technologies in the process of training future technology teachers]. *Didaskal: magazine: materials of All-Ukraine. science and practice conf. from international with the participation of "Transformations of higher pedagogical education: world and Ukrainian context"* (22). Poltava, p. 89–91. Retrieved from: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18295/1/28.pdf> [in Ukrainian].

31. Svyrydiuk N. (2021). Pidvyshchennia obiznanosti maibutnikh uchytelev tekhnolohii z elementamy nematerialnoi kulturnoi spadshchyny [Raising awareness of future technology teachers with elements of intangible cultural heritage]. *Suchasni tekhnolohii pidhotovky maibutnikh uchytelev trudovoho navchannia ta tekhnolohii, pedahohiv profesiinoi osvity i fakhivtsiv obrazotvorchoho ta dekoratyvnoho mystetstva: teoriia, dosvid, problemy* [Modern technologies of training of future teachers of labor training and technology, teachers of vocational education and specialists of fine and decorative arts: theory, experience, problems] (4). Vinnytsia, p. 47–49 [in Ukrainian].

32. Khanko V., Svyrydiuk N. Omelianenko Liudmyla Andriivna [Omelianenko Liudmyla Andriivna]. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of modern Ukraine] (24). Kyiv, p. 493.

33. Svyrydiuk N. (2022) Dydaktychni zasady formuvannia modeli pidhotovky uchyteliv do zastosuvannia etnodyzainu na zaniattiakh z istorii [Didactic principles of the formation of a model of teacher training for the use of ethnodesign in history classes]. *Problemy dydaktyky istorii* [Problems of didactics of history]. Kamianets-Podilskyi, p. 208–214. [in Ukrainian].

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	23
ВСТУП	24
РОЗДІЛ 1. СТАН ПРОБЛЕМИ ЕТНОДИЗАЙНУ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ	36
1.1. Термінологічні аспекти становлення етнодизайну	36
1.2. Визначення та обґрунтування технологій етнодизайну народної ляльки	54
1.3. Досвід удосконалення підготовки майбутніх учителів технологій щодо застосування етнодизайну народної ляльки у професійній діяльності	89
Висновки до першого розділу	106
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРУВАННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЕТНОДИЗАЙНУ НАРОДНОЇ ЛЯЛКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	110
2.1. Проектування підготовки майбутніх учителів технологій до реалізації технологій етнодизайну народної ляльки на заняттях з трудового навчання та технології	110
2.2. Методична специфіка підготовки майбутніх учителів технологій до організації позашкільної навчально-виховної діяльності з етнодизайну	133
2.3. Критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній діяльності	158
Висновки до другого розділу	177
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ	181
3.1. Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності процесу підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності	181
3.2. Інтерпретація результатів педагогічного експерименту	195
Висновки до третього розділу	204
ВИСНОВКИ	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	212
ДОДАТКИ	248

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ІМФЕ НАН України –	Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського Національної Академії наук України
КС –	Кіевская старина – часопис
НКС –	нематеріальна культурна спадщина
НМУНДМ –	Національний музей українського народного декоративного мистецтва
НСМНМУ –	Національна спілка майстрів народного мистецтва України
НСХУ –	Національна спілка художників України
НЦНК Музей Івана Гончара –	Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара»
НУШ –	Нова українська школа
ЮНЕСКО	Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури
ЕКСПО	Міжнародна виставка

ВСТУП

Актуальність теми. Світ увійшов у постіндустріальну, постінформаційну епоху і перед людством постають питання інноваційного особистісного розвитку та захисту інтересів майбутніх поколінь. У сучасному світі все більшого значення набувають наративи та емоції. Це своєрідний захист людства від надмірної технологізації. Потреби та вимоги сучасного світу – це людиноцентричність, гуманізація, екологічність побуту та спілкування. Цінності та важливості набувають ексклюзивність продукту, ручна праця, натуральні матеріали.

Сучасний розвиток українського мистецтва як складової загальної національної культури включає і новітнє явище етнодизайну. Традиційна культура є джерелом натхнення та підґрунтям нових мистецьких течій, які стають наступним етапом у розвитку національної культури. Технології етнодизайну, спираючись на глибоко національну традицію, сприяють створенню сучасних творів, що втілюють етнічну унікальність та є цікавими для всього світу. Проекти етнодизайну дозволяють зберегти традицію та актуалізувати її в аспекті сучасних проблем глобалізаційного техногенного суспільства. Елементи етнодизайну можна й потрібно лаконічно вплітати у освітній процес, адже саме народна творчість і народне мистецтво дозволяють зберегти етнічну ментальність у майбутніх поколіннях українців.

Зважаючи на перспективи оновлення та розвитку Нової української школи, найбільш привабливими для втілення етнодизайну в освітній процес має освітня галузь – технології. Зокрема, актуальності набуває підготовка майбутніх учителів технологій та її етнодизайнерський напрямок, що повинні не лише відповідати сучасним вимогам, а й майбутнім викликам. Етнодизайнерська підготовка майбутніх учителів технологій передбачає орієнтування в сучасних контекстах етнодизайну та світової тренд-аналітики. Визначальну роль відіграє володіння інноваційними технологіями навчання етнодизайну, вмінням їх адекватно застосовувати в освітньому процесі, тому дослідження методичної специфіки підготовки майбутніх учителів технологій,

що впливає на ефективність впровадження етнодизайну в професійній педагогічній діяльності є актуальною.

Завданням сучасної вищої освіти є формування національної інтелектуальної еліти. Саме через традиційну культуру, приклади високого мистецького та професіоналізму народних майстрів формується національна самосвідомість майбутніх поколінь. Етнодизайн може пронизувати різні сфери життєдіяльності сучасної людини, етнічний стиль відображається в інтер'єрі, одязі, прикрасах, кухні, посуді тощо. У пропонованому дослідженні основна увага приділена народній ляльці як об'єкту етнодизайну, в якому прослідковується симбіоз різних напрямів традиційного декоративно-ужиткового мистецтва – це іграшкарство, вишивка, бісероплетіння, валяння, в'язання, гончарство, соломоплетіння тощо. Процес створення народної ляльки може бути настільки простим, що стає доступним для учнів початкових класів, і настільки високопрофесійним, що сягає статусу народного мистецтва. Народна лялька є втіленням комплексності технологій етнодизайну, найбільш ціннісним аспектом залучення яких у освітній процес є виховний, естетичний, екологічний, національно-патріотичний потенціал народного мистецтва. Тому технологія виготовлення народної ляльки може бути впроваджена в освітній процес на різних його етапах та різноманітних форматах організації навчання і виховання молоді. Зокрема, на уроках технології, гурткових заняттях в закладах позашкільної освіти, виховних та мистецьких заходах, екскурсіях, майстер-класах і творчих зустрічах з народними майстрами та ін.

Вихідні положення дослідження базувалися на Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Національній доктрині розвитку освіти (2002), а також Концепції Нової української школи (2017) з врахуванням Державного стандарту базової середньої освіти (2020). Ключові моменти підготовки майбутніх учителів технологій також визначалися відповідно Закону України «Про позашкільну освіту» (2000).

Етнодизайн осмислюється дослідниками в аспекті філософії, соціології, культурології, мистецтвознавства, освіти, виховання. Для даного дослідження

важливими є теоретичний доробок провідних філософів, педагогів, психологів: Л. Вигодського, В. Давидова, М. Драгоманова, П. Куліша, Л. Оршанського, Г. Сковороди та ін. Культурологів У. Хогарт, У. Еко, М. Хайдеггера, К. Юнга, К. Ясперса та ін.

Дослідженню сучасного процесу підготовки майбутніх учителів технологій приділяли увагу в своїх працях С. Баташева, Т. Бережинська, Є. Білозерцева, Н. Борисенко, Ю. Васильєва, А. Вихрущ, І. Дичківська, М. Жиделева, К. Іванович, О. Коберник, О. Кудря, О. Молдаванов, І. Савенко, В. Сидоренко, Д. Сметанін, Н. Слюсаренко, В. Титаренко, Д. Тхоржевський, В. Фіголь, Л. Чистякова, М. Янцур та ін.

Дизайн як вид творчої діяльності висвітлено у працях Р. Б'юкана, Дж. Джонса, М. Кагана, Ю. Легенького, У. Морріса, В. Рунге, В. Сидоренка, В. Сеньковського, О. Шевнюк та ін. Взаємозв'язок етнопедагогіки та етнодизайну, вплив етнодизайну на розвиток особистості розглядали Г. Ващенко, М. Стельмахович, О. Гервас, Л. Гуцан, І. Зязюн, Д. Тхоржевський, В. Фіголь та ін. Етнодизайн як сучасний прояв народної мистецької традиції досліджували Є. Антонович, А. Бровченко, С. Безклубенко, В. Білецький, З. Васіна, В. Василенко, Х. Вовк, М. Грушевський, Д. Горбачов, В. Данилейко, Р. Захарчук-Чугай, Т. Кара-Васильєва, О. Курчкін, Ю. Легенький, Т. Ніколаєва, І. Огієнко, М. Пошивайло, О. Пошивайло, Л. Сморг, Г. Стельмащук, В. Титаренко, Л. Оршанський, І. Савенко, Ю. Срібна, С. Таранушенко, В. Ханко, З. Чегусова, Є. Шевченко, В. Щербаківський, Р. Яціва та ін.

Питання етнодизайну та упровадження народного мистецтва в систему технологічної освіти досліджують Є. Антонович, М. Близнюк, Т. Борисова, А. Бровченко, В. Бутенко, О. Гервас, М. Гриньова, Л. Корницька, Ю. Легенький, Л. Оршанський, Т. Паньок, І. Савенко, Р. Силко, Ю. Срібна, П. Татаївський, В. Тименко, В. Титаренко, Н. Урсу та ін.

В процесі теоретичного аналізу вивчено праці закордонних науковців, які займалися дослідженням народного мистецтва та іграшкарства, зокрема Марії Аргіріярді, Чой Джеонг, Ханни Маріотт, Шарлотти та Пітера Філлів, Барбари

Огородовської, Александра Біленди, Вільгельма Фінка, Еріка Богемії, Лене Нільсен, Робіна Ванде Занде.

Дослідженню народної іграшки, у тому числі вузлової ляльки, приділили значну увагу у своїй науковій діяльності, М. Біляшівський, Л. Герус, М. Грушевський, Я. Левчук, К. Матейко, К. Мощенко, В. Маслійчук, О. Найден, Я. Риженко, М. Русов, Л. Оршанський, Т. Орлова, Т. Пірус, Т. Саєнко, О. Скляренко, Л. Сморг, О. Чарновський, Є. Шевченко та ін. Досліджували розвиток кустарного виробництва іграшок, народну ляльку як артефакт народного побуту та джерело знань з етнопедагогіки українців розглядали О. Воропай, О. Сидор-Гібелінда, К. Грушевська, Н. Заглада, О. Кісь, С. Килимник, П. Мартинович, К. Матейко, В. Милорадович, М. Русов, Я. Риженко, Старков В. та ін.

Отже, не зважаючи на високий інтерес до проблеми професійної підготовки майбутніх учителів технологій, питання структурування підготовки майбутніх учителів технологій, що впливає на ефективність упровадження технологій етнодизайну в професійній педагогічній діяльності різних освітніх форматів, вважаємо недостатньо вивченим і потребує подальших наукових та методичних розвідок.

Дослідження стану готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній педагогічній та мистецькій діяльності посилюється необхідністю вирішення таких суперечностей між:

- актуальними запитами суспільства щодо популяризації етностилізації життєвого простору, затребуваністю у фахівцях з етнодизайну і недостатнім розв'язанням проблеми в освітній сфері;

- потенціалом народної ляльки синтезувати розмаїття технік декоративно-ужиткового мистецтва і відсутністю ґрунтовних наукових досліджень синергії технологій етнодизайну в процесі виготовлення народної ляльки;

- розширенням спектру навчально-виховних завдань технологічної освіти, вирішення яких потребує комплексного застосування технологій етнодизайну та технік декоративно-ужиткового мистецтва, і недостатнім рівнем

професійної підготовки майбутніх учителів технологій до використання потенціалу етнодизайну народні ляльки в навчально-виховному процесі;

– потребою формування готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній діяльності відповідно сучасних вимог Нової української школи і недостатньо стуртурованою етнодизайнерською підготовкою майбутніх учителів технологій.

Стан розкриття порушеної наукової проблеми, її актуальність і соціально-педагогічна значущість, недостатній рівень її дослідженості, необхідність вирішення окреслених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складником науково-дослідної теми кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Теоретико-методичні аспекти технологічної освіти учнівської та студентської молоді засобами естетичної культури та дизайну» (державний реєстраційний № 0117U003063).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 2 від 01.10.2018 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки й психології НАПН України (протокол № 5 від 30.11.2020 р.).

Мета дослідження – обґрунтувати синергійну структуру, розробити і експериментально перевірити ефективність підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності у різних форматах освітньо-виховної роботи.

Відповідно до мети дослідження визначено такі основні **завдання**:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми у мистецтвознавчій, науково-педагогічній, психологічній літературі та онлайн-виданнях, визначити художньо-естетичний, змістово-практичний, формувальний потенціал етнодизайну в навчально-виховному процесі.

2. Структурувати та обгрунтувати синергійну сутність підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки в системі шкільної та позашкільної освіти.

3. Схарактеризувати критерії та рівні готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки в професійній педагогічній діяльності.

4. Експериментально перевірити ефективність підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньо-виховної роботи.

Об'єкт дослідження – процес фахової підготовки майбутніх учителів технологій.

Предмет дослідження – підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної вузлової ляльки у професійній педагогічній діяльності.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і розв'язання визначених у дослідженні завдань використано комплекс теоретичних та емпіричних методів, а саме: аналіз і синтез, порівняння, систематизація – для уточнення поняттєво-категоріального апарату дослідження; діахронія, синхронія – для висвітлення теоретичних аспектів предмету дослідження, конкретизація, узагальнення – для окреслення методичних підходів до застосування технологій етнодизайну у навчально-виховному процесі; анкетування, опитування, бесіда – для виявлення рівнів сформованості готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у різних форматах освітньо-виховного процесу; педагогічний експеримент – для перевірки виокремлених дидактичного потенціалу і результативності методики формування готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності; методи математичної статистики – для здійснення кількісної та якісної оцінки отриманих результатів дослідження на констатувальному та контролюючому етапах.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

запропоновано унікальний концептуальний підхід до підготовки майбутніх учителів технологій до застосування в навчально-виховному процесі технологій етнодизайну через мистецтво народної ляльки, як комплексного об'єкту, що синергійно поєднує значну кількість видів декоративно-ужиткового мистецтва (вишивка, ткацтво, прийоми традиційного крою, валяння з вовни, вибійка, фарбування рослинними барвниками, аплікація, виготовлення штучних квітів традиційним способом, плетіння з природних матеріалів, бісеронанизування, робота зі шкірою, виготовлення прикрас з текстилю та інші);

визначено технології етнодизайну народної ляльки як основні напрями вивчення етнодизайну та різноматіних технік декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема технологія формування українського традиційного костюму; технологія застосування традиційних натуральних матеріалів та технік їх обробки і декорування; технологія дослідження національної колористики та орнаментики; технологія вивчення та реконструкції побутово-обрядового значення ляльки;

структуровано, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки в системі шкільної та позашкільної освіти у різних форматах освітньо-виховної роботи у єдності компонентів макроструктури (структурно-логічна послідовність спеціально виділених навчальних дисциплін та практик, сукупність змістових модулів, що забезпечують фахову підготовку майбутніх учителів за визначеними напрямами технологій етнодизайну у змісті різних освітніх компонентів) і компонентів мікроструктури (семіотичний, що містить систему вправ і завдань, технологічних прийомів та технік, демонстраційний матеріал (твори народного мистецтва, комплекти зразків технік декоративно-ужиткового мистецтва), презентаційні проєкти (тематичні виставки та музейні експозиції, мультимедійні засоби навчання тощо); методичний, до якого увійшли проблемно-пошукові, ігрові, імітаційні, інтерактивні, художньо-графічні, проєктні, презентаційні методи навчання; праксеологічний, що розкриває

специфіку реалізації сучасних форматів освітньо-виховної роботи (веб-квести, етноподорожі, віртуальні етно-екскурсії, тематичні стилізовані етно-дійства, етно-проекти, етномистецькі перформанси, етномайтер-класи, шоу майстер-класи тощо);

досліджено семантику основних понять «іграшка», «народна іграшка», «іграшкарство», «лялька», «лялька-мотанка», «вузлова лялька»;

уточнено зміст понять «дизайн», «етнодизайн», «декоративно-ужиткове мистецтво», «декоративно-прикладне мистецтво», «народне мистецтво»;

подано авторське тлумачення поняття «етнодизайн народної ляльки» – комплексна міждисциплінарна творча, дослідницька, проєктно-технологічна діяльність, що реалізується через синергію найдавніших практик декоративно-ужиткового мистецтва та сприяє формуванню національної самосвідомості українців;

подальшого розвитку набули зміст, форми і методи фахової підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну через мистецтво виготовлення народної вузлової ляльки на уроках трудового навчання та технологій, гурткових заняттях, під час організації та проведення виховних та мистецьких заходів, презентаційної та музейно-освітньої діяльності.

Практичне значення дослідження полягає у розробці комплексу змістових модулів: «Етнографічні нариси про українську народну іграшку», «Поєднання технологій етнодизайну в процесі створення народної вузлової ляльки», «Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі «Технології», «Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з етнодизайну», що спрямовані на поглиблення вивчення основ етнодизайну через технологію виготовлення народної ляльки, і можуть доповнити навчальні програми освітніх компонентів, спрямованих на формування методичної та професійно-технологічної компетентності майбутніх учителів технологій; навчально-методичного посібника «Залучення молоді до етнодизайну через призму народної української ляльки»; навчальної програми з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Народознавство та народна лялька»;

методичних рекомендацій щодо проведення етномайстер-класів для різної категорії респондентів.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка від 10.11.2023 р. № 2766/01-35/46); Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Вінниченка (довідка від 23.06.2023 р. № 52-н); Навчально-наукового інституту професійної освіти та технологій Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (довідка від 05.10.2023 № 12); Опішнянського державного художнього ліцею імені Василя Кричевського (довідка від 17.07. 2023 р. № 37); Полтавської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 34 Полтавської міської ради Полтавської області (довідка від 18.10.2023 р. № 01-20/584); Полтавської загальноосвітньої школи I-III ступенів №4 Полтавської міської ради Полтавської області (довідка від 05.10. 2023 р. № 01-23/590); Бричківського навчально-виховного комплексу Полтавської міської ради (довідка від 19.10.2023 р. № 156);

а також у процес популяризації етнодизайну народної вузлової ляльки в закладах культури та громадських організаціях: Департаменту культури і туризму Полтавської обласної військової адміністрації (довідка від 17.07.2023 р. № 01-20/1356); Полтавського академічного обласного театру ляльок (довідка від 10.07.2023 р. № 64/01-14); Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка (довідка від 11.07.2023 р. № 76); Полтавського літературно-меморіального музею В. Г. Короленка (довідка від 08.08.2023 р. № 110); Національної спілки майстрів народного мистецтва України (довідка від 01.08.2023 р. № 27); Полтавської обласної дитячої громадської організації «Століття краси» (довідка від 25.07.2023 р. № 27) (додаток Б).

Особистий внесок здобувача. Особистий внесок здобувача. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, авторові належать: у колективній монографії «Полтавська школа етнодизайну» [229] – розроблено авторський розділ «Традиція створення вузлової ляльки у Полтавській області»; у статті «Етнодизайнерська підготовка майбутніх учителів технологій у процесі

виготовлення вузлової ляльки Полтавщини» [195] – розглянуто процес виготовлення вузлової ляльки Полтавщини, як складний вид творчої діяльності на перетині декількох видів народного мистецтва та ширше та питання підготовки майбутніх учителів технологій засобами виготовлення вузлової ляльки; у статті «Labor training in design and technological activities of students» [325] – наведено та обгрунтовано приклади алгоритму успішної креативної моделі роботи проєктної діяльності, що дозволяє студентам сформувати набір компетенцій в менеджменті креативних технологічних проєктів; у виданні «Каталог виставки творів майстрів народного мистецтва. Народна іграшка Полтавщини. Історія. Сучасність. Традиція» [196] – охарактеризовано творчий доробок майстрів народного мистецтва Полтавщини в галузі традиційного іграшкарства; у статті «Омельяненко Людмила Андріївна» [298] – наведено уточнені відомості з творчої біографії майстрині Л. А. Омеляненко.

Апробація результатів дослідження. Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційної роботи обговорено на засіданнях ученої ради факультету технологій та дизайну, кафедри професійної освіти, дизайну та безпеки життєдіяльності Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, апробовано у виступах на науково-практичних конференціях і конгресах різного рівня:

міжнародних – «Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст» (Полтава, 2013), «Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції» (Полтава, 2015), «Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні» (Великі Сорочинці, 2018), «Європейський вектор розвитку українського етнодизайну» (Полтава, 2019), «Іван Котляревський та українська культура XIX-XXI століть» (Полтава, 2019 р.), «Соціокультурні тенденції розвитку сучасного дизайну та мистецтва» (Херсон, 2021), «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (Хмельницький, 2021), «Ярмарковий рух в Україні: історія, традиції, культурна практика» (Великі Сорочинці, 2021), «Дизайн та мистецтво в контексті соціокультурного розвитку» (Херсон, 2022), «Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці» (Київ, 2022 р.),

«Трудове навчання і технології: сучасні реалії та перспективи розвитку» (Київ, 2022), «Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті» (Кропивницький, 2022), «Дизайн-освіта майбутніх фахівців: проблеми та перспективи» (Полтава, 2022), «Освіта у сфері НКС: дослідження, охорона. Освіта в НКС у надзвичайних ситуаціях» (Київ, 2023), «Україно моя – вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки» (Київ, 2023);

всеукраїнських – «Другі Марка Грушевського читання» (Київ, 2010), «Генеza полотняного літопису у творчості майстра народного мистецтва Олександри Великодної» (Полтава, 2014), «Мистецтво української вишивки – життєдайне джерело творчості, присвячена пам'яті Героя України, Заслуженого майстра народної творчості України В.С. Роїк» (Полтава, 2014), «Актуальні проблеми технологічної, професійної освіти, культурології та дизайну» (Полтава, 2018), «Імплементация конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи» (Київ, 2019, 2020), «Сучасні проблеми національно-культурної ідентичності: регіональний вимір» (Полтава, 2020), «Перспективи модернізації підготовки майбутніх фахівців технологічної, професійної та культурологічної освіти» (Полтава, 2020), «Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2021), «Традиції та інновації в підготовці фахового молодшого бакалавра сфери культури і мистецтва» (Гадяч, 2021), «Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст» (Полтава, 2021), «Актуальні проблеми професійної та технологічної освіти: досвід та перспективи» (Умань, 2022), «Сучасні соціокультурні процеси: компетентнісно-аксіологічний аспект» (Полтава, 2022), «Мистецтво в реаліях сучасної освіти» (Полтава, 2023).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 33 наукових працях, з них 1 колективна монографія; 1 навчально-методичний посібник; 1 стаття у міжнародному науковому періодичному виданні (у співавторстві); 5 статей у наукових фахових виданнях України з педагогічних наук; 1 стаття у

виданні, що входять до наукометричної бази Index Copernicus (у співавторстві); 6 – у інших не фахових виданнях; 16 – у матеріалах науково-практичних конференцій різних рівнів; 2 публікації у енциклопедичних виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (329 найменувань, з них іноземною мовою – 13), 23 додатки. Загальний обсяг роботи становить 420 сторінок, основного тексту – 188 сторінок. Робота містить 18 таблиць та 3 рисунки.

РОЗДІЛ 1. СТАН ПРОБЛЕМИ ЕТНОДИЗАЙНУ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

У розділі уточнено поняття «дизайн», «етнодизайн», «декоративно-ужиткове мистецтво», «декоративно-прикладне мистецтво», «народне мистецтво». Досліджено семантику основних понять «іграшка», «народна іграшка», «іграшкарство», «лялька», «кукла», «лялька-мотанка», «вузлова лялька». Виведено авторське поняття «етнодизайн народної ляльки» та погруповано технології етнодизайну народної ляльки, які об'єднують близько 25 технік декоративно-ужиткового мистецтва. Розглянуто витоки іграшкарства, первісну, ймовірно сакральну, роль іграшки; загальноєвропейську тенденцію процесу розмежування народної домашньої іграшки та кустарного іграшкового виробництва, появу іграшкових промислів, становлення мистецтва народної ляльки. Відмічено розвій дизайн-освіти та сконцентровано увагу на передумовах вдосконалення підготовки майбутніх учителів технологій щодо застосування етнодизайну народної вузлової ляльки у професійній діяльності.

1.1. Термінологічні аспекти становлення етнодизайну

Поняття «етнодизайн» достатньо нове, але з кожним роком його дослідженню приділяється все більше уваги. Науковці формулюють власні визначення етнодизайну, спираючись на аналіз новітніх культурно-мистецьких та культурно-освітніх явищ, в яких проявляється етнодизайн. Вибудовуючи, таким чином, наукову базу для визначення нового актуального та перспективного культурного, мистецького, освітнього явища. За аналізом проведеним М. Курач (2015) динаміка педагогічних досліджень у галузі дизайн-освіти з 1970 по 2014 роки зростала та особливо активізувалася з 2010-х років (с. 144).

Термін «етнодизайн» складається з понять «етно» та «дизайн». «Етнос» походить від грецького «ethnos» – плем'я, народ. Поняття «етнологія», «етнографія» походять від «ethnos», їх відповідником є «народознавство» – галузь науки, що вивчає характерні специфічні риси побуту та культури

етнічних спільнот. Творчі прояви етносу, що за допомогою засобів мистецтва втілюють світоглядні концепції етносу, називають «народне мистецтво». Виконаний окремою особою твір народного мистецтва вдосконалюється колективом. Це сприяє виробленню сталих традицій, які передаються з покоління в покоління.

Варто зазначити, що, за визначенням Г. Скрипник (2005), сучасна етнологія, окрім вивчення культур народів, досліджує новітні культурно-побутові сфери життя, національну ментальність та етнічну самоідентифікацію (с. 84).

Значення терміну «дизайн» визначається його етимологією від латинського «designare» або англійського «design» – проєкт, план, малюнок, та являється творчою проєктно-конструкторською діяльністю, що спрямовується на предметне довкілля, з метою його удосконалення і створюється засобами промислового виробництва. Також, під дизайном розуміють художнє конструювання, створення сучасних різновидів декоративно-ужиткового мистецтва. (Даниленко, 2007, с. 573)

Безпосередньо появу терміну «дизайн» дослідники відносять до 30-х років ХХ ст. У 1957 році створено Міжнародну раду організацій з художнього конструювання (ICSID, International Council of Societies of Industrial Design), від 2017 р. це Світова організація дизайну (WDO, World Design Organization), яка визначає поняття «дизайн», як трансдисциплінарну творчу діяльність, що покращує якість життя за допомогою інноваційних продуктів. Діяльність у сфері дизайну передбачає креативність для вирішення проблем і спільного створення рішень з метою покращення продукту, системи, послуги, досвіду чи бізнесу. За своєю суттю, «дизайн надає більш оптимістичний спосіб дивитися на майбутнє, переосмислюючи проблеми як можливості, охоплюючи всі аспекти оточуючого людину середовища» (*World, Design, Organizayion, 2023*)

Де Моран (1982) розглядав дизайн як творчу діяльність, у результаті якої «естетична якість речі повинна відповідати її призначенню і виходити з нього», також де Моран вже у 60-і роки ХХ ст. наголошував на «моральному аспекті

дизайну, роль якого є оборона прав на прості людські потреби перед агресивним тиском урбанізації» (с. 474).

Як визначає В. Даниленко (2007), «стрижневим у понятті дизайну є художня проєктність, спрямована на утилітарність речей» та наголошує, що «для України пріоритетним напрямом розвитку дизайну у XXI столітті є розвиток його національної моделі, що передбачає поєднання досягнень національної культури України з цінностями інших культур, що створює своєрідну культурну якість у дизайні» (с. 573).

Легенький Ю. (1998) наголошує на тому, що будучи калькою з англійського терміну «design industrial» і позбавлене слова «industrial» дизайн стає поняттям універсальним, таким чином маємо змогу описати дизайн, як мистецтво, як проєкцію художніх засобів на його формоутворююче поле. Дизайн є перехрестям мистецтва, науки, практики. «Соціоморфні, натуроморфні, техноморфні, антропоморфні аспекти дизайну перехрещуються в його образі, іміджі, ідеалі» (с. 174).

Сніжко В. (2011) аналізуючи людську пам'ять як «... природну функцію, перенесену в мистецтво» порівнює життя Природи з принципом функціонування дизайну як системи «відшукування досконалого в штучно створеному людиною середовищі. Як спосіб світосприйняття, штучна система дизайн існує з людиною вічно...» (с. 30).

Чистий дизайн сповідує принципи функціоналізму, які існують і в народному ужитковому мистецтві. Під функцією розуміється не лише приналежність предмета своєму утилітарному призначенню, але й здатність одного елемента переходити в інші, ставати частиною інших систем чи замінювати їх. Поняття краси не відкидається, але наповнюється новим значенням: чим більший функціональний діапазон предметів, тим більше можливостей та варіантів мають системи їх елементів і тим вони «красивіші». Дизайн як комплексну міждисциплінарну проєктно-художню діяльність, центральною проблемою якої є створення предметного світу, що є гармонійним, співмірним та цілісним, а також дизайнерську діяльність як таку,

що синтезує у собі елементи наукових, технічних та гуманітарних знань розглядає В. Тименко (2010, с. 7).

Новий погляд на розвиток етнодизайну як нової парадигми бачення складного комплексу народної ремісничої та професійної культури висвітлено у праці Ю. Легенького (2000, с. 217). На етнодизайні як синтетичному феномені, «що виникає у процесі активної взаємодії багатогранного інтелекту особистості із етнічним середовищем» наголошує А. Рудченко (2014, с. 140). За визначенням А. Бровченка етнодизайн – це «комплексна міждисциплінарна художньо-проектна діяльність студентів зі створення сучасних об'єктів предметно-просторового середовища, у якому домінують традиційні елементи культури певного етносу» (2011, с. 18).

Узагальнюючи погляди науковців, підтримуємо думку, що етнодизайн є синергією народного мистецтва та дизайну. Концептуальною основою українського національного дизайну – етнодизайну – виступає традиційне народне мистецтво. Таким чином, без глибокого розуміння засад народного мистецтва ми не можемо розглядати поняття «етнодизайн».

Народне декоративно-ужиткове мистецтво, як і дизайн, слугує мистецькому формуванню матеріального середовища, що його створює людина та відображає естетичні та етичні ідеали суспільства. Як явище декоративно-ужиткове мистецтво виникло у ранній період розвитку людського суспільства, сформувалося на основі народного мистецтва. Найдавніші твори декоративно-ужиткового мистецтва охоплюють широке коло уявлень про світ та людину, їм властива змістовність образів, увага до естетики матеріалу, до раціональної побудови форми, підкресленої декоруванням. У процесі еволюції декоративність почала домінувати над функціональністю, декоративні елементи втрачали своє сакральне значення перетворюючись на декор. Виокремлення ремесла від красних мистецтв і ремісників (artisan), від митців (artist) відбулося у період Відродження. Відтоді еволюція та зміна художніх стилів у декоративно-ужитковому мистецтві відбувалися паралельно з їх зміною в інших видах мистецтва. Термін «декоративне мистецтво», як визначення одного з видів художньої діяльності, виник у період «промислової

революції», коли ручне ремесло переживало трансформацію під дією розповсюдження машинного виробництва. У 1791 році зафіксовано вперше використання його в писемному джерелі (Безклубенко, 2010, Т.1, с. 72).

Декоративне означає «прикрашати», ужиткове ж означає, що речі мають практичне призначення. У творах декоративно-ужиткового мистецтва поєднують естетичні та утилітарні якості. Важливим у створенні художнього образу твору декоративно-ужиткового мистецтва відіграє форма, сюжетні мотиви, орнаментика та технологічні засоби їх виконання. У єдності художньої та утилітарної функції виробів декоративно-ужиткового мистецтва, у взаємозв'язку форми та декору проявляється його синтетичний характер. Твори декоративно-ужиткового мистецтва розраховані на сприйняття і зором, і тактильно, тому виявлення краси фактури та пластичних якостей матеріалу, мистецька якість та багатоваріативність прийомів його обробки отримують у декоративно-ужитковому мистецтві значення особливо активних засобів естетичного та емоційного вираження. Г. Сковорода (2005) зазначав: «Чи ж не для цього ... тчемо золототкані парчі, матерії, вишиваємо їх різними шовками і любими для ока квітами..» і відповідав: «радість серця» (с. 325). Визначальною ознакою творів декоративно-ужиткового мистецтва є органічне поєднання практичної доцільності з естетичною насолодою від мистецтва виконання (Безклубенко, 2010, Т. 2, с. 192).

Одночасно з терміном «декоративно-ужиткове мистецтво» застосовується поняття – «декоративно-прикладне». У мистецтвознавчому середовищі існують різні погляди на визначення цих понять. На думку С. Безклубенка у ХІХ ст. коли вироби ручного мистецтва масово почали замінюватися виробами, створеними за допомогою машинного виробництва, сформувалося уявлення про декорацію, як оздоблення, яке може бути нанесено на будь-яку поверхню. Таким чином, з'явився термін «прикладне», як дослівний переклад «*applicative arts*» (Безклубенко, 2010, Т.1, с. 72).

Дослідники Р. Захарченко, В. Мусієнко, В. Сидоренко, Б. Тимків, Д. Тхоржевський та інші все ж дотримуються доцільності вживання терміну «декоративно-ужиткове мистецтво», як такого, що у повній мірі характеризує

культурно-мистецьке явище, яке задовольняє побутові та художні потреби суспільства. Водночас, декоративно-ужиткове мистецтво впливає на морально-етичні погляди, естетичні переживання людини, і є невід'ємною часткою матеріальної та духовної культури народу. (Запаско, 2007, с. 313)

Таким чином, явище, що покликано зробити зручним та функціональним речове середовище людини і, водночас, викликає естетичні та емоційні переживання називаємо декоративно-ужитковим мистецтвом.

Традицію в народному мистецтві М. Селівачов (1995) визначає як «успадкування з покоління в покоління ремісничих навичок, художніх прийомів, естетичних смаків, що формували найвиразніші й економічно доцільні для даної території художньо технічні вирішення, що ставали її мистецьким уособленням» (с. 25). І зазначає, що значимість народного мистецтва для формування всієї національної культури в Україні завжди була вагомішою ніж у Росії чи Польщі, а тим більш у Західній Європі (Селівачов, 1997, с. 47).

Підтвердженням цієї тези М. Селівачова є думка французького мистецтвознавця де Морана, що високо оцінює народне мистецтво, ставить його прояв суто в залежність від наявності вільного часу у землеробів та пастухів, та вважає, що народне мистецтво не є відображенням безпосереднього сприйняття світу і не створює нічого нового, а лише фіксує традицію, і лише іноді збагачується за рахунок проявів особистого таланту окремих народних художників. Майстри ж народного мистецтва лише «самоучки, які у кращому випадку перейняли спадкове ремесло своєї родини». (Моран, 1982, с. 420)

Українське народне мистецтво творить водночас матеріальні та духовні цінності народу. Майстер у кожному конкретному виробі, розв'язує практичні та художні задачі, від усвідомлення призначення речі, моделювання готового предмету в уяві та практичного втілення, використовуючи технічну майстерність, знання та практики, набуті від попередніх поколінь майстрів, водночас втілюючи власне розуміння гармонії краси та доцільності. Майбутній твір народного мистецтва як правило не фіксується у попередньому ескізі, а живе у свідомості автора та пам'яті рук. Традиційна технологія випрацювана

поколіннями майстрів та закріплена столітнім відбором кращих, найбільш раціональних прийомів роботи поєднується з індивідуальним творчим та емоційним досвідом майстра. Народне мистецтво є стихійною діяльністю обдарованих представників певного етносу зі створення художніх цінностей.

Жанри та види народного мистецтва, як і види декоративного мистецтва поділяються за: матеріалом (кераміка, текстиль, дерево тощо); художньо-технічними процесами (вишивка, гончарство, розпис, плетіння, витинання тощо); практичним застосуванням виробу (іграшкарство, килимарство, гребінкарство тощо). Доречно зауважити, що більшість назв видів народного мистецтва поєднує у собі і назву матеріалу, і назву технологічного процесу. Як приклад: витинання з паперу, бісеронанизування, дереворізьблення, плетіння з природних матеріалів. Слід окремо виділити «іграшкарство», як велику групу творів народного мистецтва, об'єднаних назвою за практичним застосуванням, та таку, що включає в себе різні за матеріалом та технологічними процесами види народного мистецтва. А саме, іграшка дерев'яна, текстильна, керамічна, з природних матеріалів.

Питання ролі традиційного народного мистецтва та ремесел у існуванні декоративного мистецтва Європи, як підґрунтя для його розвитку постало вже від середини XIX ст. Одним з перших дизайнерів, в сучасному розумінні цього слова, називають англійського художника, письменника, дослідника народних ремесел, громадського діяча, Вільяма Морріса (1834-1896 рр.). Він розглядав народне мистецтво як основне джерело дизайну і, можна зауважити, передбачав таке явище як етнодизайн. В. Морріс теоретично розробляв проблематику зв'язку народного мистецтва, ремесла, професійного академічного мистецтва та практичного втілення синергії цих видів творчості. В. Морріс став першим художником-дизайнером, що сполучив художній досвід і передові естетичні концепції з ремісничою майстерністю ручної праці. (Fiell & Fiell, 2019, с. 33) В. Морріс поєднав з народним мистецтвом, що втратило на той час повагу та значимість, свої універсально широкі знання, естетичну культуру, власне знання історії і в цьому була його роль як дизайнера-новатора. В. Морріс вважав народне мистецтво, що створюється народом і для народу на радість і

майстра і споживача, сприяє розвитку інших сфер життя, а високе мистецтво не може існувати без мистецтва народного. (Fiell & Fiell, 2019, с. 30)

Суттєві політичні та соціально-економічні перетворення, що відбулися від середини XIX ст. у країнах Європи та Україні, вплинули на стан народного мистецтва. Унікальні ремесла та художні практики, не витримуючи конкуренцію з промисловим виробництвом, почали занепадати. У бажанні майстрів «догодити» широкому колу споживачів та в конкуренції з промисловими виробами, втрачалася чистота народного художнього стилю, спотворювалася орнаментика вироблена століттями, спрощувалася технологія виробництва, що відбивалося на художньому рівні творів народного мистецтва. В. Ханко (2014) характеризував цей стан, як стан деградації та панування еkleктики у народному мистецтві (с. 60). З метою підтримки кустарних промислів розгорнули роботу земства, комітети, товариства. Організовувалися школи, навчально-показові майстерні, показові пункти (за видами ремесел), кустарні школи, приватні артілі, проводилися різноманітні виставки, організовувалися музеї, формувалися приватні колекції творів народного мистецтва. Діяльність зі збереження народного мистецтва стала навіть «модною», нею захопилася аристократична та фінансова верхівка тогочасного суспільства. Найактивніше до роботи з підтримки промислів стало Полтавське земство, біля якого згуртувалися видатні діячі української культури та мистецтва: О. Пчілка, В. Василенко, О. Сластьон, В. Кричевський, М. Самокиш та інші.

Саме діячі земств встигли зафіксувати, описати, зібрати колекції кращих зразків народного мистецтва та створити умови для передачі технологічних навичок та прийомів різних видів народного мистецтва наступним поколінням, закласти фундамент існування майбутніх інституцій: художньо-промислових навчальних закладів, музеїв народного мистецтва, виробничих та авторських майстерень, які трансформуючись відповідно до соціально-політичних змін в історії нашої країни, все ж таки, дозволили не перерватися ланцюгу передачі традиції народного мистецтва до сучасного покоління. Діяльність земств підняла престиж творів народного мистецтва, увела їх у побут всіх верств

населення, популяризувала українське народне мистецтво у Європі. Разом з тим, до джерел народного мистецтва звернулися професійні архітектори та художники.

Будинок Полтавського земства, споруджений у 1903-1908 роках В. Кричевським (1872-1952 рр.), є програмним твором українського модерну. Будинок витримано в єдиній стилістиці, спираючись на традиції народного та фортечного будівництва, а також народної орнаментики (Ханко, 2014, с. 417). Саме стиль українського модерну можна вважати предтечею сучасного напрямлення етнодизайну.

Для успішного застосування етнодизайну майбутніми учителями технологій у професійній діяльності важливе значення має розуміння природи зв'язку народного мистецтва з мистецтвом авангарду, як витоків формування українського етнодизайну.

У процесі формування підґрунтя українського дизайну важлива роль належить плеяді подвижниць на ниві підйому престижу та збереження традицій українського народного мистецтва: Н. Генке-Меллер, Н. Давидовій, А. Семигравовій, Є. Прибильській, О. Єкстер. Знаковою була і майстерня з вишивки, улаштована Наталією Михайлівною Давидовою (1875-1933 рр.). Н. Давидова працювала не лише у напрямку розвитку кустарних майстерень, а розглядала діяльність у цій сфері, як і інші діячі кустарно-художнього руху, у комплексі заходів, що включали популяризацію, музеєфікацію творів народного мистецтва; видання спеціальної літератури; освіти та удосконалення технічних навичок майстринь, розвиток їх естетичного смаку, виховання та навчання наступного покоління майстринь. За активної підтримки та особистої діяльності Н. Давидової відкрито фахові школи, музеї, майстерні, улаштовано чисельні виставки. (Шудря, 2011, с. 140) Мистецтвознавець Т. Кара-Васильєва дає таку характеристику діяльності майстерні Н. Давидової: «Тут розвивалася мова супрематизму, його «лексика» (Кара-Васильєва, 2001, с. 17).

Як меценатку, що створила умови для розвитку дизайну в українському стилі варто відзначити діяльність Анастасії Василівни Семигравової (1879-1932 рр.). У 1909 році вона засновує у селі Скопці Прилуцького повіту Полтавської

губернії (нині це с. Веселинівка Баришівського району Київської області) майстерню кустарних промислів. А. Семиградова одразу поставила діяльність майстерні на високий художньо-професійний рівень. Очільницею майстерні та художнім керівником у 1910 році стала професійна художниця випускниця Київського художнього училища Євгенія Іванівна Прибильська (1886-1948 рр.). У подальшому з 1913 по 1915 рр. художнім керівником майстерні була те ж професійна художниця, учениця Олександри Єкстер, дизайнер інтер'єрів Ніна Генріхівна Генке-Меллер (1893-1954 рр.). У майстерні виготовляли декоративно-ужиткові речі за кращими зразками традиційних народних вишивок. Водночас до співпраці залучалися професійні художники. Саме у майстерні у Скопцях сформувалися, як непересічні та знакові для українського дизайну, творчі особистості Ганни Собачко-Шостак та Параски Власенко. А. Семирадова, як меценатка улаштування кустарної майстерні дбала про збереження, відтворення та актуалізацію народного мистецтва українців, розвиток художнього смаку майстрів, що відбувалося під впливом професійних художників.

Відданою справою зближення та творчої співпраці майстрів народного мистецтва та митців авангардного спрямування була Є. Прибильська. Значення діяльності Євгенії Іванівни Прибильської як художниці, дослідниці народного мистецтва та організатора кустарного виробництва важко переоцінити. Євгенія Прибильська керувала діяльністю художніх промислів у Миргороді та Решетилівці. Вона одна з перших ввела у дизайн одягу елементи крою та оздоблення традиційного українського народного вбрання. (Ханко, 2015, Т. 2, с. 176)

В аспекті нашого дослідження варто зауважити, що Євгенія Прибильська як успішний арт-менеджер впродовж творчої діяльності організовувала чисельні виставки творів, створених українськими майстрами у співпраці з фаховими передовими митцями, що сприяло актуалізації українського народного мистецтва як значущої галузі культури та джерела натхнення для митців відповідало трендам європейських філософських та мистецьких пошуків (Горбачов, 1988, с. 172).

Як бачимо, на початку ХХ століття відбувся унікальний симбіоз народної творчості та авангарду, що відповідав духу часу і був актуальним не лише для України в період революційних зрушень початку століття, певного піднесення часів доби Української народної республіки та недовгої українізації, а й був суголосний загальним європейським течіям. У результаті творчої виробничої та освітньої діяльності у майстернях у Вербівці та Скопцях майстри втілювали творчі задуми художників авангардистів у нетрадиційних для них (художників) матеріалах та техніка (текстиль, нитки; аплікація, вишивка тощо), застосовуючи для оздоблювання утилітарних речей (шالی, торбинки, хустки, скатерті, подушки, іграшки, елементи одягу, декоративні панно тощо). (Кара-Васильєва, 2001, с. 15)

Майстри народного мистецтва через таку співпрацю долучалися до світу різноманітного професійного мистецтва та модерних творчих пошуків. У цій спільній діяльності народжувався етностиль з національним колоритом, алюзіями на давню народну орнаментику, національний за своєю суттю та авангардний за художньою мовою, цікавий для всього світу, але виразно український стиль.

Західні країни, до середини ХХ ст., дещо втратили власне народне мистецтво. Розвиток транспортного сполучення, нові економічні відносини, дві світові війни нанесли остаточний удар по знищенню народного мистецтва. Де Моран вважав, що народне мистецтво могло зберігатися в ізольованих від світу, глухих селах, у «віддалені від культурних центрів», а виготовлення виробів народного мистецтва перетворилося з ужиткових необхідних речей на сувенір та штучний «фольклор» (Моран, 1982, с. 420). Думці де Морана суголосна думка М. Селівачова, висловлена наприкінці ХХ століття, про те, що технічний прогрес завдає шкоди «природній основі народного мистецтва», адже його специфіка в перетворенні реального життєвого середовища. Водночас занепад народного мистецтва супроводжується зростанням зацікавленості ним з боку громадськості. (Селівачов, 1988, с. 47)

Розуміючи катастрофічні наслідки цієї втрати для всієї світової культури від середини ХХ століття розпочалися заходи з збереження нематеріальної

культурної спадщини людства. Процес приєднання України до світових практик збереження національної культури набув нових сенсів від часу здобуття Україною незалежності. Розвиток Держави України, горнило двох революцій, спрямованих на утвердження проєвропейського напрямку розвитку українського суспільства, спричинило і новий погляд на національну культуру та народне мистецтво. У XXI ст. активізувала діяльність Національна спілка майстрів народного мистецтва України, яка об'єднує в своїх лавах понад 1000 високопрофесійних майстрів, третина з яких це молоді майстри до 35 років, що свідчить про безперервність передачі традицій народного мистецтва і його актуальність. Також Україна ратифікувала Конвенцію ЮНЕСКО з нематеріальної культурної спадщини, види українського народного мистецтва визнаються елементами нематеріальної культурної спадщини, внесені до Всесвітнього, Національного та обласних Переліків елементів нематеріальної культурної спадщини задля їх охорони, подальшого розвитку та передачі наступним поколінням. Розроблена концепція Державної цільової національно-культурної програми розвитку народних художніх промислів на 2022-2025 рр. Різноманіттю видів народного мистецтва представлена Україна на престижному Венеціанському бієнале та під час всесвітніх виставок ЕКСПО.

У процесі окреслення етапів розвитку етнодизайну з опорою на національну культуру, народну творчість та українські традиції доцільно проаналізувати наукові праці авторитетних етнографів, культурологів та мистецтвознавців у царині декоративно-ужиткового та народного мистецтва.

Народне мистецтво України є явищем української художньої культури, в ужиткових мистецьких творах відображає світосприйняття українського народу, його ментальність, естетичні та етичні цінності. Народне мистецтво – це дизайн народного побуту, що складався впродовж тисячоліть під впливом природних, географічних історичних, соціальних процесів, які відбувалися на певній території і сформували духовні та моральні цінності, естетичні ідеали, розуміння краси, певне художнє світовідчуття мешканців.

Українці, що, за висловом Миколи Біляшівського (2017), для мистецького самовираження, мають великий арсенал художніх форм, створених упродовж

тисячоліть, утілюючи вишуканий естетичний смак нашого народу (с. 23). Мистецтвознавець, етнограф В. Щербаківський (1995) у дослідженнях українського мистецтва через опис явищ та техніки виконання осмислює світобачення українців, аналізує традиційні символи розкриваючи душу народу та підкреслює прадавню основу, на якій розвивається традиційне мистецтво «у цьому поступі завжди видно свою рідну основу, свою базу, з якої як з кореня, виростає далі дерево з власним стовбуром і галузками, завжди залишаючись тим деревом, з кореня якого воно виростало» (с. 103).

Є. Маланюк (1992) наполягав, що культура цивілізації має національне обличчя, без коріння культури не існує (с. 8). На проблемах мистецтвознавчої науки України зосереджував увагу Володимир Данилейко, вважаючи, що теорія народного мистецтва не випрацювана сучасними українськими мистецтвознавцями. «Образи, символи, поняття – ось чим вирізняється “коло інтересів” народних майстрів. Тобто вони мають своє світовидіння, і свої ідеали, суголосні з природою» (Данилейко, 1997, с. 3).

Кожен твір народного мистецтва є унікальним і виконаним в єдиному екземплярі, адже навіть авторський повтор, це інший твір, оскільки скопіювати емоцію, настрій та творчу енергетику неможливо. Масовість і тиражування здебільшого притаманні декоративно-ужитковому мистецтву, де за зразком, у визначеній заздалегідь послідовності, повторюється певний набір технологічних прийомів згідно наданого зразка. Тому, навчити можна основам декоративно-ужиткового мистецтва або ремесла, а майстерність приходить з досвідом та творчим підходом. А найвищий рівень творчості сягає до рівня мистецтва.

З розвитком суспільства, розподілом та диференціацією праці на основі народного декоративно-ужиткового мистецтва виникають народні художні ремесла, а з появою товарних відносин і народні художні промисли, вироби яких уже призначені для ринку. Поділ народної культури на матеріальну і духовну, що панував в колі дослідників минулого століття, є досить умовним. Народне мистецтво доречно розглядати як комплексне явище форм побуту, господарських занять, магічних дій, знань та вірувань, як ознаку етнічної

своєрідності і неповторності (Наулко, 1999, с. 22). Народне мистецтво є цілісним, а його артефакти функціональними, що поєднують духовно-естетичну цінність та вжитковість предмета. Твір народного мистецтва, виконуючи утилітарну функцію, в певний час перетворюється на обрядово-ритуальний предмет, чим і пояснюється високо-професійне та мистецьке опрацювання при його виготовленні.

Характеризуючи традиційне народне мистецтво українців М. Селівачов (2013) зазначає: «Традиційне предметне середовище українців відрізняється правдивим розкриттям естетичних властивостей матеріалу, використанням технологічних і конструктивних особливостей як орнаментально – декоративних прийомів. Максимальний ефект досягається мінімумом художніх засобів» (с. 30). Цю думку розгортає А. Макаров (1994): «Українська краса демократична, і тому вона не вимагає особливих умов для своєї реалізації. Де з'являється людина, що почуває себе українцем, там з'являється й особливий, естетично насичений побут» (с. 211).

Оздоблення житла, вбрання та створення ужиткових речей певної форми та орнаментики і є етнодизайном, що неназваний існує з найдавніших часів в народному побуті. Етнодизайн українського побуту є джерелом для розвитку дизайну середовища. Отже, етнодизайном охоплені всі основні напрями життєдіяльності: «людина – природа», «людина – техніка», «людина – людина», «людина – знакові системи», «людина – художній образ». (Гуцан, 2003, с. 18)

Важливою темою наукових досліджень є співвідношення індивідуального та колективного, як в народному мистецтві, так і в царині етнодизайну. Індивідуальна творчість майстрів, які з покоління в покоління творили, виокремлювали та зберігали найцінніші творчі здобутки для свого роду сформувала народне мистецтво не як вподобання одного автора, а як універсальну колективну цінність. Впродовж віків ці надбання стають традицією, а сам процес етнодизайном (Сніжко, 2011, с. 32). На тому, що творчість є суто індивідуальним проявом, наголошує О. Найден (2007), а

мистецтво «може бути таким, у якому переважають колективні або індивідуальні чинники» (с. 126).

Про зародження в надрах народного мистецтва основ етнодизайну дизайну свідчить етностетика, яка включає в себе, за висловом Т. Орлової, ідеали, вподобання, потреби, розуміння краси та образи художньої мови, які втілюють надбання тисячоліть та торують шлях до майбутнього (*Народне мистецтво*, 1998, с. 42). Важливим є те, що від свого виникнення й дотепер народне мистецтво, художні промисли, ремесла виступають як реальна суспільна, виробнича практика. Отже, народне мистецтво є складовою національного способу життя (*Народне мистецтво*, 1998, с. 44).

Етнодизайн як складову української культури, художньо-проектну діяльність, що базується на традиційному народному мистецтві і продукує сучасні мистецькі форми спираючись на актуальні досягнення дизайну, розглядає А. Бровченко (2017, с. 40). І. Сиваш (2019) зазначає, що вважати етнодизайном можна вважати художньо-проектну діяльність, яка належить до сфери дизайну, а її твори за своїми візуальними, стилістичними технологічними вирішеннями пов'язані з народної мистецькою традицією (с. 6). Етнодизайн, з точки зору дизайн-освіти, Н. Дерев'янка (2017) окреслює як «проектну діяльність зі створення сучасних об'єктів середовища людини на засадах культури декоративно-прикладного мистецтва» (с. 87). Для характеристики художнього напрямку з інтерпретації та осучаснення образотворчих прийомів народного мистецтва, С. Прищенко (2020) вживає поняття «етностиль», «неофолк», що характеризуються переосмисленням етнотрадиції з позицій нових технологічних можливостей (с. 61).

Перші найяскравіші спроби симбіозу народного мистецтва та дизайну відбулися на початку 20-х років ХХ ст., коли в Україні народне мистецтво поєдналося з авангардним, в той час «викристалізовувались нові ідеї синтетичного мистецтва, а згодом супрематизму» (Кара-Васильєва, 2001, с. 15). У співпраці народних майстрів та художників авангарду створювалися декоративно-ужиткові речі, які можна назвати етнодизайнерськими. Але ідеологія радянського союзу та курс на знищення будь-яких проявів української

незалежної думки, в тому числі і в галузі мистецтва, спричинили припинення розвитку самобутнього українського етнодизайну.

У радянський період до народної культури панувало ставлення як до меншовартісного явища відносно «советської культури», правдиве народне мистецтво штучно витіснялося безликим, псевдонародним (Гончар, 1993, с. 7). Створювався наратив начебто вільного «розквіту» народного мистецтва України під владою рад. У той же час відбувалося підміна поняття «народне мистецтво» – «народними промислами» як самодіяльною, аматорською творчістю. (Захарчук-Чугай, 2012, с. 25)

Після здобуття Україною незалежності дослідження питань народного мистецтва та етнодизайну розвивається на об'єктивному науковому ґрунті та спрямовується в руслі світових культурологічних трендів. Свідченням чого є дослідження М. Поповича (1999) з української культури, М. Селівачова (2013) з української орнаментики, Д. Горбачова (1996) з мистецтва українського авангарду, О. Найдена (1999, 2007) з народного іграшкарства, Є. Антоновича (1993) з дизайну, Т. Кара-Васильєвої (1996, 2000) з мистецтва української вишивки, О. Пошивайла (1993) з традиційного гончарства багатьох інших.

Проте, сьогодні перед дослідниками, викладачами, учителями технологій постають нові виклики. Проблеми кітч, неякісних мистецьких творів, що проникають і в навчальні заклади, псуючи смак і спотворюючи розуміння народної традиції та справді творчого мистецького її осмислення в аспекті етнодизайну є нагальним питанням, проблемою.

Базуючись на засадах народного мистецтва, етнодизайн, не є йому тотожним. Етнодизайн явище сучасне, сьогоденне, що відповідає на актуальні освітні, культурологічні, соціальні виклики. Народне мистецтво зберігає традиції, його завдання в творчому поступі та розвитку зберігати народні автентичні засади. Народне мистецтво подібне чистому джерелу, що повинно бути збережено незамуленим, для напування та підживлення творчої думки, у тому числі і етнодизайнерської. У доповіді на II з'їзді Національної спілки майстрів народного мистецтва України (27 жовтня 2000 р.), тодішній голова спілки, В. Прядка характеризував народне мистецтво як таке «... що є

найбільшим виявом яскравої самобутності української культури» (Прядка, 2000, с. 2).

В умовах глобалізації «масове промислове виробництво й поширення однотипних речей з інтеретнічними характеристиками, а відтак і формування єдиних норм і стереотипів не лише не гармонізували, але й навпаки, поглибили протистояння матеріального й духовного в культурі особистості та суспільства загалом. Світовий досвід демонструє необхідність і шляхи узгодження етнічних та гіперетнічних стереотипів». (Щербій, 2013, с. 143)

Процес глобалізації сповнений інформаційним перезавантаженням як суспільства, так і особистості. Аналогові речі потребують неспішного споглядання, часу для роздумів, зовнішньої та внутрішньої тиші для адекватного сприйняття оточуючого світу, що протирічить та майже не сумісне з сучасним темпом життя, що також відбивається на емоційному стані людства. Тому, важливою є роль етнодизайну у формуванні емоційного ментального здоров'я суспільства та особи, зокрема в процесі глобалізаційних перетворень. Адже, інтенсивна глобалізація містить у собі небезпеку втрати народами своєї ідентичності. Самобутні форми мистецтва та національної культури загалом можуть виступати як інструмент самоідентифікації нації. Потрібно зауважити, що глобалізація має не лише негативну конотацію, бо це складне багатоаспектне явище. Глобалізаційні процеси вимагають від людини саморозвитку та набуття компетенцій, необхідних для існування в сучасному соціумі, а саме: розвиток критичного мислення, розуміння цінностей національної приналежності, екологічну свідомість. Етнодизайн, що базується на національному ґрунті, дозволяє уникнути уніфікації оточуючого людину простору, створює середовище з «національним обличчям», на противагу стандартизації, характерної для глобальної цивілізації. Розширення медіа простору, спрощення процесу обміну, поширенню та збереження інформації сприяє поширенню національних традицій, взаємовпливів національних культур. З одного боку, це проблема розмивання кордонів національних культур, з іншого, це популяризація, доступ та поширення знань про локальну національну культурну традицію в світі.

Можливості медіапростору сприяють як збереженню етнотрадицій (фото, відео, аудіофіксація, внесення певних культурних практик до списків ЮНЕСКО та національних, регіональних списків НКС), так і спрощеній, вульгаризованій інтерпретації етнотрадиції засобами масової інформації. Потрібно використовувати всі інструменти, надані в процесі глобалізації суспільству для збереження себе етносом та розвитку особистості, щоб вільно почуватися в сучасному світі, презентуючи широко етнічну культуру водночас розуміючи свою етнічну приналежність, відповідальність за збереження традицій з метою передачі їх в неспотвореними в чистоті майбутнім поколінням.

Таким чином, робимо висновок, що функціональність, ергономічність, естетичну виразність – риси притаманні народному мистецтву, характерні і для дизайну, на цій платформі єдності спільних характеристик, мистецьких задач та прийомів їх рішення утворюється етнодизайн народної ляльки.

Сучасна освіта у своєму пріоритеті повинна базуватися на засадах національної культури, бо спадковість культурних традицій дасть міцне підґрунття до поступу у майбутнє, побудову успішного суспільства та виховання патріотичних, свідомих свого минулого громадян. Найбільший потенціал у процесі залучення молоді до етнодизайну має освітня галузь «Технології». Етнодизайн дає простір для творчих пошуків у мистецькій та педагогічній практиці, оскільки ґрунтується на синтезі архаїчного, автентичного, етнічного матеріалу й сучасних форм культури. Організація спілкування молоді із справжніми цінностями народного мистецтва дає можливість їм засвоювати нагромаджений життєвий досвід людства, сприяє моральному розвитку, духовному збагаченню. (Свиридюк, 2022, с. 11) [231]

Особливого значення для професійної освіти майбутніх учителів технологій має лялькарство, як комплексний засіб етнодизайну та важливий фактор пізнання національної культури. Народна іграшка сприяє виявленню творчого потенціалу особистості, її духовного зростання та формування національної самосвідомості. Вважаємо ляльку унікальним зразком народного мистецтва, адже у процесі її творення застосовуються різні техніки

декоративного-прикладної творчості, технології декорування, втілюються різноманітні обряди та звичаї українського народу.

1.2. Визначення та обґрунтування технологій етнодизайну народної ляльки

Народна лялька є феноменом традиційної культури і народного мистецтва активно взаємодіє у просторі сучасного етнодизайну. Вивчення народної іграшки є пізнанням основ етносу. О. Найден (1998) наголошує, що через вивчення народної ляльки відбувається «здійснення проєкції минулого в майбутнє через тактильно-ментальні шари народної колективної пам'яті» (с. 61). Українська народна лялька є особливим видом народного мистецтва, що інтегрує в собі одночасно декілька інших видів народного мистецтва, поєднує матеріальні і духовні здобутки української культури. Під час виготовлення вузлової ляльки майстер звертається до мистецтва ткацтва, вишивки, фарбування та розпису тканини, вибійки, бісеронанизування, валяння вовни, використовує деякі технологічні прийоми килимарства, золотого шитва, воскування, художньої кераміки тощо, водночас повинен володіти знаннями стосовно традицій та регіональних особливостей традиційного строю, соціальних та вікових характеристик комплексу вбрання. Народна лялька є належною до декількох сфер національної культури. Традиційна лялька – це артефакт, що розглядається з точки зору філософії, етнографії, етнопедагогіки як явище народного мистецтва та різновид ремесла, як сакральна річ, залишок древніх землеробських культів. Завдяки такій своїй поліфункціональності традиційна вузлова лялька має широкі освітні та виховні можливості. Володіння окремими технологіями етнодизайну, зокрема технологією виготовлення народної ляльки дозволяє залучати учнів до розробки творчих проєктів у етностилі.

Українська народна іграшка є особливим об'єктом етнодизайну, в якому відображаються уявлення народу про предметний світ. За висловом О. Найдена (2016) «Народна традиційна лялька, є фольклорним твором або артефактом. Створена шляхом індивідуального творчого акту, ця лялька є витвором

колективного мистецтва, тобто мистецтва, яке має загальні правила, канони, модули і належить певному колективу мешканців певної території. Народна лялька є вираженням образних ідеалів і художнього світогляду певного середовища, зокрема селянства, традиції якого зберігаються у відносно незмінному вигляді протягом досить значного часу» (с. 11).

Важаємо за доцільне дослідити семантику основних понять, якими будемо оперувати у нашому дослідженні – «іграшка», «народна іграшка», «іграшкарство», «лялька», «кукла», «лялька-мотанка», «вузлова лялька».

Іграшка є предметом дитячих розваг та забавок, слугує розумовому, духовному, фізичному та естетичному розвитку дитини. За допомогою іграшки дитина пізнає оточуючий світ. Іграшки відомі з давніх часів і на початкових етапах розвитку людства вони могли мати як ігрове, так і магічне значення, будучи предметом первісних культів. Іграшками здебільшого є зменшені копії зброї, засобів праці, антропоморфні та зооморфні фігурки. Перші іграшки виготовлялися з найпростіших природних матеріалів. З розвитком цивілізації виробництво іграшок набуло промислових масштабів. У той же час у дитячому побуті існують саморобні іграшки, а митці створюють авторські іграшки, що здебільшого є творами мистецтва.

За визначенням енциклопедії сучасної України, *народна іграшка* – річ виготовлена народним майстром з підручних, здебільшого, природного походження матеріалів та призначена для дитячої гри. Народна іграшка особлива своїми сюжетами, що є відображенням думок, мрій та прагнень землеробів. Народна іграшка у лаконічній формі передає сконцентровані принципи народного мислення, його мистецькі вподобання. Сучасна народна іграшка зберігає прадавні образи (*Іграшка народна*, 2011, с. 195)

Іграшки, будучи глибоко самобутніми та маючи характерні ознаки певної етнічної приналежності, в загальній своїй масі по номенклатурі, матеріалах, технологічних та художніх прийомах оздоблення схожі у різних народів світу. О. Найден (1998) називає появу іграшок, як речей саме з ігровою функцією, «новим шаблоном у розвитку» людської цивілізації, вважаючи, що в давні часи це були обрядові атрибути. А іграшкова культура, що існує в суспільстві не лише

відображає «дорослу» культуру суспільства, з її способом життя, побутом та святами, віруваннями та обрядами, «а й дає їх певну оцінку, по-своєму інтерпретує її, навіть у окремих випадках, моделює її майбутнє». (Найден, 1998, с. 60)

Для народної іграшки характерна лаконічність, здатність обрати декілька найхарактерніших рис для передачі найсуттєвіших, найхарактерніших рис втіленого образу.

Лялька, за енциклопедичним визначенням, – предмет у вигляді фігури людини чи іншої істоти (Енциклопедія сучасної України, 2017, с. 398) Антропоморфні фігурки, що знайдені під час археологічних розкопок на територіях різних країн є одними з найдавніших прототипів популярної дитячої іграшки – ляльки. Ляльки мають різне призначення, за яким їх і поділяють на ритуально-обрядові, ляльки – дитячі іграшки, образотворчі.

Ляльки ритуально-обрядові вважаються найдавнішими. Антропоморфні фігури використовували у ритуалах, спрямованих на продовження роду, добрий врожай, пов'язаних з давніми землеробськими культами (Енциклопедія сучасної України, 2017, с. 398). Ляльки – дитячі іграшки тісно пов'язані з обрядовими. На думку О. Найдена, дитяча лялька є, певним чином, продовженням обрядової за рахунок розширення її функцій. Лялька-іграшка – і забавка, і засіб виховання, і підготовка дитини до дорослого життя. Ляльки образотворчі (художні) – це створені авторами, митцями певні образи. Ляльки цього виду сформувалися у процесі розвитку цивілізації і належать більше до сфери декоративно-ужиткового, театрального мистецтва (Свиридюк, 2023, с. 124). [209]

Куклою здебільшого називають саморобну антропоморфну дитячу забавку, слово «лялька» використовують для назви іграшки фабричного виробництва. Важливим для розуміння трансформації використання слів «кукла» та «лялька» є здійснене С. Килимником дослідження давнього народного звичаю «Великодні «кукли». Відповідно до записів С. Килимника, респонденти розповідаючи про цей стародавній, майже втрачений обряд, вживають слово «лялька». У той же час, відносно цього обряду у давніх

джерелах XVI ст., віднайдених дослідником, використовують слово «кукли». Таким чином, можемо припустити, що це є відгомонам давньої сакральної ролі хатньої, саморобної кукли, як предмету культу землеробства чи вшанування предків. У подальшому під впливом часу і заміною сакрального значення на ігрове до антропоморфних фігур – дитячих забавок, почали застосовувати поняття «лялька» (Килимник, 1994, с. 169).

Про цю термінологічну диференціацію О. Найден (2016) говорить так: «саморобна, хатня – кукла; фабрична, придбана в магазині – лялька» (с. 8).

Варто зауважити, що багато предметів чи зображень, які нагадують антропоморфну фігуру в українській мові означають словом «кукла». Дослідник Є. Шевченко у словнику української народної термінології тканини подає понад сім визначень понять «кукла», «куколка», «куколя», що застосовуються у різних регіонах України. Такими словами називають скручене прядиво, прядиво намотане на кужіль, мички, шерстяні нитки, загорнутий у тканину жований хліб, що був замість соски для дитини, додаткову реміжку в ткацькому начинні. На території Чернігівського полісся лялька, у сенсі дитяча іграшка, – це «куколя». (Шевченко, 1999, с. 137)

У словнику української мови зазначено, що «куклою» «у першу чергу, називали жований житній хліб, загорнутий у шматок тканини і туго перев'язаний ниткою, що його використовували замість соски для немовляти (Кукла, 1973, с. 387). Про «куклу», як засіб для вигодування дитини, наголошено Б. Грінченком, але варто зазначити, що у словнику, упорядкованому письменником, слова «кукла» та «лялька» вважаються синонімами (*Словарь української мови*, 1958, с. 321).

Закручений у полі сніп збіжжя може мати назву і «кукла», і «закрутка». В залежності від способу роблення та завдання цього містичного обряду назви мають протилежні конотації. «Кукла» – незжятий сніп достиглого колосся, прикрашений стрічками і закручений по ходу сонця – як складання подяки за врожай та символ сподівання на майбутній. А «закрутка» – скручене проти сонця недозріле колосся, яке у народних віруваннях вважалося магичною дією, спрямованою на хвороби та неврожай.

Справедливо зауважити, що і слово «лялька» у термінології української орнаментики зустрічається достатньо часто. Це назва вузької перетканої смужки на рушниках і настільниках на Волині. «Ляльки» – знаки, що складаються з ромбів і нагадують архаїчні антропоморфні зображення з піднятими руками і зустрічаються на полтавських вишивках (Селівачов, 2013, с. 302). Про ляльку як естетично довершену річ у розумінні українського народу свідчать примовки та порівняння, де слово «лялька» використовується в значенні гарна, вродлива людина «як лялечка» (*Фразеологічний словник*, 1993, с. 456).

Деякі об'ємні фігурки та орнаментальні елементи у народному мистецтві (кераміці, ткацтві, вишивці, писанкарстві) мають назви «Баба», «Бариня», «Берегиня», «Княгиня», «Панянка», «Панна», «Панночка». У орнаментиці писанок «стара баба» – білатеральний знак у вигляді шести гачків, що симетрично розташовані навколо осердя; «п'яні баби» або також «ляльки» – дзеркально-симетричні знаки з крилами у вигляді стилізованих листків у вишивці (Селівачов, 2013, с. 277). «Баба» або навій – так називають частину кросен (Шевченко, 1999, с. 45). «Берегині» – загальна назва для орнаментальних елементів, подібних до фантастичних людиноподібних істот; «панночки» – композиції, подібні до антропоморфних фігур з піднятими до гори руками (Селівачов, 2013). «Панянками» називають фігурне печиво обрядового призначення (Дорошенко, 2021, с.194).

О. Найден допускає, що це є інтерпретовані образи жіночого божества: богині Баби та Пятниці (Найден, 2017, с. 173). А «Княгинею» називає один з іконографічних типів вузлової ляльки традиційно поширений у Середній Наддніпрянщині (*Лялька*, 2017, с. 39). Адже, основні сюжети і образи народної іграшки сягають корінням до вірувань давніх землеробів, головними цінностями яких були життя, жінка-матір, народження, земля, урожай, баланс сил природи, сприятливий до хліборобської праці.

Поняття *вузлова лялька*, вперше застосував дослідник народної іграшки О. Найден. Він віднайшов та вивчив існування на території Середній Наддніпрянщині унікальної лялькової традиції: «архетипічний символ,

найдавніший вид дитячої народної іграшки» (*Лялька*, 2017, с. 399). Витоки вузлової ляльки, як культурного явища виводяться дослідниками від доби трипільської цивілізації. Прототипом вузлових ляльок є антропоморфні жіночі фігурки, що представляли у скотарських та ранньоземлеробських культурах богинь родючості, землі, сонця. Космологічний світогляд ранніх землеробів втілювався у представлення Всесвіту Світовим деревом, де горизонталь уособлює жіночий, а вертикаль – чоловічий початки. У конструкції вузлової ляльки Середньої Наддніпряни наявна слабо виражена фалічна основа. Ця андрогінна (чоловічо-жіноча) риса, свідчить про походження вузлової ляльки від давніх обрядів запліднення, продовження роду, народження; втілення у вузловій ляльці символу життєдайного та життєствердного початку. (*Лялька*, 2017, с. 399)

Терміни «селянська традиційна лялька», «традиційна лялька», «народна лялька», «народна традиційна лялька» О. Найден рекомендує не розрізняти понятійно, адже вони різняться лише нюансами в контексті використання (Найден, 2016, с. 19).

Термін «лялька-мотанка» нещодавно увійшов у широкий обіг. Це відбулося завдяки зростанню популярності народної ляльки у суспільстві, появи великої кількості майстрів та аматорів лялькарства, широкого, але не завжди професійного, висвітлення їх діяльності в популярних масових виданнях, на телебаченні, на в Інтернет-просторі. На сьогодні цим терміном прийнято називати саморобну, текстильну, хрестоподібну ляльку, часто без обличчя (*Словник української мови*, 2017, с. 76). Разом з тим, термін «лялька-мотанка» має і негативну конотацію, як означення ляльки виготовленої масово, з комерційною метою. Така лялька, що втратила традиційні риси, набула еkleктичних ознак і стала за висловом О. Найдена втіленням «вульгарного етнографізму» (Найден, 2016, с. 204). Хрест з різнобарвних ниток, чи навіть стрічок на обличчі ляльки, єдина деталь, що збереглася у ляльки-мотанки від канонічних, селянських вузлових ляльок Середньої Наддніпряни (*Лялька*, 2017, с. 399).

Популярна назва «мотанка» для будь-яких не шитих текстильних ляльок з хрестом на обличчі чи пустим обличчям, не зовсім відповідає суті явища. Таким чином, виникли розбіжності між назвою та типом ляльки. Ляльки, що здебільшого і за конструкцією, і за іконографічними ознаками є вузловими, почали масово називати «мотанками». Варто зауважити, що працюючи над розробкою власних лялькових проєктів народні майстри на основі практичного досвіду та спілкування з носіями традиції, формують достатньо релевантні назви нових видів ляльок. Так з'явилася лялька «мотузянка» – з мотузок та «травомотанка» – забавка з трави. (Титаренко, 2018, с. 114)

Іграшкарство, як різновид «народної образотворчості» та окремий напрямок творчої діяльності майстрів народного мистецтва виокремив Є. Шевченко (*Українська народна іграшка*, 2011, с. 5). Таке визначення, на нашу думку, є у повній мірі релевантним, адже здійснене головою високофахової спільноти членів Національної спілки майстрів народного мистецтва України Є. Шевченко, на основі багаторічної наукової, творчої та організаційної роботи у царині народної іграшки. До сьогоднішнього часу сформувалася когорта майстрів, що працюють лише в галузі народної іграшки, репрезентуючи іграшку, виконану у майже всіх питомо народних техніках та матеріалах. На думку Є. Шевченка, сучасні майстри відроджують та розширюють асортимент традиційної народної іграшки. Як дослідник народного мистецтва, він увів у обіг та закріпив в словнику поняття «лялькар-майстер, який виготовляє ляльки» (Шевченко, 1999, с. 148). Поняття *іграшкар/іграшкарка* як назву творчої діяльності майстра народного мистецтва з виготовлення іграшок використовує Т. Кара-Васильєва (2005).

Народне іграшкарство, лялькарство, сьогодні є складовою успішних дизайн-проєктів. У аспекті підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну в професійній діяльності важливо дослідити джерела походження та напрямки розвитку українського іграшкарства як соціально-культурного, етнопедагогічного явища, розглянути виклики, що поставали перед цим видом народного мистецтва на шляху його становлення та сучасний стан народної ляльки як культурного феномену.

Іграшка мала свої епохи розквіту та занепаду, це пов'язано з загальною історією культури, характером народного мистецтва, соціальними перетвореннями, педагогічними традиціями та розвитком педагогіки як науки. Якщо кустарна, фабрична іграшка змінювала форму, декорування, сюжет в залежності від зміни стилю та смаку споживачів, тобто підкорювалася моді, народна іграшка залишалася не змінною, на кожному етапі слугуючи джерелом натхнення для діяльності окремих митців, успішного чи ні копіювання для масового виробництва.

Іграшки, як дитяча забавка, бере початок з сакральних речей, що втрачаючи своє сакральне значення стають предметом дитячих забавок. Дослідники історії культури й народного мистецтва припускають, що, ймовірно, антропоморфні фігури «Венери» були втіленням первісних ідей і вірувань; предметом, пов'язаним з культурами плодючості, сонця та вогню, життя та смерті, лікувальною магією, аграрними обрядами. З втратою цих первісних значень та ролі, «кукла» опускається до предмета дитячої гри.

Дослідникам відомі іграшки Давнього Єгипту (ляльки з дерева та тканини, стилізовані фігурки тварин) датовані приблизно III тис. до н. е. У розкопках доби античності знайдено високохудожні іграшки з слонової кістки, теракоти, бурштину. Мистецтвознавці Греції розпочинають розглядати традицію лялькарства від давніх антропоморфних жіночих скульптур культового призначення (Argyriadi, 1991, с. 13).

Археологічні знахідки пізнього палеоліту на території сучасної України датується ХХХ–Х тис. років до н.е. Це дрібна пластика у вигляді жіночих фігурок, у яких форми грудей, живота та стегон зображені гіпертрофовано перебільшеними, а голова, руки та ноги відтворено умовно. Ці палеолітичні «Венери» вражають своїм художнім рівнем, високою емоційною забарвленістю в передачі образу, симетрією та досконаліми пропорціями. В ідеології матриархату жінка займала домінуюче місце, вона оберігала домашнє вогнище та була основною постаттю у ритуалах, уподібнювалась до божества. Науковці аналізуючи типи жіночих зображень періоду палеоліту, об'єднують їх у три групи: тучний, «класичний», худорлявий та вважають, що кожен тілесний тип

уособлював, за висловом С. Черепанової «окрему статевовікову групу жінок – «бабусі», «матері», «дівчини» (Крвавич, Овсійчук & Черепанова, 2003, с. 26).

На території Більського городища (Котелевський р-н, Полтавська обл.) знайдено антропоморфні глиняні статуетки VII–III ст. до н.е. Б. Шрамко вважав їх фігурками богині землі і справжніми витворами народного мистецтва (*Більське городище*, 2016, с. 214). Одна з найдавніших «кукол», знайдених на теренах України, походить з Ольвії, виготовлена з глини з рухливими кінцівками ймовірно коринфського виробництва, датується V ст. до н.е. (Найден, 2007, с. 71). Це ще раз доводить, що вправність майстрів іграшкарства в античному світі була на високому мистецькому рівні.

Традиційні народні ляльки в давнину були атрибутами обрядів, пов'язаних з сонцем, вогнем, водою. Залишки обрядово-магічного використання народної іграшки наприкінці XIX – початку XX ст. свідчить про спорідненість народної іграшки з дрібною пластикою архаїчного періода епох палеоліту та енеоліту (Герус, 2004, с. 239).

Прийняття християнства не знищило язичницькі вірування на теренах України, тому, антропоморфні фігурки, що датуються X – XIII ст. здебільшого відносять до культової пластики. Водночас іграшки все більше набувають саме ігрових ознак.

Іграшки XIV–XVIII ст. з території сучасної України, за свідченням дослідників, це здебільшого сільські дитячі забавки, або вироби невеликих ремісничих майстерень (Герус, 2004, с. 62). Українські іграшки XIV–XVIII ст., що є у розпорядженні дослідників – це невеличкі до двадцяти сантиметрів керамічні фігурки. Здебільшого це жіноча фігура з немовлям. Вбрання передано розписом ангобами або поливою і є, ймовірно, умовним зображенням тогочасного жіночого одягу та головних уборів «корабликів», тощо. (Шовкопляс, 1990, с. 64). Під час археологічних розкопок на території міста Полтава виявлено один з найдавніших прикладів дрібної керамічної пластики другої чверті XVIII ст., виготовлену полтавськими гончарами. Це деталь антропоморфної іграшки, головний убір її не зберігся, але наявні фрагменти зачіски, знахідка за своїм типом може бути віднесена до дитячої іграшки

«барині» (Супруненко, 1993, с. 65). Л. Герус висуває гіпотезу, що ці фігурки виконували і реліктові, і декоративні функції. Ймовірно їх розташовували на печі не лише як декор інтер'єру, а як відголосок давніх вірувань, сприйняття жінки як берегині домашнього вогнища втіленням якого і є піч (Герус, 2004, с. 57). Проводячи паралелі можливо зробити припущення, стосовно того, що і в родинях українців у XIV – XVIII століттях виготовлялися текстильні ляльки. Адже, володінню навичками шитва, вишивки українських дівчат навчали змалечку у родинях всіх верств суспільства (Сердюк, 2018, с. 78). Цікавим в цьому аспекті може бути запис зроблений П. Мартиновичем у 1888 році від Христини Морозовської, 1818 року народження з села Старі Санжари на Полтавщині. Христина Петрівна описуючи своє дитинство, гру з ляльками та їх вбрання, згадувала: «Я, було, куклам своїм часто шию кораблики» (Мартинович, 2012, с. 168). «Кораблики» – це характерний головний убір, що носили знатні жінки, представниці гетьманської старшини в Україні XVI – XVIII ст.

У період XIV–XVIII ст. відбувається остаточний розподіл іграшок на сільську та міську. Якщо сільські іграшки – це виготовлені шляхом простих технологічних прийомів, застосованих інтуїтивно; здебільшого з одного виду матеріалу; маючі сильний емоційний вплив, що досягається мінімальними художніми засобами. Кожна така іграшка створена в єдиному екземплярі і належить світу дитини. А міська іграшка – це результат довготривалого технологічного процесу, що має декілька етапів і якому передують попереднє технічне креслення або ескіз; у виготовленні такої іграшки може бути задіяно декілька виконавців; така іграшка сюжетна, багато декорована, має додаткові деталі і здебільшого призначена для декору світу дорослих.

У нашому дослідженні ми зупинимося на дослідженні саме народної іграшки, що створювалася в домашніх умовах для потреб родини та близького оточення, іноді слугувала додатковим, побічним видом діяльності майстра. Наприклад, гончарі виготовляли іграшки – «монетки» – зменшену копію справжнього посуду. (Свиридюк, 2022) [298] Виготовлення монеток та свистунців, в родинях гончарів, доручалося здебільшого підліткам, що

починали опановувати ремесло (Пошивайло, 1993, с. 218). У родинному побуті вузлові ляльки виготовляли старші дівчата для молодших дітей (Кісь, 2012, с. 109). Відомо, що у 20- 30 років ХХ ст. існували базари іграшок, зокрема у Києві. Типажі торгівців іграшок на київському базарі замалював Юрій Павлович, зафіксувавши продавців та їх крам: ляльки, возики, коники тощо (*Україна у типажах народних*, 2010, с. 126).

Довгий час дитяча субкультура, іграшка та іграшкарство як явище народного побуту та мистецтва були на периферії досліджень українського етносу. Грунтовне дослідження народної іграшки розпочалося в останній чверті ХІХ ст., спочатку в межах загальних досліджень етнології дитинства. Загалом ХІХ ст. називали століттям дитинства, адже змінюється педагогічна парадигма, роль батьків і процес виховання наповнюється новим змістом. Таким чином, увага до дитячої субкультури виникла під впливом панівних у Європі того часу нових педагогічних теорій. Паралельно з загальноєвропейською тенденцією зміни парадигми педагогічної науки й повернення уваги до світу дитинства йде розвиток етнографії як науки та накопичення масиву знань про український етнос, поступово формується розуміння цінності дитячої субкультури в загальній палітрі культури народу. Свідченням зацікавленості в дослідженні іграшки як важливої складової для відтворення всебічної, докладної картини національного побуту є включення питання про дітей і їх іграшки в опитувальники з дослідження історії та етнографії.

У 1895 р. І. Франком, Ф. Колесою, В. Гнатюком, В. Шухевичем у рамках діяльності Наукового товариства імені Шевченка у Львові укладено «Програму до збирання відомостей про українсько-руський край і народ». Програма мала практичну мету: зацентувати увагу дослідників на головних точках укладу народного життя. Однією з таких важливих сфер досліджень українського народу визнано родинний побут. У програмі, у розділі, що стосується етнографічних відомостей, є підпункт «Родинні звичаї», а в ньому питання: «Які є дитячі забави?». («Програма до збирання», 1895, с. 6)

Вперше як об'єкт наукового дослідження українську народну іграшку представлено на етнографічній виставці під час ХІІ Археологічного з'їзду в

Харкові 1902 р. У липні 1900 р. у Полтаві при Полтавському статистичному комітеті було створено комісію з підготовки етнографічної виставки до XII Археологічного з'їзду («К XII археологическому», 1902).

Влітку 1901 р. у часописі «Кіевская старина» Полтавська підготовча комісія з улаштування етнографічної виставки при Археологічному з'їзді та опублікувала «Програму для собиранія колекцій детских игрушек и матеріалов по детским играм и забавам». У поясненні до Програми було зауважено, що за кордоном існують колекції дитячих іграшок і видання про життя дітей, а про побут українських дітей як суттєво важливу сторону життя народу жодного дослідження не існує. Наголошувалося, що дослідження, здійснені за Програмою, будуть цікаві як педагогам, так і етнографам, бо продемонструють вплив на дитину навколишнього середовища, природи та побуту («Програма для собиранія», 1901, с. 13).

Етнограф, громадський діяч Михайло Олександрович Русов (1876–1909) влітку 1901 року, за дорученням Комісії Полтавського земства, здійснив експедиції по Полтавській губернії, метою якої було збирання колекції іграшок для виставки й вивчення на місцях дитячих ігор, їх фотографування, налагодження зв'язку з місцевими збирачами, колекціонерами, дослідниками-аматорами. (Аксєнова, 2016, с. 219) Усе зібрання дослідник розподілив на декілька груп за видами іграшок: кукли й зображення людей і звірів, музичні інструменти, іграшки, що обертаюся тощо (Русов, 2016, с. 197).

XII Археологічний з'їзд відбувся 15–27 серпня 1902 р. в залах Харківського університету. Вперше в практиці Археологічних з'їздів на виставці був організований етнографічний відділ, що складався з 20 частин, під 16 пунктом значилися «Дитячі іграшки» («К XII Археологическому съезду», 1902, с. 334). Іграшки, що експонувалися, розподілялися на два блоки: перший – іграшки виготовлені самими дітьми; другий – іграшки кустарного виробництва.

Першим, хто створив ґрунтовну працю з етнології дитинства на українському матеріалі, був Марко Федорович Грушевський (1865–1938), етнолог, громадський діяч, педагог, священник села Суботів Чигиринського

повіту (Найден, 1998, с. 62). Марко Грушевський наприкінці XIX – початку XX ст. зібрав народні іграшки, селянські ляльки та зробив їх докладний опис: технологічний процес, використані матеріали й роль іграшки в конкретній грі. У 1904 р. у часописі «Кієвская старина» під підписом «М. Г.» М. Грушевський друкує статтю «Дитячі ігри та забави усякі» (М. Г., 1904). У 1906-1907 рр. у виданні Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка «Матеріали до україно-руської етнології» опубліковано розлогу працю М. Грушевського, упорядником якої став З. Кузеля: «Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з південної Київщини, зібрав М. Грушевський. Обробив Др. Зенон Кузеля». (Грушевський, 2017, с. 6). Важливий внесок в упорядкування матеріалів Зенона Кузелі, який додав пояснення та коментарі, що можуть, за висловом І. Франка, «...дати сучасний стан науки для дослідження і вистудіювання тих явищ», дати розуміння традицій і побуту українського народу. (Франко, 1982, с. 238)

Видатні дослідники українського мистецтва добре розуміли зв'язок педагогіки й народного мистецтва та важливість наочної демонстрації цього зв'язку. Академік Микола Біляшівський у 1907 р., організовуючи в Києві виставку «Дошкольное воспитание», звернувся до свого колеги, працівника природничо-історичного музею Полтавського земства Костя Моценка, з проханням надіслати дитячі забавки з Полтавщини, «щоб облаштувати на цій виставці український відділ», що той і виконав. (Моценко, 1927, с. 9)

Відома громадська діячка на ниві української освіти, педагог Софія Федорівна Русова (1856–1940), відстоюючи у своїй діяльності концепцію української національної освіти й пріоритети національного виховання, велику увагу приділяла місцю і ролі народної іграшки в національно спрямованому вихованні дітей. Коли у 1911 р. часопис «Світло» опублікував програму з вивчення народних іграшок, Софія Русова прокоментувала цю програму для читачів часопису в статті «Про дитячі цяцьки». Софія Федорівна коротко окреслила загальні ідеї стосовно іграшки з точки зору етнографії, психології та педагогіки й звернула увагу на несистемність і фрагментарність роботи зі

збереження, вивчення і впровадження в педагогічну практику народної іграшки, ляльки (Русова, 1997, с. 160).

Цінним джерелом відомостей про народну ляльку Середньої Наддніпряни є акварельні замальовки народних ляльок, зроблені Авдієвим. Ці малюнки дослідив й увів у науковий обіг О. Найден. Він датує ці замальовки періодом між 1910–1915 рр. і припускає, що вони зроблені на вставках етнографічного чи педагогічного спрямування, яких відбувалося в зазначений період достатньо багато. (Найден, 2007, с. 154)

На малюнках представлені ляльки з с. Мирівка, Київщина; с. Романівка, Волинь; с. Липове Кременчуцького повіту Полтавської губернії; м. Прилуки Полтавської губернії та з Київської губернії без зазначення населеного пункту (Найден, 2007, с. 159).

Варто звернути увагу на роль народної іграшки й народного мистецтва в цілому у творчості художників доби модерну й українського авангарду. Їх творчий доробок слугує джерелом для дослідження народного іграшкарства кінця ХІХ – початку ХХ ст., адже у своїх творчих пошуках українські митці зверталися до питомих народних джерел, мали змогу безпосереднього спілкування з носіями традиції, які ще не були знищені наступними війнами та тоталітарною системою, що невдовзі запанувала на теренах України.

Етнографічна тематика, ляльки в національному вбранні та відтворення у іграшкових композиціях народних свят стають популярними в добу модерну (початок ХХ ст.). Прикладом співпраці народних майстрів і професійної художниці є лялькова етнографічна композиція «Весілля на Полтавщині». Автор ескізу – художниця-скульптор Є. Трипільська (1981-1958 рр.), уродженка Полтави. Майстрами гончарями з Опішні було виготовлено іграшкові фігурки, а вбрання ляльок виткано, пошито й вишито працівниками з майстерні в с. Дігтярі. Етнографічна сценка була представлена на Всеросійській кустарній виставці у 1913 р. (Ханко, 2015)

Доречно зацентувати увагу на діяльності в галузі іграшкарства відомих діячів кустарних промислів, натхненниць творчої і виробничої співпраці супрематистів і майстрів народного мистецтва Є. Прибильської та Н.

Давидової. Саме у майстерні Наталії Давидової у с. Вебівка працювали Олександра Екстер і Казимир Малевич.

Мистецтвознавці Дмитро Горбачов та Олександр Найден висувають гіпотезу, що народне українське мистецтво, зокрема й традиційні сільські вузлові ляльки, були джерелом супрематизму Казимира Малевича. Дослідники відстоюють думку, що народне мистецтво та модернізм мають точки перетину, адже обидва ці творчі прояви «...надбуденні, космологічні і святково-буттєві» (Найден, 1993, с. 210). На картинах, малюнках, ескізах Малевича зустрічаємо хрест і коло, зображення людських фігур, що подібні до традиційних вузлових ляльок, лаконічних за формою, з об'ємною головою та хрестом на обличчі, що, на думку дослідників, поєднує мистецтво Казимира Малевича з «простором легенди» (Горбачов, 1988, с. 172).

У пам'ятній книзі про діяльність «Відділу допомоги по наданню трудової допомоги населенню, потерпілим від війни» знаходимо згадку про існування у 1917 р. у Києві лялькової майстерні, що була організована художником Л. П'яновським та художницею Н. Давидовою. («Народне мистецтво», 1919, с. 63).

З утворенням Української Народної Республіки починається розбудова національних мистецьких інституцій. Стрімко розвиваються нові художні течії авангардного спрямування.

У 1918 р. у Миргороді створюється художньо-промисловий інститут, згодом художньо-керамічний технікум. Від часу заснування інституту до 1921 р. викладачем працювала художниця, гравер по дереву, дружина Михайла Бойчука, Софія Налепінська-Бойчук. Вона й організувала «майстерню – школу виробу художніх дитячих цяцьок і керувала нею півтора року» (Ханко, 2021, с. 129).

На жаль, не маємо достовірних відомостей, якими були ці цяцьки. З огляду на номенклатуру творів тогочасних випускників Миргородського художньо-керамічного технікуму, маємо змогу припустити, що це були іграшки, виконані в техніці гончарства й художньої кераміки і, можливо, з пап'є-маше. У листі до Оксани Павленко від 30 вересня 1967 р. Антоніна Іванова, що була знайома з родиною Бойчуків, писала що «Софія

Олександрівна робила (формувала із товченої макулатури) іграшки для обміну на хліб». (Сторчай, 2020; *Листи Антоніни Іванової*, 2020)

Маємо відомості, що С. Налепінська-Бойчук подарувала художниці-реставраторці Ярославі Музиці ляльку у полтавському вбранні, адже мисткиня була поціновувачкою творів народного мистецтва. У подальшому лялька була передана музею наукового товариства імені Т. Г. Шевченка у Львові. (Семенюк, 2011, с. 210)

Виготовлення іграшок розглядали в Лізі порятунку дітей як засіб трудового виховання, залучення до творчої та корисної праці. Ліга була створена в Полтаві у жовтні 1918 р. з ініціативи В. Г. Короленка. Проіснувала «Ліга порятунку дітей» до 1926 р. Діяльність Ліги була спрямована на захист та створення елементарних умов життя для дітей, постраждалих у час воєнно-революційних катаклізмів першої чверті ХХ ст. При Лізі в 1919 р. було створено шевську майстерню та майстерню іграшок, де працювали й діти в тому числі. Це було викликано декількома чинниками: недостатнім забезпеченням потреб дітей, якими опікувалася Ліга, разом з тим, працюючи в майстерні, діти отримували трудові навички й звичку до корисної праці. Там виготовляли іграшки для дитячих установ і розробляли зразки для майстринь рукоділля, що працювали з дітьми (Реvegук, 2014). У науковому архіві Полтавського літературно-меморіального музею В. Г. Короленка зберігається альбом «Проекти ляльок іграшкової майстерні Ліги Порятунку Дітей» (ЛММК н/в 1212). Ймовірно малюнки в альбомі – це зразки для виготовлення в майстерні іграшок, але їх автор невідомий. Всього в альбомі близько 30 замальовок. На малюнках бачимо ляльок – дітей в образах квітів. Це не екзотичні чи розкішні садові квіти, а рослини, що зустрічаються на узбіччі околиць Полтави чи в скромних квітниках: польовий мак, конвалія, фіалка, пролісок, чайна троянда, польова гвоздика. Є в альбомі й ескізи ляльок у національному вбранні: українка та дівчинка у стилізованому європейському (ймовірно німецькому) народному вбранні. Зображено в альбомі й ескізи до створення персонажів за творами Миколи Гоголя. У науковому архіві музею зберігається копія світлини 20-х рр. ХХ ст. «Діти за роботою у ляльковій

майстерні Ліги порятунку дітей» (Розділ Х2 2303, 2304). На світлині видно пошиті заготовки, деталі ляльок і групу дітей з готовими виробами. На світлинах, окрім ляльок, можна розгледіти інші іграшки: зайців, слоника, ведмедя, велику кількість коників.

Значиме місце іграшка народна та кустарна займає у творчості видатного українського графіка Георгія Нарбута. Він один з перших увів зображення народної української іграшки в мистецький твір і розпочав роботу над дизайном української дитячої іграшки. Тема іграшок виникає у творчості Нарбута ще у 10-ті рр. ХХ ст. невипадково. Початок ХХ ст. ознаменувався в Європі сплеском уваги й зацікавленості до народної ремісничої іграшки як у педагогічному, так і етнографічному та мистецькому аспектах. Іграшки колекціонують, влаштовують виставки, зображують на афішах, рекламі, малюнками іграшок ілюструють книги. Дослідники творчості Г. Нарбута, зокрема М. Мудрак, підкреслюють особливу зацікавленість Георгія Нарбута вивченням іграшкової культури, ремісничих іграшок під час мандрівки до Мюнхена у 1909 р. (Мудрак, 2021, с. 26)

«Українська абетка» – твір 1917 р., що є реалізацією української душі майстра, його ідентифікації себе як українця. П. Білецький називає «Абетку» Нарбута своєрідним «автопортретом» художника (Нарбут, 1983, с. 17). У ній митець шукає свою власну художню мову. «Українська Абетка» є повністю самостійним авторським твором Нарбута, де він виступив як автор ідеї, дизайнер і художник. На аркуші літер «И І» переважне місце займають саме українські народні іграшки: традиційна текстильна лялька в українському вбранні, сопілка, скриня та рухлива іграшка «Козак Мамай», яку сконструював сам Нарбут із шматків фанери та шарнірів (Нарбут, 1983, с. 17).

Елементи з аркуша «И І» відтворено Нарбутом і на обкладинці «Абетки», а саме малюнок традиційної текстильної ляльки, що, ймовірно, свідчить про важливість для митця малюнків із цього аркуша та свідоме наголошення на народних витоках в естетиці видання. Зупинимось на образі ляльки, що мистецьки відтворена. Це текстильна лялька, ймовірно, пошита за дуже простою викройкою, вона має схематично означені руки та ніжки, кругленьке

обличчя з промальованими чи вишитими рисами. Її форма передає фактуру наповнення, адже тулуб таких простих нашвидкуруч шитих ляльок заповнювали прядивом, шматками тканини, тобто матеріалом об'ємним, достатньо пружним, що створював образ повновидої дівчинки ляльки. Аналізуючи малюнок можна зробити припущення, що її вбрання намотано, а частково пошите. Одяг ляльки відображає традиційний український стрій: сорочка вишита червоним і чорним кольорами на поликах і по подолу, пишні рукави з вузькими чохлами, плахта, фартух вохристого відтінку. Лялька має намисто в декілька разків і косу, що доповнюють образ і створюють повноцінну іграшку з яскраво вираженою національною приналежністю. Зображення плахти, верхні кутики якої вивертаються поверх крайки, зав'язаної на поясі, свідчить про увагу до дрібниць й обізнаність про манеру одягання традиційного вбрання у сільських дітей. (*Українська абетка*, 2020, с. 60) Варто звернути увагу на спогади С. Таранушенка про те, що Георгій Нарбут прагнув створити національну іграшку, що б «...збити з позицій халтурну, нехудожню, чужу, незрозумілу базарну іграшку» (Таранушенко, 1927, с. 107). За цими свідченнями можемо зробити висновок, що Георгій Нарбут активно переосмислював своє розуміння народної іграшки, усвідомлював різницю в естетиці народної іграшки української від московської та розумів важливість дати дітям молодій українській державі якісну, розроблену за народними зразками іграшку.

У Західній Україні у перші десятиріччя ХХ ст. до тематики дитинства й іграшкарства, хоча і фрагментарно, звертається мисткиня Олена Кульчицька (1817-1967 рр.). Графік, майстер декоративно-ужиткового мистецтва, етнограф Олена Кульчицька у 1918 р. розробляє проект обкладинки часопису «Світ дитини. Ілюстрований журнал для дітей». На малюнку художниця зобразила різноманітні іграшки, які полишили діти заради читання цікавої книги. Серед іграшок фабричного та кустарного виробництва: ведмедик, зайчик, вояк із гвинтівкою, дерев'яний коник на коліщатках є і типова саморобна текстильна лялька. З малюнку зрозуміло, що ця іграшка хрестоподібна за конструкцією, м'яка, одягнена лаконічно в темну спідничку й білу кофтину. Лялька зображена

на задньому плані малюнку та представляє типову народну текстильну іграшку. (Кульчицька, 2013, с. 195)

Докладно описуючи дитячі забави й забавки, Ніна Заглада зазначає, що вони створені дітьми «..під враженням подій, що перед їхніми очима відбуваються» (Заглада, 1995, с. 97). У монографії стосовно іграшкової культури в дітей обстеженого села виділено такі розділи: «Дитячі забави та забавки», «Дитячі ігри», «Інші способи дитячої розваги». У цих розділах знаходимо описи ляльок із різних матеріалів і таких, що задіяні в різних видах ігор. З матеріалів Н. Заглади дізнаємося, що дітьми гарними вважалися ляльки, зроблені з ногами й руками; що були маленькі ляльки, для гри у хрестини (Заглада, 2016, с. 319).

Великий матеріал досліджень з українського народного мистецтва прагнула ввести у світовий науковий обіг етнограф і культуролог Катерина Михайлівна Грушевська (1900-1943 рр.). Маємо змогу припустити, що донька М. Грушевського була обізнана з колекцією ляльок і працями в царині народної іграшки батькового родича Марка Грушевського і розуміла значущість народної іграшки в культурній мозаїці українського етносу. Тому не дивно, що, розпочавши з лютого 1929 р. роботу з підготовки до поважної міжнародної події – Брюсельської виставки народного мистецтва, Катерина Грушевська вносить до переліку планованих до показу експонатів іграшки. На жаль, розпочалося згортання українізації та українські вчені не отримали дозволу на участь у цьому престижному міжнародному науковому заході (Матяш, 2004, с. 143).

У експозиції історико-етнографічного відділу Полтавського державного музею імені В. Г. Короленка (тепер Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського) у 1923 р. серед інших предметів, що представляли український побут, була шафа зі збіркою дитячих іграшок (Журавель, 1999, с. 124). У збірнику 1930 р., присвяченому 35-річниці Полтавського музею, знаходимо відомості про дитячі іграшки у фонді музею. Вони виокремлені в розділ «Цяцьки», а в межах розділу окремою групою описані традиційні ляльки

з текстилю як кукли, що ними граються дівчата: «Надзвичайно примітивної форми, зроблені часто з покидьок» (Збірник присвячений, 1928, с. 89).

Досліджуючи виставкові проєкти 1921-1929 рр., на яких було представлено українське мистецтво, Б. Бутник-Сіверський відзначає успішну творчу роботу в галузі іграшкарства майстрів Полтавської Українкустарспілки. Кустарі успішно представляли іграшки в народному стилі на виставці в Берліні у 1922 р. Для виставки майстри виготовили серію ляльок «типи України різних епох», до якої долучили й актуальні образи революційного періоду (Бутник-Сіверський, 1966, с. 48).

Наприкінці 30-х рр. ХХ ст. тему народної іграшки намагалася розробляти відома дослідниця народного мистецтва та традиційного вбрання українців Катерина Матейко. У своїх дослідженнях вона приділила увагу віруванням, що стосуються народної ляльки, обрядам з лялькою, окреслюючи таким чином дві ролі ляльки: як дитячої саморобної забавки та як предмету, наділеного магічними якостями (Герус, 2011, с. 620).

Тиск тоталітаризму спричинив згортання українознавчих досліджень. Фізично загинули етнографи й митці, що працювали над дослідженням та творчим розвитком народної іграшки: помер у рік голодомору Євмен Пшиченко; загинули в таборах Марко Грушевський, Катерина Грушевська, Софія Нелипинська-Бойчук, Кость Мощенко, Ніна Загледа; передчасно помер Григорій Нарбут; не повернулись до України Наталія Давидова, Олександра Екстер та ще величезна плеяда української інтелігенції.

Діяльність влади у сфері культури була спрямовувала на розмивання національної свідомості. Роки Голодомору 1932-1933 рр. та репресій 1937 р. стали роками знищення українців і їх інтелектуальної творчої еліти. Фронти Другої світової війни, що двічі охоплювали терени України, та післявоєнна сталінська відбудова зруйнували величезний і величний культурний світ українського народного мистецтва. Характеризуючи цей великий проміжок часу, Олександр Найден зазначає, що творчість народних майстрів «зникає з кону української художньої культури і, будши заново відкрита» почне повернення лише у 1960-1980 рр. (Найден, 2002, с. 13).

Зупинимося на деяких знакових подіях і постатях у галузі дослідження та збереження традицій народного іграшкарства в середовищі української еміграції після Другої світової війни, адже у творчій діяльності вітчизняних митців, які були вимушені виїхати за кордон, традиційна іграшка продовжувала жити. Прикладом відповіді митців професійною художньою працею на обставини часу слугує лялькова школа, організована дружиною Василя Кричевського, Оленою Кричевською, у Мангаймі в таборі для переміщених осіб. Під керівництвом Олени Кричевської учениці виготовляли ляльки з пап'є-маше, шили для них одяг, створюючи образи казкових персонажів та ляльки на українську тематику. Матеріалів не вистачало, тому використовували будь-які знайдені тканини. На світлині, зробленій наприкінці 1945 р., зображена О. Кричевська під час виставки творів українських митців з ляльками, створеними в її майстерні, зокрема з ляльковою парою в українському традиційному вбранні (Кричевська-Росандіч, 2006, с. 101). Представляючи на виставках у Західній Німеччині ляльки, виконані у етностилістиці, Олена Кричевська вводила таким чином до європейського артпростору елементи традиційного народного мистецтва як самостійного та цікавого явища культури.

Велику дослідницьку роботу з етнографії проводив фольклорист Олекса Воропай (1913–1989) у період Другої світової війни, знаходячись у таборах для переміщених осіб. О. Воропай зафіксував відомості про гру з ляльками в «предколгоспній» Україні, тобто приблизно в 20 рр. ХХ ст., від жительки села Діхтярі на Полтавщині (Воропай, Т.1., 1991, с. 57). Наводить О. Воропай і опис використання дітьми соку рослин для імітації оздоблення вишивкою лялькового вбрання (Воропай, Т. 2., 1991, с. 120).

Ідеологічний конструкт «вільного та щасливого» життя під радянською владою в поєднанні із цілеспрямованим обмеженням владою знань українців стосовно власної культурної спадщини й безперечно важкий для населення України час від першої половини ХХ ст. спричинив формування тези, що народна вузлова лялька – це результат бідності, неспроможності придбати «красиву» фабричну іграшку для дитини. Цей міф певним чином був

закріплений радянським мистецтвознавством. У книзі «Українська народна скульптура» 1976 р. автор, Олег Чарновський, резюмуючи опис традиційних народних іграшок, зазначає: «В бідняцьких сім'ях ...задовольнялися ляльками, зробленими з соломи, ганчірок, реп'яхів тощо» (Чарновський, 1976, с. 43).

Цей пасаж у дусі того часу про нібито важке життя українців у порівнянні з «народною» радянською владою, на жаль, досить довго, навіть до початку ХХІ ст., пояснював традицію народного іграшкарства як вимушену заміну чогось більш художньо вартісного й цінного. Таким примітивним трактуванням нівелювалася давня культура народної ляльки, що завжди була важливою складовою народного мистецтва й традиційного побуту, втілювала традиційні засади народної естетики та етнопедагогіки.

Посилення цензури в галузі української національної культури спричинило занепад досліджень і витіснення народної ляльки на маргінес мистецького життя.

У 1952 р. етнограф та музеєзнавець Данило Фіголь (1907–1967) займає посаду завідувача фондом іграшок у Музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР у Львові. Саме Данило Іванович розробив класифікацію іграшок, наявних у збірці музею. Виділялися групи іграшок за матеріалом (дерево, глина) та за призначенням: образно-сюжетні; музичні; механічні; ялинкові прикраси. Описуючи музейну колекцію, Д. Фіголь вказував на різноманітні традиції у виготовленні іграшок, наголошував на виховному значенні іграшки (Волошин, 2014, с. 356).

Варто зазначити, що хатня, домашня лялька, як явище, у цей нищівний для народного мистецтва період не зникає, а ніби йде у тінь. У період панування влади комуністів традиційну, народну текстильну ляльку не досліджують, не вивчають, не експонують і навіть не вводять до музейних фондів.

Видатна майстриня народної іграшки Олександра Селюченко тонко відчувала свідоме занедбання тогочасною владою традиції народної іграшки. У листі до мистецтвознавця Леоніда Сморжа Олександра Федорівна писала: «Ходжу я інколи по культмагам, дивлюся на іграшки: резина і пластмаса. Яке

воно має виховне значення? Тупе, сухе і німе, але модне. Треба дітям представляти старовинне мистецтво, давню іграшку, яку тепер можна знайти хіба що в музеї» (Сморж, 2004, с. 37).

Прошли десятиліття допоки текстильна лялька утвердилася в рівних правах з іншими видами народного мистецтва. Великим внеском у цей процес стали наукові дослідження й освітня діяльність Олександра Найдена та Людмили Орлової, які від 1969 р. розпочали всеохоплююче ґрунтовне дослідження народної ляльки.

Видання монографій О. Найдена «Українська народна іграшка. Історія, семантика, образна своєрідність» 1999; «Українська народна лялька» 2007; «Парадокс української ляльки» 2016 та водночас, відсутність народної текстильної іграшки у фондах більшості обласних і районних музеїв дало потужний поштовх до самостійного її вивчення майстрами народного мистецтва. Найбільш ініціативні майстри самотужки знаходять і відвідують інформаторів старшого покоління, роблять записи й замальовки, реконструюють забуті та втрачені різновиди текстильних ляльок.

Варто зауважити про наявність відомостей з народного іграшкарства, зібраних у результаті експедицій ІМФЕ імені М.Т.Рильського. Найбільш докладі відомості про народну ляльку зібрано у Полтавській, Харківській, Черкаській областях. Респонденти 1927-1937 рр. н., наводять опис традиційних ляльок свого дитинства, що виготовлялися вузловим способом з текстильних матеріалів: «Кукли робили з тряпочок... зав'язували, щось напихали отуди» (Етнографічний образ, 2018, с. 302).

Сучасні дослідники технології і художніх особливостей вузлової ляльки: О. Найден, Т. Орлова, М. Бабак, Я. Левчук, Л. Герус, О. Скляренко, Т. Пірус, В. Титаренко, Т. Саєнко, Н. Діхтяр, М. Дьяченко, Ю. Мельничук, А. Шушкевич, зібрали вагомий матеріал від респондентів-носіїв традиційної культури та майстрів з лялькарства.

У процесі наукового пошуку ми теж здійснили низку етнографічних подорожей по Полтавській області з метою збереження унікальних свідчень представників покоління, що вже відходить у минуле. Ціллю було зафіксувати

не лише опис традицій і технологій виготовлення народної ляльки, а й усні історії від носіїв традицій виготовлення вузлової ляльки – розповіді та думки старшого покоління. Опитування проводилося у різних районах Полтавщини: Гадяцькому – с. Лисівка; Зіньківському – м. Зіньків та с. Власівка; Миргородському – м. Миргород та с. Ульянівка; Оржицькому районі – смт. Оржиця; Полтавському – м. Полтава; Шишацькому – смт. Шишаки та його присілки. (Свиридюк, 2010, с. 62) [224] Опитування здійснювалося за спеціально розробленим опитувальником, в якому питання згруповані в декілька блоків, що висвітлюють різні аспекти побутування ляльки: характерні технологічні особливості виготовлення, процес передачі традиції, застосованих матеріалів та колористичного рішення іграшки, вікових, гендерних аспектів побутування ляльки, спеціальної термінології лялькарства, побутово-обрядові функції, данні респондента. Всього було опитано близько двохсот мешканців Полтавської області протягом 2014-2019 рр. (Свиридюк, 2020, с. 188) [229]

Опитування здійснювалося за спеціально розробленою програмою-запитальником з метою виявлення і наукової фіксації традиції побутування та технології виготовлення народної ляльки, як традиційного етнокультурного явища на території Полтавської області (Додаток В).

Аналізуючи відповіді респондентів, можна зауважити, що протягом ХХ ст. під час виготовлення ляльки зберігається традиційна вузлова внутрішня будова. Вузлик, з якого створювалася голова ляльки, наповнювався натуральними, природними матеріалами, що були в повсякденному побуті в достатній кількості: сіно, прядиво, шматочки тканини й вати, тирса, кукурудзяне листя та інше. З цих самих матеріалів, додаючи тимчасово, якщо можливо, хустки, утворювали одяг ляльки. Обличчя ляльки не мало визначної ролі, бо під час гри умовність зображення та узагальненість форми дозволяли вільно працювати фантазії дитини, давали можливість щось уявити, домислити.

Узагальнені результати проведеного опитування носіїв культурної спадщини України в руслі збереження та примноження традиції виготовлення народної вузлової ляльки представлено у (Додатку Г).

Маємо визнати, що історію іграшки умовно можна розподілити на два напрями: перший – це народна іграшка, що виготовляється в майже незмінних формах і технологіях впродовж століть, мало підвладна моді, дуже повільно впускає в себе новітні прийоми та матеріали; другий – комерційне кустарне виробництво іграшок, спрямоване на масовість тиражування, в якому були задіяні висококласні професійні художники-конструктори, які актуально і швидко реагували на потреби часу. Лялькарство у поєднанні з іншими видами народного мистецтва дає об'єктивні відповіді на питання загально-художнього розвитку. Вузлова лялька є багатофункціональним явищем, що розглядається з точки зору філософії, етномистецтвознавства, етнології, педагогіки та задіяно в комплексних явищах, таких як арт-терапія, естетичне виховання, формування почуття патріотизму, громадянської свідомості, національної самосвідомості тощо. Практична, обрядова, естетична, сакральна, виховна функції ляльки знаходяться в синкретичній єдності. Тим не менш, важливо аналізувати значення та роль кожної функції окремо, виділяючи на їх основі окремі напрями етнодизайну, які можна зреалізувати в навчально-виховному процесі.

Через етнодизайн народної ляльки можливо реалізувати завдання естетичного, патріотичного виховання, розвитку креативності, пізнання душі свого народу через синергію найдавніших практик декоративно-ужиткового мистецтва. Етнодизайн народної вузлової ляльки комплексною міждисциплінарною творчою та дослідницькою діяльністю і включає в себе різні за матеріалом та технологічними процесами види народного мистецтва. Етнодизайн вузлової ляльки тісно пов'язано з традиційними технологічними прийомами народного мистецтва та народних ремесел.

Етнодизайн вузлової ляльки об'єднує матеріальні та духовні цінності народу. В кожному конкретному виробі розв'язуються практичні та художні задачі, від усвідомлення призначення речі, моделювання готового предмету в уяві та практичного втілення, використовуючи технічну майстерність, знання та практики набуті від попередніх поколінь майстрів, водночас втілюючи власне розуміння гармонії краси та доцільності.

Народна лялька є синтетичним видом мистецтва, що включає до єдиного художньо-утилітарного ансамблю мистецтво крою, ткацтво, вишивку, вибійку, валяння повсті, бісеронанізування, плетіння з природних матеріалів, фарбування рослинними барвниками тощо (Семак & Семак, 2005). В ній чи не найяскравіше і виразно виявляється характерна риса народного декоративного мистецтва: вміння за допомогою простих, логічних засобів органічно поєднувати утилітарність та красу.

Етнодизайн народної ляльки включає:

- традиційні прийоми замотування, зав'язування при виготовленні голови, тулуба, основи ляльки;
- знання про складові українського традиційного костюму, регіональні особливості крою та традиції добору комплексу вбрання;
- застосування традиційних натуральних матеріалів, знання з історії виробництва, застосування та технологічних прийомів виготовлення автентичного текстилю;
- техніки обробки і декорування текстильних матеріалів, що включають такі технологічні прийоми та мистецькі практики, як техніку вибійки, фарбування рослинними барвниками, вишивання, аплікацію, ткацтво, плетіння, валяння з вовни тощо;
- прийоми роботи з іншими матеріалами: плетіння з природних матеріалів, бісеронанізування, декоративний розпис, художня кераміка, ліплення тощо;
- національну колористику та орнаментику;
- технологічні процеси виготовлення окремих предметів вбрання, декору та побуту, що необхідні для втілення дизайн-проекту вузлової ляльки: виготовлення вінків, штучних квітів, застосування прийому воскування, виготовлення кишеньок – «ладунок»;
- побутово-обрядове значення ляльки у аспекті художньої концепції, загалом народної естетики.

Серед вузлових ляльок є й прості (зібрані з паличок та хусточок), а є й вишукані панянки (у пишно оздобленому українському вбранні). Таким чином,

у композиції костюму вузлової ляльки відображаються традиції українського народного строю. Витоки народного одягу сягають у глиб тисячоліть, відображаючи світоглядні цінності, сформовані народом, його моральні й естетичні засади. Комплекс традиційного одягу формується зокрема під впливом природно-географічних умов і плину історії народу. Традиційне вбрання ідентифікує особу з певним етносом і має не лише утилітарну функцію, а відображає духовно-естетичні засади світогляду народу та є соціальним маркером особи. Український традиційний стрій – це широке поняття і динамічне історико-культурне явище. (Свиридюк, 2023) [225]

Народна лялька відтворює здебільшого жіночий образ, а вузлова лялька «Княгиня» виключно жіночий, тож зупинимось на докладнішому розгляді комплексу традиційного жіночого вбрання, його художніх та технологічних характеристиках. Для українського жіночого традиційного строю характерні багат шаровість одягу та дзвінкоподібність силуету. Багат шаровість досягається вдяганням одного предмету вбрання на інший, таким чином, щоб нижній край попереднього було видно з-під наступного фрагменту одягу. Отже, на вбранні маємо візуальний ритм декоративних ліній, утворених поєднанням різних фактур текстилю, вишитої та витканої площини, які утворюють заворожуючи барвисту й водночас гармонійну картину.

Основою мистецького стилю українського національного вбрання Олекса Воропай називає стиль бароко, саме цей стиль слугував, на думку дослідника, естетичною базою, на якій творили народні митці (Воропай, 1991, с. 278). Пишність, декоративність, пластична виразність народного мистецтва відобразилися в художніх принципах формування та оздоблення всього комплексу українського строю. Панас Мирний так описує гурт дівчат: «...оберемки квітів та вінків, ряботіння плахт та мережаних сорочок...» (Мирний, 1970, с. 149).

Цікаві описи вбрання української козацької старшини зустрічаємо в романі М. Костомарова «Чернігівка». Письменник, історик за фахом, нічого не додає від себе, а лише забарвлює, знайдену в архівах реальну, «Приказну справу» тотожними матеріалами з інших джерел того часу, насичуючи твір

археологічними та етнографічними подробицями. У XVII ст. українські жінки із заможних верств, за описом в романі, вбрані чи «в парчевому кораблику на голові та в зеленій сукні сріблом гаптованій», чи «... у парчевих очіпках поверх з намітками такими тонкими, що крізь них проблискувало золоте гаптування» (Костомаров, 1929, с. 30).

Освітній процес у сучасній школі побудований таким чином, що відбувається переплетення освітніх технологій: мистецької, технологічної та мовно-літературної. Для учителів технологій важливо уміти демонструвати учням дотичні лінії між галузями мовно-літературною, мистецькою, історичною та технологічною (Свиридюк, 2023). [225]

Компоненти народного вбрання класифікують за основним призначенням, залежно від того, яку частину тіла вони прикривають та яку утилітарно-захисну функцію ці речі виконують. Виходячи з цього, маємо такі складові традиційного вбрання: сорочку, поясний одяг, верхній плечовий одяг, пояси, прикраси, головні убори, взуття. По кожному елементу одягу можна вибудовувати окреме дослідження, так в українській сорочці (оберегове значення, особливості та відмінності крою, правила оздоблення вишивкою тощо); серед незшитого поясного одягу варто розглядати особливості та різновиди запаски, плахти, обгортки, обпинки, горбочки та попередниць (фартухів); найрізноманітніші види плечового одягу: керсетки, свити, юбки, гуні, гуглі, лейбики, катанки, кептарі, сердаки, сіряки, кобеняки, кожухи, свити та свити до вусів, можна вивчати кожен окремо. Головний убір у багатьох народів світу ототожнювався з ідеєю неба, зв'язку з всесвітом, тому при формуванні образу ляльки теж відіграє важливе значення (дівочі та весільні вінки, намітки, хустки, очіпки, «кораблики»). Вбрання ляльок у більшості випадків представляє собою більш-менш точні копії традиційного вбрання, адже для виготовлення ляльок використовувалися фрагменти домашнього текстилю, виготовленого та декорованого відповідно до регіональної традиції. (Свиридюк, 2022) [214] Таким чином, дослідження українського народного костюму та відтворення його елементів можна виокремити в одну з технологій етнодизайну народної ляльки.

Визначальним художнім засобом у комплексі традиційного вбрання є гармонійна узгодженість різнохарактерних матеріалів. Коли домоткана біла сорочка з делікатною вишивкою доповнюється яскравим комплексом прикрас, де сяють сріблом дукачі, відблискують лускавки, переливаються відтінками червоного кольору коралі; а ясно-золотаві, парчеві запаски й очіпки урівноважуються лаконічним кроєм керсеток з тканини темних кольорів, що лише стримано декоровані чорними плісовими аплікаціями та тонкою відстрочкою.

Для виготовлення народної вузлової ляльки використовуються натуральні полотна. Про високий розвиток технологій, пов'язаних із виготовленням текстилю на історичних українських землях, свідчить лінгвістичний аналіз. Словник «Українська народна тканина» (1999 р.), укладений Євгеном Шевченком, вражає багатством та численною варіативністю народної термінології стосовно сировини, барвників, оздоблення, а також технік, засобів і процесів роботи з текстилем (с. 315).

Домоткане, здебільшого конопляне полотно – найпоширеніший текстильний матеріал на Полтавщині й найуживаніший у виготовленні традиційних вузлових ляльок. Валентина Титаренко зазначає: «До середини ХІХ ст. тканини домашнього виробництва посідали головне місце. Їх виготовляли жінки у вільний від сільськогосподарських робіт час... Народним майстрам було відомо понад 20 видів полотна» (Титаренко, 2003, с. 88).

У результаті технічного прогресу та індустріалізації відбувається поява нових матеріалів. Заміна одних матеріалів іншими, новими, спричиняє занепад певних промислів, доступність нового матеріалу витісняє трудомісткий процес традиційного вироблення і декорування тканини. Водночас зі зміною соціальної парадигми змінюється ставлення до матеріалів, виготовлених ручним способом.

У дослідженнях народної іграшки К. Матейко зауважувала, що ляльки здебільшого виготовляються з ганчірок, тобто з вживаних текстильних матеріалів (Матейко, 2011). Знайдені рештки стародавнього текстилю є унікальними музейними експонатами, а також особливо цінними матеріалами

для майстрів народної ляльки, які намагаються дбайливо без пошкодження використовувати рештки українських сорочок, рушників, килимів тощо. Такі питання є не лише суто технологічними чи художніми, вони виходять на рівень моральності, усвідомлення майстром власної суспільної відповідальності за збереження мистецької традиції.

Досить умовно можна окреслити декілька основних груп текстилю, якими послуговуються сучасні майстри народної ляльки:

- автентичні матеріали, зокрема фрагменти вишитих речей, виготовлені від 50-60-х рр. ХХ ст. та раніше;
- вінтажні матеріали з вживаних речей як із родини майстрині, так і придбані в мережі товарів секонд-хенд;
- нові сучасні текстильні матеріали з натуральних і штучних волокон, різної якості, як українського, так і закордонного виробництва. (Свиридюк, 2023, с. 98)

Використання кожної з цих груп матеріалів має позитивні та негативні характеристики. Ґрунтовний аналіз цих груп матеріалів стосовно їх застосування у виготовленні сучасної народної ляльки, з огляду на відповідність до традиції та коректність стосовно актуальних проблем мистецтва лялькарства детально подано у навчально-методичному посібнику (Свиридюк, 2023).

У роботі з текстильними матеріалами важливе значення мають традиційні техніки декорування. Одним з давніх традиційних способів декорування тканин є вибійка, відома в різних народів. Маємо свідчення про використання тканин, декорованих вибійкою, на теренах України від княжої доби. Достеменно не відомо, були це тканини місцевого виробництва чи привозні. Широко розповсюдилося виробництво вибійчастих тканин в Україні у ХVІІІ-ХІХ ст. (Шевченко, 1999). Федір Вовк так описує спосіб виготовлення вибійки: «Виробляється тепер у дуже грубий спосіб шляхом накладання полотна на вкриту різними візерунками дошку, змащену олійною фарбою, і притискання його до цієї дошки за допомогою прокручування валиком, у результаті чого на

полотні залишаються відбитки, зазвичай сині або синювато-чорні, вирізаних на дощі візерунків» (Вовк, 2015).

Вишивка широко застосовується в оздобленні сучасних народних ляльок. У багатьох випадках саме вишивка є домінуючим декоративним елементом і визначальною рисою у створенні образу ляльки (Свиридюк, 2014) [217] Для вишивання важливими є технологічні та гігієнічні характеристики полотна та ниток, адже їх якості диктують і обрання технік вишивки, і впливають на художню образність виконаного виробу. Домоткане полотно з льону, конопель, кропиви чи фабричного виробництва: батист, плис, муслін, маркізет тощо; найрізноманітніші види ниток ручного чи промислового виробництва: заполоч, шовк, муліне (Титаренко, 2004). Українським майстриням відомо більше 120 вишивальних технік.

Серед традиційних технологій оздоблення народної ляльки широко застосовуються бісерування, валяння, гончарство, витинання тощо, також доповнюються сучасними технологіями виготовлення штучних квітів, розпису по тканині, паперпластика, канзаші тощо.

Характерними для української традиції декорування, поряд зі складними художніми прийомами, є прості, але виразні засоби: відстрочка, складки, зборки, морщення. Їх ширина, кількість і ритм були органічними та створювали вишуканий ефект. У народному мистецтві повною мірою використовуються художні якості фактури домотканого полотна з різною щільністю і товщиною ниток.

Стримані у виражальних засобах, скупі технологічні прийоми роботи з тканиною посилюють мальовничість ляльки. Вдале поєднання фактур і колористичне рішення, органічне для задуманого твору, дозволяють створити народну дитячу забавку, що не позбавлена ігрових функцій і водночас образно пов'язана з давніми архетипами. (Свиридюк, 2010. с. 109) [224]

Таким чином, виділяємо технологію застосування традиційних натуральних матеріалів та технік їх обробки і декорування як ще один напрям серед технологій етнодизайну народної ляльки.

Створення тканини з давніх часів було міфологізовано та пов'язувалося з віруваннями, а саме полотно та знаряддя для його виготовлення виконували ритуальну й обрядову функцію. Веретено, гребінь, колесо прядки в народній свідомості постають символами життя, смерті та сонця, а жінки-ткалі вважаються причетними до магічних дій (Китова, 2003). На світанку в чистий четвер господиня виводила з кужеля нитку, крутячи веретеном від себе і таку, навпаки створену нитку зберігали як засіб лікувальної магії (Воропай, 1991).

Обрядова символіка костюму відображає духовні традиції та норми обрядової поведінки. Органічне злиття матеріального й духовного відіграє вбрання у весільних і поховальних обрядах. До кожної з цих подій довгий час збирався комплекс вбрання, що був регламентований традицією. (Стельмашук, 2006) Багатьом елементам одягу приписувалося оберегове, захисне значення. Так, вовняні балабони на кінцях плахти, на тканих поясах та у вінках, мали кольорову середину, називалися «з очима» і відводили недобрі погляди. Вважали, що весільний вінок потрібно зберігати в родині, як запоруку щасливого й довгого шлюбного життя. До сьогодні знаходимо ікони, до яких закріплено воскові весільні віночки навіть 70-х років ХХ ст. В народній традиції жіночий головний убір вважався своєрідним оберегом матері та дитини (Тишкевич, 1992).

Символічне та обрядове значення мають не лише елементи костюму та зовнішності ляльки, а й сама лялька. Ляльки використовувалася у обрядових діях: до свята Івана Купала виготовляли обрядові ляльки Марена, Купайла, Колодія, Дідуха, що збереглися в народній традиції майже до сьогодні; ляльки, виготовлені з воску з добавками житнього хліба або глини мали магичне недоброзичливе призначення (Гнатюк, 1919, с. 212); лялька, виліплена з болота, одягнена та прикрашена сухими листочками, використовувалася на Хмельниччині в обряді для закликання дощу (Колотило, 2012, с. 115); на «Свято свічки» виготовлялася «лялька на людську подобу» (Воропай, 1991, с. 241); на Лівобережній Україні існував обряд «уводити гребінь» у хату (на Різдво гребінь ставили на покутті й одягали як дівчину у плахту, червону або зелену запаску, підперезували червоною крайкою, додавали хустку)

(Милорадович, 1991, с. 188); відомий обряд «Колодій», коли полінце чи палицю пеленали, загортали в полотно, утворюючи антропоморфну фігуру, що у рамках обряду «народжувалася», «хрестилася», «помирала» та «була оплакана» (Войтович, 2002, с. 236). Із записів Сергія Венгрженовського про проведення цього обряду на Брацлавщині (територія сучасної Вінницької області), фігуру шуляка виготовляли з п'яти платків, прутиків, каптура (очіпка) (Венгрженовський, 1895, с. 284).

Але деякі обрядові ляльки зникли разом з обрядом. Так, Степан Килимник описує стародавній народний звичай «великодні “кукли”», що побутував на Вінниччині. На весні селянські громади ходили одна до одної з лялькою «весною-панянкою». Ляльки ймовірно символізували весну, їх носили по хатам неодружених дівчат і хлопців (Килимник, 1994, с. 170)

Враховуючи вищесказане виокремлюємо побутово-обрядове та символічне значення ляльки як окремий складник технологій етнотрансмісії народної ляльки.

Саме виготовлення народної ляльки з вживаного хатнього одягу дозволяло визначити її регіональну приналежність, адже лялька виготовлялася з матеріалів, оброблених характерним способом, та була декорована за художніми принципами певної локальної місцевості, звідки походила. Колорит, фактура тканини, види ремесел, застосовані в оздобленні, відображали характерні риси народного мистецтва певного регіону (Найден, 1978).

У формі, кольорі та способі оздоблення того чи іншого елемента проявляється саме та унікальна риса, що відрізняє і робить комплекс костюму з кожної місцевості самобутнім та є свідченням творчої думки поколінь майстрів, відображає історичні, природні, ментальні риси даної місцевості та її жителів.

Основне тло в традиційному костюмі – це натуральні кольори тканин, здебільшого домашнього виробництва, фарбовані природними барвниками. Тому, використовуючи сучасні тканини фабричного виготовлення для створення ляльки, варто віддавати перевагу стриманим кольорам, таким, що нагадують автентичні матеріали.

Орнамент у своїй першооснові є не прикрасою, а графічними символами, що в прадавні часи мали інформаційне навантаження, як звернення до вищих сил про захист та оберег. Традиційна орнаментика тісно пов'язана з обрядами й ритуалами. Мотиви знаків-візерунків, що відомі від неоліту й енеоліту, збереглися в українській орнаментиці і до сьогодні. Система української традиційної орнаментики, якою ми її знаємо зараз, увібрала в себе багато рис орнаментів інших народів, що було спричинено історико-географічними та соціально-культурними чинниками. Але базові знаки орнаментики, що пройшли незмінними крізь тисячоліття, сформулювалися від доби Трипілля. Міфо-поетичне бачення нашого народу трансформувалося в образність орнаментики (Селівачов, 2013).

У оздобленні ляльок широко застосовуються геометричні, антропоморфні, зооморфні та рослинні орнаменти, які відтворені в різних техніках: вишивці, аплікації, вибійці, ткацтві, бісероплетінні. (Свиридюк, 2014) [217] Хрест, коло та безкінечник – одні з найдавніших фігур як у світовій, так і в українській орнаментальній традиції. Принцип чотиридільності бере початок від землеробських культур доби енеоліту. Це втілення поняття про чотири сторони світу та зораного поля, адже землероби цієї доби орали поле у двох напрямках, боронували перпендикулярно борознам теж у двох напрямках. Такий спосіб землеробства відображено в ідеограмі квадрата або ромба з крапкою всередині, як знак поля та жіночої сутності. Хрест у колі – це давня ідеограма сонця, життя чоловічого й жіночого начал. Коло – елемент символіки, що графічно відображає поняття досконалості, завершеності та нескінченості. Безперервна спіраль «безкінечник», що у народній традиції трансформувалася в «кривульку» – хвилясту лінію, галузку квітів, S-подібні елементи, символізує нескінченість життя, обертання сонця (Селівачов, 2013).

Візерунки й композиції, вишиті на полотні, дослідники інтерпретують як графічно зафіксовані рухи прядіння нитки, що нескінченно повторюються і є більш давнім винаходом людства. Знак, базуючись на конкретному спостереженні, «...як засіб передачі абстрагованої думки, перейшов зі сфери відображення природи в сферу відображення думки» (Білан, 2000).

Символи птахів – ще один із поширених та багатоваріативних образів народної орнаментики. Птахи – частина сюжету «Світового Дерева», творять та бережуть його, несуть людям звістки.

Для українського традиційного декору характерно площинне стилізоване трактування рослинних мотивів, зокрема нескінчена галузка пишних квітів. Найдавніші типи народних візерунків збережено на території Полісся.

Рис. 1.1. Технології етнодизайну народної ляльки

Під час оздоблення вбрання ляльки вишивкою варто зважати на відповідність її орнаментики й кольорової гами традиціям народного мистецтва обраного регіону. Створюючи авторські ляльки за мотивами традиційного вбрання, варто все ж уникати еkleктики, зосередившись на відтворенні характерних рис народного крою та орнаментики широко взятого етнографічного чи історичного регіону. (Свиридюк, 2014. с. 89) [202]. Наприклад, межами історичної Полтавщини вважають території, що зараз входять до складу Київської, Сумської, Харківської Чернігівської, Черкаської, областей. Ці території мають певні спільні художньо-стилістичні риси народного мистецтва. Проаналізувавши найхарактерніші традиційні форми й композиційні прийоми, можливо, за бажанням, створити ляльковий образ, що відсилає до узагальнених, але історично достовірних жіночих образів минувшини.

Дослідження та використання національна колористика та орнаментика можна виділити у окремий напрямок технологій етнодизайну народної ляльки.

У народній ляльці, виготовленій нашими сучасниками, демонструється глибинне проникнення в давні культурні традиції. Проаналізувавши багатогранність процесу виготовлення народної вузлової ляльки в нашому дослідженні виокремлюємо технології етнодизайну народної ляльки (рис.1.1):

- формування українського традиційного костюму;
- застосування традиційних натуральних матеріалів та технік їх обробки і декорування;
- дослідження національної колористики та орнаментики;
- вивчення та реконструкція побутово-обрядового значення ляльки.

Кожну з означених технологій можна розглядати та використовувати окремо в рамках певного освітнього компоненту чи освітньої технології, що розширює межі лялькарства та його навчально-виховного потенціалу у сучасній освітній практиці.

1.3. Досвід удосконалення підготовки майбутніх учителів технологій щодо застосування етнодизайну народної ляльки у професійній діяльності

Розвиток сучасної освіти базується на збереженні системи позитивних цінностей минулого та відбувається у руслі орієнтирів на формування нових цінностей національної культури. Важлива роль у формуванні національних цінностей та ціннісних орієнтацій відводиться освіті, адже освітні процеси є всеохоплюючими; провідними особами в навчальному процесі є фахівці з певної галузі знань, які володіють глибокими знаннями та мають високу культуру, і основною сферою їхнього впливу є молодь (Кузь, 2002, с. 11). Ефективність навчально-виховного процесу цілковито залежить від педагогічної майстерності викладача, а також відбувається під впливом особистісного становлення та бажання ціннісного самовираження студентської молоді. Знаходячись у складних військово-політичних, соціально-економічних, морально-вольових умовах, що панують в українському суспільстві, спостерігається руйнування життєвих ідеалів. Протистояти цій негативній тенденції можна шляхом підвищення ефективності художньо-естетичного виховання молоді через національну освіту, реформування естетичного

відношення до оточуючого світу, любові до рідної землі, гордості за свій край. Ми не маємо права втрачати власну індивідуальність, а країна самобутність (Корницька, 2005, с. 151). У тексті Болонської декларації зазначається, що мірилом життєздатності й ефективності будь-якої цивілізації може бути її привабливість для інших країн (*The Bologna Declaration*, 1999).

На сучасному етапі захисту власної держави, як ніколи, важливим у освітньому процесі є реалізації національної культури. А відтак, незаперечним є те, що почуття гідності, культури, смаку, поваги до національних цінностей потрібно виховувати, відроджуючи свою культуру, національні ремесла і традиції ми повинні піднести їх на більш високий рівень, наблизити до сучасності. (Кайріс, 2005, с. 56)

Національна самосвідомість і толерантність є основними універсальними цінностями сучасного суспільства, які можуть формуватися в умовах особистісно-орієнтованого, культурологічного освітньо-виховного простору (Борисов, 2003, с. 16). Виховання національно свідомої особистості, яка здатна протистояти жорстоким випробуванням національної гідності в умовах сьогодення, зберігаючи почуття людяності та милосердя, примножені якостями доброчесності й працелюбства можна, «лише спираючись на споконвічну мудрість і трудові традиції нашого народу, на підвалини етнопедагогіки, на традиційну культуру предків, що зберегли національний характер і мораль у ще страшніших випробуваннях воєн, поневолення й голодомору» (Тхоржевський, 1996, с. 4). Такий підхід залишається актуальним і для сьогодення, в умовах коли формування національної самосвідомості виступає одним з пріоритетних завдань освіти та впливає на визнання Української держави у світі. На думку науковців-педагогів В. Борисова, Р. Захарченко, В. Москалець, Ю. Руденка, І. Огородник, В. Сидоренка, Д. Тхоржевського на заняттях з технологій відбувається усвідомлення надбань українського народу та ознайомлення з досягненнями української науки, культури, що стали всесвітньо відомими і тим самим сформувати почуття гідності за власну країну. Вагомий потенціал у вихованні національної самосвідомості учнів має позашкільна навчальна

робота, зокрема в гуртках і творчих об'єднаннях етнодизайнерського спрямування (*Система виховання національної*, 1999).

Підготовка майбутніх фахівців, професійна діяльність яких тим чи іншим чином буде пов'язана з дизайн-освітою, зводиться до вивчення джерел декоративно-прикладного мистецтва через етнодизайн у розвитку їхніх творчих здібностей, формуванні естетичного смаку, створенні сприятливих умов для розвитку професійної культури через етнопросвіту із збереженням національної спадщини для наступних поколінь (Корницька, 2005, с. 152). Національно-патріотичне виховання молоді відбувається через формування у студентів інтересу та поважного ставлення до народної естетика, що проявляється у мові, фольклорі, образотворчому мистецтві, танцях, культурі житла, одязі тощо і відображає національну ідентичність, естетику повсякденного життя народу. Народна естетика у проекції етнодизайну теж потребує вивчення і широкого застосування при формуванні естетичного смаку сучасної української молоді (Калашник, 2004, с. 32).

Різні аспекти дизайн-освіти та перспективи її розвитку представлені працями українських вчених (Є. Антоновича, М. Близнюка, В. Вдовченка, О. Генісаретського, А. Діжур, Н. Колесник, С. Кучер, В. Мадзігона, В. Прусака, А. Руденченко, В. Тименка, С. Федоренко, О. Фурса, О. Швець та ін.), а також зарубіжних (Д. Акбулут (D. Akbulut), Е. Богемія (E. Bohemia), Л. Коліна (L. Collina), Е. Манзіні (E. Manzini), Л. Нельсон (L. Nielsen), Я. Жанг (Y. Zhang) та ін.). Переважно дизайн-освіта розглядається у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців з дизайну.

Значний вклад у відродження українського народного декоративного мистецтва, популяризацію народних ремесел, розвиток етнодизайну на теренах українського етносу здійснили Р. Захарчук-Чугай, Є. Антонович, М. Станкевич, Н. Урсу, І. Удріс, І. Дорож, та ін. Зокрема, ще у 1993 році став доступним навчальний посібник для усіх, хто цікавиться українським народним декоративним мистецтвом. У виданні здійснено естетичний та технологічний аналіз традиційних видів народного декоративного мистецтва як невід'ємної складової національної духовно-мистецької культури українського народу, а

також подано відомості про народне мистецтво українців у близькому й далекому зарубіжжі. (Антонович, Захарчук-Чугай & Станкевич, 1993)

Орнаментация та колористика є невід'ємною складовою прикладного мистецтва. Спершу твори декоративно-ужиткового мистецтва розглядалися як засоби прикрашання предметів повсякденного побуту, а у пізнанні мистецької традиції та зародженні даного наукового напрямку в Україні відомі роботи таких дослідників В. Широцького та Д. Щербаківського. Аспекти формування художньо-естетичної культури засобами декоративно-прикладного мистецтва серед студентства мистецьких спеціальностей стали предметом досліджень І. Зязюна, С. Миропольської, О. Михайличенка, Г. Падалки та ін., питання художньо-естетичного виховання особистості розглядали І. Бех, В. Лозова, О. Семешко та ін., проблеми реалізації творчих мистецьких практик у навчальній діяльності студентів вирішували О. Отич, О. Рубан, О. Рудницька, С. Сисоєва, Р. Ткач та ін. Варто відзначити, що у процесі наукового пошуку, було виділено значну кількість досліджень в напрямі дизайн-освіти та декоративно-ужиткового мистецтва, пов'язаних з підготовкою майбутніх дизайнерів.

Методичну систему навчання етнодизайну на основі інформаційних технологій розробив М. Близнюк. Він визначив перспективи інтеграційних процесів застосування етнодизайну, артдизайну та педагогічного дизайну у змісті професійної підготовки майбутніх художників декоративно-прикладного мистецтва. У своїх дослідженнях М. Близнюк (2017) обґрунтував педагогічні умови провадження методичної системи навчання дизайну, методику реалізації програмного забезпечення, електронних освітніх ресурсів, мультимедійних технологій та інших сучасних інформаційних технологій у процесі розробки навчальних творчих дизайнерських проєктів.

Проблема розробки методики навчання майбутніх дизайнерів стала основою наукових розвідок А. Руденченко. Вона спроектувала модель етнічної дизайн освіти, в основі якої лежить декоративно-ужиткове мистецтво. Пріоритетного значення у підготовці майбутніх дизайнерів авторка надає малюнку та живопису, на її думку, графічні навички з традиційних

зображальних технік дозволяють не лише копіювати твори народного мистецтва, а й сприяють формуванню власного авторського стилю (Руденченко, 2016).

Розробці та впровадженню підсистеми з етнодизайну в структурі національної системи неперервної дизайн-освіти присвячені численні праці А. Бровченка. Великого значення розвитку етнодизайну у дослідженнях науковця надається Регіональним дизайн-центрам Ремісничої палати, діяльність яких забезпечує примноження зразків традиційного декоративно-ужиткового мистецтва та сприяє органічному поєднанню національних традицій зі світовими досягненнями. А. Бровченко та А. Руденченко пропонують здійснювати підготовку етнодизайнерів у закладах вищої культурологічної, мистецької, педагогічної освіти і освіти дорослих за інтегрованими навчальними програмами. Спершу майбутні етнодизайнери вивчають матеріальну культурну спадщину етнокультурних регіонів країни, опановують традиційні технології декоративно-ужиткового мистецтва з частковим застосуванням сучасних технічних засобів. А вже на другому етапі підготовки проводять масштабні комплексні проєктні розробки етнічних середовищ та намагаються розв'язувати проблеми, пов'язані з новими викликами для дизайну у XXI ст. (Бровченко & Руденченко, 2023)

Сутність, структуру, функції естетичної культури майбутнього дизайнера стали проблемою наукового пошуку В. Томашевського та практичного втілення у навчальний процес закладів вищої освіти методики формування естетичної культури серед студентів спеціальності 022 Дизайн галузі знань 02 Культура і мистецтво. Дослідником ґрунтовно розкрито роль професійної освіти, визначено мету і завдання, окреслено напрями і принципи формування естетичної культури дизайнера в умовах вищої школи (Томашевський, 2016).

Проблему функціонування та розвитку сучасної дизайн-освіти осмислено в історико-педагогічному контексті, потрактовано традиційні підходи до підготовки дизайнерів О. Фурса. Серед основних напрямів розвитку дизайн-освіти він виділяє модернізацію вищої професійної освіти, диверсифікацію та інтеграцію процесу професійної підготовки дизайнера з наукою і

виробництвом, фундаменталізацію, неперервність і комп'ютеризацію як взаємопов'язані складники процесу піднесення якості вищої освіти на новий рівень (Фурса, 2013).

У процесі наукового пошуку заходимо низку досліджень, присвячених проблемам упровадження народного мистецтва у практику дошкільної та початкової освіти (О. Діжа, С. Коновець, О. Красовська, Л. Масол, І. Можаровська, З. Резніченко, К. Рудківська, С. Соломаха, С. Тесленко, О. Янушевич та ін.), навчання основам образотворчого мистецтва (Г. Куниця, А. Максимчук, О. Піддубна, К. Ровенко та ін.). У руслі національно-патріотичного виховання учнівської молоді все більшої популярності набувають зустрічі з майстрами народної творчості, етномайстер-класи, тематичні мистецькі заходи народознавчого та естетичного спрямування.

Теоретичні аспекти проблеми навчання майбутніх вчителів мистецьких дисциплін, зосереджуючись на використанні українського народного мистецтва та етнодизайну покладено в основу досліджень В. Гриньова та Т. Паньок, в яких позначається важливість застосування етнодизайну, навіть на рівні інформатизації та діджиталізації суспільства, включати розуміння та вміння працювати з національною творчою спадщиною, а також мати фахову орієнтацію в українському образотворчому просторі. Доцільність впровадження етнодизайну як одного із елементів Стратегії національно-патріотичного виховання обумовлена потребою у збереженні та використанні автентичного культурного спадку народних традицій і сакральних елементів українського мистецтва, враховуючи цифровий аспект (анімація, 3D, графічний дизайн, реклама, оформлення сайтів, комп'ютерні ігри з використанням елементів українського народного мистецтва). Коригування змісту професійної підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін має бути спрямоване на впровадження етнодисциплін, які сприяють активізації мотиваційних структур студентів до етнологічного самопізнання. Відзначається, що врахування ідеї етнодизайну в процесі підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін вимагає від освітян пошуку нових педагогічних умов для формування

професійного мислення, включаючи міжпредметну інтеграцію за допомогою етномистецьких методів та сучасних ІТ-технологій. (Гриньова & Паньок, 2021)

Все більшого поширення етнодизайн та народне мистецтво знаходить у широкій освітній практиці учителів трудового навчання та технологій. Дизайн-освіта, етнодизайн, народне мистецтва є ключовими наративами наукових досліджень Л. Оршанського, а також провідними напрямками педагогічної діяльності з фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій у галузі декоративно-ужиткового мистецтва та його викладання у школі. Започаткова дослідником педагогічна система етнодизайнерської підготовки майбутніх учителів технологій базується на вивченні мистецьких традицій рідного краю; сприяє оволодінню техніками графічного та об'ємного формотворення, уміннями гармонійно поєднувати кольорові відтінки у орнаментальні композиції, проєктувати та втілювати творчий задум у матеріалі; забезпечує опанування методикою викладання народного декоративно-ужиткового мистецтва у школі. Основними завданнями цієї педагогічної системи, окрім формування мистецьких, техніко-технологічних і методичних знань, спеціальних умінь і навичок виготовлення декоративно-ужиткових виробів, є розвиток у студентів творчих здібностей, стійкого інтересу до художньо-трудої діяльності, виховання бережливого ставлення до традицій народного мистецтва, прилучення їх до кращих надбань національної культури (Оршанський, 2022, с. 88).

Фундаментальні прикладні дослідження профільного навчання старшокласників на засадах етнодизайну вперше було реалізовано науковцями Є. Антоновичем, В. Вдовченко та В. Тименко, в яких розкрито особливості процесу профільного навчання основам дизайну як довузівської підготовки за спеціальністю «Дизайн» на засадах етнодизайну та обґрунтовано сутність й особливості введених інновацій. Колектив однодумців започаткував програму профільного навчання для загальноосвітніх навчальних закладів з трудового навчання в 10-11 класах з основ дизайну, яку було впроваджено у 2006 році в освітній процес. Це стало поштовхом до появи нових наукових розвідок, методичних розробок та реалізації технологій дизайн-освіти серед учнівської

молоді, зокрема популярності набули наукові та навчально-методичні праці К. Байдалюк, Ю. Кулінки, М. Курача, І. Савенка, Ю. Срібної, В. Титаренко та ін. На сучасному етапі розвитку національної системи освіти важливо ширше використовувати потенціал етнодизайну. Цей аспект привертає увагу до традиційного та сучасного мистецтва, стимулює творчість, самовираження і водночас сприяє формуванню особистісно важливих якостей. Використання етнодизайну для формування проєктної художньо-естетичної культури та національної самосвідомості молодого покоління має стати необхідною частиною його професійної підготовки. Упровадження етнодизайну в процес трудової підготовки школярів, як важливого компонента, що враховує художні, технічні та національні аспекти, створює реальні можливості для підняття освіти на новий, повністю сучасний рівень. Саме етнодизайн, включений у зміст трудового навчання та етнодизайнерська діяльність учнів, як засіб їх творчого художнього розвитку, розширює їх художньо-естетичні, проєктні та дослідницькі можливості, а у майбутньому може збагатити їх професійну компетентність у будь-якій галузі народного господарства. (Курач, 2013)

Теоретичні основи формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання засобами українських народних промислів і колосальний практичний досвід педагогічної роботи у напрямі підготовки майбутніх учителів технологій має Валентина Титаренко. Її науковий спадок налічує десятки наукових та навчально-методичних праць з питань естетичного виховання студентської молоді, фахової підготовки майбутніх учителів технологій до збереження технологій декоративно-ужиткового мистецтва та примноження кількості шанувальників та майстерних виконавців виробів у різних техніках народного мистецтва (Титаренко, 2010).

Головним аспектом практичної підготовки вчителів технологій до навчання учнів основ дизайну у закладах загальної середньої освіти є формування активної особистості вчителя. Така особистість повинна володіти і постійно поповнювати свої теоретичні знання, практичні вміння, навички, моральні якості та уміти здійснювати творчу трансформацію ідей. На думку І. Савенка, основними завданнями професійно-практичної підготовки вчителя

технологій до навчання учнів основ дизайну є розвиток здатності до цілісного сприйняття, пізнання, оцінювання та перетворення оточуючого предметного середовища, формування проєктного світобачення та художньо-конструкторського мислення, розвиток індивідуальних творчих здібностей, досягнення високого рівня знань у галузі матеріально-художньої діяльності. культури, розвиток здібностей до критичного засвоєння творчого спадку людства та відданість прогресивним новаторським традиціям (Савенко, 2017, с. 104).

Однією з ключових особливостей української системи освіти є глибоке наукове підґрунття освітнього змісту. Сучасна наука характеризується інтеграцією традицій і сучасних технологій. Інтеграція сучасних наукових знань з народним мистецтвом, як одна з основних тенденцій розвитку науки, знаходить віддзеркалення у трудовому навчанні. Серед важливих задач у сфері інтеграції етнодизайну та дизайн-освіти є підготовка педагогічних кадрів до використання основ дизайну у своїй діяльності. Це обумовлено сучасними вимогами до існуючої системи підготовки вчителів трудового навчання та технологій, які повинні бути готовими до інтеграції нових знань і підходів. Таким чином, ґрунтовні дослідження з питання підготовка майбутніх учителів трудового навчання до навчання у загальноосвітній школі основ дизайну були проведені Ю. Срібною (2019).

Фундаментальні дослідження здвіснено Ю. Кулінкою в руслі формування дизайнерської культури в учнів у процесі профільної технологічної підготовки, визначено сутність, зміст та сучасні підходи до означеної дефініції, розроблено методика формування дизайнерської культури в учнів при вивченні технологічного профілю «Основи дизайну» (2018).

Професійна підготовка вчителя трудового навчання та технологій є комплексним процесом, що базується на взаємодії педагогічних та унікальних, специфічних для цієї спеціальності, змістових і технологічних аспектів. З одного боку, це дозволяє використовувати теоретичні основи трудового навчання та виховання для формування професійних якостей майбутнього вчителя, здатного об'єднати навчання і художню освіту, поєднуючи їх з

продуктивною практикою, трудовою підготовкою і вихованням учнів. З іншого боку, це зобов'язує враховувати спеціальні аспекти майбутньої педагогічної діяльності вчителя, що впливають з особливостей роботи в галузі декоративно-ужиткового мистецтва і художньо-трудової творчості, їх техніко-технологічних та організаційно-економічних основ, а також зміст трудового навчання та технологій у загальноосвітніх закладах.

Глибока практична підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій до реалізації ними теоретичних і практичних засад екодизайну та етнодизайну в педагогічній практиці є важливою складовою формування національної культури. Ці знання, уміння і навички є обов'язковими для успішної професійної діяльності вчителя. Л. Чистякова надає перевагу екологічним проблемам в дизайн-проектуванні, визначає перспективи вторинної переробки та розвитку екологічного дизайну. Вносить практичні поради з поєднання екодизайну та декоративно-ужиткового мистецтва в процесі професійної підготовки учителів трудового навчання та технологій. (Чистякова, 2016)

Для повноцінності нашого дослідження необхідно також звернути увагу на практику використання основ етнодизайну вчителями-практиками. Сучасним учителям судилося працювати у непростих умовах реформування шкільної освіти, що ускладнені пандемією «COVID» та примножені жахіттями воєнного стану в Україні. Нова українська школа, як ключовий напрям реформування загальної середньої освіти внесла кардинальні зміни до змісту, структури, методів навчання, поставила нові вимоги до організації освітнього середовища, змінила співвідносини між учасниками освітнього процесу. Знаходячись на стадії переходу навчального процесу на нові освітні стандарти сучасні учителі технологій працюють нині за двома концепціями. Базова середня школа вже реалізує програму Нової української школи, а старші класи ще навчаються за традиційними програмними нормативами. Тому, процес підготовки майбутніх учителів повинен відбуватися в руслі введення нових освітніх стандартів та відповідати сучасним запитам наук, освіти та технологій. Основи дизайну залишаються в пріоритеті сучасних освітніх реформ, зокрема в

секторі формування мистецької компетентності учнів, у руслі реалізації технологічної та мистецької освітніх галузей.

Ю. Приходько, вчитель трудового навчання Полтавської гімназії № 17 працює над проблемою «Роль проектно-технологічної діяльності у формуванні національної самосвідомості учнів», має особисте захоплення народним мистецтвом виготовлення валяних виробів, якому навчає своїх учнів, є співавтором методичних посібників із розробки системи уроків для 5-8 класів, та підручників з трудового навчання для 7 та 8 класів, а також співавтором Модельної навчальної програми навчального предмета «Технології» для учнів 5–6 класів НУШ.

Шляхи вирішення проблеми формування дизайнерської культури в учнів старшої школи запропонувала К. Байдалюк, учитель трудового навчання та економіки Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 119, через комплекс педагогічних завдань: розвиток творчих здібностей старшокласників; засвоєння учнями знань з культурно-естетичних, візуально-комунікативних особливостей дизайнерської діяльності; набуття художньо-образних, конструктивно-технологічних, комунікативних умінь при вирішенні візуально-художніх завдань. Автор цієї методики виділила структурно-логічні етапи навчально-методичної роботи вчителя з учнівської аудиторією. На 1 етапі – емпатії – використовує кейс-технології; на 2 етапі – фокусування – застосовується технологія інтелектуальних карт та сторітеллінг; 3 етап – генерація ідей – базується на мозковому штурмі, скетчбуках, лепбуках; 4 етап – розробка макетів презентується у формі дидактичної, рольової або організаційно-діяльнісної гри; на підсумковому 5 етапі – тестування – відбувається аналіз функціональності, корисності, доцільності та реалістичності ідеї проєкту. (Байдалюк, 2012, с. 152)

Дизайн тісно вплетений у всі сфери матеріального оточення людини. Дизайн-проєкти буквально оточують нас. Майже все що виготовлено людиною є продуктом дизайну. На уроках трудового навчання та технологій найбільш доцільно представити шляхи створення дизайн-проєктів, таким чином сформувати дизайн-мислення школярів, а також впроваджувати елементи

екологічного та етнодизайну у навчальній діяльності та в житті загалом (*Бери й роби*, 2021). Вікторія Бартюк та Тетяна Пасічна, вчительки трудового навчання НВК «Новопечерська школа», експертки ГС «Освіторія» пропонують серію вебінарів як переплітаються сучасні інформаційні технології з традиційними технологіями, як варто переносити основи етнодизайну у сучасне виробництво.

Теоретичний аналіз наукових досліджень та вивчення передового досвіду роботи учителів трудового навчання та технологій показав, що дизайн, етнодизайн та екодизайн є перспективними засобами художньо-естетичного, національно-культурного та суспільного розвитку сучасної молоді та їх підготовки до майбутньої професійної конструкторської, технологічної та проєктної діяльності. З метою окреслення позитивних сторін та виявлення прогалин у професійній діяльності учителів технологій у напрямі впровадження етнодизайну в освітню практику ми провели опитування учителів трудового навчання та технологій міста й області, викладачів закладів вищої педагогічної освіти, які задіяні в процесі фахової підготовки майбутніх учителів технологій та студентів Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка, Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Для проєктування методики підготовки майбутніх учителів технологій, визначення її змістового наповнення, вибору актуальних освітніх технологій та ефективних методів навчання, різноманітних форм і форматів освітнього процесу ми, перш за все, спробували окреслити позитивні та проблемні сторони у застосування етнодизайну в трудовому навчанні та освітній галузі технології. З цією метою ми розробили анкету для вчителів трудового навчання та технологій (Додаток Ц), яка містить невеликий блок закритих запитань, що дозволяють виявити ставлення вчителів-практиків до застосування етнодизайну у власній педагогічній діяльності, визначити – які саме аспекти та технології етнодизайну використовують учителі в навчально-виховному процесі, акцентувати увагу на технології народної вузлової ляльки та її навчально-виховному потенціалі, а також провести самооцінювання готовності учителів

до впровадження технологій етнодизайну в освітньому процесі (на заняттях), у виховній діяльності з учнями, у позаурочній та позашкільній освіті.

У опитуванні взяли участь 36 учителів трудового навчання та технологій Полтави та Полтавської області, які переважно працюють з учнями 5-9 класів. Більшість респондентів відмітили важливість наявності належного рівня знань з етнодизайну для вчителя трудового навчання та технологій (66,7 %), на необхідності знань про традиційну національну орнаментику та вміння добирати гармоній колористичні рішення впевнено визначилися (36,2 %) та менш впевнено (47,2 %). Нажаль, перевагу натуральним матеріалам в процесі виготовлення об'єктів дизайн-проектів на заняттях з технологій надають (33,3 %) і далеко не всі (25 %) респонденти пропонують учням використовувати традиційні технології декоративно-ужиткового мистецтва під час виготовлення об'єктів проектування. Переважна більшість учителів (44,5 %) на заняттях демонструють та аналізують твори народного мистецтва, використовують їх об'єкти аналоги в дизайн-проектванні.

Таблиця 1.1

Результати анкетування учителів трудового навчання та технологій

Запитання анкети	Варіанти відповідей			
	дуже важливі	важливі	необхідні у певній мірі	непотрібні
3. Наскільки важливі, на Вашу думку, знання з етнодизайну для вчителя трудового навчання та технологій?	24 (66,7%)	6 (16,7%)	4 (11,1%)	2 (5,5%)
	а) так, обов'язково	б) скоріше так, ніж ні	в) не обов'язково	г) ні
4. Чи потрібно в процесі трудового навчання та технологій формувати в учнів знання про традиційну національну орнаментику та вміння добирати гармоній колористику?	13 (36,2%)	17 (47,2%)	4 (11,1%)	2 (5,5%)
5. Чи надаєте Ви перевагу натуральним матеріалам у процесі виготовлення об'єктів дизайн-проектів на заняттях?	9 (25%)	12 (33,3%)	7 (19,4%)	8 (22,3%)
6. Чи пропонуєте Ви учням використовувати традиційні технології декоративно-прикладного мистецтва під час виготовлення об'єктів дизайн-проектів?	14 (38,9%)	8 (22,3%)	10 (27,7%)	4 (11,1%)

Запитання анкети	Варіанти відповідей			
	дуже важливі	важливі	необхідні у певній мірі	непотрібні
7. Чи розповідаєте Ви (наводите приклади) про твори народного мистецтва?	10 (27,7%)	16 (44,5%)	8 (22,3%)	2 (5,5%)
8. Чи застосовуєте ви в навчально-виховному процесі майстер-класи та зустрічі з майстрами народного мистецтва?	21 (58,3%)	5 (13,9%)	5 (13,9%)	5 (13,9%)
9. Чи організовуєте відвідання виставок, музеїв з метою ознайомлення з творами народного та сучасного мистецтва?	20 (55,5%)	9 (25%)	4 (11,1%)	3 (8,4%)
10. Чи звертаєтеся Ви до етнотрадицій під час організації навчально-виховної позаурочної (позашкільної) діяльності з учнями ?	15 (41,6)	9 (25%)	8 (22,3%)	4 (11,1%)
11. Чи можна, на вашу думку, через технологію народної ляльки навчати учнів різних технологій етнодизайну?	16 (44,5%)	4 (11,1%)	14 (38,9%)	2 (5,5%)
	високий	середній	нижче середнього	дуже низький
12. Оцініть свій рівень готовності до впровадження технологій етнодизайну в освітньому процесі (на заняттях), у виховній діяльності з учнями, у позаурочній та позашкільній освіті.	14 (38,9%)	10 (27,7%)	6 (16,7%)	6 (16,7%)

Як освітня технологія, майстер-класи активно застосовуються в навчально-виховному процесі, а з метою популяризації народного мистецтва звичайно ж доречно організовувати зустрічі з майстрами народного мистецтва, адже живе спілкування з носіями етнотрадицій завжди має позитивний емоційний вплив та стимулює до творчості. Не менш важливим в освітньому процесі є відвідування виставок, музеїв з метою ознайомлення з творами народного та сучасного мистецтва. Таку думку підтримують та реалізують означені вище технології 55,5 % респондентів. Також, високу оцінку надають виховним та мистецьким заходам у етностилі чи дійствам з відтворенням етнотрадицій під час організації навчально-виховної позаурочної (позашкільної) діяльності з учнями 41,6 % учителів. Відповіді на запитання «Чи

можна, на вашу думку, через технологію народної ляльки навчати учнів різних технологій етнодизайну?» – розділилися, але все ж таки більшість (55,6 %) вважають, що народна лялька може стати тим об'єктом дизайн проектування, у процесі втілення якого можна формувати досить значну кількість знань, умінь та навичок з різноманітних видів традиційного декоративно-ужиткового мистецтва. Як підсумок в анкету внесено запитання, що змушує респондентів провести самоаналіз власних професійних здібностей. Результати анкетування учителів представлені у таблиці 1.1.

Не менш цікавими, а в деяких моментах – навіть несподіваними, виявилися результати анкетування здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології) (таблиця 1.2.). Всього в анкетуванні брали участь 92 студенти, з них 58 першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, решта – другого (магістерського). Означимо лише ті, різко відмінні результати у відповідях студентів: більшість студентів (30,5 %) не вважає за необхідне використовувати натуральні матеріали при виготовленні дизайн-об'єктів, незначні сумніви мають щодо потенціалу технології народної ляльки в навчально-виховному процесі учнів мають (34,8%) студентів, а впевнені у можливості вивчення різних технологій етнодизайну на прикладі вузлової ляльки відзначають (21,7%). Нажаль незначна кількість студентів (21,7%) використовує спеціальну літературу з етнодизайну у своїй навчальній та проектній діяльності. Щодо звернення до етнотрадицій під час роботи з учнями за період виробничої педагогічної практики відповіді майже рівномірно розділилися. Однак, впевнено відзначають студенти (34,8%), що за період навчання в закладі вищої освіти дуже часто організовувалися майстер-класи, зустрічі з майстрами народного мистецтва, (30,5%) відвідування виставок, музеїв з метою ознайомлення з творами народного та сучасного мистецтва. Водночас, свій рівень готовності до впровадження технологій етнодизайну на заняттях з трудового навчання та технологій, у виховній діяльності з учнями, у позаурочній та позашкільній освіті оцінюють як високий лише (15,2%), а на дуже низькому рівні аж (34,8%).

Результати анкетування здобувачів вищої освіти

Запитання анкети	Варіанти відповідей			
	дуже важливі	важливі	необхідні у певній мірі	непотрібні
3. Наскільки важливі, на Вашу думку, знання з етнодизайну для вчителя трудового навчання?	20 (21,7%)	32 (34,8%)	18 (19,6%)	22 (23,9%)
	а) так, обов'язково	б) скоріше так, ніж ні	в) не обов'язково	г) ні
4. Чи потрібно в процесі трудового навчання та технологій формувати в учнів знання про традиційну національну орнаментику та вміння добирати гармоній колористику?	18 (19,6%)	26 (28,4%)	24 (26%)	24 (26%)
5. Чи надаєте Ви перевагу натуральним матеріалам в процесі виготовлення об'єктів дизайн-проектування?	24 (26%)	18 (19,6%)	22 (23,9)	28 (30,5%)
6. Чи використовуєте традиційні технології декоративно-прикладного мистецтва під час виготовлення об'єктів дизайн-проектування?	26 (28,4%)	24 (26%)	24 (26%)	18 (19,6%)
7. Чи знайома Вам література, пов'язана з народним мистецтвом та етнодизайном?	20 (21,7%)	28 (30,5%)	30 (32,6%)	14 (15,2%)
8. Чи звертається Ви до етнотрадицій під час організації навчально-виховної діяльності з учнями під час виробничої педагогічної практики?	25 (27,2%)	22 (23,9)	24 (26%)	21 (22,9%)
9. Чи можна, на вашу думку, через технологію народної ляльки навчати учнів різних технологій етнодизайну?	20 (21,7%)	32 (34,8%)	18 (19,6%)	22 (23,9)
	так, часто	інколи	дуже рідко	не було
10. Як часто за період навчання в закладі вищої освіти організувалися майстер-класи та зустрічі з майстрами народного мистецтва?	32 (34,8%)	18 (19,6%)	24 (26%)	18 (19,6%)
11. Як часто відвідуєте Ви виставки, музеї з метою ознайомлення з творами народного та сучасного мистецтва?	28 (30,5%)	24 (26%)	18 (19,6%)	22 (23,9)
	високий	середній	нижче середнього	дуже низький
12. Оцініть свій рівень готовності до впровадження технологій етнодизайну в освітньому процесі (на заняттях), у виховній діяльності з учнями, у позаурочній та позашкільній освіті.	14 (15,2%)	30 (32,6%)	16 (17,4%)	32 (34,8%)

Одержані результати анкетування студентів ми використали як визначення вхідного рівня визначення готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну. Таким чином, розробка методики підготовки майбутніх учителів до застосування технологій етнодизайну у професійній педагогічній діяльності розглядається нами як нагальне питання підвищення рівня фахової підготовки здобувачів вищої освіти.

Нашу увагу все більше привертає можливість навчання основ етнодизайну через призму народної вузлової ляльки. Іграшка і, зокрема лялька, – одне з найдавніших явищ культури людства. Сьогодні іграшка має багато функцій: крім суто забавки та засобу виховання, педагогічних аспектів, вона розглядається як потенціал для розвитку творчих здібностей, національно-патріотичного виховання, формування національної самосвідомості молоді тощо. Саме ця поліфункціональність сприяє навчанню студентів етнодизайну, шляхом долучення їх до виховного народного ідеалу, естетичного виховання, пізнання душі свого народу через одну з найдавніших практик – етнолялькарства. (Свиридюк, 2022, с. 219) [203]

Народна лялька є синтетичним видом мистецтва, вона включає до єдиного художньо-утилітарного ансамблю народної майстерності: мистецтва крою, ткацтва, вишивки, виготовлення народних прикрас з металу, дерева, кераміки, бісеру тощо. Технологія виготовлення народної ляльки яскраво і виразно віддзеркалює характерні риси народного декоративного мистецтва – поєднання утилітарності й краси за допомогою простих органічних засобів формотворення силуету, підбір образу, формування колористичних рішень, проєктування фактурних поєднань та елементів оздоблення тощо. (Свиридюк, 2021, с. 910) [210]

Аналіз комплексу наукових досліджень, спрямованих на розвиток дизайн-освіти, показав, що основи дизайну знаходять різні аспекти втілення у художньо-мистецькій навчальній діяльності майбутніх дизайнерів, конструкторів, учителів образотворчого мистецтва та початкових класів, учителів трудового навчання та технологій, зокрема набуття графічних навичок, вироблення здатності використовувати сучасні інформаційні

технології у проєктній діяльності, формування художньо-естетичної культури тощо. Численні розробки доводять важливість застосування етнодизайну в навчально-виховному процесі, етностиль має колосальний потенціал для творчих пошуків, приваблює майстрів, дизайнерів, виступає основою для пошуку власного стилю, зміцнює національну єдність та примножує культуру українського народу. Використання етнодизайну в освітньому процесі знаходить численні обґрунтування українськими вченими, теоретичне та практичне застосування технологій етнодизайну у фаховій підготовці майбутніх учителів технологій на засадах художньої, дизайнерської, технічної творчості у поєднанні з народними мистецтвом дозволило визначити провідні технології етнодизайну, реалізувати які в комплексі можна через мистецтво народної ляльки як об'єкту дизайн-проєктування.

Висновки до першого розділу

У першому розділі розглянуто утворення терміну «дизайн» та трактування поняття «дизайн» на різних етапах розвитку суспільства. Проаналізовано історію формування поняття «етнодизайн» та його теоретичне обґрунтування. Розглядаючи особливості поняття «етнодизайн» було уточнено його визначення. Наголошено на важливих аспектах етнодизайну, як творчої проєктно-конструкторської діяльності, що акцентує увагу на прояві народних традицій у формуванні оточуючого предметного середовища. Етнодизайн охарактеризовано як актуальне міждисциплінарне явище у сучасному суспільстві, що формується на межі сучасних технологій та народного мистецтва. Акцентовано увагу на тісному взаємозв'язку етнодизайну та традиційного мистецтва; доведено, що у сучасному світі етнодизайн стає не тільки засобом виживання національної культури, але й реальним майданчиком діалогу культур.

Докладно розглянуто історію та особливості формування понять «декоративно-ужиткове» та «декоративно-прикладне» мистецтво. Наведено наукові визначення цих понять, розроблені дослідниками. Проведено

порівняльний аналіз змісту понять «декоративно-ужиткове» та «декоративно-прикладне» мистецтво, розглянуто відмінності та єдність у їх визначеннях.

У нашому дослідженні ми підтримуємо тезу про можливість паралельного використання понять «декоративно-ужиткове» та «декоративно-прикладне» мистецтво. У той же час, обґрунтовано доречність використання в аспекті освітньої практики терміну «декоративно-ужиткове мистецтво».

Важливим для нашого дослідження є поняття «народне мистецтво», тому особливу увагу приділено аналізу ретроспективи розвитку цього поняття та дано огляд визначення народного мистецтва на різних історичних етапах, зроблено уточнення його актуального формулювання. Адже, визначальною рисою народного мистецтва є традиція, що має яскраво виражений національний характер та дотримання майстром у власній творчості подібності до зразків напрацьованих попередніми поколіннями майстрів.

У ході нашого дослідження розглянуто процеси, що передували зародженню та формуванню дизайну як явища, а в подальшому – становленню етнودизайну. Зосереджена увага на важливому значенні, для розуміння формування витоків українського етнودизайну, природи зв'язку народного мистецтва з мистецтвом початку ХХ століття та авангарду.

Аналізуючи виклики, що постають перед сучасним народним мистецтвом та етнодизайном схарактеризовано низку українських національних проектів з питань збереження нематеріальної культурної спадщини в аспекті їх зв'язку з освітнім процесом.

Досліджено семантику основних понять, якими оперуємо у нашому дослідженні, – «іграшка», «народна іграшка», «іграшкарство», «лялька», «кукла», «лялька-мотанка», «вузлова лялька». Розмежовано терміни «народна вузлова лялька» та «лялька-мотанка». Проаналізовано варіативність термінів, що ними визначають антропоморфні фігури у різних видах народних ремесел та традиційній орнаментиці. Введено у обіг нові терміни «мотузяна» та «травомотанка» для позначення видів народних ляльок виготовлених сучасними майстрами.

Окреслена роль народної ляльки, як феномену традиційної культури і народного мистецтва у просторі сучасного етнодизайну. У дослідженні, традиційна лялька розглядається, як поліфункціональне явище з точки зору філософії, етнографії, етнопедагогіки. Зауважено, що володіння окремими технологіями етнодизайну, зокрема технологією виготовлення народної ляльки дозволяє залучати учнів до розробки творчих проєктів у етностилі.

У дослідженні розглянуто історичні етапи, що проходила народна лялька: від предмету культу до сучасного арт-об'єкту. Дано характеристики мистецьким та технологічним властивостям ляльки на кожному етапі трансформації. Увага зосереджена на прикладах саме української народної ляльки Полтавщини.

Зосереджена увага на значимих дослідженнях у галузі народного іграшкарства. Представлено узагальнений процес збільшення ваги до народної іграшки в аспекті етнографічних досліджень, педагогічних практик та мистецьких проєктів.

Презентовано результати етнографічних розвідок авторки про особливості народної іграшки Середньої Наддніпрянщини (на теренах сучасної Полтавщини). З цією метою було розроблено та використано Програму-запитальник для збирання етнографічних матеріалів з дослідження традиційної народної ляльки. Опитування проводилося у різних районах Полтавщини: Гадяцькому – с. Лисівка; Зіньківському – м. Зіньків та с. Власівка; Миргородському – м. Миргород та с. Ульянівка; Оржицькому районі – смт. Оржиця; Полтавському – м. Полтава; Шишацькому – смт. Шишаки та його присілки. Всього було опитано близько двохсот мешканців Полтавської області протягом 2014–2019 рр. Таким чином, було окреслено особливості народної ляльки Полтавщини.

У ході теоретичного пошуку проаналізовано досвід застосування технологій етнодизайну у сучасній освітній практиці та визначено теоретичні передумови удосконалення підготовки майбутніх учителів технологій. З цією метою було проведено анкетування здобувачів вищої освіти та учителів технологій, результати якого показали, що учителі практики постійно

звертаються до етнодизайну у професійній діяльності та виявлено інтерес у студентів до технології етнодизайну, реалізувати які в комплексі можна через мистецтво народної ляльки як об'єкту дизайн-проектування.

Дослідження процесу створення та мистецьких особливостей народної ляльки дозволили виокремити технології етнодизайну: формування українського традиційного костюму; застосування традиційних натуральних матеріалів та технік їх обробки і декорування; дослідження національна колористика та орнаментика; вивчення та реконструкція побутово-обрядового значення ляльки. Опанування виокремленими технологіями може бути реалізовано через мистецтво народної ляльки.

Етнодизайн народної ляльки включає: традиційні прийоми замотування, зав'язування застосовані у виготовленні голови, тулуба, основи ляльки; формування знань з українського традиційного костюму, регіональних особливостей крою та традицій добору комплексу вбрання; застосування традиційних натуральних матеріалів, знання з історії виробництва, застосування та технологічних прийомів виготовлення автентичного текстилю; техніки обробки і декорування текстильних матеріалів, що включають такі технологічні прийоми та мистецькі практики, як техніку вибійки, фарбування рослинними барвниками, вишивання, аплікації, ткацтво, плетіння, валяння з вовни; прийоми роботи з іншими матеріалами: плетіння з природних матеріалів, бісеронанізування, декоративний розпис, художня кераміка/ліплення; національна колористика та орнаментика; технологічні процеси виготовлення окремих предметів вбрання, декору та побуту, що необхідні для втілення дизайн проекту вузлової ляльки: виготовлення вінків, штучних квітів, застосування прийому воскування, виготовлення кишеньок – «ладунок»; побутово-обрядове значення ляльки.

Матеріали першого розділу представлено публікаціями автора [202; 203; 209; 210; 214; 224; 217; 224; 225; 229; 231; 298].

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРУВАННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЕТНОДИЗАЙНУ НАРОДНОЇ ЛЯЛЬКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Другий розділ присвячено розробці та обґрунтуванню процесу підготовки майбутніх учителів технологій до реалізації технологій етнодизайну народної ляльки на заняттях з трудового навчання та технологій у закладах загальної середньої освіти; визначенню своєрідності процесу підготовки майбутніх учителів технологій до організації пошкільної навчально-виховної діяльності з етнодизайну, а також підготовці до здійснення навчально-екскурсійної та презентаційної мистецької діяльності з етнодизайну; спроектовано і охарактеризовано критерії, показники та рівні підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності.

2.1. Проектування підготовки майбутніх учителів технологій до реалізації технологій етнодизайну народної ляльки на заняттях з трудового навчання та технології

Однією з ключових компетенцій української школи є усвідомлення та самовираження у сфері культури. Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власний художній смак, виражати ідеї, переживання і почуття через мистецтво – ця компетентність означає глибоке розуміння власної національної ідентичності як основи для відкритих стосунків і поваги до різноманітності культурних проявів інших.

Залучення учнівської молоді до народних традицій – це процес, у якому є цілі, завдання, зміст, технології виховання, спрямовані на розвиток і соціалізацію особистості як суб'єкта народності і як громадянина багатонаціональної української держави, процес, що виховує толерантне ставлення до людей різних національностей (Саєнко, 2006, с. 213). Він тісно пов'язаний зі здобуттям знань про народну культуру, традиції та види

народного мистецтва, технологічні прийоми традиційних ремесел, духовно-моральні та естетичні цінності українського народу.

Шкільний період для учнівської молоді – це період інтенсивної соціалізації, засвоєння моральних норм і правил поведінки в суспільстві. Тому цей вік сприятливий для духовно-морального розвитку й виховання особистості, створення вектору культурно-ціннісних орієнтацій відповідно до засад духовності та моралі.

Одним із дієвих засобів формування творчої активності особистості учнів є вид українського народного мистецтва – іграшка, як відтворення в тій чи іншій спрощеній, узагальненій та систематизованій формі предметів і явищ життя та суспільства. З історичної точки зору, відбувається постійне оновлення та розвиток традицій, але принципи, особливості художньої форми у народній творчості зберігаються століттями, традиції відображають ту якість, яку ми називаємо класикою мистецтва.

Іграшка як предмет культури, створена дорослими для розвитку дітей, має навчальне та виховне значення лише за умови використання за прямим призначенням (Герус, 2004, с. 124). Дитина повинна розуміти іграшку, хотіти займатися творчістю. Для того, щоб іграшка як гра супроводжувала дитинство, людство постійно її вдосконалює. Іграшка завжди асоціювалася з грою. Як і гра, вона також є відображенням своєї епохи. Історія іграшки є невід’ємною частиною історії культури суспільства. Кожна історична епоха має свої іграшки, оскільки розвиток матеріальної основи суспільства, його духовної культури впливає не лише на зміст дитячих ігор, а й на тему та форми іграшок.

Народна іграшка, завдяки її різноманітності та універсальності, залишається важливим засобом виховання дітей. Традиційні іграшки різних народів здавна використовувалися для естетичного, морального, розумового, фізичного виховання. За допомогою спрощених іграшкових форм дитина пізнає світ, вчиться мислити узагальненими поняттями і яскравими образами, нарешті долучається до одного з джерел народного мистецтва, опановує особливості зображень поверхні, форми виробів, орнаментів, фактур матеріалів (Мозгальова, 2017, с. 21).

Народна іграшка є засобом передачі культурно-історичної спадщини людства від покоління до покоління. Народна іграшка, зокрема традиційна вузлова лялька, допомагає розвитку сенсорних здібностей дитини, формує у дітей уміння аналізувати, синтезувати, узагальнювати, порівнювати, розширює і уточнює уявлення дитини про навколишній світ, розвиває мислення, уяву, мовлення, у процесі взаємодії з народною іграшкою збагачується словниковий запас, засвоюються правила й норми поведінки та взаємодії людей через ігрові ситуації (Паламарчук, 2016, с. 17).

Погляди мистецтвознавця О. Найдена та психологині С. Кулачківської стосовно ролі народної іграшки у процесі виховання молоді, на наш погляд, співпадають. Авторитетні вчені стверджують, що сучасній дитині потрібна народна іграшка задля розширювання кругозору, збагачення чуттєвої сфери, світу емоцій, наближення до витоків культури свого народу. Це стимул до прояву дитячої творчості не тільки в ігровій, а й у продуктивній діяльності. Беручи участь у виготовленні іграшок, дитина пізнає радість творення безпосередньо в дії і власними зусиллями долучається до традицій народної творчості.

Системне оволодіння українською народною іграшкою дозволяє комплексно сприймати збагачення особистості естетичним досвідом дитини, стимулюючи її творчий потенціал. У системному та цілеспрямованому підході до навчально-виховного процесу передбачається, що найбільш поширене використання різноманітних форм методів, які б стимулювали й ефективно проєктували творчу діяльність учнівської молоді у процесі оволодіння традиційними прийомами створення та оздоблення української традиційної іграшки.

Народна іграшка може бути інструментом набуття людиною певного соціального чи естетичного досвіду, елементарних умінь і навичок. Проникнення народної іграшки у сферу праці, побуту, навчання робить її справді універсальною. Ця багатогранність виявляється в естетичній виразності народної іграшки, що має ознаки універсальності та інтерактивності

орнаментики, оскільки містить багато фольклору й національної культури. (Дем'яненко, 2009, с. 54)

Традиційна вузлова лялька повністю дає змогу реалізувати основні естетичні та педагогічні функції культури. Вона охоплює всі види взаємодії людини зі світом і всередині суспільства, по-своєму сприяє організації та розвитку людської діяльності, формуючи потреби й навички людини. Таким чином, вузлова лялька є одним із найдавніших архетипних символів, що об'єднує культури й традиції, оберегом людської душі й долі, символом предків. Це не ознака історичної подібності культурних традицій, що склалися в різних регіонах, а єдність духовного й сакрального простору для всіх людей, які, незважаючи на всі війни та чвари, якими сповнена історія людства, завжди прагнули злагоди та гармонії (Запаска, 2000, с. 84).

Використання народної іграшки в навчально-виховному процесі є предметом уваги багатьох педагогів. Учителі заохочують і підтримують діяльність своїх учнів, яка спрямована на створення розвивального середовища засобами народного мистецтва, співпрацюють із народними майстрами, залучають дітей до процесу ознайомлення та активної творчої участі у виготовленні творів народного мистецтва.

В. Волоський (2019, с. 30) розглядаючи дану проблему, вказує на те, що саме на уроках трудового навчання передбачено передачу учням морально-трудового й естетичного досвіду попередніх поколінь завдяки сукупності вербальних засобів, шляхом наставництва і наслідування, за допомогою яскравих образів, комплексом ігрових дій, залученням школярів до безпосередніх художньо-трудових дій у галузі декоративно-ужиткового мистецтва й етнодизайну.

Залучення учнів до українських традицій на державному рівні закріплене в Державних стандартах освіти, навчальних програмах. Створено належні умови для проведення занять у шкільних і позашкільних навчальних закладах, функціонування позашкільних творчих об'єднань, студій, гуртків.

Враховуючи реформування початкової і загальної середньої освіти у руслі Нової української школи наше дослідження було спрямовано на вивчення

нових вимог до технологічної освіти. У Державних стандартах початкової та базової середньої освіти, що визначають вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти, належне місце відведено залученню учнів до вивчення мистецтва та технологій. Серед ключових компетентностей визначено культурну компетентність, що передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку й вираження власних ідей, почуттів засобами культури й мистецтва; залучення до різних видів мистецької творчості шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості (*Державний стандарт початкової освіти*).

Зважаючи на мету – формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва й художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної і світової мистецької спадщини, слід подбати про використання базового компонента та виділити достатню кількість годин на вивчення народного мистецтва. Крім того, державні стандарти освіти передбачають перевагу технологічної освітньої галузі у реалізації творчого потенціалу учнів, формуванні критичного та технічного мислення, використанні засобів сучасних технологій і дизайну, формуванні здатності до підприємливості та інноваційної діяльності, партнерської взаємодії, використанні техніки і технологій для задоволення власних потреб, культурного та національного самовираження (*Державний стандарт базової середньої освіти*).

Слід вказати на те, що в умовах впровадження програм Нової української школи надається значна увага розвитку особистості української молоді, у вдосконалених програмах належна увага надається розвитку талантів і здібностей учнів, формуванню компетентностей, необхідних для реалізації задуму в готовий продукт засобами технологій декоративно-ужиткового мистецтва, дизайну, STEAM-проектів, побутової діяльності тощо, готовності та

здатності до підприємливості, партнерської взаємодії, культурного й національного самовираження (*Модельна навчальна програма, 2021, с. 2*). Так у навчальній програмі 5-6 класу «Технології» одним із завдань передбачено розвиток дизайнерського й технічного мислення, навичок підприємливості, комунікативності, винахідливості в процесі проектування, виготовлення й оцінювання власноруч створених виробів. Серед тем, запропонованих для вивчення у тематичному блоці «Що сприяє естетичності виробу», окреме місце належить етнодизайну. Основними видами діяльності учнів під час таких занять є розпізнання автентичних візерунків й орнаментів в обраному напрямі декоративно-ужиткового мистецтва, визначення функціональних й естетичних ознак автентичних виробів, особливостей орнаментальної культури (*Модельна навчальна програма, 2021, с. 12*).

Детальний аналіз програмного забезпечення навчального процесу на рівні базової середньої освіти представлено у таблиці 2.1, під час якого визначено ключові акценти на технологіях етнодизайну народної ляльки під час реалізації навчальних завдань освітньої галузі «Технології». Підсумовуючи зазначаємо, що до всіх навчальних програм внесено технологію виготовлення народної ляльки або іграшки; провідною концепцією технологічної освіти є знайомство учнів з сучасними технологіями, які дозволяють реалізувати етностиль у сучасних проєктах; запропоновані види навчальної діяльності та передбачувані результати навчання сприяють формуванню наскрізних компетентностей учнів.

Важливо, що сучасними програмами освітньої технологічної галузі залученню учнів до вивчення народних традицій відведено належну кількість годин і вчителю надається можливість вибору варіативних модулів. У 5 класі загальноосвітньої школи тематичним курсом «Технології» передбачено варіативний модуль «Технологія виготовлення народної ляльки», під час якого заплановано проектування, виготовлення та оздоблення народної ляльки учнями (*Модельна навчальна програма, 2021, с. 4*). Вибір цього модуля розширює знання учнів про народні традиції, узагальнює навички з вишивки, бісероплетіння, валяння, технологій виготовлення штучних квітів тощо і, таким

чином, дозволяє добирати доступні технології для виготовлення автентичної народної ляльки.

Таблиця 2.1

Аналіз змісту модельних навчальних програм «ТЕХНОЛОГІЇ»
для закладів загальної середньої освіти

Автори модельної програми	Кільдеров Д. Е., Мачача Т. С. та інші.	Терещук А. І., Абрамова О. В. та інші.	Ходзицька І. Ю., Горобець О. В. та інші.	Туташинський В.
Змістовий модуль	Традиційні і сучасні технології декоративно-ужиткового мистецтва або інших напрямів діяльності	Основи дизайну та конструювання	Творче застосування традиційних і сучасних технологій декоративно-ужиткового мистецтва	Творче застосування традиційних і сучасних технологій декоративно-ужиткового мистецтва
Основна технологія	Технології виготовлення народної іграшки	Технологія виготовлення ляльки-мотанки	Технологія виготовлення текстильної ляльки	Творче застосування традиційних і сучасних технологій декоративно-ужиткового мистецтва
Зміст навчального предмета	Дизайн і декоративно-ужиткове мистецтво. Етнодизайн. Композиція виробів декоративно-ужиткового мистецтва в різних регіонах України	Автентичні вироби відомих майстрів декоративно-ужиткового мистецтва нашої країни. Дизайн-рішення організації власного простору виробами декоративно-ужиткового мистецтва	Короткі історичні відомості про техніки та технології декоративно-ужиткового мистецтва. Творчість народних майстрів України різних регіонів. Характерні ознаки технології виготовлення та оздоблення виробів, поширені в регіоні проживання	Визначення стилю виробів. Виготовлення виробів у етностилі
Види навчальної діяльності	Аналізує, розпізнає автентичні візерунки й орнаменти, визначає функціональні й естетичні ознаки автентичних виробів, виконує технологічні операції декорування й остаточної обробки виробу	Здійснює аналіз автентичних виробів декоративно-ужиткового мистецтва за характерними ознаками для створення власного виробу. Проектує та виготовляє виріб у етностилі	Ознайомлення з видами, техніками і технологіями створення виробів декоративно-ужиткового мистецтва. Виготовлення виробу з використанням відповідних відповідей, народних традицій	Здійснює пошук, аналіз і систематизацію інформації про поширені в Україні сучасні технології декоративно-ужиткового мистецтва. Здійснює підготовку технологічного процесу і виготовляє вироби в етностилі з використанням сучасних технологій

Очікувані результати навчання	Обговорює ідеї, конструктивно взаємодіє з іншими особами у процесі комбінування власної моделі на основі аналізу найкращих ознак моделей аналогів. Застосовує тех.-нології і техніки декоративно-ужиткового мистецтва у процесі оздоблення готових виробів, виконує заплановані технологічні операції у визначеній послідовності, раціонально розподіляючи час	Вирізняє антен-тичні вироби декоративно-ужиткового мистецтва за характерними ознаками під час роботи над проектом. Оцінює та обґрунтовує значення декоративно-ужиткового мистецтва у власному житті на основі зібраної інформації. Продукує та відображає творчий задум у зручній формі.	Вирізняє автентичні вироби декоративно-ужиткового мистецтва за характерними ознаками під час роботи над проектом. Використовує опрацьовану інформацію про технології декоративно-ужиткового мистецтва і техніки художнього оздоблення у проектуванні виробів і застосовує їх у процесі виготовлення виробів техніками декоративно-ужиткового мистецтва	Вирізняє вироби, виготовлені в етностилі серед інших виробів.. Застосовує традиційні та сучасні технології для створення нових творів декоративно-ужиткового мистецтва. Цінує як традиційне, так і сучасне декоративно-ужиткове мистецтво
-------------------------------	--	--	--	---

На рівні програмного забезпечення одним з важливих напрямів технологічної освіти є вивчення національних традицій народного мистецтва, технологій традиційного декорування, національної стилістики. У авторській модельній програмі Д. Кільдерова, Т. Мачачі та ін. вміщено змістовий модуль «Традиційні і сучасні технології декоративно-ужиткового мистецтва або інших напрямів діяльності», у програмі А. Терещука, О. Абрамової та ін. така проблематика висвітлена у модулі «Основи дизайну та конструювання», а в програмах В. Туташинського та І. Ходзицької, О. Горобець та ін. питання етнодизайнерської підготовки учнівської молоді сконцентровано у модулі «Творче застосування традиційних і сучасних технологій декоративно-ужиткового мистецтва».

Тож, одним з перспективних напрямів удосконалення професійної підготовки учителів технологій до педагогічної діяльності в закладах загальної середньої освіти є визначення ключових моментів реалізації освітньої галузі «Технології» Нової української школи та впровадження відповідних напрямів, зокрема етнодизайнерської підготовки, у практику закладу вищої педагогічної освіти, що здійснюють підготовку учителів технологій.

На початку нашого наукового пошуку ми спиралися на вимоги до організації трудового навчання за навчальною програмою з трудового навчання для 5–9 класів, затвердженої Наказом МОН України від 07.06.2017 р. № 804. В орієнтовному переліку об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів 5, 7, 8 класів передбачено виготовлення ляльки-мотанки та інших видів іграшок, а серед рекомендованих основних технологій внесено «Технологію виготовлення ляльки-мотанки» (*Навчальна програма з трудового навчання, 2017*), що спонукало до проведення аналізу процесу професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій на предмет вивчення традицій виготовлення народної вузлової ляльки у змісті фахових освітніх компонентів. З цією метою проведено дослідження структури та змісту освітніх програм «Середня освіта (Трудове навчання та технології)» провідних закладів вищої педагогічної світи, що здійснюють підготовку здобувачів освіти за спеціальністю 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології). Тісна співпраця Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка з Центральноукраїнським державним університетом імені Володимира Вінниченка та Національним університетом «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка сприяла ознайомленню з програмним забезпеченням освітнього процесу. Робота з висвітленими на сайтах закладів вищої освіти програмним та навчальним матеріалом, аналіз провідних напрямів удосконалення професійної підготовки учителів технологій, що презентувалася та обговорювалася на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, методичних семінарах та методичних об'єднаннях учителів, дозволили зробити висновок про необхідність детальної розробки цілеспрямованого процесу підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до застосування технології виготовлення народної ляльки в навально-виховному процесі з учнівською молоддю. Адже, було виявлено лише окремі розрізнені по навчальним дисциплінам теми, які стосувалися технології виготовлення народної ляльки. Наприклад, у структурі навчальної дисципліни «Декоративно-прикладна творчість» знаходимо таке змістове наповнення: «Обереги. Народна лялька. Походження українських оберегів. Матеріали для

виготовлення оберегів. Символіка оберегів. Мотиви орнаменту, які мають оберігальні властивості. Використання символів-оберегів у художній формі в побутових речах, на одязі, в архітектурі. Обереги у сучасності. Витинанки. Ляльки народів світу в історії. Ляльки-обереги. Виникнення та розвиток народної ляльки. Лялька-мотанка як традиційна та символічна іграшка. Символіка народної ляльки». А в навчальній програмі «Дизайн і декоративна творчість» міститься тема: «Українська народна іграшка – генеза розвитку та традиції виготовлення», яка містить таке змістове наповнення: «Іграшка в первісному суспільстві. Поняття народної іграшкової культури. Символіко-обрядові функції іграшки. Види української народної іграшки. Лялька-мотанка: історія розвитку, традиція виготовлення. Опішнянська керамічна іграшка (провідні майстри). Особливості вузлової, солом'яної, трав'яної народної іграшки». Варто зауважити, що ці дисципліни віднесено до вибіркової частини освітніх програм.

У структурі освітніх програм спершу ми виділили дисципліни, у змісті яких можливо розглянути проблематику етнодизайну та технології виготовлення народної ляльки, та в окрему групу виділили освітні компоненти методичного характеру, які сприятимуть методичній підготовці майбутніх учителів технологій до професійної педагогічної діяльності у напряму застосування технологій етнодизайну народної ляльки в навчально-виховному процесі (табл. 2.2).

Виділений комплекс навчальних дисциплін певним чином взаємопов'язаний з технологіями етнодизайну народної ляльки, що розкриваються при їх вивченні (рис. 2.1). Оскільки в структурі освітніх програм не виділено окремої навчальної дисципліни, присвяченої комплексному вивченню технологій етнодизайну народної ляльки, можливо це є і не доречним, адже технологія виготовлення народної ляльки є лише однією з сукупності технологій, якими повинен володіти учитель трудового навчання та технологій, то виникла ідея розробити комплекс змістових модулів, які б охоплювали всі визначені технології етнодизайну та легко вписувалися у зміст

певного освітнього компонента в залежності від особливостей конструкту освітньої програми закладу вищої освіти.

Таблиця 2.2

Перелік професійно-орієнтованих освітніх компонентів на застосування технологій етнодизайну народної ляльки в процесі підготовки майбутніх учителів технологій

Терміни вивчення	Освітні компоненти		
	спрямовані на вивчення декоративно-ужиткового мистецтва	методичного спрямування	
		на освітню галузь «Технології» в закладах загальної середньої освіти	на виховну та позашкільну мистецьку діяльність
1 курс	Історія української державності та національної культури; Технологічний практикум		
2 курс	Народні промисли України; Дизайн-практикум у технологічній освіті; Основи орнаментики; Технологічний практикум	Теорія і методика технологічної освіти; Трудове навчання у новій українській школі	Методика виховної роботи
3 курс	Технологічний практикум; Декоративно-ужиткове мистецтво; Основи декоративно-ужиткового мистецтва	Теорія і методика трудового навчання та технологій; STEAM-школа; Методика навчання технологій	Теорія і методика позашкільної освіти; Виробнича практика в позашкільних навчальних закладах
4 курс	Автентичні традиції українського народу; Практикум з декоративно-прикладної творчості; Історія українського костюма		Основи виставкової діяльності

Змістовий модуль є гнучкою структурою, яку можна використати на розсуд викладача у зручній для нього проєкції у навчальній дисципліні, відповідної змісту обраного модуля. Нами розроблено та запропоновано підбірку змістових модулів «Етнографічні нариси про українську народну іграшку», «Поєднання технологій етнодизайну в процесі створення народної вузлової ляльки», «Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі «Технології», «Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з етнодизайну», що спрямовані на поглиблення вивчення основ етнодизайну через технологію народного лялькарства, як комплексного процесу дизайн-

проектування, що об'єднує різні види декоративно-ужиткового мистецтва. За обсягом всі змістові модулі 30 год / 1 кред. ЄКТС, що дозволяє легко їх втілити в контент освітнього компонента.

Рис. 2.1. Взаємозв'язок освітніх компонентів з технологіями етнодизайну народної ляльки

Кожен з модулів взаємопов'язаний з всіма технологіями етнодизайну, але акцент ставиться в кожному окремому модулі на одну зі складових і у більш широкому діапазоні розкриває її сутність та застосування в освітньо-виховному процесі. Зокрема, програма змістового модуля «Етнографічні нариси про українську народну іграшку» спрямована на підготовку студентів до проведення етнографічних мистецьких та виховних заходів, екскурсій, презентацій, виставок, зустрічей з майстрами народної творчості тощо.

Метою змістового модуля «Поєднання технологій етнодизайну в процесі створення народної вузлової ляльки» є опанування технологіями виготовлення народної ляльки, що сприяє формуванню знань, умінь та навичок з ряду технік декоративно-ужиткового мистецтва (вишивка, бісерування, валяння, композиція народного костюму та інші) (Свиридюк, 2015, с. 555) [227]. Змістовий модуль «Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі «Технології» акцентує увагу майбутніх учителів технологій на особливостях

роботи за новими модельними програмами освітньої галузі «Технології», зокрема пропонує рекомендації щодо викладання тем, пов'язаних з етнодизайном. Програма змістового модуля «Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з етнодизайну» сприяє підготовці майбутніх учителів до роботи в позашкільній. Доволі часто учителі технологій здійснюють навчально-виховну діяльність у закладах позашкільної освіти, тому цей модуль знайомить з особливостями такої педагогічної діяльності і містить методичні розробки з організації роботи гуртка художньо-естетичного напрямку «Народознавство та народна лялька» (додаток Д).

Враховуючи різнопланові напрями підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньо-виховної діяльності у закладах загальної середньої та позашкільної освіти важливим є забезпечення всіх цих напрямів за період навчання здобувачів вищої педагогічної освіти.

Логічно послідовно побудована структура навчального процесу є не менш важливим елементом освітнього процесу ніж зміст навчання. Від того в якій послідовності відбувається вивчення освітніх компонентів здійснюється накопичення знань, формування навичок та розвиток професійної здатності використовувати попередньо набуті знання, уміння, навички на кожному наступному етапі навчального процесу, а також відбувається усвідомлення проведення логічних взаємозв'язів при побудові навчальної діяльності, що стає позитивним досвідом для конструювання власної педагогічної роботи.

До упорядкування етнодизайнерської підготовки майбутніх учителів технологій ми підійшли з позиції дворівневої структури. Спершу на макрорівні було виділено ключові можливості, щоб без суттєвого порушення усталеної в кожному окремому закладі вищої освіти логічно вибудованої структури освітнього процесу, втілити цілеспрямовані компоненти підготовки учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у майбутній педагогічній діяльності. Таким чином, було вибудовано структурно-логічну послідовність спеціально-виділених навчальних дисциплін та практик, сукупність змістових модулів, що забезпечують фахову підготовку майбутніх

учителів за визначеними напрямками технологій етнодизайну народної ляльки у змісті цих освітніх компонентів (рис. 2.2). На мікрорівні було спроектовано методи, засоби та форми цілеспрямованого процесу підготовки майбутніх учителів технологій, що можуть застосуватися в цілому на різних етапах навчання в закладі вищої педагогічної освіти. Серед компонентів мікроструктури виділено семіотичний, методичний та праксеологічний. До семіотичного компоненту віднесено систему вправ і завдань, технологічних прийомів та технік, демонстраційний матеріал (твори народного мистецтва, комплекти зразків технік декоративно-ужиткового мистецтва), презентаційні проєкти (тематичні виставки та музейні експозиції, мультимедійні засоби навчання тощо). Методичний компонент мікроструктури об'єднав методи та технології навчання. Перевагу в процесі етнодизайнерської підготовки надаємо проблемно-пошуковим, ігровим, імітаційним, інтерактивним, художньо-графічним, проєктним, презентаційним методам навчання. Практиологічний компонент розкриває особливості реалізації сучасних форматів освітньо-виховної роботи та забезпечує організаційно-методичну підготовку майбутніх учителів технологій до застосування іноваційних форм навчально-виховної діяльності з учнівською молоддю, зокрема веб-квести, етноподорожі, віртуальні етно-екскурсії, тематичні стилізовані етно-дійства, етно-проєкти, етномистецькі перформанси, етномайстер-класи, шоу майстер-класи тощо.

Цілеспрямований процес професійної підготовки майбутніх учителів технологій до застосування технологій етнодизайну народної ляльки (рис. 2.2) має містити ряд ключових моментів: упровадження авторських змістових модулів до окремих навчальних дисциплін у логічній послідовності з метою дотримання синергійного підходу до процесу комплексної підготовки до застосування етнодизайну в різних форматах освітньо-виховної діяльності; застосування навчальних завдань з етнодизайну під час навчальної технологічної практики; залучення студентів до розробки сценаріїв, активної підготовки та участі у мистецьких заходах; мотивування студентів застосовувати технології етнодизайну під час виробничої педагогічної практики; спонукання їх до проведення етномайстер-класів, тематичних

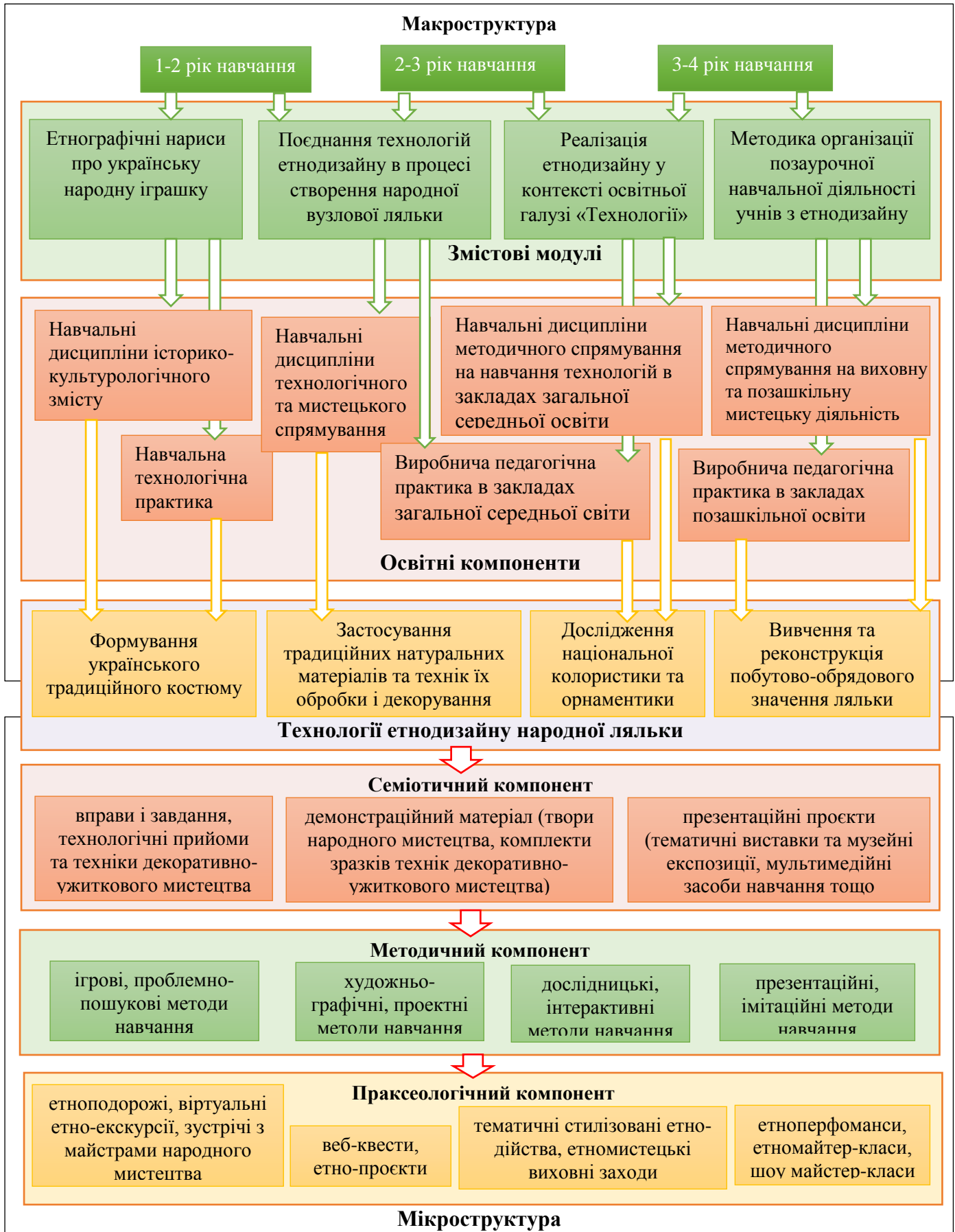

Рис. 2.2. Цілеспрямований процес професійної підготовки майбутніх учителів технологій до застосування технологій етнодизайну народної ляльки

виховних годин, екскурсій тощо; проектування навчальної діяльності у позашкільлі, зокрема реалізуючи нестандартні формати навчально-виховної роботи. Ми розуміємо, що сформувати чітку структуру навчального процесу з етнодизайну як окремого напрямку професійної підготовки майбутніх учителів, значить обмежити свободу освітньої траєкторії здобувачів освіти. Крім того, у кожному закладі вищої освіти реалізується власна освітня програма з певним набором освітніх компонентів. Тому, в нашому дослідженні логічне структурування підготовки учителів до застосування етнодизайну має рекомендаційний характер та демонструє гнучку траєкторію такої цілеспрямованої підготовки. Так, на 1 курсі пропонуємо упровадити змістовий модуль «Етнографічні нариси про українську народну іграшку» в навчальні дисципліни історико-культурологічного змісту, зокрема «Історія української державності та національної культури», «Народні промисли України», «Історія українського костюма» чи інші. Упродовж 2 курсу рекомендуємо використати в навчальному процесі змістовий модуль «Поєднання технологій етнодизайну в процесі створення народної вузлової ляльки» у змісті навчальних дисциплін технологічного та мистецького спрямування, наприклад «Технологічний практикум», «Дизайн-практикум у технологічній освіті», «Основи орнаментики», «Основи декоративно-ужиткового мистецтва» чи інші. А серед завдань навчальної технологічної практики використати технології етнодизайну в процесі розробки навчально-виробничих дизайн-проектів. На 3 курсі варто акцентувати увагу здобувачів вищої педагогічної освіти на методичних аспектах діяльності учителів технологій у сучасній школі, запровадивши в зміст таких освітніх компонентів як «Теорія і методика технологічної освіти», «Трудове навчання у новій українській школі», «Методика навчання технологій», «STEAM-школа» чи інших змістовий модуль «Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі “Технології”». Таким чином, проходячи виробничу педагогічну практику в закладах загальної середньої освіти студенти матимуть змогу випробувати навички з етнодизайну в практичній діяльності. На 4 курсі пропонуємо поглибити методичну підготовку майбутніх учителів технологій до застосування технологій етнодизайну в

освітньо-виховній роботі закладів позашкільної освіти запровадивши змістовий модуль «Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з етнодизайну» зокрема через вивчення таких освітніх компонентів «Теорія і методика позашкільної освіти», «Методика виховної роботи», «Основи виставкової діяльності», що мають передувати виробничій практиці в позашкільних навчальних закладах. Просуваючись сходинками професійної етнодизайнерської підготовки пропонуємо застосувати методи та технології навчання від традиційних до інноваційних та більш складних у плані підготовки та реалізації їх в освітньому процесі.

Сьогодні на уроках технології широкого використання набув метод проєктів, що полягає у розробці дизайн-програми, які відображають різноманітні аспекти проєктування, виробництва та використання виробів. Цей метод ефективний своєю результативністю. Учні планують, розробляють, виконують й отримують результат своєї діяльності, який оцінюється та використовується. Проєктна навчальна діяльність є одним із засобів реалізації творчого підходу. Підготовка майбутніх учителів технологій має бути зорієнтована на активний пошук інноваційних форм, методів, що сприяють навчанню учнів продовжувати мистецькі традиції свого народу в нових композиційних рішеннях, поєднаннях традиційних технік та сучасних технологій. У даному контексті вагомим значенням набуває народне мистецтво як вид художньо-творчої діяльності, засобами якого вирішуються естетичні, функціональні завдання формотворення та закладаються основи естетичного ставлення людини до світу, завдяки чому досягається цілісність і гармонійність її розвитку (Срібна, 2016, с. 53).

У дослідженнях О. Філонич також підкреслюється значення методу проєктів у процесі навчання технологій. Розробка та реалізація навчальних проєктів дозволяє вирішувати ряд завдань із формування загальних компетентностей учнів. Під час виконання проєктів учні вчаться аналізувати й проєктувати конструкції, добирати матеріали, розраховувати їх витрати, визначати безпечність та екологічність технологічних процесів і самого виробу, презентувати і захищати свій проєкт, публічно виступати, реагувати на рецензії.

Автором акцентується увага на важливості формування готовності учителів технологій до використання методу проєктів під час навчання технологій, методологічною основою якого є комплексне застосування принципів проблемно-розвиваючого навчання та методу об'ємного синтезу технологічних знань; до розробки трирівневої структури навчальних проєктів, що сприятиме формуванню відповідних умінь і навичок в учнів (Філонич, 2014, с. 92).

Розробка одягу народної ляльки безсумнівно сприяє вивченню національного строю та дослідженню етностилю в сучасних інтерпретаціях народного костюму. О. Філонич вказує на те, що важливою складовою професійної підготовки вчителів технологій є вміння зацікавити процесом проєктування етнодизайну одягу, саме така діяльність безпосередньо пов'язана з естетичним, національно-патріотичним вихованням молоді (2014, с. 93). О. Кудря зазначає, що серед технологій, що вивчаються учнями на уроках трудового навчання, виділяють уроки, що є дотичними до етнодизайну. У програмі шкільної освіти є теми з технології виготовлення писанок, технології виготовлення виробів із бісеру, технології виготовлення ляльки-мотанки, технології виготовлення вишитих виробів: мережка, гладь, хрестик, технології виготовлення в'язаних та інших виробів (Кудря, 2019, с. 457). Під час навчального процесу учнів ознайомлюють із різними способами творення вузлових ляльок – це скручування, скочування, змотування, зв'язування, завивання.

Роботу з виготовлення вузлової ляльки можна вважати проєктною роботою учнів. Спочатку вони повинні розробити дизайн-проєкт майбутнього виробу (ескіз), потім підготувати необхідні матеріали. На наступному занятті починають безпосереднє виготовлення виробу. Під керівництвом учителя вчать виготовляти основу ляльки – голову. Потім шляхом намотування додаткових шматків тканини відтворюють тулуб та вбрання ляльки. Вивчають й інший варіант створення ляльки – коли тулуб не скручується, а лише намотуються і прив'язуються різнобарвні клаптики прямо на звисаючі під головою кінці тканини. (Савенко & Свиридюк, 2020. с. 99) [195]

Важливий етап у виготовленні ляльки – оформлення обличчя. Воно може залишитися чистим – «пустим», або можна зробити на обличчі хрест, набравши з чорних, червоних або різнокольорових ниток, що надасть ляльці обрядово-магічної функції. Усі етапи роботи демонструються вчителем, він показує учням послідовність почергового намотування кольорових ниток на обличчя ляльки-мотанки з метою утворення різнобарвного хреста. Ця діяльність вимагає уважності, зосередженості, охайності в роботі. Наступний етап – це оформлення голови: слід накласти волосся з ниток, примотати барвисті стрічки, оздобити «волосся» штучними квітами, сплести віночок, зробити корону чи головний убір: очіпок, хустину. Слід звернути увагу на особливості декорування учнями одягу ляльок, розповісти про використання соку ягід та зілля для створення візерунків. Таке оздоблення вбрання для ляльок описує в своїх дослідженнях Олекса Воропай (1991).

Під час роботи над проектом учні виконують декорування, що пов'язано із виконанням вишивки на вбранні ляльки, пишними орнаментами вишивають рукава, горловину та поділ сорочки, а також низ фартуха тощо. Вишивкою можуть оздоблюватися й інші елементи вбрання та декорування ляльки-мотанки. Орнаментация і технологія вишивки виконуються на вбранні залежно від того, стрій якого регіону буде відтворено на ляльці або репліка традиційної ляльки якого регіону виготовляється. Все це створює особливий етностиль виробу. (Свиридюк, 2022, с.) [213]

Вузлова лялька є унікальною та важливою для залучення до українських традицій учнівської молоді тим, що саме в цьому творі народного мистецтва як в етнодизайнерському проекті поєднано декілька видів традиційного українського декоративно-ужиткового мистецтва.

Окрім традиційних технологічних прийомів роблення вузлової ляльки: скручування, замотування, зав'язування, використовуються і інші, самостійні техніки народних ремесел. Так, для оздоблення вбрання вузлової ляльки використовуємо орнаментику різних етнографічних регіонів України та різноманітні, характерні для цих регіонів, традиційні техніки вишивання. Одяг ляльки, залежно від етнодизайнерського проекту, стилізуємо зі шматочків

тканини або шиємо за викрійками традиційного вбрання. Для виготовлення матеріалів для цього вбрання потрібно попередньо вивчити та опанувати такі традиційні техніки як фарбування рослинними барвниками, ткацтво, вибійка (Семак, 2005). Для відтворення народного вбрання на ляльці, потрібно виготовити прикраси із застосуванням технік бісероплетіння, валяння з вовни, елементів техніки квілінгу, художньої кераміки. У роботі над виготовленням традиційної прикраси – вінка, освоюємо техніки виготовлення штучних квітів із паперу, тканини, дерев'яної стружки, автентичні прийоми воскування. (Свиридюк, 214)

У лялькових образах, що представляють такий традиційний вид вузлових ляльок як «княгиня» та «баба», відтворюються давні техніки й прийоми зав'язування наміток і хусток, пошиття та оздоблення очіпків. Для створення цілісного художнього образу ляльки використовуються додаткові елементи: зменшені копії дерев'яних побутових предметів: лавки, відра, діжки, коромисла; гончарний посуд, плетені вироби з соломки та лози, а також писанки, витинанки, фрагменти декоративного розпису тощо. Таким чином, вузлова лялька не лише створена з використанням різноманітних матеріалів – тканини, паперу, сіна, соломки, кукурудзи, дерева, а і її художнє оздоблення потребує застосування великого масиву традиційних ремісничих та мистецьких технік і прийомів (Запаска, 2000, с. 125).

Проектне навчання не втрачає актуальності в освітньому процесі Нової української школи. Дослідження вчених вказують на те, що після його успішного впровадження в учнів покращується мотивація до навчання та підвищується рівень досягнень. Така форма роботи частково допомагає реалізувати програму ранньої профорієнтації учнів, щоб у майбутньому випускники свідомо обирали професію і навчальний заклад (Barron & Darling-Hammond, 2008). Під час розробки проекту учні вивчають та аналізують проблему дослідження, формують обґрунтування актуальності даної розробки, аналізують та порівнюють вже існуючі праці з даної проблеми, визначають кращі риси чи характеристики аналогів, які варто запозичити у власний проект, розробляють конструкцію чи зміст проектною роботи, визначають витрати,

складають алгоритм дій, підбирають технології та способи роботи, формують команду (за потреби) для вирішення всіх завдань, презентують результат проєктної роботи чи формують рекламу. Така комплексна різнопланова діяльність, по-перше, згуртовує, по-друге, мотивує до пізнавальної діяльності. Пропонуємо розглянути структуру творчого учнівського проєкту з розробки вузлової ляльки в рамках занять із трудового навчання та технологій.

На основі численних розробок учнів і вчителів, доступних на теренах літературних, наукових та інтернет-джерел, ми пропонуємо приклад творчого учнівського проєкту на тему «Вузлова лялька» (Додаток Ж).

Можемо підсумувати, що для створення етнодизайнерського проєкту «вузлова лялька» використовуємо до двадцяти п'яти видів ремесел. Це свідчить про тісний взаємозв'язок різних видів народного мистецтва, а також про наявність належних умов під час втілення етнодизайнерського проєкту «вузлова лялька» учнями, за якими в процесі втілення проєкту відбувається опанування знань та технологічних прийомів основних видів народного мистецтва. Пропонуємо конспект уроку з технології на тему «Проектування ляльки-мотанки методом фантазування» (додаток И).

Після виконання проєктної роботи слід провести захист-презентацію проєктів. Важливо показати учням значимість виконаних ними робіт. Можна організувати виставку робіт, яка, як правило, постійно діє в кабінеті трудового навчання. За можливості організовується виставка кращих робіт у закладі або роботи відправляються на різноманітні конкурси.

У розрізі проєктного навчання все частіше педагоги звертаються до квест-технології, яка передбачає застосування елементів рольової гри з використанням інформаційних ресурсів. Під час квестів учні розв'язують комплекс проблемних завдань, тому ряд науковців (Д. Грабчак, С. Іць, С. Маївка, І. Новик, І. Сокол, Л. Телишевська, Н. Цодікова) під квестом (вебквестом) розуміють особливу новітню освітню технологію. Хоча, у першу чергу квест – це гра, інтерпретація якої знайшла втілення в навчальному процесі. Ще у 1995 р. викладачі Б. Додж та Т. Марч із Сан-Дієго розробили концепцію освітніх «вебквестів» на основі інформаційно-комунікаційних

технологій, у процесі якої більшість навчальної інформації учні черпають із мережі Інтернет. У концепції Б. Доджа та Т. Марча визначено, що квести призначені для розвитку в учнів і вчителів вміння аналізувати, синтезувати й оцінювати інформацію (*Dodge, 1997*). Квест як педагогічна технологія – це продумана у всіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проєктування, організації і проведення навчального процесу з чітко визначеними цілями, діагностикою поточних і кінцевих результатів, яка має певні етапи з виокремленими процедурними характеристиками (Сокол, 2012, с. 99).

Квест як ігрова технологія навчання базується на принципах організації ігрової розвиваючої діяльності учнів, а відтак, має чітку структуру, до якої входять спонукальний компонент, у якому враховуються потреби, мотиви, інтереси учнів, що спонукають до участі в ігровій діяльності; орієнтувальний компонент передбачає вибір засобів і способів ігрової діяльності; діяльнісний компонент містить дії, операції, які дозволяють реалізувати мету ігрової розвиваючої діяльності та контрольо-оцінювальний компонент, під час якого відбувається коригування і стимулювання активності учнів, а також підведення підсумків навчальної гри. (Свиридюк, 2018, с. 199) [201].

За допомогою освітніх квест-технологій вчитель може спрямовувати й удосконалювати пошукову діяльність учнів, задаючи параметри такої навчально-ігрової діяльності, чітко регламентуючи час. Таким чином, привчаючи учнів самостійно мислити, знаходити та розв'язувати проблеми, залучаючи з цією метою знання з різних галузей, прогнозувати результати й можливі наслідки різних варіантів рішення, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки (*Станкевич, 2013*). При цьому вчитель виступає координатором квесту, який допоможе вибрати шлях до вирішення поставлених завдань.

Важливим елементом успішного застосування навчальної квест-технології є здатність вчителя організувати й запустити таку діяльність в учнівському середовищі. Спершу потрібно продумати постановку проблемних завдань за обраною темою та спроектувати ролі, які дозволять учням вирішити поставлені завдання (тобто спрогнозувати різні підходи, що показують можливі

шляхи розв'язання цих завдань). Тому у квест-технології можна виділити чотири основні етапи:

- 1) підготовчий, на якому викладач формує програму (сценарій) квесту з врахуванням інтересів, рівнів підготовки учнів, технічних можливостей (забезпечення освітнього середовища);
- 2) початковий, зміст якого передбачає постановку викладачем завдань для учнів-учасників квесту;
- 3) рольовий, який забезпечує виконання учнями певних рольових завдань (пошукових, дослідницьких та інших);
- 4) заключний – оцінювання і обговорення результатів.

Нині квест-технології набули поширення в освітньому середовищі завдяки інформатизації та цифровізації освітніх процесів. Квести почали застосовувати як інноваційну технологію під час вивчення різних навчальних предметів на різних рівнях освіти. Аналізуючи передовий вітчизняний педагогічний досвід, ми хочемо виділити Вебквест на тему «Лялька-мотанка – прадавній сакральний оберіг українців!» (Додаток Ч), розроблений Оксаною Євгенівною Пелікан, вчителькою трудового навчання Великолібовицької ЗОШ І-ІІІ ступенів імені Ю. Головінського Перемишлянського району Львівської області. У даній методичній розробці вебквесту є ряд переваг: реалізуються різні потреби й інтереси учнів; передбачено право вибору ролей, засобів і форм вирішення поставлених навчальних завдань; її можна використати в роботі як з учнями середньої школи, так і зі студентством; одна тема презентується в різних галузях (історія, етнографія, маркетинг, прикладні технології) і кожен учень може обрати галузь дослідження теми за вподобаннями. Вебквест – це оригінальний захід із використанням сучасних інтерактивних технологій навчання, який пані Оксана презентувала на сторінках освітнього порталу «Супер Урок-UA» (Пелікан, 2023).

Етнодизайн у змісті технологічної освіти стає значною складовою, що може гарантувати культурний розвиток особистості й забезпечуватиме загальну естетизацію і гуманізацію українського суспільства. Для розвитку природних творчих здібностей учнівської молоді невичерпним джерелом є інтегрований

досвід народної творчості, традиції і звичаї, які передають духовну сутність, формують світогляд підростаючого покоління. Для залучення учнівської молоді до розвитку народних традицій ефективними є традиційні та інноваційні методи навчання, що мають бути в постійному взаємозв'язку. Виховання сучасного покоління із збереженням власної ідентичності безпосередньо пов'язане із розвитком етнічного мистецтва та етнодизайну.

Значна низка методів навчання, освітніх технологій, форм та методів виховання може транслюватися з системи загальної середньої освіти у позаурочну та позашкільну роботу.

2.2. Методична специфіка підготовки майбутніх учителів технологій до організації позашкільної навчально-виховної діяльності з етнодизайну

Основна суть реформи освітньої галузі полягає у задоволенні потреб і вимог сучасного суспільства щодо високоякісної підготовки педагогічних кадрів, наданні якісних освітніх послуг та забезпеченні всебічного гармонійного розвитку і соціалізації кожної особистості, що навчається, для її життєвого успіху та професійної реалізації. Досягненню такої мети як складова системи освіти держави покликана сприяти позашкільна освіта, що має на меті виховання повноцінної, гармонійно розвиненої особистості, яка набула знань, навичок та компетенцій у різних сферах життя у час вільний від занять у школі.

Позашкільна освіта також сприяє розвитку творчого мислення, комунікативних навичок, лідерських якостей та іншим аспектам особистісного росту. Вона допомагає дітям виявити свої потенційні можливості та зрозуміти, що їхні інтереси та захоплення можуть стати основою для майбутньої професійної діяльності.

Позашкільна освіта також має соціальний аспект, оскільки вона сприяє формуванню громадської позиції, розвитку толерантності, взаємодії та співпраці з іншими людьми. Діти навчаються в командній роботі, вчать розв'язувати конфлікти та приймати колективні рішення.

Загалом, позашкільна освіта є важливою складовою національної освітньої системи, оскільки вона допомагає розвивати творчість,

самореалізацію та успішну адаптацію дітей в суспільстві. Вона сприяє розвитку самостійності, активності та самовихованості дітей, що є важливими для їхнього майбутнього успіху та щасливого життя.

Реалізація позашкільної освіти (відповідно до III розділу Закону України «Про позашкільну освіту») здійснюється за мистецьким, художньо-естетичним, туристсько-краєзнавчим, туристсько-краєзнавчим, еколого-натуралістичним, науково-технічним, дослідницько-експериментальним, фізкультурно-спортивним, військово-патріотичним, бібліотечно-бібліографічним, соціально-реабілітаційним оздоровчим та гуманітарним напрямками. Художньо-естетичний напрям позашкільної освіти спрямований на задоволення освітніх потреб здобувачів освіти направлених на розвиток творчих здібностей вихованців у галузі світової та вітчизняної культури і мистецтва.

У розрізі дослідження, що розглядається серед профілів художньо-естетичного напрямку позашкільної освіти найбільш актуальним є декоративно-ужитковий профіль, спрямований на ознайомлення здобувачів освіти з базовими поняттями та знаннями з основ традиційних та сучасних видів декоративно-ужиткового мистецтва (основи конструювання та дизайну).

Крім основ декоративно-ужиткового мистецтва, отриманих на уроках з освітніх галузей «Технології», «Мистецтво», «Громадянство та історія» початкової та базової середньої освіти, учні мають можливість розвивати власні інтереси, нахили, здібності й набувати практичних компетентностей відповідно до схильностей, захоплень і бажань, беручи участь у різноманітних гуртках, студіях та інших формах організації дозвіллевої і самоосвітньої діяльності, що покликані задовольняти заклади позашкільної освіти та культури художньо-естетичного напрямку.

Залучення молоді до творчої гурткової роботи з елементами етнодизайну створює унікальні можливості для всебічного розвитку підростаючого покоління. Крім того, навчання в закладах позашкільної освіти характеризується гнучкістю, варіативністю та різнобарвним процесом реалізації творчих здібностей вихованців.

Під час гурткової діяльності учні самостійно виконують творчі проєкти, мають можливість взяти участь у різних конкурсах, виставках, показати результати своєї роботи, що відіграє значну роль у формуванні духовності учнів, глибокої внутрішньої мотивації стати гідним громадянином своєї країни, сином свого народу. Проникнення у свідомість молоді зв'язків з етносом свого народу стимулює її до розкриття творчого потенціалу, внутрішню потребу продовжити передачу естафети любові, народження свого нового змісту досвіду життя. Важливою для ефективної роботи з учнями в позаурочний час є висока професійна компетентність керівника гуртка. Особливе значення приділяється етнокультурній компетентності, що дозволяє педагогу створити таке гармонійне середовище, в якому кожен гуртківець буде націлений на виявлення своїх природних здібностей та інтересів, зацікавлений у результатах своєї роботи.

О. Козирод наголошує на тому, що важливим аспектом у залученні молоді до збереження народних традицій є ознайомлення з високою виконавською майстерністю і самобутнім досвідом поколінь народних майстрів. Вказується на ефективну роботу гуртків, під час якої вихованці залучаються до творчості через різні форми: екскурсії, бесіди, пояснення, демонстрації виробів, самостійні та індивідуальні завдання, ігри, вікторини, бліц-турніри, виставки-конкурси, змагання, участь у творчих об'єднаннях. (Козирод, 2019, с. 398)

Заняття в закладах позашкільної освіти відіграють важливу роль у повноцінному розвитку особистості дитини, дозволяють виявити схильності та здібності, розвинути навички, сформувати самостійність, виховати активних членів суспільства. У системі естетичного й художнього виховання важливе місце належить народному декоративно-прикладному мистецтву, яке входить у світ людини з перших її днів і супроводжує все життя. Перші іграшки, колискові пісні, казки, легенди вводять дитину в чарівний світ народної творчості. Сьогодні вся актуальність народного мистецтва зростає на нових засадах історичного розвитку, що забезпечує повноцінне художнє і водночас

інтенсивне розкриття прихованих у його суті можливостей (*Навчальні програми*, 2019, с. 138).

Позашкільна мистецька освіта з елементами етнодизайну націлена на формування ключових компетентностей: пізнавальної, практичної, творчої та соціальної. Гурткові заняття в закладах позашкільної освіти організуються за відповідними навчальними програмами. Такі програми можуть бути авторськими, затвердженими закладом освіти й можуть бути затвержені та рекомендовані Міністерством освіти і науки України. Наприклад, навчальною програмою з позашкільної освіти науково-технічного напрямку «Моделювання іграшок-сувенірів», яка реалізується у гуртках, секціях, творчих об'єднаннях, клубах моделювання іграшок-сувенірів закладів позашкільної освіти науково-технічного напрямку художньо-технічного профілю та спрямована на дітей віком від 8 до 14 років, серед основних компетентностей передбачено оволодіння навичками дизайну й виготовлення іграшок-сувенірів. У програмі передбачений тематичний блок (42 год) «Національна лялька», який включає теми: «Національна лялька із текстильних матеріалів», «Український народний костюм, його елементи (сорочка плахта, віночок тощо), вишивка», «Технологія конструювання одягу для ляльок», «Прийоми виготовлення обличчя, волосся» (*Навчальні програми*, 2019, с. 139).

У процесі дослідження нами була розроблена авторська навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку творчого об'єднання «Народознавство та народна лялька», яку затверджено та впроваджено педагогічною радою Обласного центру естетичного виховання учнівської молоді м. Полтава упродовж 2021-2022 рр. Навчання гуртківців віком від 6 до 12 років відбувалося на початковому рівні позашкільної освіти загальним обсягом 144 год (1 рік навчання). У змісті програми виділено такі теми: «Народознавство – знання про свій народ», «Історія і різноманітність народної іграшки. Народна лялька», «Створення вузлової ляльки – традиційної ляльки України», «Виготовлення іграшки прикраси “Різдвяний янгол”», «Ляльки з природніх матеріалів», «Ляльки з тканини фарбованої натуральними барвниками», «Комплекс Українського народного одягу. Українська вишивка»,

«Лялька вузлова в українському строї», «Іграшки наших бабусь і мам. Перший досвід етнографічного дослідження», «Іграшки з текстильних матеріалів. Виготовлення зооморфних іграшок», «Ляльки народів світу» (Додаток Д).

Метою програми є формування компетентностей особистості засобами народознавства та народної ляльки.

Основні завдання полягають у формуванні в учнів таких компетентностей:

– *пізнавальної*, яка спрямована на набуття вихованцями знань з народознавства, засвоєння основних понять про народну ляльку, етнографію та етнографічні дослідження; знайомство з фольклором рідного народу, з українськими традиціями, побутом українців, ремеслами й народним мистецтвом;

– *практичної*, яка орієнтована на оволодіння навичками та вміннями з виготовлення традиційної народної іграшки: вузлової ляльки й ляльки з природних матеріалів (сіна, соломи, кукурудзи), створення якої подібне до вузлової за технологічними операціями, різноманіттям тканин і матеріалів, інструментами, технологічною послідовністю та власним задумом; вміння застосовувати отримані знання на практиці; відпрацювання механізмів використання технологій і принципів виготовлення іграшок;

– *творчої*, яка передбачає розвиток мотиваційної сфери, живого інтересу дітей до народної іграшки та мистецтва лялькарства, їх природних, конструкторських, творчих здібностей, естетичного смаку, формування вмінь самостійного виготовлення моделей вузлових ляльок; просторового, та креативного мислення, можливостей уяви і фантазії шляхом набуття власного досвіду творчої активності й самореалізації;

– *соціальної*, яка спрямована на розвиток трудової культури, виховання громадянської свідомості, духовно-моральних якостей дітей, ціннісних орієнтацій.

Основний зміст навчального матеріалу націлений на опрацювання технологічної послідовності виготовлення, прийомів ескізування, використання

елементів дизайну, технік декорування в процесі створення моделей народних ляльок за власним ескізом. (Свиридюк, 2023, с. 85) [221].

У контексті реалізації програми передбачено досягнення якості сформованості базових компетентностей учнів через використання компетентнісного, особистісно-зорієнтованого, діяльнісного підходів, елементів STEAM-освіти, інновацій, форм індивідуальної, парної, групової роботи. Програма передбачає використання методів навчання, таких як навчально-пізнавальні (розповідь, пояснення, бесіда, демонстрація, досліди), репродуктивні (відтворювальні), творчі та проблемно-пошукові (проблемне викладання матеріалу, дослідницькі, частково-пошукові) тощо.

Досягнення диференціації та індивідуалізації умов навчання програмою передбачено відповідно до творчих здібностей, обдарованості, віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я здобувачів освіти.

Важливою відмінною рисою гурткової роботи від занять в закладах загальної середньої освіти є формування інтересу в учнів до навчальної діяльності, постійна підтримка бажання у подальшому відвідувати заняття, адже навчання у закладах позашкільної освіти є добровільним за бажанням та за інтересами. Тому керівнику гуртка доводиться постійно бути винахідником цікавинок, щоб підтримувати бажання вчитися та виявляти інтерес до пізнання нового досвіду. (Свиридюк, 2022, с. 309) [208]

Зміст шкільних предметів знаходиться у постійному розвитку і є все ж таки більш насиченим та варіативним. Напрямок роботи гуртка обмежений або певними технологіями, або набором матеріалів, або стильовими рішеннями. Наприклад, на гуртку «В'язана іграшка» повинні навчати виготовляти різноманітні іграшки, вив'язані різними способами. Тобто є обмеження по інструментам, матеріалам, технікам в'язанням, хоч їх розмаїття й досить велике. Тобто все ж таки не вирізаємо з дерева, не плетемо з бісеру, не шиємо з тканини іграшки, а саме в'яжемо з ниток чи інших гнучких матеріалів (дроту, мотузки, плівки, шпагату тощо) за допомогою різних інструментів та пристроїв (гачка, спиць, човників тощо).

Таким чином, щоб підтримувати інтерес до занять гуртка «Народознавство та народна лялька», необхідно застосовувати розмаїття прийомів виготовлення народної ляльки з різних матеріалів, різні способи декорування, технології виготовлення, різноманітність конструкцій та образів ляльки. А також пропонувати проводити етнографічні дослідження родинних іграшок, виробів народних майстрів, порівняння ляльки різних народів, історичних періодів, способів виготовлення тощо, адже, упродовж навчального року всі заняття гуртка пронизані єдиною освітньою технологією, спрямованою на формування майстерності виготовлення народної ляльки, знання її функціонального призначення та розуміння сакрального значення.

Кожне гурткове заняття має бути результативним, навіть якщо не можливо отримати готовий результат роботи за одне заняття, то в учнів повинно формуватися стійке прагнення досягти результату під час продовження навчальної діяльності. Гурткова робота має неабиякий виховний вплив, адже це входження дитини в новий соціум, відмінний від класу, доволі часто зі змінним контингентом (є учні, які регулярно систематично відвідують заняття, а є учні, які час від часу приходять на гурток); це робота в команді (для більш швидкого та якісного виконання одного проєкту на гурткових заняттях часто застосовується командна робота). Кожен учень виконує свою частинку проєкту, а в цілому виходить грандіозна модель. Таким чином, реалізується впевненість і значимість роботи кожного учасника проєкту.

Забезпечення кваліфікованого педагогічного персоналу є ключовим фактором досягнення якості освітніх послуг у позашкільній галузі. Тому одним з головних завдань освітньої стратегії закладів вищої педагогічної освіти є розробка і впровадження нової структури і змісту професійної підготовки педагогів позашкільної освіти, зокрема формування готовності майбутніх педагогів до професійної реалізації через роботу у закладах позашкільної освіти. Крім того, майбутні педагоги повинні оволодіти ефективними інтерактивними технологіями педагогічної діяльності та розвинути прикладну систему компетентностей особистості.

Так, варто зазначити, що широкий діапазон аспектів професійної підготовки майбутніх вчителів технологій відображені у наукових доробках вчених Т. Борисової, Т. Биковського, Г. Галамбош, О. Коберника, Н. Орлової, Л. Оршанського, В. Стешенка, Ю. Срібної, В. Титаренко, Д. Тхоржевського. Коло особливостей підготовки майбутніх педагогів позашкільної освіти сформували у своїх працях І. Бех, О. Биковська, В. Вербицький, Т. Сущенко, І. Мосякова, Л. Тихенко.

У організації гурткової роботи важливими заходами для стимулювання учнівської молоді до творчої праці в етностилі є відвідування спеціальних майстер-класів, народних виставок, родинних заходів, екскурсій, особисте спілкування з народними майстрами, що сприяє залученню вихованців гуртка до пізнання різних культурних цінностей, кращому сприйманню результатів художньо-творчої діяльності, усвідомленню себе носіями української культури. Важливо вказати на те, що етнічний підхід до процесу виховання молоді та розвитку їх творчих здібностей у позашкільній освіті сприяє можливості ще потужнішого духовного збагачення, використання історичної народної спадщини та забезпечення посилення інтересу й зацікавленості молоді культурою народу. (Свиридюк, 2021, с. 150) [223]

Майстер-класи доволі нове явище в мистецькому й культурно-освітньому процесі. Із розвитком інноваційної педагогіки, поширенням ідеї безперервного навчання впродовж життя, зростанням вимог стосовно креативності та професіоналізму, суспільної престижності особистісного розвитку, різноманітні майстер-класи як інтерактивний метод, перспективний і оригінальний спосіб передачі знань, набули широкого застосовування у різних сферах суспільної діяльності. Однією з форм роботи з формування художньої етнокультури, патріотичного виховання, розвитку творчих здібностей засобами народного мистецтва є етномайстер-класи. (Свиридюк, 2023, с. 310) [219].

Термін майстер-клас складається з двох понять: «майстер», у сенсі фахівець своєї справи, особа, визнана авторитетом у професійній спільноті, та «клас» – практичне заняття, урок, що проводиться фахівцем. «Етно» походить від грецького «ethnos», що перекладається як «народ», «плем'я», а поняття

«етнологія» у широкому розумінні – дослідження культурних особливостей етносів (Шаповал, 2016, с. 13). Таким чином, поняття етномайстер-клас можна трактувати як комплексний метод передачі знань із традиційної культури від високопрофесійного майстра народного мистецтва до учнів. На актуальності комплексного виховання, традиційності такого підходу в народній педагогіці українців наголошує Валентина Титаренко: «Первинно в народному житті не було розподілу діяльності на окремі види: трудову, побутову чи обрядову, так і сама народна творчість не розділялася на окремі види. Сьогодні нам потрібне не фрагментарне, а цілісне вивчення української культури» (Титаренко, 2004, с. 35). В. Титаренко зазначає такі принципи цілісного вивчення української культури: принцип регіональності, традиційності, календарної організації, активності творчої діяльності, єдності естетичного й педагогічного впливу, відповідності віковим особливостям.

Проведення етномайстер-класів спрямовано на популяризацію народного мистецтва, ознайомлення з художньою мовою народної творчості та навчання традиційних технологічних прийомів різних видів народних ремесел. Одним з завдань, що вирішується під час проведення етномайстер-класів, за висловом Михайла Криволапова, є «творення нової національної самобутності, яка б базувалася на традиції і орієнтувалася на світовий культурний досвід...» (Криволапов, 2018, с. 128).

Завданнями етномайстер-класів є формування в учасників, зокрема в учнівської та студентської молоді, громадянської компетентності, розуміння зв'язку минулого й сьогодення, усвідомлення тяглості культурної традиції українського народу, поваги й шанобливого ставлення до національної мистецької спадщини, отримання досвіду самовираження через творчу діяльність у певному виді народного мистецтва (Додаток К).

Однією з основних характеристик етномайстер-класу є нетворкінг – неформальне, спілкування з майстром та між учасниками. Важливим є те, що спікерами під час етномайстер-класів здебільшого виступають майстри народного мистецтва, художники декоративного мистецтва, носії елементів нематеріальної культурної спадщини. Таким чином, під час етномайстер-класів

у учнів формується розвиток інтуїтивного мислення, яке притаманне майстрам народного мистецтва. Ці чинники сприяють вільному формуванню думки, творчій реалізації, успішному отриманню та засвоєнню нових навичок і знань, розвитку особистості, психологічному розвантаженню. Етномайстер-класи розвивають в учнів такі якості як спостережливість і кмітливість, розкривають та розвивають творчі можливості. (Свиридюк, 2023)

Одним із важливих чинників популярності етномайстер-класів є те, що відбувається безпосереднє, емоційне спілкування з майстром, професіоналом, творчою особистістю. Під час майстер-класів складається розвиваюча творча атмосфера, яка дозволяє учасникам формувати нові компетентності, важливі в подальшій професійній діяльності та знакові для особистісного розвитку.

Особливо дієвою технологією залучення молоді до традицій є участь учнівської молоді в майстер-класах, що проводять майстри народного мистецтва. Залежно від конкретного завдання, що стоїть перед педагогом, можна обрати вид проведення майстер-класу. Для початкового ознайомлення з певним видом народного мистецтва доречним буде відвідування майстер-класу під час фестивалю чи виставки. У цьому випадку учні мають змогу отримати перші знання стосовно процесу виготовлення предмету декоративно-ужиткового мистецтва або його елемента, на тактильному рівні відчутти властивості матеріалу, рефлексувати стосовно свого відчуття та емоцій у зіткненні з новим досвідом. (Свиридюк, 2020, с. 59) [222]

Творчі зустрічі, під час яких поєднується теоретична розповідь майстра про історію виду народного мистецтва та його особистого творчого шляху й здобутків з практичною частиною, де учні виготовляють виріб, дозволяють молоді глибше пізнати народні традиції та їх сучасне побутування і інтерпретацію майстром. Під час творчих зустрічей учнівська молодь має змогу опосередковано, через розповідь реальної особи дізнатися про високий статус українського народного мистецтва в світі, зацікавленості суспільств розвинених країн у збереженні світових культурних надбань, у тому числі народного мистецтва України, як складової мультикультурної мозаїки світу. (Свиридюк, 2022, с. 60) [216]

Відвідування майстер-класу учнями в майстерні народного майстра є корисним не лише з точки зору занурення молоді в процес виготовлення твору народного мистецтва. У такій формі спілкування молоді з майстром учні мають змогу наче «приміряти» на себе середовище та стиль життя митця, адже майстерня – це творча лабораторія народного художника, тут можна споглядати шлях від задуму, ідеї через творчі ескізи й проби в матеріалі до циклу технологічних процесів із виготовлення твору. Під час таких майстер-класів в майстерні молодь занурюється у творчий процес, водночас має змогу переконалися в трудомісткості технологій народного мистецтва.

Шоу майстер-клас з народної ляльки за своїм призначенням спрямовано здебільшого на популяризацію та формування зацікавленості з такого виду народного мистецтва, як лялькарство. Головним завданням такого майстер-класу є донести до учасників, що давня традиція народної іграшки є цікавою та актуальною у сучасному світі. Під час шоу майстер-класу знання та вміння передаються учасникам у інтерактивній, театралізованій формі. Особливістю шоу майстер-класу є його видовищність, динамічність, наявність елементів театралізації. Автор шоу майстер-класу повинен не лише досконало володіти мистецтвом народної ляльки, але і мати базові знання з акторської майстерності, вміти за допомогою мінімумом реквізиту створити цікаве дійство.

Упродовж всього календарно-обрядового року через процес виготовлення святкових атрибутів відбувалися процеси виховання, долучення до традицій, опанування засад народної естетики, розвитку творчих здібностей, залучення до праці, оволодіння трудовими навичками та азами народної етики. У цьому процесі родинних етномайстер-класів відбувається самопізнання, розвиток, самоствердження і вдосконалення молодих членів родини (Додаток Л).

Підготовка до проведення етномайстер-класу включає обрання виду ляльки, що буде запропоновано виготовити учасникам, адже від цього залежать подальші приготування: вибір локації, підготовка авторської лекції, мультимедійна презентація, підбір ілюстративного та наочних матеріалів, підготовка виставки творчих робіт автора, обрання і підготовка матеріалів для

виготовлення ляльки, розробка анкети-опитувальника за результатами майстер-класу, підготовка та друк сертифікатів про участь в авторському етномайстер-класі з вузлової ляльки.

Вибір матеріалів для виготовлення вузлової ляльки є важливою складовою в підготовці етномайстер-класу. Традиційно лялька виготовлялася з домашнього текстилю, що вийшов з ужитку. Важливим під час проведення етномайстер-класу є метод «історичної реконструкції», що в процесі експериментального «відтворення процесів обробки вихідного матеріалу, етапів виготовлення та декорування предмету етнічного мистецтва, використовуючи автентичну сировину, матеріали...» дозволяє «зрозуміти й оцінити властивості, потенційні можливості й вивчити природу тих чи тих художніх матеріалів» (Ясеницький, 2017, с. 237).

Відбір і підготовка матеріалів для майстер-класу потребує врахування мистецьких особливостей вузлової ляльки. Бажано використовувати матеріали з натуральної сировини: лляну, конопляну, бавовняну, вовняну тканину й нитки, сіно, лляне чи конопляне прядиво, джгут, кукурудзяні качани та листя – тобто все те, з чого традиційно століттями виготовляли вузлові ляльки. Оздоблення – це важливий елемент художнього образу ляльки. Бажано використовувати традиційні прийоми декорування: вишивку, мережки, фарбування рослинними барвниками, вибійку, розпис по тканині. Таким чином будуть збережені в непорушності традиційна технологія виготовлення та мистецькі особливості вузлової ляльки, що традиційно склалися, а учасники майстер-класу зможуть проявити й розвинути свої мистецькі здібності та набути навичок технології з виготовлення вузлової ляльки.

Для виготовлення ляльки учасникам майстер-класу потрібно подати таку кількість матеріалів, щоб створити якомога більшу кількість варіантів гармонійного поєднання кольорової гами та фактури тканини й ниток. Разом з тим, під час підбору матеріалів не потрібно нав'язувати авторське бачення, не втручатися в сферу індивідуального художнього рішення учасників майстер-класу.

Під час підготовки потрібно обрати приміщення з урахуванням мистецьких завдань, що планується вирішити під час майстер-класу. Бажано, щоб інтер'єр місця проведення налаштовував на занурення в атмосферу народних традицій, підсилював вплив народного мистецтва на свідомість, створював середовище, в якому буде комфортно творчо працювати. Такою локацією може бути зал етнографічного відділу краєзнавчого музею, виставкова зала під час експонування виставки творів мистецтва, аудиторія-музей у навчальному закладі, приміщення бібліотеки з книжковою виставкою з тематики народного мистецтва, територія етнофестивалю чи культурно-мистецького заходу тощо. Таким чином, ще до початку майстер-класу учасники налаштуються на наступний творчий процес, заздалегідь мобілізуючи власні, вже наявні, знання та вміння з народного мистецтва. (Свиридюк, 2023)

Вступною частиною майстер-класу може стати розповідь чи лекція майстра народної ляльки. Лекцію майстра потрібно підготувати таким чином, що б у ній схарактеризувати не лише загальні художні якості української народної ляльки, а подати регіональні мистецькі особливості вузлової ляльки. Важливою є авторська характеристика власних творчих, мистецьких задач і шляхи їх вирішення в процесі виготовлення ляльки.

Мультимедійна презентація про традицію, історію, технологічні та мистецькі особливості вузлової ляльки в поєднанні з бібліографічною виставкою мистецьких видань за темою дозволить студентській молоді ознайомитися з різними джерелами інформації про вузлову ляльку й дотичні до неї сфери народного мистецтва. Під час підготовки мультимедійної презентації потрібно враховувати рівень обізнаності з питань народного мистецтва студентської аудиторії та їх майбутню професійну діяльність. (Свиридюк, 2022, с. 210) [205]

Важливою складовою проведення майстер-класів є демонстрація виготовлених автором вузлових ляльок. Виставка дозволить учасникам докладніше ознайомитися з творчою лабораторією автора, художніми особливостями його мистецьких творів, процесом роботи над лялькою, спонукатиме до власної творчості. Бажано доповнити таку виставку

предметами традиційного ужиткового мистецтва, серед яких традиційно побутувала народна лялька. Наприклад, зразки ткацтва й вишивки: сувої полотна, рядна, сорочки, килими; гончарні вироби; різьблені та/чи мальовані прядки, скрині тощо. Це підсилить художній вплив на учасників майстер-класу й стимулюватиме їх творчу уяву, що важливо в процесі роботи над виготовленням вузлової ляльки. (Проценко, 2019, с. 93)

Під час майстер-класу варто побудувати роботу, враховуючи, що частина людей схильна якісніше сприймати інформацію, подану візуально, а частина – вербально. Тому в блоці розповіді про народну ляльку слід збалансувати вербальну складову (емоційний, артистичний виступ майстра) з візуальною (мультимедійна презентація, слайд шоу, фотовиставка тощо). Для проведення сучасного майстер-класу важливою складовою є створення технічних умов для використання цифрових технологій та інструментів. Це, окрім розширення можливостей донесення матеріалу до аудиторії, дозволить підкреслити природність побутування народного мистецтва в сучасному світі, органічного співіснування і взаємного доповнення давнього народного мистецтва й новітніх технологій. Рефлексія в результаті майстер-класу може мати різні форми: спільна фотосесія, обговорення чи дискусія, анкетування тощо.

Упродовж десятиріччя, нами було проведено велику кількість етномайстер-класів, різноманітних за своїми цілями й задачами і для найрізноманітніших груп учасників (Свиридюк, 2020, с. 54 [195]; Свиридюк, 2021, с. 140 [195]). Аналізуючи здобутий емпіричним шляхом досвід, з'ясували, що розподілення учасників на групи за віком, освітою, фізичними можливостями не є достатнім маркером для якісної підготовки й проведення етномайстер-класу, який би досяг поставленої мети та спонукав учасників до подальшої рефлексії (Додаток М).

На сьогодні, для успішного проведення етномайстер-класу, потрібно ще на етапі підготовки враховувати набагато більше чинників, які характеризують учасників, ніж вік, освіта та фізичні данні, адже і всередині кожної справи існують суттєві відмінності в попередній підготовці, що впливають на сприйняття інформації, рівень і швидкість опанування навичок. Учасники

однієї великої групи різняться за рівнем обізнаності з традиційною культурою та історією України, розвиненістю дрібної моторики, наявністю навичок ручної праці тощо. Готуючи етномайстер-клас із вузлової ляльки, автор повинен враховувати, окрім загальних вимог до організації майстер-класів, весь комплекс особливостей характеристик мінігрупи учасників і відносно цих характеристик обирати інструменти й методи проведення. (Свиридюк, 2022, с. 12) [231]

Етномайстер-класи можна розділити на декілька вузьких груп за метою, завданням та особливостями проведення.

Етномайстер-класи для професійних майстрів народного мистецтва, коли учасники й автор майстер-класу мають здебільшого однакову, достатньо високу професійну підготовку (Свиридюк, 2023, с. 34) [206].

Етномайстер-класи для майбутніх учителів технологій і фахівців мистецького спрямування вирізняються зосередженням уваги учасників на розгляді та аналізі джерельної бази в питанні традиційної ляльки, що включає демонстрацію народних ляльок з музейних збірок, зразків, зібраних під час польових експедицій і описаних у писемних джерелах. Важливим у майстер-класі для цієї групи учасників є ознайомлення з художніми можливостями традиційних матеріалів, характерним поєднанням їх кольорів і фактур; навчання широкому спектру технологічних прийомів, що застосовуються під час виготовлення традиційної вузлової ляльки. (Свиридюк, 2020, с. 357) [207]

Етномайстер-класи для майбутніх фахівців інших спеціальностей мають на меті розширення знань з питань народного мистецтва, що є цінними для фахівців будь-якої сфери, з огляду на важливість у сьогоdnішніх реаліях формування національної самосвідомості у громадян України.

Під час підготовки й проведення етномайстер-класу акцентуємо увагу на загальнокультурному значенні народної ляльки, її соціальній і мистецькій поліфонічності. Потрібно наочно продемонструвати крос-культурність традиційної ляльки, зосереджуючи увагу учасників на тих мистецьких та технологічних характеристиках іграшки, що будуть цікавими саме цим фахівцям. Наприклад, учасникам, пов'язаним зі сферою історичної науки,

етнології, краєзнавства, туризму, цікавим і корисним буде зосередження уваги на археологічних джерелах походження вузлової ляльки; ролі антропоморфної фігури в традиційній обрядовості; змінах у призначенні, ролі, образній мові народної ляльки, що відбувалися під впливом історичних і соціальних трансформацій; характерних особливостях народних ляльок, як джерела етнографічних відомостей про регіон. (Свиридюк, 2022. с. 210) [211]

Фахівцям, пов'язаним з хімічною промисловістю, буде цікавим опис традиційної технології фарбування ниток і тканини природними барвниками та виготовлення фарби на рослинних матеріалах для декорування тканини технікою вибійки.

Особливостями в проведенні для молодших учнів етномайстер-класу є динамічність. Історія про походження народної ляльки повинна бути насичена цікавими фактами, історіями, легендами. У розповіді спираємося лише на ті факти з історії і культури України, які діти засвоїли відповідно до шкільної програми для даного освітнього рівня. Важливим є підготувати для роботи на майстер-класі велику кількість різноманітного матеріалу, який повинен різнитися за кольором, фактурою, розміром. Такий майстер-клас вводить у коло уваги дитини різноманіття пластичних матеріалів, їх фізичні характеристики за кольором, міцністю, цупкістю, м'якістю. (Свиридюк, 2018, с. 200) [201]. Таким чином здобувається психологічний досвід творення, дитина самостверджується, усвідомлюючи себе людиною-творцем, що важливо для формування її як особистості (Додаток Л).

Етномайстер-класи для змішаних груп варто виділити окремо. Це етномайстер-класи, що відбуваються під час культурно-масових заходів: виставок, семінарів, фестивалів, ярмарків. Їх можна назвати ознайомчими. Для проведення етномайстер-класу в режимі масового дійства потрібен високий рівень налаштованості й психологічної витримки майстра, вміння переключатися. Варто прискіпливо віднестися до підготовки витратних матеріалів й інструментів. Майстер-клас у цьому варіанті потребує видовищної складової, елементів шоу, при цьому дуже важливим є дотримання етнографічної, історичної, мистецької точності відносно традицій народної

ляльки. Розповідь повинна бути короткою, цікавою, що б учасник захотів прочитати чи побачити ще більше про народну ляльку, іграшку, взагалі зацікавитися народним мистецтвом. Слід не впасти у вульгаризоване спрощення, але спілкуватися доступною мовою.

Розглянувши особливості підготовки та проведення етномайстер-класів для різних груп учнів, можемо констатувати, що коригування деяких аспектів дозволить досягти кращого результату щодо роботи з учнями у формуванні зацікавленості в традиціях народного мистецтва та вузлової ляльки; отриманні знань і практичних навичок у виготовленні вузлової ляльки. Під час етномайстер-класів з вузлової ляльки учні розвивають власну креативність, у них формується відкритість до творчого експерименту, розширюється горизонт знань. Учні оволодівають естетичним досвідом народної творчості й мистецтва, знайомляться з історією та набувають знань, вмінь і навичок використовувати народні зразки у виготовленні творів мистецтва. (Свиридюк, 2023, с. 312) [219]

У сучасних умовах останніх років, у зв'язку з пандемією COVID-19, а від 24 лютого 2022 р. з повномасштабним вторгненням російських військ на територію України та запровадженням воєнного стану в нашій країні великого значення набула віртуальна форма проведення етномайстер-класів, технологія проведення яких має ряд відмінних рис і потребує детального вивчення. Така форма дозволяє викладачу спілкуватися з учнями, розвиваючи патріотичні почуття, утверджувати незламність нашої нації, що має давню унікальну традиційну культуру.

Простір-партнер Veteran Hub «Свої тут.++», що функціонує в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, став осередком зустрічі студентів і викладачів факультету технологій та дизайну із захисниками нашої держави. На базі ветеранського простору традиційно відбуваються тематичні заходи, зустрічі, майстер-класи з виготовлення оберегів для захисників України. Одним із напрямів волонтерських ініціатив студентства університету стали майстер-класи з виготовлення янголів. Куратор простору-партнеру Veteran Hub «Свої тут.++» Юліана Линник виступила організатором привітання воїнів і

волонтерів із Днем збройних сил України, під час якого янголятка були передані за призначенням. Технологія виготовлення янгола проста, такий майстер-клас легко організувати та провести для різних категорій бажаючих (Додаток Н).

Використовуючи народне мистецтво, що є змістом національної свідомості та менталітету, надзвичайно важливо підготувати молодого, свідомого громадянина, цілісну, різнобічно розвинену особистість, здатну гідно відповідати на виклики сьогодення. Поряд з цим, ефективним засобом гуманізації процесу виховання підростаючого покоління є проведення активних форм колективної діяльності: організація етнічних свят, концертів, ярмарків, фестивалів, екскурсій, що пов'язані з народним мистецтвом України. Народне мистецтво має невичерпний виховний потенціал.

Одним з напрямів національно-патріотичного виховання молоді, задекларованих МОН України є культивування кращих рис української ментальності, поряд з врахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти, поваги до них, турбота про розвиток здібностей здобувачів освіти, формування їх смаків, вивчення історії та культури України та рідного краю.

Забезпечення органічного руху естетичних інтересів учнів від стереотипів примітивного «кітчю»: прийняття народної творчості в канони реалістичного мистецтва. Завдяки народній творчості встановлюються невидимі зв'язки від природи до людини, від історії до сучасності у притаманній їй повноті традицій та організації художнього середовища, що здатне не лише естетично виховувати, а й формувати інтуїцію, інтелект, художній смак особистості; формує логіку побудови, винахідливість у використанні властивостей матеріалу, вміння комбінувати тонкий набір різних предметів побуту. Пропозиція Свиридюк Н. О. Українська народна лялька, як прикраса традиційного житла (на матеріалах етнографічних досліджень Полтавської області). (Свиридюк, 2016, с. 268) [202]

Однією з активних форм виховної роботи є участь у різноманітних мистецьких фестивалях та конкурсах. Це заохочує дітей до самовдосконалення та позитивно впливає на всебічний розвиток учнів та формують компетентну

особистість. Участь у мистецьких проєктах спонукають учнівську молодь до практичної наукової та творчої діяльності, навчають норм та стилю роботи у творчих колективах і мають велике навчально-виховне значення. Участь обдарованих школярів у таких заходах ефективно сприяє розвитку їхніх творчих здібностей, успішній соціалізації в життєвому просторі. (Свиридюк, 2021, с. 40) [204]

Яскравим прикладом залучення учнівської молоді до народного мистецтва стала участь в етнографічному святі «Я зазирну в прадавню скриню, щоб світ прикрасити барвисто». Автор сценарію Т. Кононенко – заслужений працівник культури України, головний режисер центру культури і дозвілля виконавчого комітету Великобагачанської селищної ради (Додаток П).

Метою заходу є у театралізованій, популярній формі, під час велелюдного всеукраїнського дійства, продемонструвати історично-сформовані особливості традиційного українського вбрання; в інтерактивній формі познайомити глядачів, особливо молодь, з видами народної ноші, декоративними та технологічними особливостями її оздоблення; продемонструвати красу та актуальність національного вбрання українців. Організатори заходу одним з завдань поставили викликати зацікавлення до фольклору та декоративно-ужиткового мистецтва, що сприяло б розширенню знань та особистісного культурного збагачення широкого кола залучених глядачів та учасників свята. Формування у молоді розуміння естетичної та культурної цінності надбань народного мистецтва.

У сучасному освітньому просторі все більшої актуальності набувають нові форми освітнього процесу. У нашому дослідженні розроблено методичні матеріали для знайомства учнівської молоді з історією української народної іграшки, видами вузлової ляльки (ляльки-мотанки) та способами їх виготовлення, особливостями створення іграшок наших прабабусь, роботами сучасних народних майстринь-лялькарк Полтавщини. Пропонуємо розробку етнографічного заходу у формі етноподорожі. У сценарії «Етноподорож у світ народної ляльки» ми ділимося розповідями носіїв народної творчості про ляльки минуло століття, світлинами з колекції авторки, знайомимо з

різними видами народної вузлової ляльки (Додаток Р). Тут і веселі дівчата у віночках, і пишні пані у білих намітках, і бабусі з онуками на руках. Це все традиційні вузлові ляльки Середньої Наддніпряни.

Етноподорож як один із сучасних форматів проведення уроків із мистецтва та технологій або позаурочних заходів може бути цікавим і змістовним навчально-методичним матеріалом для вчителів закладів загальної середньої освіти і викладачів закладів вищої освіти. Матеріал розроблений і зібраний у нашому дослідженні доступний для розуміння та навчання учнів від 10 років і старше. Навчально-методичні та ілюстративні матеріали для етноподорожі можуть бути використані вчителями технологій та мистецтва закладів загальної середньої освіти, керівниками мистецьких шкіл і творчих гуртків, викладачами закладів фахової передвищої та вищої освіти.

Етноподорож у світ народної ляльки може стати комплексним заходом, у ході якого відбудеться знайомство з історією розвитку народної ляльки в Україні; віртуальне знайомство з творчістю відомих майстринь-лялькаррок минулого та сьогодення; майстер-клас з виготовлення ляльки-мотанки з хусток. Проведення етноподорожі має на меті реалізувати декілька аспектів освітнього процесу: навчальний (ознайомити учнів із традиційною українською вузловою лялькою; узагальнити знання з традиційного виду народного мистецтва – лялькарства; розширити знання з історії народної ляльки; зосередити увагу учнів на екологічності традиційних ляльок; сформувати знання про основні характерні іконографічні та технологічні риси народної ляльки); розвивальний (розвинути художньо-естетичний смак учнів, старанність і наполегливість у роботі, познайомивши з творчою діяльністю майстрів народної ляльки); виховний (формувати повагу до ручної праці та розуміння цінності народного мистецтва; дбайливе ставлення до народного мистецтва і старовинних виробів). (Свиридюк, 2023, с. 148) [212]

На етапі підготовки до проведення етноподорожі необхідно взяти декілька організаційних заходів. Формат проведення етноподорожі може бути як у форматі офлайн, так і онлайн. Тому процес підготовки до проведення дещо відрізнятиметься. Для формату офлайн необхідно підготувати аудиторію,

розташувати місця для учнів півколом для зручності контакту, підготувати виставку з вузлових ляльок, слайд-презентацію та засоби для її демонстрації, матеріали з яких виготовляють традиційну ляльку: прядиво, полотно, фрагменти вишивки; ілюстративні матеріали з традиційного строю; репродукції старовинних світлин, аудіофрагмент виступу гурту «GO_A» з піснею «Сію-вію конопелечки». Для формату онлайн інтер'єр приміщення стає менш важливим, а надається перевага демонстраційним засобам навчання. Найкращим варіантом буде запрошення до відеозв'язку народної майстрині. Наразі пропонуємо матеріали, зібрані нами під час етнографічних експедицій, світлини ляльок майстринь Полтавської області: Наталії Свиридюк (авторки дослідження), Олени Опанасюк, Валентини Ялосовецької, Валентини Омельченко, Віри Черняк, Людмили Гавриленко, Тамари Пилипенко. (Свиридюк, 2018; Свиридюк, 2010, с. 64). Результати етнографічних досліджень, учитель може використати під час проведення етноподорожі, ілюстраційний матеріал можна об'єднати у світлини або слайд-презентацію.

Залучення учнівської молоді до українських традицій засобами етнодизану відбувається на основі вивчення кращих зразків народного мистецтва. Одним з видів педагогічних технологій з точки зору особистісно-соціальної ролі виховання є засоби музейно-педагогічної діяльності. В рамках музейно-педагогічної діяльності відбувається процес пізнання учнівською молоддю національних традицій та етномистецьких здобутків. Під час відвідування музеїв учні мають можливість у динаміці спостерігати зміну традицій, мистецьких вподобань, вплив історичних подій на розквіт чи занепад видів традиційного мистецтва. Учні поглиблюють знання стосовно особливостей та характеристик українського народного мистецтва та формують вміння та навички у практичному застосуванні здобутих компетенцій. (Свиридюк, 2023, с. 87) [221]

В умовах сучасної реальності все більшої популярності набувають віртуальні екскурсії. Віртуальна екскурсія – це форма екскурсії, під час якої застосовуються віртуальні зображення об'єктів реального життя з метою створення умов для самоспостереження, збору необхідних фактів, тощо.

Використання віртуальних екскурсій у навчальному процесі може бути надзвичайно корисним, оскільки це дозволяє здобувач освіти досліджувати нові місця та оточення без потреби подорожувати фізично. Такі екскурсії можуть бути вигідні як для вчителів, так і для учнів, і можуть бути використані у різних предметних областях. Зокрема віртуальні екскурсії можна використовувати під час вивчення історії та культури. Учні можуть відвідати віртуальні музеї або історичні пам'ятки для вивчення конкретних подій або періодів. Віртуальні екскурсії дозволяють учням зануритися в різні культури, досліджуючи мову, традиції, звичаї та інші аспекти життя як українського народу так і інших національностей. Дослідження традицій народного декоративно-прикладного мистецтва теж може відбуватися засобами віртуальних подорожей до місць, описаних у книгах, можуть надати глибше розуміння мистецьких творів, вивчати особливості використання різних технік декорування автентичних виробів та технологій їх виготовлення.

Віртуальні екскурсії мають ряд переваг:

– доступність – усі учні мають можливість долучитися до віртуальних екскурсій, незалежно від їхнього місця проживання чи тимчасового перебування;

– безпека – віртуальні екскурсії не мають ризику для здоров'я учнів і дозволяють уникнути можливих небезпек, пов'язаних з фізичними поїздками;

– залучення – віртуальні екскурсії можна багаторазово переглядати, вони мають надають можливість деталізації об'єктів спостереження, залучають учнів за допомогою візуальних та звукових засобів, роблячи навчання більш захоплюючим;

– глибше розуміння – дозволяють учням зануритися в контекст і оточення, що робить навчання більш живим та реальним, можуть містити інтерактивні завдання.

Використання віртуальних екскурсій у навчальному процесі може значно збагатити знання учнів та зробити навчання цікавішим і ефективнішим.

Пропонуємо віртуальну екскурсію по Полтавщині разом з народними ляльками (додаток С). Для створення контенту такої екскурсії можна

використати застосунок «Карти Google», в якому можна вибрати музеї чи увімкнути режим «віртуального перегляду вулиць», за допомогою яких можна подорожувати визначними місцями міста та області. Але можна обрати простіший спосіб проведення такої екскурсії за допомогою тематичної підбірки світлин.

Метою віртуальної екскурсії «Мандрівки з ляльками» є висвітлення визначних історичних подій та мистецьких осередків на Полтавщині, які стали визначними у розвитку національного іграшкарства та його становлення як одного з видів народного мистецтва. В процесі мандрівки по Полтавщині разом з народними ляльками учасники екскурсії відвідають: Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського; будинок родини Русових; Полтавський літературно-меморіальний музей В. Г. Короленка; Літературно-меморіальний музей Панаса Мирного; місто Кремнчук та дізнаються про роботи талановитої художниці Оксани Бойко; художньо-керамічний технікум у місті Миргород, де працювала мисткиня Софія Налепінська-Бойчук, яка виготовляла іграшки з пап'є-маше; Національний Сорочинський ярмарок; місто Гадяч; Музей побуту рідного краю у селі Лисівка Гадяцького району; містечко Опішне; Національний музей-заповідник українського гончарства; місто Решетилівку (Свиридюк, 2021). [203]

Детальну оповідь екскурсовода до віртуальної екскурсії «Мандрівки з ляльками» по Полтавщині подано в додатку С.

Однією з дієвих технологій залучення учнівської молоді до українських традицій є формування потреби та бажання відвідувати культурно-мистецькі заходи. Така традиція сприяє формуванню сталого культурного запиту особистості, розвиває знання та сприяє зацікавленості учнів в народному мистецтві, змістовно наповнює вільний час учнів, формує та розвиває комунікативні здібності (Найден, 2016). Культурно-мистецькі проекти, що презентують твори народного мистецтва є колективними або персональними. Під час відвідування колективних виставок учні знайомляться з певним аспектом народного мистецтва. Є виставкові проекти, де твори скомпоновано за видом матеріалу, наприклад, виставки гончарних або текстильних виробів. У

рамках такого заходу учні мають змогу ознайомитися з пластичними та художніми можливостями матеріалу, різноманіттям мистецької інтерпретації матеріалу майстрами. Виставка творів мистецтва, виконаних у певній техніці, дозволяє продемонструвати учням багатство технологічних прийомів в одному виді народного ремесла, що піднімається майстрами в своїй неперевершеній досконалості до твору мистецтва. Прикладом може слугувати виставка майстрів художньої вишивки «білим по білому» – «На вістрі голки вся земна краса», що була організована Полтавським обласним осередком Національної спілки майстрів народного мистецтва України. (Свиридюк, 2020? с. 53) [222]

Виставкові проєкти, що презентують один вид народного мистецтва, дозволяють наочно продемонструвати тяглість традиції, художній смак та естетичні вподобання українського народу, що проявляються в творах сучасних майстрів, одночасно широко представити різні види та техніки народних ремесел, художнє опрацювання майстрами традиційних матеріалів. Прикладом такого синергетичного виставкового проєкту є виставка «Народна іграшка Полтавщини. Історія. Сучасність. Мистецька традиція» реалізована обласним Центром народної творчості та культурно-освітньої роботи Полтавської обласної ради спільно з Полтавським краєзнавчим музеєм імені Василя Кричевського (арткуратори: Свиридюк Наталія та Кондратенко Марина). Проєкт об'єднав 58 майстрів народної іграшки Полтавщини, представлені творчі роботи виконано в текстилі, кераміці, дереві, з соломи, рогозу, сіна, кукурудзи, паперу, джгута, вовни, тіста. (Свиридюк & Соколов, 2020. с. 1) [215] Використано найрізноманітніші традиційні техніки вишивки, декоративного розпису та розпису ангобами, гончарування та ліплення, плетіння з природних матеріалів, валяння з вовни, витинання з паперу, текстильного моделювання, авторські техніки на основі традиційних народних ремесел (Свиридюк», 2018, с. 49) [230].

Тематичні авторські виставки завжди привертають значну увагу у пошановувачів національного сучасного і традиційного мистецтва. Симбіоз народного і сучасного іграшкарства став основою виставки авторської ляльки «Прийшла Весна-паняночка!», яка відбулася у відділі мистецтв Полтавської

обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського 27 березня 2023 року. Виставка організована у рамках спільного культурно-просвітницького проекту Полтавського обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України, відділу мистецтв Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського та закладів освіти, що здійснюють підготовку фахівців галузей культури, мистецтва та креативних індустрій «Шлях до Перемоги!».

Традиційне українське вбрання є унікальною самобутньою складовою національної культури і демонструє різноманітність народних ремесел та талант майстрів, втілює український ідеал краси та гармонії. Проект «Шлях крізь століття» розроблено та втілюється заслуженим майстром народної творчості України, членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України, членом Всеукраїнської спілки дизайнерів, арт-куратором креативного мистецького хабу «OTOLOVKO» Свиридюк Наталією Олександрівною спільно з Полтавською обласною дитячою громадською організацією «Століття краси». На різних етапах до проекту приєднуються науковці, викладачі, студенти, вчителі, працівники музеїв, бібліотек, професійні фотохудожники та представники інших творчих професій. Метою проекту стало поглиблення знань з української культури вихованців та викладачів, що працюють з ними.

У рамках проекту було реалізовано комплекс культурно-освітніх заходів, що включали цикл лекцій, екскурсій, майстер-класів з народного мистецтва, серію професійних фотосесій вихованців у традиційному народному вбранні Полтавщини та видання мистецького календаря. Під час цих заходів учасники отримували знання з традиційної культури українців, оволодівали навичками з різних видів народного ремесла. Зокрема, навчилися технічними прийомами різних видів народного іграшкарства, виготовляючи під час майстер-класів забавки: вузлові ляльки, коники, ангели, та різним способом носіння жіночих головних уборів, технікам вив'язування хусток і наміток. Дізнавалися про різновиди орнаментів та кольорову гамму, що характерні для оздоблення вбрання на теренах історичної Полтавщини. Взяли участь у професійній фотозйомці для арт-календаря. Презентація мистецького проекту – арт-

календаря «Шлях крізь століття-2022» відбулася на початку 2022 року у Полтавському літературно-меморіальному музеї І. П. Котляревського, потім у відділі мистецтв Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського (додаток Т).

Всі матеріали, виготовленні упродовж реалізації вище зазначених проєктів можуть бути використані як дидактичні матеріали в освітньому процесі, під час проведення мистецьких заходів. Культурно-просвітницька діяльність Полтавської обласної дитячої громадської організації «Століття краси» слугує взірцем і є стартапом для впровадження технологій етнодизайну в позашкільному навчанні та вихованні учнівської молоді.

Етнографічні дослідження не повинні залишатися лише науковим надбанням, їх можна транслювати у художньо-образні матеріали, які легше сприймаються у широких колах, зрозумілими і доступними термінами пояснювати складні категорії та методологію, таким чином популяризувати наукові дослідження, спонукати молодь вивчати українську культуру, традиції, розвивати етномистецтво та примножувати надбання етнодизайну рідного краю. Вважаємо, що представлені матеріали зможуть використати вчителі технологій та мистецтва закладів загальної середньої освіти, керівники мистецьких шкіл і творчих гуртків, викладачі закладів фахової передвищої та вищої освіти.

На щастя, інтерес до створення народної ляльки не згасає. Тому, питання популяризації народного мистецтва серед учнівської молоді залишається актуальним, а відтак, доцільно впроваджувати технології виготовлення вузлових ляльок в освітній процес, вивчати художньо-регіональні особливості іграшок. Кожен учень має оволодіти естетичним досвідом народної творчості та мистецтва, ознайомитись з історією та набути знань, вмінь і навичок використовувати народні зразки у виготовленні витворів мистецтва. Народна іграшка сприяє моделюванню багатьох життєвих процесів, утвердженню певних цінностей, формує і закріплює соціальні норми й установки, відносини між людьми, їх ставлення до навколишнього соціального й природного світу.

2.3. Критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній діяльності

У мінливих умовах оновлення змісту та формату технологічної освіти виникає важливе завдання підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки в освітньому процесі. Особистісні якості та компетентності майбутніх учителів технологій виступають показниками їх готовності до здійснення професійної педагогічної діяльності та, зокрема, забезпечення організації освітньо-виховної роботи з використанням технологій етнодизайну народної ляльки на уроках трудового навчання і технологій, гурткових заняттях та під час проведення виховних мистецьких заходів.

В умовах становлення Нової української школи здійснюється вдосконалення фахової підготовки майбутніх учителів технологій, що відрізняється за завданнями та очікуваними результатами. Готовність випускників до виконання професійних функцій визначається здобутими результатами навчання та сформованими компетентностями. Категорія готовності наразі активно вивчається через її фундаментальне значення у формуванні та розвитку майбутніх фахівців різних галузей професійної діяльності.

Готовність як теоретичну проблему підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої педагогічної освіти розглядають І. Зязюн, Н. Кічук, Н. Кузьміна, А. Ліненко, Л. Міщик, О. Мороз, Г. Нагорна, О. Пехота, В. Сластьонін, Г. Троцко, Л. Хомич та ін.; готовність майбутніх учителів до професійної діяльності у різних методичних аспектах досліджували О. Бартків, М. Бубнова, Ю. Вербиненко, С. Гаркуша, Л. Кондрашова, О. Удовиченко, Н. Чорна та ін.; теоретичні та методологічні засади формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності розкрито О. Бартків, І. Гавриш, О. Коберник, І. Коновальчук, О. Новак та ін.; проблеми формування професійної готовності майбутніх учителів трудового навчання стали предметом дослідження В. Борисова, Т. Борисової, Н. Дрончак, С. Гаркуші,

Є. Кулика, О. Марущак, Г. Нітченко, О. Торубари, Н. Шевчук, С. Яшанової та ін. Готовність до професійної педагогічної діяльності розглядається науковцями як складне соціально-педагогічне явище, яке містить у собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості і систему професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, які забезпечують успішність реалізації професійно-педагогічних функцій (Вербиненко, 2013).

Проблема готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності є однією з окремих напрямів професійного становлення учителів за період навчання у закладах вищої освіти. Формування належного рівня професійної готовності майбутніх фахівців сприяє швидкій адаптації та налагодження взаємозв'язків в умовах професійної діяльності, досягненню успіху, гармонізації діяльній, предметної, моральної, психічної, соціальної сторін обраної професії (Гаркуша, 2013). У дослідженнях, присвячених індивідуалізації підготовки майбутнього учителя, О. Пехота визначає готовність до професійного саморозвитку як утворення, яке забезпечує умови для успішного професійного зростання (1997).

Визначення поняття «готовність» різняться у наукових працях різних авторів, але загалом воно розглядається як комплекс цілеспрямованих особистісних характеристик, до якого віднесено ставлення до професійної діяльності, мотивацію, волю та інтелектуальні якості, знання, навички, прагнення до професійного вдосконалення. Належний рівень готовності досягається в процесі спеціально організованої, структурованої фахової підготовки. Вона є результатом різнобічного розвитку особистості з урахуванням вимог, зумовлених особливостями професійної діяльності (Максименко, 2005). А. Линенко визначає готовність як цілісне стійке утворення, що мобілізує особистість на включення в професійну діяльність (Линенко, 1995).

Передова педагогічна думка у вищій освіті виводить поняття «готовність» як цілісну багатоаспектну якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та волюву вибірково прогнозувальну мобілізаційність у момент включення в діяльність певної спрямованості (Курлянд, Хмелюк, Семенова,

2005). У контексті підготовки майбутніх вчителів С. Гончаренко дає таке формулювання поняття «професійна готовність студента – це інтегративна особистісна якість і істотна передумова ефективності діяльності після закінчення закладу освіти» (2011).

Нам імпонує визначення готовності вчителя трудового навчання до проведення позаурочної художньо-трудової діяльності, яке виведено Л. Чистяковою, як результат фахової підготовки у сукупності знань та умінь, необхідних для ефективної організації позаурочної діяльності в сфері декоративно-прикладної творчості, здатність та готовність аналізувати та враховувати потенційні можливості цього виду життєдіяльності у розвитку особистості, задоволенні її інтересів (2019).

Процес формування готовності майбутніх учителів технологій лежить у площині фахової підготовки, що реалізується у єдності теоретичної, методичної і практичної компоненти. Досягнення належного рівня готовності в сучасному контексті професійної підготовки нерозривно пов'язано з набутими компетентностями, що узгоджуються з результатами навчальної діяльності здобувачів освіти.

У довідниковій літературі поняття «професійна готовність» тлумачиться як суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною та підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконувати. На думку вітчизняних учених, «професійна готовність» є початковим етапом професійного становлення компетентного фахівця, і є нічим іншим, як ступенем сформованості певного комплексу компетентностей, які були набуті в процесі навчання в закладі вищої освіти та можуть бути реалізовані на практиці. Таке потрактування нашоухує на думку про тісний зв'язок професійних компетентностей та професійної готовності (Моштурк, 2008).

Співставляючи різні підходи науковців до визначення сутності терміна «готовність», підсумовуємо, що готовність трактується по-різному, але думки більшості вчених є суголосними у тому, що готовність до майбутньої професійної педагогічної діяльності – це, перш за все, усвідомлення освітніх завдань, планування освітньої діяльності, відповідальність за її здійснення,

орієнтир на позитивно-емоційний процес та успішний результат освітньої діяльності, самовдосконалення (Гавриш, 2006).

Отже, у педагогічній теорії поняття «готовність» розглядається як особливий стан особистості, що активізує її діяльність і дає можливість приймати самостійні рішення; як наявність певних здібностей та багаторівнева, різнопланова освіта людини; як ступінь підготовленості та налаштованості внутрішнього потенціалу фахівця на вирішення поставлених завдань у відповідних умовах; як системоутворювальна установка до діяльності з позитивним результатом та прагненням до вирішення професійних завдань.

Готовність передбачає наявність у майбутніх учителів технологій комплексу професійних знань, умінь та навичок, що дозволяють здійснювати професійну педагогічну діяльність на рівні сучасних вимог технологічної освіти, позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку, а також наявність стійкого прагнення до неперервного самовдосконалення.

Визначальним у формулюванні сутності професійної готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки в професійній педагогічній діяльності є: чітке розуміння сутності, мети і завдань технологічної освіти учнівської молоді; знання закономірностей психофізіологічного розвитку учнів різного віку; володіння сучасними освітніми та виховуючими технологіями; володіння технологіями народного мистецтва та сучасного дизайну; знання основних видів та опанування технік декоративно-ужиткового мистецтва; уміння організовувати освітню діяльність на заняттях з трудового навчання та технологій; уміння планувати та організовувати різну позаурочну та позашкільну освітньо-виховну роботу, підбирати ефективні методи, форми, засоби навчання і виховання; уміння використовувати сучасні інтерактивні освітні технології, сучасні креативні формати навчальної, виховної, мистецької, творчої діяльності з етнодизайну; креативність професійної діяльності вчителя.

Отже, під готовністю майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності розуміємо позитивне ставлення до народного мистецтва та етнотрадицій, навички

використання етнодизайну в навчально-виховному процесі; професійний інтерес до формування етностилю; стійкі мотиви проєктно-технологічної діяльності з етнодизайну; усвідомлення відповідальності за її результати.

Крім того, варто зазначити, що готовність майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності є, перш за все, результатом професійного саморозвитку та самовдосконалення здобувачів вищої педагогічної освіти. Готовність до професійної етнодизайнерської діяльності базується на сформованості особистісних мотивів, потреб та здібностей і визначається рівнем сформованості необхідних професійних компетентностей, здатністю застосовувати знання, уміння і навички на практиці, набуттям певного досвіду освітньо-виховної роботи.

Професійна готовність має складну структуру, О. Пехота виділяє чотири її компоненти: ціле-мотиваційний, змістовий, операційний та інтеграційний (1997). Л. Чистякова у структурі готовності майбутнього вчителя трудового навчання до організації позаурочної художньо-трудової діяльності учнів визначає наступні компоненти: ціннісномотиваційний, когнітивний, діяльнісний та креативний (2019). С. Гончаренко доводить, що як професійно важлива якість особистості професійна готовність є складним психологічним утворенням і включає в себе мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінковий компоненти (2011).

Ю. Вербиненко, займаючись питаннями готовності до професійної діяльності, виокремлює динамічність, стійкість та цілісність як основні характеристики цієї якості; при цьому науковиця підтверджує ідею комплексності цього феномену як такого, називаючи компоненти готовності до професійної діяльності: змістово-операційний (передбачає систему професійних знань, умінь і навичок, педагогічне мислення, професійне спрямування уваги, сприймання та пам'яті); мотиваційно-цільовий (компіляція позитивного ставлення та інтересу до професії, бажання присвятити себе педагогічній діяльності); оцінний (самооцінка власної професійної підготовленості); ціннісно-орієнтаційний (поєднання розуміння професійних

цінностей та етичних норм, духовність, громадська активність та професійна відповідальність); комунікативно-інформаційний (комунікативна компетентність; сформованість комунікативних умінь; розвиток інформаційної культури; використання новітніх інформаційних технологій у професійній педагогічній діяльності); креативний (розвиток педагогічної творчості; педагогічна майстерність та професійна культура; використання нових, креативних підходів у методиці викладання) (Вербиненко, 2018).

Готовність розглядається як комплексна здатність до професійної діяльності з упорядкованими структурними елементами. Науковці та педагоги готовність майбутніх учителів технологій пропонують досліджувати на особистісному рівні (як вияв індивідуально-особистісних якостей, що зумовлено характером майбутньої діяльності); функціональному рівні (представляючи готовність майбутніх учителів технологій як активність і працездатність, ініціативність та здатність підтримувати активну власну діяльність, уміння мобілізувати необхідні внутрішні ресурси для реалізації діяльності; особистісно-діяльнісному рівні (визначає готовність як цілісний вияв усіх сторін особистості, надає можливість ефективно виконувати власні функції) (Кузнєцова, 2018).

З позиції завдань нашого дослідження вважаємо за доречне виокремити такі складники готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності: мотиваційно-ціннісний (володіння етнографічним, народознавчим, історико-культурним арсеналом знань, умінь для організації та проведення культурно-масових заходів мистецького спрямування на етнодизайн та ін.); предметний (знання основ теорії етнодизайну, про види народного мистецтва, особливості виготовлення народної ляльки, етапи художнього проектування, техніки декоративно-ужиткового мистецтва, технології етнодизайну та ін.); навчально-методичний (володіння теорією та методикою технологічної освіти, методами, засобами навчання, прийомами педагогічного впливу та ін.); організаційно-виховний (володіння методикою позашкільної освітньо-виховної роботи,

музейної-педагогіки, навчальної екскурсійної діяльності, організації та проведення виховних і мистецьких заходів тощо).

На основі узагальнення комплексу літературних джерел та практичного досвіду роботи учителів технологій у таблиці 2.3 нами потрактовано зміст мотиваційно-ціннісного, предметного, навчально-методичного, організаційно-виховного складників готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності.

Таблиця 2.3

Складники готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності

Складники готовності	Зміст та характеристика готовності
Мотиваційно-ціннісний	Визначає усвідомлення значення етнодизайну на шляху гуманізації освіти, мотиваційну спрямованість на необхідність використання основ етнодизайну у професійній діяльності, особистісне ставлення до проблематики етнодизайну та інше. Охоплює комплекс знань про сучасне і минуле нашого народу його культурно-історичні традиції і обряди, різноманітність народної іграшки, особливості використання народної ляльки у побуті українців, народні свята та обряди з використанням ляльки, про дослідників та збирачів народних іграшок, фольклору про ляльку, про значення народної ляльки у розвитку дитини, а також особливості підготовки, організації та проведення майстер-класів, виставок, презентацій, стилізованих етнодійств, мистецьких перфомансів тощо.
Предметний	Розкриває комплекс знань, якими повинні володіти майбутні учителі технологій для реалізації етнодизайну у професійній педагогічній діяльності, зокрема зміст технологій етнодизайну, теоретичний апарат, технологічну складову та проектну діяльність мистецтва виготовлення народної ляльки, технологію виготовлення основи ляльки, вузлової ляльки з солярним знаком (хрестом), вузлової ляльки з ігровими функціями; проектувати задум або ескіз майбутньої ляльки, підбирати текстильні та інші природні матеріали для створення ляльки, техніки декоративно-ужиткового мистецтва, що необхідні для виготовлення народної ляльки; використовувати традиційну колористику та орнаментику, основи кольорознавства, основні правила сполучення кольорів, прийоми та техніки декорування образу ляльки, використовувати вибірку при створенні українського костюму ляльки, вирізняти мистецькі особливості народної ляльки Полтавщини, роботи відомих майстрів народної ляльки та інше.
Навчально-методичний	Полягає у оволодінні майбутніми учителями технологій необхідним комплексом психолого-педагогічних та методичних знань, умінь, навичок, володіння освітніми технологіями, виявлення та аналізу компонентів освітнього процесу, встановлення взаємозв'язків між ними, прогнозування результатів навчальної діяльності, вибору ефективних методів навчання, форм навчальної взаємодії,

	дидактичних засобів, оцінювання навчального процесу в цілому та результатів навчальної педагогічної діяльності окремих здобувачів освіти, уміння проєктувати творчу навчальну діяльність з етнодизайну, розрізняти, добирати та комбінувати технології етнодизайну та інше.
Організаційно-виховний	Характеризує позитивне ставлення до етнодизайну та сприйняття власної мистецької діяльності, виробничо-організаційні навички творчого характеру, креативний підхід до використання етностилю; визначає комплекс навичок з організації навчально-виховної роботи майбутніх учителів технологій, зокрема проєктування мети, завдання, напряму національно-патріотичного виховання учнівської молоді, формування національної самосвідомості майбутніх українців, форм та методів позаурочної, позашкільної освітньо-виховної роботи, використовуючи методичну специфіку навчально-виховної діяльності в закладах позашкільної освіти художньо-естетичного напряму, програмне, методичне та дидактичне забезпечення гурткової роботи з етнодизайну, особливості підготовки, організації та проведення виховних заходів, етноподорожей, екскурсій, тематичних заходів тощо

Як засвідчує теоретичний аналіз, готовність майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності – складний педагогічний феномен, тому вона визначена нами у динамічному взаємозв'язку таких цілісних компонентів, як мотиваційно-ціннісний, предметний, навчально-методичний, організаційно-виховний, які не розділяються один від одного та пов'язані між собою єдиною метою та мають якісний зміст. Рівень їхньої цілісності обумовлений рівнем розвитку професійних компетентностей майбутніх учителів технологій.

Мотиваційно-ціннісний компонент пов'язаний зі стійким інтересом та позитивним ставленням майбутніх учителів технологій до проєктно-технологічної діяльності у напрямі етнодизайну; усвідомленням значення етнодизайну на шляху гуманізації освіти, мотиваційної спрямованості на необхідність використання основ етнодизайну у професійній діяльності; цей компонент забезпечує особистісне ставлення до проблематики етнодизайну, успішне оволодіння та збагачення професійно-орієнтованими знаннями, здатності до самореалізації та самовдосконалення професійно-значимих особистісних якостей для майбутньої педагогічної діяльності. До складу окресленого компонента входять мотивація навчальної діяльності, прагнення до самовдосконалення та самореалізації у професійній діяльності, потреба у

досягненні мети. Становлення майбутніх учителів технологій як висококваліфікованого педагогів можливе лише за умови сформованого мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічної діяльності. Лише висока мотивація до роботи у галузі освіти може стимулювати майбутніх учителів до саморозвитку та самовдосконалення, до поєднання нових технологій та традиційного народного мистецтва, що визначає предметний компонент готовності учителів технологій.

Предметний компонент розкриває комплекс знань, якими повинні володіти майбутні учителі технологій для реалізації етнодизайну у професійній педагогічній діяльності, зокрема зміст технологій етнодизайну, теоретичний апарат, технологічну складову та проєктну діяльність з мистецтва виготовлення народної ляльки, технологію виготовлення народної вузлової ляльки, традиційні прийоми замотування, зав'язування застосовані у виготовленні голови, тулуба, основи ляльки; формування знань з українського традиційного костюму, регіональних особливостей крою та традицій добору комплексу вбрання; застосування традиційних натуральних матеріалів, знання з історії виробництва, застосування та технологічних прийомів виготовлення автентичного текстилю; техніки обробки і декорування текстильних матеріалів, що включають такі технологічні прийоми та мистецькі практики, як техніку вибійки, фарбування рослинними барвниками, вишивання, аплікації, ткацтво, плетіння, валяння з вовни; прийоми роботи з іншими матеріалами: плетіння з природних матеріалів, бісеронанізування, декоративний розпис, художня кераміка ліплення; національна колористика та орнаментика; технологічні процеси виготовлення окремих предметів вбрання, декору та побуту, що необхідні для втілення дизайн проєкту вузлової ляльки: виготовлення вінків, штучних квітів, застосування прийому воскування, виготовлення кишеньок – «ладунок»; побутово-обрядове значення ляльки.

Навчально-методичний компонент готовності полягає в отриманні майбутніми учителями технологій загально-педагогічних, організаційно-методичних та спеціальних знань з основ етнодизайну, сучасних теоретико-методологічних засад навчально-виховного процесу, нових освітніх технологій,

форм та методів освітньо-виховної діяльності, уявлень про особливості роботи учителів технологій в умовах Нової української школи, вимог до особистісних якостей сучасного вчителя. Сучасний учитель технологій має оволодіти системою знань у галузі теорії та методики технологічної освіти, теорії і методики позашкільної освіти, дидактичних принципів їх застосування у педагогічній діяльності, необхідними знаннями сучасних технологій та народного мистецтва, що у комплексі дозволяє реалізувати етнодизайнерський підхід до проєктно-технологічної навчальної діяльності з учнями, оскільки від цього залежить вибір основної технології навчання, об'єктів праці учнів, організаційних та методичних засобів. З допомогою раціонально підібраних технологій етнодизайну можна вирішити широке коло навчальних та виховних завдань. Зміст когнітивної сфери професійної педагогічної підготовки відкриває для майбутніх учителів технологій вільний та варіативний вибір системи нових, необхідних знань, умінь та навичок, сформованість яких відбиває теоретичну готовність фахівця до професійної педагогічної діяльності. Цей компонент містить знання сучасної методики технологічної освіти та розвинене критичне проєктно-технологічне мислення. Відбувається переоцінка усталених традицій педагогічної практики та формування нових дієвих методів і форм з іншими якісними характеристиками.

Організаційно-виховний компонент визначає позитивне ставлення майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у різних форматах освітньо-виховної роботи та сприйняття власної мистецької діяльності як необхідної компоненти професійного розвитку, виробничо-організаційні навички творчого характеру, креативний підхід до використання етностилу. Особливу увагу в процесі професійної підготовки майбутніх учителів технологій необхідно приділяти особливостям підготовки, організації та проведення виховних заходів, етноподорожей, екскурсій, тематичних заходів тощо. За таких умов стає очевидною необхідність принципового оновлення процесу професійної підготовки майбутніх учителів, що має забезпечити високий рівень його компетентності, мобільності, максимально сприятливі умови для розвитку здатності до позанавчальної виховної та розвиваючої

діяльності з учнівською молоддю у різних форматах навчально-виховної роботи.

Комплекс навичок з організації навчально-виховної роботи майбутніх учителів технологій забезпечує цілеспрямоване проєктування мети, реалізацію завдань національно-патріотичного виховання учнівської молоді, здатність до формування національної самосвідомості майбутніх українців, застосування сучасних форм та методів позаурочної, позашкільної освітньо-виховної роботи, використовуючи методичну специфіку навчально-виховної діяльності в закладах позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку, програмне, методичне та дидактичне забезпечення гурткової роботи з етнодизайну.

Організаційно-виховний компонент готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки характеризується особистісним підходом та індивідуальною роботою з кожним учнем в умовах проведення масових виховних та мистецьких заходів та полягає в оцінці навчально-виховного впливу; умінні помічати проблемні ситуації та здатності самостійно та ефективно вирішувати виникаючі проблеми; прогнозувати і проєктувати результати роботи тощо.

Варто зазначити, що виділені нами компоненти готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній діяльності органічно взаємопов'язані, логічно доповнюють один одного та утворюють єдине особистісне новоутворення, що забезпечує підвищення загального рівня професійних компетентностей майбутніх учителів технологій. Як складна багатокomпонентна інтегрована особистісна характеристика майбутніх учителів технологій готовність до застосування технологій етнодизайну орієнтує педагогів на гуманістичні цінності та проєктно-технологічні засади технологічної освіти. Динамічне поєднання мотиваційно-ціннісного, предметного, навчально-методичного та організаційно-виховного компонентів такої готовності дозволить підвищити ефективність фахової підготовки майбутніх учителів технологій.

Підготовка майбутніх учителів технологій, що здійснюється в умовах закладу вищої педагогічної освіти, як в теоретичній, так і в практичній сферах,

сприятиме підвищенню ефективності процесу формування їх готовності до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньо-виховної роботи. Структурування процесу професійної підготовки, обґрунтування синергійної сутності підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки в системі шкільної та позашкільної освіти, реалізація комплексу цілеспрямованих змістових модулів та методичної специфіки дозволить забезпечити ефективність педагогічного процесу в закладі вищої освіти в контексті оптимізації професійно-практичної підготовки майбутніх учителів технологій.

Попередні дослідження показали, що для формування готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки в професійній діяльності необхідна чітка структуризація освітнього процесу з визначеним комплексом навчальних завдань та освітніх технологій.

З метою здійснення експериментальної перевірки ефективності процесу підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки в професійній діяльності необхідно: визначити які освітні компоненти та технології мають безпосередній вплив на формування окремих складових готовності майбутніх учителів технологій; розробити організаційні заходи діяльності студентів у процесі діагностики готовності до професійної діяльності такого виду; встановити критерії оцінки сформованості кожного з компонентів готовності майбутніх учителів технологій у процесі фахової підготовки.

У наукових працях В. Білоусової висвітлюється чотири складові критерії сформованості професійної компетентності особистості: інтелектуальний, потребо-мотиваційний, емоційний, поведінковий (1997, с. 130). У підґрунтя розробки критеріїв сформованості професійної готовності майбутніх учителів до здоров'яформувальної діяльності В. Білик покладено уявлення щодо складових її компонентів: мотиваційного, когнітивного, процесуального та особистісного (2015, с. 13). Для оцінки готовності майбутніх учителів трудового навчання до роботи з технічно обдарованими дітьми в процесі вивчення спеціальних дисциплін О. Полетай виділяє такі критерії:

мотиваційний; когнітивний; діяльнісно-практичний; рефлексивно-оцінний (2014, с. 173). У дослідженні О.Торубари розкрито загальні підходи до визначення поняття готовності студента до професійної діяльності; розглянуто мотиваційні, пізнавальні та емоційно-вольові її складові; визначено специфіку готовності до професійної діяльності майбутнього вчителя трудового навчання в умовах використання інформаційних технологій (2009, с. 57). Доведено, що підготовка учителя технологій не може відповідати сучасним вимогам, якщо даються тільки знання і формуються уміння, але не розвиваються мотиви та потреби педагогічної діяльності. Тому умовою підготовки творчого вчителя є формування й розвиток професійно-педагогічної спрямованості у студентів, перетворення її на провідний мотив у межах особистості майбутнього вчителя. (Торубара, 2009)

Спираючись на основні підходи науковців до визначення критеріїв сформованості певної системи знань та вмінь, що відображенні у наукових публікаціях, та враховуючи визначені вище складники готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньо-виховної роботи виділяємо чотири критерії сформованості означеної категорії.

Перший критерій відображає особистісне ставлення майбутніх учителів до етнодизайнерської проектної діяльності у процесі трудового навчання та технологій (наявність чи відсутність позитивної мотивації, ціннісного ставлення до етностилізації в проектно-технологічній діяльності).

Другий критерій визначає рівень реалізації пізнавальної активності (ступінь оволодіння спеціальними знаннями, уміннями і навичками з основ етнодизайну, технологій та технік декоративно-ужиткового мистецтва, традиційної колористики та орнаментики, мистецтва народної ляльки тощо).

Третій критерій формує етнодизайнерські аспекти практичної педагогічної діяльності учителя (ступінь реалізації результатів навчання у проектно-технологічній діяльності; вільне володіння методами проектування сучасних освітніх технологій, уміння організувати навчально-виробничі

процеси, уміння добирати раціональні трудові дії, прийоми обробки матеріалів та етапи технологічного процесу).

Четвертий критерій розкриває сутність творчого підходу до навчально-виховної діяльності у позаурочній та позашкільній освітній практиці (здійснення тією чи іншою мірою креативного підходу до організації освітньо-виховних процесів).

Характеристика сутності кожного критерію дає підставу йменувати їх як: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивно-оцінний. Змістове тлумачення кожного критерію як мірило сформованості готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньо-виховної роботи сприяло визначенню показників за рівнями сформованості по кожному критерію, що дозволило більш широко схарактеризувати компоненти готовності через їх критеріальні показники.

Враховуючи основні підходи та результати досліджень в педагогічній науці до визначення готовності учителів технологій до педагогічної діяльності, а також предмет та завдання нашого дослідження, до мотиваційно-ціннісного критерію, у першу чергу, відносимо інтереси та прагнення, що підкріплені усвідомленням необхідності та доцільності поєднання сучасних технологій і народного мистецтва в технологічній освіті учнівської молоді та інших сферах реалізації професійної діяльності майбутніх учителів технологій. При цьому провідну роль відводимо професійно-ціннісним інтересам, які відображають усвідомлення важливості застосування технологій етнодизайну народної ляльки у різних форматах навчально-виховної діяльності в закладів загальної середньої освіти та позашкільної освіти; особистісне ставлення до етнодизайнерської діяльності; мотиваційна спрямованість на необхідність володіння технологіями етнодизайну народної ляльки, що має величезний потенціал у формуванні національної самосвідомості юних українців.

До когнітивного критерію відносимо знання основ етнодизайну. У контексті нашого дослідження, когнітивний критерій сформованості готовності до застосування етнодизайну народної ляльки включає в себе знання термінології, технік і технологій, фактів, технологічних вимог, способів

виготовлення народної вузлової ляльки з різних матеріалів, міждисциплінарних зв'язків навчальних дисциплін мистецького, історичного, культурологічного, методичного, технологічного напрямів освітньої програми підготовки майбутніх учителів технологій; знання про сучасні технології дизайн-проектування та традиційні технології народного мистецтва, шляхи застосування етностилю в сучасних дизайн проектах, знання з методики викладання спеціальних дисциплін та методики позашкільної освіти тощо.

Діяльнісний критерій готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки містить уміння використовувати теоретичні знання у практичних навчальних ситуаціях; уміння підбирати матеріали натурального походження, вимірювати та розраховувати витрати; використовувати різноманітні техніки декоративно-ужиткового мистецтва при проектуванні об'єктів етнодизайну, прийоми обробки матеріалів та етапи технологічного процесу; уміння організовувати навчальну діяльність в закладах освіти різних типів; уміння добирати раціональні методи навчання, освітні технології, дидактичні засоби навчання та інше.

Рефлексивно-оцінний критерій готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки виступає показником високого рівня фахової підготовки і характеризується використанням прийомів етнодизайнерського проектування для розробки технологічних та навчально-виробничих процесів; у рефлексивній частині критерію відображено креативний підхід до використання технологій етнодизайну в мистецькій діяльності; виробничо-організаційні навички творчого характеру; педагогічна майстерність; комунікативно-управлінські навички; використання новітніх освітніх технологій з метою раціональної технологічної підготовки підростаючого покоління, зокрема етноподорожей, етноеккурсій (віртуальний та реальних), організації виставок та презентацій, тематичних заходів, зустрічей з майстрами народного мистецтва, тощо

У ході діагностики сформованості готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки необхідно використовувати шкалу оцінок, яка відображає ступінь відповідності рівня

сформованості кожного складника готовності по еталону. Основою шкали оцінки, як правило, є опис різних рівнів сформованості готовності: від повної відповідності еталону до максимальної невідповідності. Кожному із виділених рівнів присвоюється назва, яка описує рівень, бал, оцінку. Шкали включають від двох до декількох сотень рівнів, градацій якостей, які оцінюються в ході діагностики результатів виховання й навчання (Кравченко, 1996).

У науковій літературі рекомендують шкали двох варіантів оцінки: високий – низький, зараховано – не зараховано. Одним із моментів, які визначають кількість рівнів у шкалі, є можливість їх використання для прийняття управлінських рішень: допустити чи не допустити до подальшого навчання; перейти до нової теми – чи повернутися до попереднього матеріалу; допустити чи не допустити до самостійної етнодизайнерської діяльності.

У педагогічній практиці використовують шкали трьох рівнів оцінки: високий, середній, низький (рівень інформаційної компетентності), позитивний – нейтральний – негативний (рівень сформованості здібності особистісної якості тощо); безпечний – невизначений – деструктивний (варіанти поведінки, рівень сформованості діяльності, направленість особистості тощо). Існують і більш дрібні і деталізовані шкали для оцінки особистісних новоутворень (Борисова, 2009).

У нашому дослідженні ми оперуємо такими рівнями сформованості готовності як репродуктивний, евристичний та креативний, що цілком імовірно й точно характеризують професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів технологій до роботи у закладах загально-середньої та позашкільної освіти.

Аналіз висновків про суть, структуру, види, зміст критеріїв діагностики готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки дозволив нам розробити засоби збору інформації, її аналіз, оцінку, систематизацію, накопичення і підготовку до використання в освітньому процесі технологій етнодизайну з формування високого рівня професійної готовності. У таблиці 2.4 представлені критерії та показники діагностики готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки.

У таблицю включені критерії діагностики двох позитивних рівнів сформованості готовності (евристичний та креативний) і одного негативного рівня (репродуктивний). При сформованості готовності на репродуктивному рівні випускник фактично не готовий до самостійної педагогічної діяльності із застосуванням технологій етнодизайну.

Таблиця 2.4

Критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки

Рівні	Критерії та показники інженерної компетентності	Складники готовності
<i>Мотиваційно-ціннісний</i>		
репродуктивний	мотиваційна спрямованість на необхідність використання основ етнодизайну у професійній діяльності	Ціннісно-мотиваційний
евристичний	позитивне особистісне ставлення до проблематики етнодизайну, усвідомлення важливості застосування етнодизайну в професійній діяльності	
креативний	сформованість національної самосвідомості, усвідомлення значення етнодизайну на шляху гуманізації освіти свідомої мотивації до освіти та усвідомлення важливості й потенціалу використання етнодизайну народної ляльки у навчально-виховному процесі	
<i>Когнітивний</i>		
репродуктивний	володіння основами теорії дизайну та народного мистецтва, знаннями про техніки декоративно-ужиткового мистецтва інше	Предметний
евристичний	знання основ про технології етнодизайну, поєднання сучасного дизайну та традиції народного мистецтва, розуміння технологій етнодизайну народної ляльки	
креативний	грунтовні знання про технології етнодизайну, про сучасні технології дизайн-проєктування та естетичні вимоги до застосування етностилу, знання з теорії і методики технологічної освіти, розуміння шляхів використання міждисциплінарних зв'язків навчальних дисциплін загальної та професійної підготовки	
<i>Діяльнісний</i>		
репродуктивний	виконання технологічних процесів певних видів декоративно-ужиткового мистецтва, прослідковується відтворення, копіювання зразків народного мистецтва	Навчально-методичний

евристичний	уміння визначати та добирати технології етнодизайну використовувати їх у навчальному процесі, уміння розрізняти та комбінувати матеріали, передавати знання та уміння з етнодизайну учням	
креативний	вільне володіння методами дизайн проектування, сучасними освітніми технологіями, використовувати сучасні методи навчання, проектувати творчі завдання з етнодизайну, уміння добирати раціональні техніки та технології, прийоми оздоблення та традиційного декорування виробів	
Рефлексивно-оцінний		
репродуктивний	усвідомлення недостатнього володіння необхідними знаннями, вміннями та навичками, наявність недоліків у роботі, нездатність установити їх причини, прагнення до професійного розвитку, підкріплене роботою над собою недостатньо	Організаційно-виховний
евристичний	сформованість позитивного ставлення до етнодизайну та сприйняття власної діяльності, адекватне оцінювання результатів діяльності, виявлення помилок у роботі, прагнення їх виправити, сформована потреба у постійному розвитку та самовдосконаленню	
креативний	творчий підхід до використання етнопроектування у професійній діяльності, організаційно-виховні навички творчого характеру, комунікативно-управлінські навички та педагогічна майстерність	

Отже, ефективність педагогічної діяльності учителів технологій з етнодизайну безпосередньо пов'язана з підвищенням якості їхньої професійної підготовки в закладі вищої освіти, основою якої є формування готовності до застосування технологій етнодизайну народної вузлової ляльки у різних форматах освітньо-виховної роботи. У нашому дослідженні під формуванням готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну ми розуміємо процес спільної діяльності викладачів та здобувачів вищої освіти, що передбачає розвиток особистості майбутніх учителів у галузі мистецтва народної ляльки, декоративно-ужиткового мистецтва, методики технологічної освіти, позаурочної творчої і виховної діяльності та позашкільної освіти, оволодіння фаховими компетентностями у сфері організаційно-методичної та проєктно-технологічної діяльності з етнодизайну (професійно значущими

особистісними якостями, національною самосвідомістю, соціально-ціннісними мотивами та переконаннями, спеціальними професійними знаннями, вміннями, досвідом), що забезпечують ефективну креативну освітньо-виховну роботу у різних форматах шкільної та позашкільної освіти.

Висновки до другого розділу

Народне мистецтво має невичерпний потенціал для розвитку майбуття нації, свідомого суспільства, системи навчання та виховання підростаючого покоління, а також розвитку сучасних технологій етнодизайну. Народна іграшка, завдяки її різноманітності та універсальності, залишається важливим засобом виховання учнівської молоді, і поряд з цим привертає увагу майстрів, поціновувачів національних традицій, адже лялька несе естетичне, моральне, символічне, обрядово-побутове значення. Іграшки виконують навчальне та виховне значення лише за умови використання їх за прямим призначенням. Гра є методом розвитку дитини. Іграшки як правило створюють дорослі для розвитку дітей, а все частіше в сучасних умовах розглядаємо народні ляльки як предмет національної культури, як об'єкт дизайн-проектування. Процес виготовлення традиційної вузлової ляльки сприяє розвитку сенсорних здібностей дитини, дрібної моторики, формує у дітей уміння аналізувати, синтезувати, узагальнювати, порівнювати, розширює і уточнює уявлення дитини про навколишній світ, розвиває мислення, уяву.

Вивчаючи традиційні прийоми виготовлення народної ляльки зсвоюються ряд технік та технологій декоративного-ужиткового мистецтва, крім того, синергетичний підхід до процесу застосування технологій етнодизайну народної ляльки передбачає широке використання різноманітних сучасних методів та форм, які стимулюють й ефективно розвивають креативність учнів у процесі проектно-технологічної навчальної діяльності.

Технологія виготовлення народної ляльки визначається навчальними програма трудового навчання та технологій, а також можельними навчальними програмами як одна з основних технологій, що рекомендована для застосування на заняттях під час реалізації проектно-технологічної навчальної діяльності.

Провідною концепцією сучасної технологічної освіти є знайомство учнів з сучасними технологіями, які дозволяють реалізувати етностиль у сучасних проєктах; а відтак застосування технологій етнодизайну в навчальній діяльності сприяють формуванню наскрізних компетентностей учнів.

Аналіз модельних навчальних програм показав наскрізні напрями етнодизайнерської підготовки учнівської молоді та дозволив підтвердити необхідність та доцільність проєктування і стутурування цілеспрямованого процесу підготовки майбутніх учителів технологій до застосування технологій етнодизайну народної ляльки в професійній педагогічній діяльності.

Розробці структуризованого процесу також передував аналіз освітніх програм підготовки здобувачів освіти за спеціальністю 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології) в закладах вищої педагогічної освіти України, що дозволив зробити висновок про розрізненість та безсистемність спеціальної підготовки майбутніх учителів технологій до застосування технологій етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньо-виховної роботи. Виділений в структурі проаналізованих освітніх програм комплекс навчальних дисциплін, що певним чином взаємопов'язаний з технологіями етнодизайну народної ляльки, не забезпечує у повній мірі завдання етнодизайнерської та методичної підготовки майбутніх учителів технологій, тому виникла ідея розробити комплекс змістових модулів, які б охоплювали всі визначені технології етнодизайну та легко вписувалися у зміст певного освітнього компонента в залежності від особливостей конструкту освітньої програми закладу вищої освіти. Відповідно було розроблено та запропоновано підбірку змістових модулів «Етнографічні нариси про українську народну іграшку», «Поєднання технологій етнодизайну в процесі створення народної вузлової ляльки», «Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі «Технології», «Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з етнодизайну», що спрямовані на поглиблення вивчення основ етнодизайну через технологію народного лялькарства, як комплексного процесу дизайн-проєктування, що об'єднує різні види декоративно-ужиткового мистецтва. Також були запроваджені творчі завдання для навчальної технологічної та виробничої

педагогічної практики як в закладах загальної середньої, так і в закладах позашкільної освіти.

Структурування цілеспрямованого освітнього процесу відбулося на макро- та мікрорівнях. Спершу на макрорівні було вибудовано структурно-логічну послідовність спеціально-виділених навчальних дисциплін та практик, сукупність змістових модулів, що забезпечують опанування технологіями етнодизайну анродної ляльки. А потім на мікрорівні було спроектовано методи, засоби та форми цілеспрямованого процесу підготовки майбутніх учителів технологій, що можуть застосуватися на різних етапах навчання в закладі вищої педагогічної освіти. У мікроструктурі виділено семіотичний, методичний та праксеологічний компоненти. До семіотичного компоненту віднесено систему вправ і завдань, технологічних прийомів та технік, демонстраційний матеріал, презентаційні та мультимедійні проєкти. Методичний компонент об'єднав методи та технології навчання (проблемно-пошукові, ігрові, імітаційні, інтерактивні, художньо-графічні, проєктні, презентаційні). Практиологічний компонент розкриває особливості реалізації сучасних форматів освітньо-виховної роботи (веб-квести, етноподорожі, віртуальні етно-екскурсії, тематичні стилізовані етно-дійства, етно-проєкти, етномистецькі перформанси, етномайстер-класи, шоу майстер-класи тощо).

Значну увагу у другому розділі приділено методичним розробкам для реалізації підготовки майбутніх учителів технологій до педагогічної діяльності в закладах позашкільної освіти. У розрізі дослідження серед профілів художньо-естетичного напрямку позашкільної освіти визначено, що саме декоративно-ужитковий профіль спрямований на ознайомлення здобувачів освіти з базовими поняттями про етнодизайн та знаннями з основ традиційних та сучасних видів декоративно-ужиткового мистецтва (основ конструювання та дизайну).

У процесі дослідження була розроблена та апробована авторська навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку творчого об'єднання «Народознавство та народна лялька» у Обласному центрі естетичного виховання учнівської молоді м. Полтава упродовж 2021-2022 рр.

Навчання гуртківців віком від 6 до 12 років відбувалося на початковому рівні позашкільної освіти загальним обсягом 144 год (1 рік навчання). Також підготовлені методичні рекомендації та розробки конспектів занять, виховних заходів, сценарії етноподорожі, екскурсій, мистецьких проєктів, майстер-класів для різних категорій респондентів, етномистецького перфомансу та інші.

Окреслена методична специфіка підготовки майбутніх учителів технологій до педагогічної діяльності в різних форматах освітньо-виховного процесу вимірюється рівнем готовності випускників до виконання професійних функцій, визначається здобутими результатами навчання та сформованими компетентностями. Готовність майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності потрактовано як ціннісне ставлення до народного мистецтва та етнотрадицій, позитивні установки на використання етнодизайну в навчально-виховному процесі; професійний інтерес до формування етностилю; стійкі мотиви до проєктно-технологічної діяльності з етнодизайну; усвідомлення відповідальності за її результати. Уточнено сутнісні характеристики готовності через структурні її компоненти: мотиваційно-ціннісний, предметний, навчально-методичний та організаційно-виховний. Визначено показники мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного, рефлексивно-оцінного критеріїв за рівнями готовності репродуктивним, евристичним та креативним.

Матеріали другого розділу представлено публікаціями автора [195; 201; 203; 204; 205; 206; 207; 208; 211; 212; 213; 214; 215; 216; 219; 2020; 221; 222; 223; 226; 227; 203].

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

У третьому розділі проведено характеристику змісту та організації експериментального дослідження, наведено дані аналізу результатів дослідно-експериментальної діяльності в ході її формувального етапу, кількісного та якісного порівняння показників експериментальної роботи. Підтверджено достовірність отриманих результатів і правильність сформульованої робочої гіпотези, запропоновано практичні рекомендації щодо можливостей застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи.

3.1. Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності процесу підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності

На основі теоретичних положень, викладених у попередніх розділах, що відображають теоретико-методологічні аспекти формування готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи нами спроектовано та реалізовано експериментальну роботу. Мета експериментальної роботи – перевірити ефективність процесу підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи в закладах вищої педагогічної освіти України.

Експериментальна робота проводилася упродовж 2017-2023 років за такими етапами: констатувальний, пошуковий, формувальний, контрольний експеримент; кожен із визначених етапів передбачав розв'язання відповідних завдань та виокремлення необхідних методів дослідження.

У констатувальному експерименті (2017-2019 рр.) взяли участь 170 майбутніх учителів технологій, що навчаються за спеціальністю 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології) і 15 викладачів педагогічних закладів

вищої освіти, що готують таких фахівців. З метою педагогічної діагностики стану професійної підготовки та виявлення рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх учителів технологій *констатувальний експеримент* нами було проведено на базах: Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Навчально-наукового інституту професійної освіти та технологій Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Складна структуризація освітнього процесу, багатоаспектність процесу підготовки та недостатня дослідженість обраної наукової проблеми стали підґрунтям для проведення констатувального експерименту в трьох напрямках, які мали свої завдання та методи. Перший напрям передбачав визначення головних дефініцій роботи, дослідження генези й сучасного стану проблеми навчання майбутніх учителів технологій етнодизайну народної ляльки. У руслі завдань цього напрямку було констатовано відсутність: цілісної методики такого навчання у закладах вищої педагогічної освіти країни та системних досліджень процесу професійної підготовки сучасних вчителів технологій на засадах синергійного підходу до визначення технологій етнодизайну народної ляльки.

Другий напрям констатувального експерименту був зумовлений потребою аналізу наукової, навчальної та методичної літератури. У руслі цього напрямку розв'язували такі завдання: визначали провідні концептуальні ідеї професійної підготовки майбутніх учителів технологій; обґрунтовували вимоги до професійної компетентності майбутніх учителів технологій, аналізували навчальні програми для закладів загальної середньої та позашкільної освіти, вивчали можливості етнодизайнерської підготовки за освітніми програмами закладів вищої педагогічної освіти міст Полтава, Кропивницький та Чернігів; виявляли стан відображення проблеми підготовки майбутніх учителів технологій у науково-методичній та спеціальній літературі; обґрунтовували на основі визначених методолого-теоретичних позицій синергетичний підхід до структуризації процесу професійної підготовки майбутніх учителів технологій до застосування технологій етнодизайну у педагогічній діяльності.

Третій напрям констатувального експерименту було присвячено виявленню вихідного стану сформованості готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи. У контексті означеного напрямку розв'язували такі завдання: з'ясувати характер розуміння здобувачами освіти актуальності питання щодо застосування етнодизайну народної ляльки у навчально-виховному процесі; виявити стан сформованості готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи відповідно репродуктивного, евристичного та креативного рівнів.

Пошуковий експеримент проводили у 2019-2021 р.р. На основі висновків та узагальнень, зроблених після теоретичного аналізу проблеми, було сформульовано робочу гіпотезу дослідження, яка лежить в основі технології експерименту. Формулюючи гіпотезу дослідження, ми виходили з припущення, що за наявності логічно структурованого процесу цілеспрямованої підготовки з виділеними ключовими напрямками підготовки до здійснення педагогічної діяльності в закладах загальної середньої освіти та закладах позашкільної освіти, а також за наявності програмного, навчально-методичного забезпечення та розробленого контенту для вивчення технологій етнодизайну народної ляльки відбудеться якісний розвиток готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи.

Відповідно до виокремлених проблем дослідження пошуковий експеримент мав такі завдання:

–сформувати робоче визначення поняття «готовність майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи»;

–логічно структурувати цілеспрямований процес підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи в закладі вищої педагогічної освіти,

виділити комплекс ефективних методів навчання, освітніх технологій та форм навчально-виховної діяльності;

– обґрунтувати рівні, критерії та показники сформованості готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки;

– спроектувати та впровадити зміст навчання у єдності змістових модулів «Етнографічні нариси про українську народну іграшку», «Поєднання технологій етнодизайну в народному мистецтві створення вузлової ляльки», «Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі «Технології», «Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з етнодизайну», що спрямовані на поглиблення вивчення основ етнодизайну через технологію народного лялькарства, як комплексного проєкту, що об'єднує різні види декоративно-прикладного мистецтва, а також реалізується в різних фахових навчальних дисциплінах циклу професійної підготовки майбутніх учителів технологій.

Педагогічний експеримент згідно своєї логіки передбачав, що дослідно-експериментальна робота містила констатувальну, пошукову та формувальну стадії, наявність експериментальних і контрольних груп та дослідження основних показників критеріальних ознак готовності відповідно запропонованих характеристик визначення логічних рівнів порівняння результатів (репродуктивний, евристичний, креативний).

Креативний (високий) рівень сформованості готовності до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи засвідчує, що студенти демонструють впевнені знання термінології та функцій етнодизайну народної ляльки; характеризують тенденції розвитку лялькарства на сучасному етапі; здатні класифікувати ляльки за технологічними та мистецькими ознаками; самостійно підбирати натуральні матеріали, техніки виготовлення, технології формотворення образу ляльки, що спираються на традиційні технології декоративно-ужиткового мистецтва, komponувати статичні чи динамічні образи ляльки; розробляти різні види ескізів (технічні, художні) (Свиридюк, 2014, с. 144); володіти знаннями про види декорування образу ляльки та її костюму, знаннями про класифікацію орнаментів та

традиційну колористику, про перспективи використання техніки вибійки для декорування тканин при проєктуванні еклектичних моделей ляльки; використовувати закони композиції та зорових ілюзій при створенні ляльки для досягнення заданого ефекту сприйняття конструкції; здатні використовувати різні види оздоблення та декорування костюму ляльки у етностилі; мають теоретичне та методичне підґрунтя для поєднання традиційного національного мистецтва з сучасними технологіями дизайн-проєктування; а також здатні самостійно проєктувати навчальні завдання з етнодизайну, організовувати проєктно-технологічну навчальну діяльність учнів на заняттях з технологій та трудового навчання відповідно вимог Нової української школи, розробляти дидактичні засоби навчання; реалізовувати в навчально-виховному процесі сучасні методи навчання ігрові, інтерактивні, метод проєктів, художньо-графічні, презентаційні, проблемно-пошукові, імітаційні; здатні самостійно організовувати освітньо-виховну роботу в різних форматах: веб-квести, етноподорожі, віртуальні етно-екскурсії, тематичні стилізовані етно-дійства, етно-проєкти, етномистецькі перфоманси, шоу майстер-класи.

Все це доводить, що студенти демонструють високий креативний рівень досягнення кожного із запланованих результатів навчання, що засвідчує безумовну готовність до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи та здатність до реалізації професійної педагогічної діяльності, спрямованої на навчання учнів технологій етнодизайну.

Евристичний (середній) рівень готовності до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи засвідчує, що студенти загалом вірно пояснюють сутність основних понять з етнодизайну, з окремими неточностями характеризують тенденції розвитку лялькарства на сучасному етапі; здатні класифікувати ляльки за окремими технологічними та мистецькими ознаками; не завжди вдало підбирають натуральні матеріали, техніки виготовлення, технології формотворення образу ляльки, що спираються на традиційні технології декоративно-ужиткового мистецтва, потребують допомоги в розробці образів ляльки; з певними огріхами розробляють різні

види ескізів (технічні, художні); володіють знаннями про види декорування образу ляльки та її костюму, розпізнають види орнаментів та традиційну колористику, мають уявлення про перспективи використання техніки вибійки для декорування тканин при проєктуванні еклектичних моделей ляльки; здатні розпізнавати закони композиції та зорових ілюзій при створенні ляльки для досягнення заданого ефекту сприйняття конструкції; здатні використовувати лише окремі види оздоблення та декорування костюму ляльки у етностилі; здійснювати спроби поєднання традиційного національного мистецтва з сучасними технологіями дизайн-проєктування; а також здійснювати спроби проєктування навчальних завдань з етнодизайну, організовувати проектно-технологічну навчальну діяльність учнів на заняттях з технологій та трудового навчання користуючись розробленими методичними рекомендаціями, використовувати окремі прості дидактичні засоби навчання; реалізовувати в навчально-виховному процесі переважно традиційні методи навчання, серед яких провідним є метод проєктів; здатні організовувати освітньо-виховну роботу в формі презентацій, виставок, екскурсій, зустрічей з майстрами народної творчості, тематичних виховних заходів, тощо.

На даному етапі студенти демонструють належний евристичний рівень досягнення запланованих результатів навчання, що засвідчує їх готовність до вирішення поставлених завдань із застосуванням етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи, працюючи як окрема ланка в команді.

Репродуктивний (низький) рівень готовності до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи засвідчує, що студенти можуть пояснити сутність лише окремих понять з етнодизайну, припускаються грубих помилок коли характеризують тенденції розвитку лялькарства на сучасному етапі; не впевнено класифікують ляльки за окремими технологічними та мистецькими ознаками; з порушенням правил компоновки підбирають натуральні матеріали, техніки виготовлення, технології формотворення образу ляльки, що спираються на традиційні технології декоративно-ужиткового мистецтва, потребують допомоги в розробці образів

ляльки; неякісно виконують різні види ескізів (технічні, художні); володіють розрізненими знаннями про види декорування образу ляльки та її костюму, не здатні самостійно розпізнавати види орнаментів та традиційну колористику, мають поверхневе уявлення про перспективи використання техніки вибійки для декорування тканин при проектуванні еkleктичних моделей ляльки; демонструють розрізнені знання про закони композиції та зорових ілюзій при створенні ляльки для досягнення заданого ефекту сприйняття конструкції; здатні використовувати лише окремі види оздоблення та декорування костюму ляльки у етностилі; зовсім невміло поєднують традиційне національне мистецтво з сучасними технологіями дизайн-проектування; а також рідко використовують технології етнодизайну при розробці навчальних завдань, організують навчальну діяльність учнів на заняттях з технологій та трудового навчання користуючись розробленими методичними рекомендаціями, використовують окремі прості дидактичні засоби навчання; реалізують у навчально-виховному процесі переважно традиційні методи навчання; здатні організувати освітньо-виховну роботу простих форм за розробленими сценаріями тематичних виховних заходів тощо.

На цьому етапі можна констатувати сформованість лише окремих результатів навчання, що дотичні до питань застосування етнодизайну в освітньо-виховному процесі. Низький рівень готовності характеризується розрізненими знаннями про технології етнодизайну народної ляльки, які майбутні учителі не здатні цілісно використовувати для вирішення навчальних та виробничих завдань.

Отже, експериментальними факторами дослідження стали: а) навчальний процес із використанням сукупності методів та технологій, визначених на теоретико-пошуковому рівні дослідження; б) структурований цілеспрямований процес навчання майбутніх учителів технологій зі спеціально підібраним комплексом змістових модулів та завдань; в) розроблене методичне забезпечення (методичні рекомендації та програмне забезпечення, зразки конспектів занять, проєктів, сценаріїв, набір дослідницьких завдань тощо).

Вважаємо за доцільне обґрунтувати вибір емпіричних методів експериментального дослідження, які сприяли ефективній діагностиці його результатів. У експериментальній роботі використано метод спостереження, який дозволив одержати конкретний фактичний матеріал, який характеризував стан сформованості готовності майбутніх учителів технологій до застосування технологій етнодизайну народної ляльки та критеріальних ознак і відповідних показників готовності здобувачів вищої освіти до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи (якість знань – когнітивні показники; сформованість умінь – діяльнісні показники; вираженість цінностей – мотиваційно-ціннісні показники; наявність досвіду – рефлексивно-оцінні показники). На різних етапах дослідження визначали мету і завдання спостереження, аналізували педагогічну ситуацію, розробляли план, здійснювали обробку й інтерпретацію отриманої інформації, а результати оформлювали у вигляді протоколів спостережень.

Важливим складником дослідження були методи опитування – бесіда, інтерв'ю, анкетування; застосовано усне й письмове опитування, проведене за заздалегідь розробленим планом з виділенням низки питань, що потребували з'ясування. Метод анкетування дозволяв у процесі дослідження за порівняно короткий термін зібрати інформацію від великої групи респондентів. Анкетні опитування було проведено за регламентованим алгоритмом; для його реалізації було розроблено анкети – визначений певним чином структурно організований набір питань, кожне з яких дозволяє отримати дані, передбачені програмою опитування.

Корисний матеріал для дослідження було також отримано шляхом вивчення продуктів діяльності здобувачів вищої освіти: письмових, контрольних, самостійних та індивідуально творчих, робіт, кваліфікаційних (бакалаврських) та курсових робіт, звітів із виробничої педагогічної практики, результатів виконаних лялькових проєктів та проєктів у етностилі тощо. Основними критеріями, що враховувалися нами при вивченні педагогічного досвіду, були новизна, результативність, актуальність, перспективність та стабільність (Мудрік, 2005; Кравченко, 1996).

Математичні методи в дослідженні дозволили оцінити результати педагогічного експерименту, сприяли підвищенню надійності висновків та надали підстави для теоретичних узагальнень і практичних рекомендацій щодо оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх учителів технологій і такого її складника як готовність до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи. Результати, дослідження дозволили представити кількісні залежності у вигляді діаграм і таблиць.

У підсумку констатувального експерименту нами було розроблено анкети для здобувачів вищої освіти і викладачів, пакети письмових контрольних робіт та творчі завдання для майбутніх учителів технологій. Проведений констатувальний зріз дозволив визначити контрольну й експериментальну групи дослідження. З цією метою із загальної кількості респондентів – студентів другого-четвертого курсів закладів вищої педагогічної освіти, які брали участь у констатувальному експерименті було рівномірно сформовано за процентним співвідношенням склад контрольних та експериментальних груп. Це забезпечило більш високу надійність даних формувального експерименту та однорідність експериментальної і контрольної груп. Сформовані контрольна та експериментальна групи було рівномірно розподілено за рівнями готовності майбутніх учителів технологій (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Вихідний стан сформованості готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи (розподіл на контрольні та експериментальні групи)

Рівень сформованості	Контрольна група		Експериментальна група	
	осіб	%	осіб	%
Репродуктивний	25	32	33	35,87
Евристичний	39	50	49	53,26
Креативний	14	18	10	10,87
Всього	78	100	92	100

Як бачимо з аналізу даних таблиці 3.1, контрольна та експериментальна групи були однорідними за вихідним рівнем сформованості готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи. Однорідність контрольної й

експериментальної груп засвідчує також критеріальний аналіз ознак сформованості такої готовності (табл. 3.2).

У формульованому експерименті, результати якого представлено в підрозділі 3.2 цієї роботи, прийняли участь 170 здобувачів вищої освіти контрольних та експериментальних груп закладів вищої педагогічної освіти України, зокрема – 64 (29 КГ + 35 ЕГ) студенти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, 52 (24 КГ+28 ЕГ) студенти Навчально-наукового інституту професійної освіти та технологій Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 54 (25 КГ + 29 ЕГ) студенти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Таблиця 3.2

Вихідні результати розподілу здобувачів вищої освіти
контрольної та експериментальної груп
за критеріями готовності майбутніх учителів технологій (у %)

Критерій готовності	Низький		Середній		Високий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Мотиваційно-ціннісний	23,04	28,34	39,68	57,49	37,28	14,17
Когнітивний	26,88	30,52	48,64	56,40	24,48	13,08
Діяльнісний	30,72	40,33	67,68	50,95	1,28	8,72
Рефлексивно-оцінний	47,36	44,69	43,52	47,68	9,12	7,63

Контрольна й експериментальна групи були розподілені рівномірно для забезпечення достовірності даних експерименту (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Дані про розподіл студентів експериментальної і контрольної груп

Вищий навчальний заклад	Контрольна група (кількість студентів)	Експериментальна група (кількість студентів)
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка	29	35
ННІ професійної освіти та технологій Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка	24	28
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка	25	29
УСЬОГО	78	92

Отже, результати констатувального зрізу стану сформованості готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи засвідчили переважання репродуктивного та евристичного рівнів сформованості більшості показників за всіма критеріями; змістовий аналіз даних констатувального експерименту виявив, що дещо вищі узагальнені показники сформованості відмічалися за когнітивним та аксіологічним критеріями, а найнижчі за рефлексійним критерієм.

Метою *формульованого експерименту* (2019-2022 р.р.) стало:

– впровадження у навчальний процес логічно структурованих змістових модулів що спрямовані на цілеспрямовану підготовку майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи;

– створення методичних рекомендацій щодо оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх учителів технологій у ході упровадження запропонованих змістових модулів у освітній процес закладів вищої педагогічної освіти, які сконцентровано у навчально-методичному посібнику «Залучення молоді до етнодизайну через призму народної української ляльки» (Сивридюк, 2023) [209];

– перевірка ефективності запропонованої моделі та статистична оцінка отриманих кількісних і якісних даних.

Формульовальний експеримент у рамках дослідження було організовано за правилом єдиної різниці, що передбачало однакові умови проведення навчання у кожному з видів груп: обрано експериментальні й контрольні групи так, що їхній склад був приблизно однаковим за всіма суттєвими для дослідження показниками впродовж усього періоду роботи; вирівняно в експериментальних групах усі основні умови проведення експерименту (спільний зміст навчання, єдині вимоги дослідників, відкритість планового результату тощо); упроваджено в освітній процес підготовки фахівця експериментальний фактор – комплекс змістових модулів та творчих завдань для майбутніх учителів технологій; у контрольних групах навчання здійснювалася за традиційною

методикою; проведено підсумкове порівняння результатів експерименту в експериментальних і контрольних групах.

У процесі формувального експерименту реалізували педагогічні та творчі можливості обраних у рамках освітнього процесу навчальних дисциплін, у зміст яких упроваджувалися розроблені змістові модулі, та творчі завдання для виробничої педагогічної практики, виконання кваліфікаційних та курсових робіт для майбутніх фахівців спеціальності 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології).

У підготовці майбутніх учителів технологій важливо акцентувати увагу на розвиток таланту та збереження індивідуальності. Майбутній учитель технології повинен бути обізнаний не лише з історією народного мистецтва та дизайну, а вільно орієнтуватися в сучасних мистецьких течіях. Адже, тенденцією сучасного мистецтва є злиття в одному творі різних видів творчого прояву митців, колаборація мистецтва та цифрових технологій тощо. Необхідними для майбутніх учителів технологій є навички науково-дослідної роботи в галузі етнодизайну. Важливими є і практичні навички, знання про якості традиційних для народних ремесел матеріалів, досконале володіння технологічними прийомами традиційних видів народного мистецтва, що дозволить вільно оперувати техніками під час творчого навчального процесу (Свиридюк, 2021) [210]

У процесі виготовлення вузлової ляльки Полтавщини значущим є попереднє ознайомлення майбутніх учителів технологій з предметами ужиткового мистецтва, серед яких традиційно побутувала народна лялька. Наприклад, елементи традиційного строю (очіпки в яких зберігали ляльки), зразки ткацтва та вишивки, предмети пов'язані з виробництвом тканини (прялка, ткацький верстат, гребінь), дошки для вибійки, витинанки та зразки хатнього розпису, опішнянські глиняні іграшки «панянки», що стилістично подібні до вулових ляльок (Савенко & Свиридюк, 2020) [195]. Зокрема відвідування виставок дозволяє надихнутися справжнім народним мистецтвом, ознайомитися з роботами маститих майстрів народної ляльки, проаналізувати технологічні підходи які використовують майстри для відтворення аутентичних

традицій. Дослідження зразків вишивки Віри Роїк знайшли втілення у роботах Ю. Мельничук, Л. Тесленко-Пономаренко, Ю. Мельничука, О.Свиридюк та інших (Свиридюк, 2014) [202].

Особливої уваги в процесі навчання технологій етнодизайну ми приділяли формуванню навичок презентаційної діяльності студентів. Існує декілька визначень поняття презентація: як спосіб подання інформації – інформаційний чи рекламний інструмент, що дозволяє повідомити потрібну інформацію про об'єкт презентації в зручній для одержувача формі. Як спеціально організоване спілкування з аудиторією, мета якого переконати або спонукати її до певних дій. Питання інноваційних технологій часто зосереджується лише на технічних засобах на презентації в електронному вигляді, але презентаційна діяльність це більш широкий аспект. Презентація мистецької події це комплекс мистецтвознавчих, видавничих, інформаційних, організаційних процесів з використанням інноваційних технологій, що дозволяє отримати широкий суспільний розголос і як результат зацікавлення та залучення молоді до традиційної культури (Свиридюк 2020) [222]. Адже учителям технологій часто доводиться оформляти виставки мистецьких робіт своїх учнів, проводити презентації-захисти творчих учнівських проєктів, використовувати мультимедійні презентації в навчальному та виховному процесі тощо.

В процесі розробки навчально методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів технологій до реалізації позаурочної та позашкільної освітньої діяльності було створено серію зразкових сценарії екскурсій, відкриття та проведення виставок, зокрема: екскурсії експозицією виставки «Народна іграшка Полтавщини. Історія. Мистецька традиція. Сучасність» у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського; відкриття виставки авторської ляльки «Прийшла Весна-паняночка!» у виставковій залі відділу мистецтв Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського; відкриття виставки «В обіймах бабусиних традицій» творів майстрів – носіїв елемента нематеріальної культурної спадщини «Традиція вузлової ляльки Полтавщини» (Свиридюк, 2021 [223]).

Доречним стало також навчання здобувачів освіти використанню ігрових педагогічних технологій в позаурочній роботі, адже під час виробничої педагогічної практики в закладах позашкільної освіти практикантам доводилося працювати з учнями молодшого шкільного віку, для яких домінуючою саме на цих заняттях є ігрова навчальна діяльність (Свиридюк, 2018) [201].

Свідчення успішного впровадження методичної специфіки спеціально структуризованого цілеспрямованого процесу підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи в закладах вищої педагогічної освіти стали студентські проєкти (додаток X) з виготовлення вузлової ляльки після опанування технологій етнодизайну в освітньому процесі та відвідання чилених заходів, виставок, майстер-класів, екскурсій, запропонованих авторкою дослідження. Яскравим свідченням позитивного ефекту від етномистецьких заходів стали враження здобувачів освіти про відвідання етноподорожі у світ народної ляльки, проведеного зокрема для студентів Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка (додаток III). Студентів спочатку навчали проводити майстер-класи, а потім вони самостійно їх реалізовували під час виробничої педагогічної практики. Свідченням результативності навчальної діяльності з учнями стали розробки учнівських творчих проєктів (додатк Ж) та роботи учнів, сповнені натхнення й захвату від нових технологій, яким навчили саме студенти-практиканти.

Підвищенню професійної підготовки здобувачів освіти з етнодизайну можуть також сприяти неформальні форми освіти, кіраси підвищення кваліфікації, участь у грантових програмах та проєктах. Зокрема Полтавський обласний осередок Національної спілки майстрів народного мистецтва України популяризує програми, семінари воркшопи. Так у 2021 році викладчі та студенти стали учасниками воркшопу «Діджиталізація у сфері нематеріальної культурної спадщини» створеного за програмою Горизонт-2020. Заклади вищої освіти пропонують студентам реалізувати освітні та мистецькі

активності за програмами зовнішньої академічної мобільності як у формах офлайн так і онлайн. Зокрема, у лютому місяці 2021 року була надана можливість проходження курсу від платформи Coursera «Стратегії навчання в музеях для класних кімнат» від Музею сучасного Мистецтва Нью-Йорку, а у березні 2021 році – проходження курсу від платформи edX «Міждисциплінарне навчання за допомогою музейних об'єктів» від Університет Смітсоніан США (додаток У). У процесі експериментального дослідження ми намагалися відслідковувати та пропонувати здобувачам освіти реалізувати такі академічні можливості, вивчати досвід та популяризувати народне мистецтва нашої країни.

3.2. Інтерпретація результатів педагогічного експерименту

Комплексний аналіз процесу професійної підготовки майбутніх учителів технологій дозволив встановити, що впровадження пропонованих окремих змістових модулів може відбуватися упродовж 2-4 років навчання бакалаврів спеціальності 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології) у закладах вищої педагогічної освіти впродовж трьох 2020-2023 навчальних років. При цьому варто враховувати послідовність вивчення змістових модулів, так на 2 курсі у третьому семестрі було впроваджено модуль «Етнографічні нариси про українську народну іграшку», у четвертому семестрі – «Поєднання технологій етнодизайну в процесі створення народної вузлової ляльки», на 3 курсі в зміст методичних навчальних дисциплін втілено змістовий модуль «Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі «Технології», а на 4 курсі – «Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з етнодизайну», що забезпечує поступовий розвиток готовності до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи як компонентів фахових компетентностей майбутніх учителів та апробацію набутого досвіду в професійній діяльності.

Стан сформованості визначеної готовності майбутніх учителів технологій оцінювали за обраними критеріями: *мотиваційно-ціннісний*, цінності та здатності (мотиваційна спрямованість на необхідність використання основ етнодизайну у

професійній діяльності; позитивне особистісне ставлення до проблематики етнодизайну, усвідомлення важливості застосування етнодизайну в професійній діяльності; сформованість національної самосвідомості, усвідомлення значення етнодизайну на шляху гуманізації освіти свідомої мотивації до освіти та усвідомлення важливості та потенціалу використання етнодизайну народної ляльки у навчально-виховному процесі); *когнітивний*, знання (основ теорії дизайну та народного мистецтва, знаннями про техніки декоративно-ужиткового мистецтва; основ технології етнодизайну, поєднання сучасного дизайну та традиції народного мистецтва, розуміння технологій етнодизайну народної ляльки; ґрунтовні знання про технології етнодизайну, про сучасні технології дизайн-проектування та естетичні вимоги до застосування етностилю, знання з теорії і методики технологічної освіти, розуміння шляхів використання міждисциплінарних зв'язків навчальних дисциплін загальної та професійної підготовки); *діяльнісний*, уміння (виконувати технологічні операції певних видів декоративно-ужиткового мистецтва, відтворювати, копіювати зразки народного мистецтва; визначати та добирати технології етнодизайну використовувати їх у навчальному процесі, розрізняти та комбінувати матеріали, передавати знання та уміння з етнодизайну учням; вільне володіння методами дизайн-проектування, сучасними освітніми технологіями, використовувати сучасні методи навчання, проектувати творчі завдання з етнодизайну, уміння добирати раціональні техніки та технології, прийоми оздоблення та традиційного декорування виробів); *рефлексивно-оцінний* (усвідомлення недостатнього володіння необхідними знаннями, вміннями та навичками, наявність недоліків у роботі, нездатність установити їх причини, прагнення до професійного розвитку, підкріплене роботою над собою недостатньо; сформованість позитивного ставлення до етнодизайну та сприйняття власної діяльності, адекватне оцінювання результатів діяльності, виявлення помилок у роботі, прагнення їх виправити, сформована потреба у постійному розвитку та самовдосконаленню; творчий підхід до використання етнопроектування у професійній діяльності,

організаційно-виховні навички творчого характеру, комунікативно-управлінські навички та педагогічна майстерність).

Динаміку визначених критеріальних показників описано в підрозділі 3.1 за репродуктивним, евристичним та креативним рівнями. Для кількісної оцінки динаміки результатів за окремими показниками в контрольній і експериментальній групах було використано статистичний коефіцієнт середнього приросту (ДПК), який враховує результати за кожним із рівнів готовності (формула 3.1):

$$ДПК = \frac{A_1 + 2A_2 + 3A_3}{4} \quad (3.1)$$

де ДПК – статистичний коефіцієнт середнього приросту показників (n) готовності;

A_1 – приріст показників групи за низьким рівнем сформованості компетентності (ЕГ2-ЕГ1; КГ2-КГ1);

A_2 – приріст показників групи за середнім рівнем сформованості компетентності (ЕГ2-ЕГ1; КГ2-КГ1);

A_3 – приріст показників групи за високим рівнем сформованості компетентності (ЕГ2-ЕГ1; КГ2-КГ1) (Василенко & Сенча, 2011).

Результати навчання за пропонованою методикою в експериментальній групі на II курсі у процесі опанування змістових модулів «Етнографічні нариси про українську народну іграшку» та «Поєднання технологій етнодизайну в процесі створення народної вузлової ляльки» засвідчили найвищі показники зростання когнітивного критерію сформованості готовності (+13,2 %), що пояснюємо спрямованістю базових навчальних дисциплін та всього змісту підготовки на розвиток знань здобувачів освіти (народознавчих, художньо-конструкторських, культурологічних).

Середні показники приросту відзначаємо за діяльнісним та мотиваційно-ціннісним критеріями (+3,54 %). Найнижчий приріст на цьому курсі навчання спостерігаємо за показниками рефлексивно-оцінного критерію (+2,98 %); пояснюємо такий стан певним домінуванням теоретичного матеріалу без

належного зв'язку з практикою майбутньої професійної діяльності вчителя технологій (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Сформованість системи показників готовності майбутніх учителів технологій на II курсі навчання та відповідному періоді формувального експерименту (у %)

Критерій готовності	репродуктивний		евристичний		креативний		Середній приріст, %
	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	
Мотиваційно-ціннісний	28,34	19,34	57,49	62,13	14,17	18,53	3,54
Когнітивний	30,52	21,52	56,40	61,04	13,08	17,44	3,34
Діяльнісний	40,33	31,33	50,95	55,59	8,72	13,08	3,54
Рефлексивно-оцінний	44,69	35,69	47,68	52,32	7,63	11,99	2,98

На III курсі навчання, впродовж якого учасники експерименту засвоювали змістовий модуль «Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі «Технології» проходили навчальну педагогічну практику, підготовка в досліджуваному напрямі мала на меті розвиток готовності майбутніх учителів технологій шляхом підвищення якості теоретичних знань і їх застосування в реальних педагогічних умовах проведення занять та виховних заходів із застосування етнодизайну народної ляльки; формування вмінь інтегрувати набутий досвід з технологій етнодизайну та педагогічної діяльності.

Таблиця 3.5

Сформованість системи показників готовності майбутніх учителів технологій на III курсі навчання та відповідному періоді формувального експерименту (у%)

Критерій готовності	репродуктивний		евристичний		креативний		Середній приріст, %
	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	
Мотиваційно-ціннісний	19,34	10,62	62,13	67,58	18,53	21,80	3,34
Когнітивний	21,52	12,80	61,04	66,49	17,44	20,71	3,34
Діяльнісний	31,33	22,61	55,59	61,04	13,08	16,35	3,74
Рефлексивно-оцінний	35,69	26,97	52,32	57,77	11,99	15,26	2,98

Результати контрольного зрізу за підсумками цього стану формувального експерименту в експериментальній групі виявили високе зростання показників за діяльнісним критерієм сформованості (+3,74 %); стабільний приріст за мотиваційно-ціннісним (+3,34%) та когнітивним показниками (+3,34 %), чому сприяло активне включення майбутніх учителів технологій у процес практичної реалізації набутих знань і вмінь етнодизайнерської діяльності. Водночас констатовано нижчий приріст за рефлексивно-оцінними показниками (+2,98 %),

що пояснюємо недостатньою активністю більшості здобувачів вищої освіти в процес навчальної педагогічної діяльності (табл. 3.5).

На IV курсі навчання студенти засвоювали змістовий модуль «Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з етнодизайну», походили виробничу педагогічну практику в закладах загальної середньої освіти та в закладах позашкільної освіти. За результатами експериментального упровадження розроблених рекомендацій та зміту освітньої діяльності має мо такі результати: середні показники приросту відзначаємо за діяльнісним (+ 3,74%) та мотиваційно-ціннісним критеріями (+4,06 %). Найнижчий приріст на цьому курсі навчання спостерігаємо за показниками рефлексивно-оцінного критерію (+2,98 %); пояснюємо такий стан певним домінуванням теоретичного матеріалу без належного зв'язку з практикою майбутньої професійної діяльності вчителя технологій (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Сформованість системи показників готовності майбутніх учителів технологій на IV курсі навчання та відповідному періоді формувального експерименту (у%)

Критерій готовності	репродуктивний		евристичний		креативний		Середній приріст, %
	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	
Мотиваційно-ціннісний	10,62	1,90	67,58	70,85	21,80	27,25	4,06
Когнітивний	12,80	4,08	66,49	69,76	20,71	26,16	3,34
Діяльнісний	22,61	13,89	61,04	64,31	16,35	21,80	3,74
Рефлексивно-оцінний	26,97	18,25	57,77	61,04	15,26	20,71	2,98

У контрольній групі констатовано відсутність істотних змін у динаміці показників.

Загалом же в експериментальній групі спостережено стабільне зростання всіх груп критеріальних показників: найвищий приріст забезпечено за діяльнісними (+11,02 %) та мотиваційно-ціннісними показниками (+10,94 %), дещо нижчі прирости – за найнижчі когнітивними показниками (+10,02 %), але стабільні, та найнижчі прирости за рефлексійно-оцінними показниками (+8,94 %).

Сформованість показників мотиваційно-ціннісного критерію готовності майбутніх учителів технологій доводить ефективність застосування цілеспрямованих змістових модулів, що акцентують увагу на потенціалі

народного мистецтва в проектно-технологічній навчальній діяльності та формують позитивну мотивацію до застосування технологій етнодизайну в роботі з учнівською молоддю (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Результати сформованості показників мотиваційно-ціннісного критерію готовності майбутнього учителя технологій

Показники готовності	Рівень сформованості (%)					
	Контрольна група			Експериментальна група		
	репродуктивний	евристичний	креативний	репродуктивний	евристичний	креативний
Когнітивний критерій						
мотиваційна спрямованість на необхідність використання основ етнодизайну у професійній діяльності	30,20	46,82	22,98	7,20	72,80	20,00
позитивне особистісне ставлення до проблематики етнодизайну, усвідомлення важливості застосування етнодизайну в професійній діяльності	26,46	52,10	21,44	8,26	69,82	21,92
сформованість національної самосвідомості, усвідомлення значення етнодизайну на шляху гуманізації освіти свідомої мотивації до освіти та усвідомлення важливості та потенціалу використання етнодизайну народної ляльки у навчально-виховному процесі	27,70	51,62	20,68	9,86	68,10	22,04

Результати сформованості показників когнітивного критерію готовності респондентів експериментальних представлено в таблиці 3.8. Як помітно з аналізу даних, майбутні вчителі технологій в експериментальній групі перебувають переважно на евристичному (71,66 %) і креативному (18,36 %) рівнях сформованості готовності до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи.

Динаміку сформованості рівнів діяльнісного критерію готовності майбутніх учителів технологій представлено в таблиці 3.9 та засвідчує покращення якісних показників у експериментальних групах, тоді як у контрольних групах рівень готовності суттєво не змінився.

**Результати сформованості показників когнітивного критерію готовності
майбутніх учителів технологій**

Показники готовності	Рівень сформованості (%)					
	Контрольна група			Експериментальна група		
	репроду- ктивний	евристи- чний	креатив- ний	репроду- ктивний	евристи- чний	креатив- ний
Когнітивний критерій						
знання основ теорії дизайну та народного мистецтва, знаннями про техніки декоративно-ужиткового мистецтва	32,34	52,46	15,20	11,64	76,22	12,14
знання основ технології етнодизайну, поєднання сучасного дизайну та традиції народного мистецтва, розуміння технологій етнодизайну народної ляльки	32,86	44,78	22,36	9,98	71,66	18,36
грунтовні знання про технології етнодизайну, про сучасні технології дизайн-проектування та естетичні вимоги до застосування етностилю, знання з теорії і методики технологічної освіти, розуміння шляхів використання міждисциплінарних зв'язків навчальних дисциплін загальної та професійної підготовки	28,49	47,78	22,73	14,16	69,98	15,86

Таблиця 3.9

**Результати сформованості показників діяльнісного критерію готовності
майбутніх учителів технологій**

Показники готовності	Рівень сформованості (%)					
	Контрольна група			Експериментальна група		
	репроду- ктивний	евристи- чний	креатив- ний	репроду- ктивний	евристи- чний	креатив- ний
Когнітивний критерій						
уміння виконувати технологічні операції певних видів декоративно-ужиткового мистецтва, відтворювати, копіювати зразки народного мистецтва	28,22	50,92	20,86	8,46	63,34	28,20
уміння визначати та добирати технології етнодизайну використовувати їх у навчальному процесі, розрізняти та комбінувати матеріали, передавати знання та уміння з етнодизайну учням	23,46	60,12	16,42	6,82	60,74	32,44
вільне володіння методами дизайн-проектування, сучасними освітніми технологіями, використовувати	23,74	58,22	18,04	6,50	61,50	32,00

сучасні методи навчання, проектувати творчі завдання з етнодизайну, вміння добирати раціональні техніки та технології, прийоми оздоблення та традиційного декорування виробів						
---	--	--	--	--	--	--

Сформованість показників рефлексивно-оцінного критерію готовності майбутніх учителів технологій визначено як свідоме позитивне ставлення до застосування технологій етнодизайну в освітньому процесі, саморегуляція вміння організації й управління творчим процесом поряд із гармонійним поєднанням здатності працювати в команді (табл 3.10).

Таблиця 3.10

Результати сформованості показників рефлексивно-оцінного критерію готовності майбутніх учителів технологій

Показники готовності	Рівень сформованості (%)					
	Контрольна група			Експериментальна група		
	репроду- ктивний	евристи- чний	креатив- ний	репроду- ктивний	евристи- чний	креатив- ний
Когнітивний критерій						
усвідомлення недостатнього володіння необхідними знаннями, вміннями та навичками, наявність недоліків у роботі, нездатність установити їх причини, прагнення до професійного розвитку, підкріплене роботою над собою недостатньо	27,44	54,92	17,64	10,24	62,06	27,70
сформованість позитивного ставлення до етнодизайну та сприйняття власної діяльності, адекватне оцінювання результатів діяльності, виявлення помилок у роботі, прагнення їх виправити, сформована потреба у постійному розвитку та самовдосконаленню	20,60	62,02	17,38	10,86	58,88	30,26
творчий підхід до використання етнопроекування у професійній діяльності, організаційно-виховні навички творчого характеру, комунікативно-управлінські навички та педагогічна майстерність	21,62	64,35	14,03	13,64	60,62	25,74

Узагальнені результати сформованості показників усіх обраних критеріїв готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи наведено нами в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

Узагальнені результати експериментальної роботи з формування готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи

Критерій готовності	Рівень сформованості (%)					
	Контрольна група (n - 78)			Експериментальна група (n - 92)		
	репродуктивний	евристичний	креативний	репродуктивний	евристичний	креативний
Мотиваційно-ціннісний	28,12	50,18	21,70	8,44	70,24	21,32
Когнітивний	31,23	48,34	20,43	11,64	72,62	15,74
Діяльнісний	25,14	56,42	18,44	7,26	61,86	30,88
Рефлексивно-оцінний	23,22	60,43	16,35	11,58	60,52	27,90

Якісний аналіз ефективності впровадження структуризованого процесу підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи зумовив необхідність проведення комплексного кількісного аналізу даних дослідження. З'ясовано, що показники контрольної й експериментальної груп на констатувальному контрольному зрізі фактично співпадають; також відмічено відсутність істотних змін у показниках контрольної групи до та після експерименту, що стало наслідком упровадження традиційних методик навчання.

Суттєві зміни спостережено в динаміці показників експериментальної групи до і після впровадження розробленої методики. Так, у експериментальній групі загалом констатовано зменшення кількості студентів – майбутніх учителів технологій, що виявили репродуктивний рівень сформованості готовності на 24 особи, що становить –26,09 %; на 12 осіб (+13,05 %) у експериментальній групі збільшилася кількість респондентів, які виявили евристичний рівень готовності; водночас спостережено збільшення кількості здобувачів вищої освіти на 12 осіб, які виявили креативний (+13,05 %) рівень готовності до застосування

етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Результати впровадження структуризованої підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи

Рівень	Контрольна група до експерименту		Експериментальна група до експерименту		Контрольна група після експерименту		Експериментальна група після експерименту	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Репродуктивний	25	32,00	33	35,87	21	26,92	9	9,78
Евристичний	39	50,00	49	53,26	42	53,85	61	66,31
Креативний	14	18,00	10	10,87	15	19,23	22	23,91
Усього	78	100	92	100	78	100	92	100

Отримані результати зумовили висновок щодо педагогічної доцільності розробленого комплексу структуризованих змістових модулів та творчих навчальних завдань, що сприяють ефективності підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи в закладах загальної середньої та позашкільної освіти.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі проведено характеристику змісту та організації експериментального дослідження, наведено дані аналізу результатів дослідно-експериментальної діяльності в ході її формульовального етапу, кількісного та якісного порівняння показників експериментальної роботи.

Експериментальну роботу проведено впродовж 2017-2023 років за такими етапами: констатувальний, пошуковий, формульовальний, контрольний.

У констатувальному експерименті (2017-2019 рр.) взяли участь 170 майбутніх учителів технологій, що навчаються за спеціальністю 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології) і 15 викладачів педагогічних закладів вищої освіти, що готують таких фахівців. З метою педагогічної діагностики стану професійної підготовки та виявлення рівнів сформованості компонентів готовності майбутніх учителів технологій констатувальний експеримент було

проведено на базах: Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (64 студенти), Навчально-наукового інституту професійної освіти та технологій Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (52 студент), Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (54 студентів). Констатувальний зріз дозволив визначити контрольну й експериментальну групи дослідження; із загальної кількості респондентів – студентів 2-4 курсів закладів вищої педагогічної освіти з однорідними за вихідним рівнем готовності.

Пошуковий експеримент мав завдання спроектувати та впровадити зміст навчання у формі доповнених авторських змістових модулів (модулі «Етнографічні нариси про українську народну іграшку», «Поєднання технологій етнодизайну в народному мистецтві створення вузлової ляльки», для бакалаврів II курсу навчання, «Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі «Технології», для бакалаврів III курсу навчання і «Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з етнодизайну» для бакалаврів IV курсу навчання та творчих завдань навчальної педагогічної практики й кваліфікаційних робіт); провести дослідження основних показників критеріальних ознак готовності відповідно запропонованих характеристик визначення логічних рівнів порівняння результатів (репродуктивний, евристичний, креативний). Такими показниками обрано: *мотиваційно-ціннісний* (цінності та здатності); *когнітивний* (знання); *діяльнісний* (уміння); *рефлексивно-оцінний* (сформованість позитивного ставлення до етнодизайну).

Обґрунтовано вибір емпіричних методів експериментального дослідження, які сприяли ефективній діагностиці його результатів (спостереження, опитування – бесіда, інтерв'ю, анкетування, усне й письмове опитування; вивчення продуктів діяльності здобувачів вищої освіти: письмових, контрольних, самостійних та індивідуально-творчих робіт, кваліфікаційних та курсових робіт, звітів за результатами педагогічної практики тощо); математичні методи в дослідженні дозволили оцінити результати педагогічного експерименту, сприяли підвищенню надійності

висновків та надали підстави для теоретичних узагальнень і практичних рекомендацій щодо оптимізації процесу навчання майбутніх учителів технологій.

Формувальний експеримент організовували за правилом єдиної різниці; було створено експериментальну ситуацію на основі впровадження науково-методичних матеріалів посібника «Залучення молоді до етнодизайну через призму народної української ляльки»; вирівняно в експериментальних групах усі основні умови проведення експерименту (спільний зміст навчання, єдині вимоги дослідників, відкритість планового результату тощо); упроваджено в освітній процес структуризованого комплексу авторських змістових модулів та творчих завдань. У контрольних групах навчання здійснювалося за традиційною методикою.

Загальним результатом експериментальної роботи стали суттєві зміни, спостережені в динаміці показників експериментальної групи до і після впровадження стуртиризованого комплексу змістових модулів та творчих завдань; загалом констатовано зменшення кількості майбутніх учителів технологій, що виявили репродуктивний рівень сформованості готовності – на 24 осіб (–26,09 %); на 12 осіб (+13,05 %) збільшилася кількість респондентів, які виявили евристичний рівень готовності; водночас збільшення кількості здобувачів вищої освіти, які виявили креативний рівень готовності до застосування етнодизайну народної ляльки в професійній педагогічній діяльності відбулося на 12 осіб (+13,05 %).

Отримані результати доводять доцільність упровадження в освітній процес закладів вищої педагогічної освіти розробленого та експериментально перевіреного структуризованого комплексу авторських змістових модулів та творчих завдань в процесі професійної підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньої-виховної роботи.

Матеріали третього розділу дисертації висвітлено у наукових публікаціях здобувачки [195; 201; 202; 209; 210; 218; 222].

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнено й практично вирішено завдання теоретичного обґрунтування, розробки та експериментальної перевірки синергійної структури підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності у різних форматах освітньо-виховної роботи, що дозволяє зробити загальні висновки.

1. Проаналізовано стан дослідженості проблеми підготовки майбутніх вчителів технологій у педагогічній теорії та практиці; визначено наукові основи вивчення технологій етнодизайну через мистецтво виготовлення народної ляльки; виділено основні напрями наукових розвідок, за якими розглядалися аспекти досліджуваної проблеми. Проаналізовано значний масив наукової, спеціальної літератури, присвяченої етногенезу народної української іграшки. Представлено результати етнографічних розвідок регіональних особливостей ляльки Полтавщини. Проведено системно-структурний аналіз комплексу теоретичних праць та контент-аналіз матеріалів із досвіду роботи учених і педагогів-практиків. Констатовано відсутність як цілісних методичних матеріалів, так і системних наукових робіт із розробки методичної підготовки в педагогічних університетах майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності.

Ґрунтовно потрактовано основні терміни «дизайн», «етнодизайн», «декоративно-ужиткове мистецтво», «декоративно-прикладне мистецтво», «народне мистецтво»; досліджено семантику понять «іграшка», «народна іграшка», «іграшкарство», «лялька», «лялька-мотанка», «вузлова лялька». Систематизовано технології етнодизайну народної ляльки, як цілісного об'єкту, в процесі виготовлення якого вивчаються різноманітні техніки декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема: вишивка, ткацтво, прийоми традиційного крою, валяння з вовни, вибійка, фарбування рослинними барвниками, аплікація, виготовлення штучних квітів традиційним способом, плетіння з природних матеріалів, бісеронанизування, робота зі шкірою, виготовлення прикрас з текстилю та інші. Технології етнодизайну згруповано у: технологію формування

українського традиційного костюму; технологію застосування традиційних натуральних матеріалів та технік їх обробки і декорування; технологію дослідження національної колористики та орнаментики; технологію вивчення та реконструкції побутово-обрядового значення ляльки.

Метою цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх учителів технологій визначено формування їх готовності до застосування етнодизайну народної ляльки в системі шкільної та позашкільної освіти. Досліджено досвід організації навчально-виховного процесу на засадах дизайн-освіти та з'ясовано результати такого навчання у закладах вищої педагогічної освіти. Доведено, що технології етнодизайну мають художньо-естетичний, змістово-практичний, формувальний потенціал і збагачують навчально-виховний процес креативним комплексом композиційних, колористичних і технологічних завдань, що сприяє формуванню національної самосвідомості учнівської молоді.

2. Здійснено аналіз програмного та навчально-методичного забезпечення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти та визначено провідне значення технологій етнодизайну в змісті освітньої галузі «Технології», що забезпечує синергію народного мистецтва та сучасних технологій дизайн-проектування. Визначено переваги та перспективи використання ідеї етностилізації образів народної ляльки та етнотрадицій іграшкарства під час організації та проведення тематичних виховних та мистецьких заходів.

Обґрунтовано провідні напрями удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки в системі шкільної та позашкільної освіти. Здійснено структурування цілеспрямованого процесу професійної підготовки за окресленим напрямом етнодизайнерської підготовки майбутніх учителів технологій у єдності компонентів макроструктури (структурно-логічна послідовність спеціально виділених навчальних дисциплін та практик, сукупність змістових модулів, що забезпечують фахову підготовку майбутніх учителів за визначеними напрямами технологій етнодизайну у змісті різних освітніх компонентів) і компонентів мікроструктури (семіотичного, що містить систему вправ і завдань, технологічних прийомів та технік, демонстраційний матеріал (твори народного

мистецтва, комплекти зразків технік декоративно-ужиткового мистецтва), презентаційні проекти (тематичні виставки та музейні експозиції, мультимедійні засоби навчання тощо); методичного, до якого увійшли проблемно-пошукові, ігрові, імітаційні, інтерактивні, художньо-графічні, проектні, презентаційні методи навчання; праксеологічного, що розкриває специфіку реалізації сучасних форматів освітньо-виховної роботи (веб-квести, етноподорожі, віртуальні етно-екскурсії, тематичні стилізовані етно-дійства, етно-проекти, етномистецькі перформанси, етномайстер-класи, шоу майстер-класи тощо).

Розроблено цикл авторських змістових модулів «Етнографічні нариси про українську народну іграшку», «Поєднання технологій етнодизайну в народному мистецтві створення вузлової ляльки» (для II року навчання) і «Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі «Технології» (для III року навчання), «Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з етнодизайну» (для IV року навчання), пакет творчих завдань навчальної педагогічної практики, курсових і кваліфікаційних робіт та подано методичні рекомендації до їх впровадження.

3. Уточнено сутність готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності у різних форматах освітньо-виховної роботи як компонента їх фахової підготовки, пов'язаних зі мотиваційно-ціннісними, предметними, навчально-методичними та організаційно-виховними здатностям, які формуються у здобувачів освіти в процесі цілеспрямованої професійної підготовки на рівні вищої педагогічної освіти. Під готовністю майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у професійній педагогічній діяльності розуміємо позитивне ставлення до народного мистецтва та етнотрадицій, позитивні установки на використання етнодизайну в навчально-виховному процесі; професійний інтерес до формування етностилю; стійкі мотиви проектно-технологічної діяльності з етнодизайну; усвідомлення відповідальності за її результати.

Визначено сутнісні характеристики кожного компоненту такої готовності (знання, вміння, цінності, досвід), критерії їх сформованості (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивно-оцінний), комплекс відповідних критеріям показників та логічні рівні їх вираженості (репродуктивний, евристичний та креативний); застосовано діагностувально-оцінний апарат у процесі експериментальної роботи.

4. Обґрунтовано та експериментально перевірено синергійну структуру цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньо-виховної роботи, яка містить комплекс авторських змістових модулів та творчих завдань навчальної педагогічної практики, курсових і кваліфікаційних робіт, дидактичні матеріали та методичні рекомендації, що презентовані у навчально-методичному посібнику «Залучення молоді до етнодизайну через призму народної української ляльки».

В ході експериментального дослідження розроблено та впроваджено в освітній процес підготовки фахівців зі спеціальності 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології) закладів вищої педагогічної освіти навчально-методичне забезпечення процесу опанування технологіями етнодизайну народної ляльки (навчальні програми змістових модулів «Етнографічні нариси про українську народну іграшку», «Поєднання технологій етнодизайну в народному мистецтві створення вузлової ляльки», «Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі «Технології» та «Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з етнодизайну», відповідний освітній контент, методичні рекомендації до проведення занять з технологій в закладах загальної середньої освіти та гуркових занять в закладах позашкільної освіти, організації виховної та мистецької діяльності, навчальну програму гуртка «Народознавство та народна лялька» початкового рівня).

Експериментально перевірено ефективність представлено процесу підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньо-виховної роботи. Аналіз результатів експериментальної роботи показав позитивну динаміку приросту креативного

рівня сформованості готовності майбутніх учителів технологій. Зокрема, найвищий приріст забезпечено за діяльнісним (+11,02 %) та мотиваційно-ціннісними показниками (+10,94 %), дещо нижчі прирости – за когнітивними показниками (+10,02 %), найнижчі (але стабільні) прирости за рефлексійно-оцінними показниками (+8,94 %). У показниках сформованості готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньо-виховної роботи контрольних груп суттєвих змін не відбулося.

За результатами педагогічного експерименту констатовано, що позитивний рівень готовності майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну народної ляльки у різних форматах освітньо-виховної роботи експериментальних груп зріс на 26,1 % (збільшення кількості респондентів, які виявили евристичний рівень готовності на 13,05 % та збільшення кількості здобувачів вищої освіти, які виявили кротивний рівень готовності на 13,05 %), тоді як у контрольних групах це зростання становило лише 5,08 %.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми впровадження технологій етнодизайну в підготовки майбутніх учителів технологій. Потребують подальшого дослідження такі напрями: розроблення моделей розвитку етнодизайнерської компетентності майбутніх учителів технологій у процесі фахової підготовки; підготовка майбутніх учителів технологій до реалізації освітніх завдань у профільній старшій школі з акцентом на етнодизайн, удосконалення методики навчання основам етнодизайну учнів з акцентом на майбутню професійну діяльність; усебічне вивчення закордонного й вітчизняного досвіду дизайн-освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова Н. М. Русов та його «Игры детей в Полтавщине». *Народна культура українців: життєвий цикл людини* : іст.-етнологічне дослідження: у 5 т. / наук. ред., упоряд. М. Гримич. Київ : Дуліби, 2016. Т. 1: Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. С. 219–220.
2. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво : навч. посіб. Львів : Світ, 1993. 272 с.
3. Антонович Є. Е. Етноренесанси в культурі ХХ століття та їх дизайнерські виміри. *Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст* : зб. наук. праць / гол. ред. М. І. Степаненко, упоряд. і відп. ред.: Є. А. Антонович, В. П. Титаренко та ін. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2015. Кн. 1. С. 5–11.
4. Антонович Є. А. Теорія і методика дизайну в контексті розвитку концепції сучасного національного дизайну. *Педагогіка вищої та середньої школи*: зб. наук. праць. Спец. вип.: Мистецько-педагогічна освіта: проблеми та перспективи. Кривий Ріг: Вид-во КДГГУ, 2005. № 13.
5. Бабак М. Діти твої, Україно : укр. проект на 51 Венеціан. бієнале. [Б. м.] : ПЦ «Інтертехнологія», 2005. 77 с.
6. Байдалюк К. А. Методика формування дизайнерської культури в учнів профільної школи. *Модернізація підготовки майбутніх фахівців професійно-педагогічного напрямку в умовах освітнього простору*. 2012. №. 6. С. 151-153.
7. Бери й роби. Дизайн-мислення. Еко- та етнодизайн. URL : <https://osvitoria.media/experience/design-thinking/>
8. Безклубенко С. Д. Мистецтво : терміни та поняття : енциклопедичне видання : у 2 т. Т. 1 (А–Л). Київ :ТОВ «Казка», 2010. 240 с.
9. Безклубенко С. Д. Мистецтво : терміни та поняття : енциклопедичне видання : у 2 т. Т. 2 (М–Я). Київ :ТОВ «Казка», 2010. 256 с.
10. Білан М. С., Стельмашук Г. Г. Український стрій. Друге вид. Львів : Априорі, 2011. 313 с.

11. Білик В.Г. Модель формування готовності майбутніх вчителів до здоров'яформувальної діяльності в початковій школі. *Наукові записки*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. СХХVII (127). С. 11–19.

12. Білоусова В.О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників в позаурочній діяльності загальноосвітньої середньої школи. Київ: ІЗМН, 1997. 192 с.

13. Більське городище в наукових пацях Б. А .Шрамка : збірник наукових праць, присвячений 95-річчю від дня народження вченого/ уклад.: С. А. Задніков, І. Б. Шрамко ; відп. ред. І. І. Корост. Котельва ; Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна : ІКЗ «Більськ» : Майдан, 2016. 606 с.

14. Біляшівський М. Ф. Українське народне мистецтво. Харків : Вид-ць О. Савчук, 2017. 168 с.

15. Близнюк М. М. Методична система навчання дизайну етнодизайну на основі інформаційних технологій: інтеграційні процеси, інноваційна складова, педагогічна практика (майбутньому художнику декоративно-прикладного мистецтва): монографія / За ред. проф. М.С. Корця. Київ: Видавництво «Акварель», 2017. 504 с.

16. Близнюк М.М., Вакуленко Н.В., Дебре О.С. Педагогічний ракурс етнодизайну як виду комплексної міждисциплінарної художньо-проектної діяльності. *Імідж сучасного педагога*, 2021. 2 (197). С. 67-72.

17. Близнюк М. М. Педагогічний дизайн мультимедійної презентації в навчанні декоративно-прикладного мистецтва. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2014. Ч. 3. С. 45–56.

18. Близнюк М.М. Український етнодизайн – національний стиль та антиглобальний вимір (педагогічний аспект). Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 57 : зб. наук. пр. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 23–33.

19. Борисов В.В. Теоретико-методологічні основи формування національної самосвідомості: Монографія. Київ: АОЗТ «Полиграфическое предприятие АПП», 2003. 518 с.

20. Борисова Т. М. Проектна діяльність студентів при вивченні основ ергономіки. *Європейський вектор української освіти*: збірник наукових праць. Полтава : АСМІ, 2008. С. 545-553.

21. Борисова Т. М. Критерії сформованості ергономічної готовності майбутніх учителів освітньої галузі «Технологія». *Молодь і ринок* : щомісячний науково-педагогічний та економічний журнал. 2009. С. 48-52.

22. Бровченко А. І. Формування фахової компетентності з основ етнодизайну у майбутніх учителів трудового навчання : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2011. 20 с.

23. Бровченко А. І. Особливості аксіологічного і морфологічного мислення при формуванні фахової компетентності з основ етнодизайну в майбутніх учителів технологій. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М.П Драгоманова. Педагогічні та історичні науки*. 2017. Вип. CIV (104). С. 38–46.

24. Бровченко А. І., Руденченко А. А. Етнодизайн у системі неперервної дизайн-освіти України. *Журнал “Молодь і ринок”*. 2023. Вип. 8(26). С. 10-14.

25. Бутнік-Сіверський Б. С. Український радянський сувенір. Київ : Наукова думка, 1972. 231 с.

26. Бутнік-Сіверський Б. С. Українське радянське народне мистецтво. Київ : Наукова думка, 1966. 221 с.

27. Василенко В. И. Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губернии. Отдел I-й, II-й и III-й. Харьков : Тип. Печатное Дело, 1902.

28. Василенко О. А., Сенча І. А. Математично-статистичні методи аналізу у прикладних дослідженнях: навч. посіб. Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2011. 166 с.

29. Васіна З. О. Український літопис вбрання : [книга-альбом]. Київ : Мистецтво, 2003. Т. 1: 11 000 років до н.е. – XIII ст. н.е. 448 с.

30. Васіна З. О. Український літопис вбрання : [книга-альбом]. Київ : Мистецтво, 2006. Т. 2: XIII – початок XX ст. 448 с.

31. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава : Ред. Газ. «Полтавський вісник», 1994. 191 с.
32. Вдовченко В., Тименко В., Антонович Є. Основи дизайну: Програма профільного навчання для загальноосвітніх навчальних закладів з трудового навчання в 10-11 класах. *Дизайн-освіта: профільне навчання старшокласників: прогр., календар. плани і не тільки.* 2006. С. 11.
33. Венгрженовській С. Язичеський обичай в Брацлавщині «гоньты шуляка» (етнографічний етюд). *Киевская Старина.* 1985. Т. L (сентябрь). С. 282–323.
34. Вербиненко Ю.І. Професійна готовність до педагогічної діяльності. 2013.
URL:<https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12274/1/Professional.pdf>
35. Вовк Ф. К. Студії з української етнографії та антропології : нова редакція. Харків : Вид-ць Савчук О. О., 2015. 464 с.
36. Войтович В. Українська міфологія. Київ :Либідь, 2002. 664 с.
37. Волошин М. Етнографічна тематика у науковій практиці Данила Фіголя. *Народознавчі зошити.* 2014. № 2. С. 350–360.
38. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис. Т. I. Київ : Оберіг, 1991. 455 с.
39. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис. Т. II. Київ : Оберіг, 1991. 447 с.
40. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності. : Дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. Харків, 2006. 579 с.
41. Гаркуша С. В. Поняття та компоненти професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки,* 2013, № 110. С. 198-201.

42. Гервас О. Етнопедагогічні аспекти курсу «Дизайн та монументально – декоративне мистецтво». *Українська професійна освіта*. 2018. Вип. 4. С. 54–61.
43. Герус Л. До проблеми систематизації української народної іграшки. *Українська народна творчість у поняттях міжнародної термінології (примітив, фольклор, аматорство, наїв, кітч...)* : колективне дослідження / відп. ред. М. Селівачов. Київ : Музей Івана Гончара : Родовід, 1995. С. 115–121.
44. Герус Л. Народна іграшка у дослідженнях Катерини Матейко. *Народознавчі зошити*. 2011. № 4. С. 615–617.
45. Герус Л. Українська лялька у народному одязі: історичний досвід та сучасна практика. *Народознавчі зошити*. 2018. № 1. С. 206–214.
46. Герус Л. М. Українська народна іграшка. Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2004. 263 с.
47. Гнатюк В. Людські фігурки з воску. *Записки наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1919. Т. СХХVІІІ. С. 212–216.
48. Гончар І. Попереднє слово. Пошивайло О. М. *Етнографія українського гончарства: Лівобережна Україна*. Київ : Молодь, 1993. 408 с.
49. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге доповнене і виправлене. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
50. Горбачов Д. Лицарі голодного Ренесансу. Київ : Дух і літера, 2020. 376 с.
51. Горбачов Д. Олександра Єкстер у Києві і Парижі. *Всесвіт*. 1988. № 10. С. 168–176.
52. Горбачов Д. Український авангард. К. 1996 Український авангард 1910-1930 років : альбом / авт.-упоряд. Д. О. Горбачов. Київ : Мистецтво, 1996. 400 с.
53. Гріньова В. М., Паньок Т. В. Етнодизайн та модерна траєкторія професійної підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін в умовах

діджиталізації суспільства. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 74, т. 2. С. 146–150.

54. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Київ : Либідь, 2011. 256 с.

55. Грушевський М., Кузеля З. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Репр. вид. 1907р. Київ : Інтелектуальна книга, 2017. Ч. 2. 196 с.

56. Гуцан Л. А. Етнодизайн українських трудових традицій і звичаїв. *Початкова школа*. 2003. № 6. С. 18–20.

57. Данилейко В. Як ухопити жар-птаху? Виявні прикмети й критерії нашого народного мистецтва. *Народне мистецтво*. 1997. № 1. С. 2–3.

58. Даниленко В. Я. Дизайн. *Енциклопедія Сучасної України* : т.7 / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. 708 с. URL: <https://esu.com.ua/article-24234>.

59. Даниленко В. Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури : монографія. Харків : ХДАДМ : Колорит, 2005. 244 с.

60. Даниленко В. Я. Майбутнє європейського дизайну: Чехія, Польща, Україна. Харків : Колорит, 2007. 197 с.

61. Декоративне мистецтво України крізь віки : монографія / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського Київ, 2019. 876 с.

62. Декоративно ужиткове мистецтво. *Енциклопедія Сучасної України* : електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-21350>

63. Декоративно ужиткове мистецтво : словник. Т. 1 / керівник авт. кол. Я. П. Запаско. Львів : Афіша, 2000. 364 с.

64. Дерев'янюк Н. В. Виставка як умова створення креативного освітнього середовища в процесі підготовки майбутніх дизайнерів. *Молодий вчений*. 2017. № 2 (42). С. 479–483.

65. Дерев'янка Н. В. Етнотдизайн як культурна настанова формування професійного мислення майбутніх дизайнерів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій школі та загальноосвітній школах*. 2017. Вип. 52. С. 86-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2017_52_14

66. Державний стандарт базової середньої освіти. Затверджено Постановою Кабінету міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

67. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL : <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>

68. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.

69. Дорож І. А., Ковальчук А. Ф. Виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності : монографія. Кам'янець-Подільський : Вид-ць ПП Зволейко Д.Г., 2020. 244 с.

70. Дорошенко О. Обрядова випічка «Панянки» як елемент нематеріальної культурної спадщини на Котелевщині // Полтавський район: від давнини до сьогодення. Збірник наукових праць. Полтава – Харків ТОВ «Майдан», 2021.- С. 194 – 199.

71. Елементи нематеріальної культурної спадщини України. Забезпечення охорони елементів нематеріальної культурної спадщини, наявних на території областей : матеріали семінару / заг. ред. І. В. Френкель. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 86 с.

72. Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. Т. 2: Родина та культура сімейного співжиття / [голов. ред. Г.Скрипник] ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2018. 460 с.

73. Журавель Г., Мокляк В. Осередок українського духу. *Полтавська Петлюріана* : матеріали I Петлюрівських читань. Полтава, 1999. Число 3. С. 121–130.
74. Заглада Н. Побут селянської дитини. *Народна культура українців: життєвий цикл людини* : іст.-етнологічне дослідження : у 5 т. / наук. ред., упоряд. М. Гримич. Київ : Дуліби, 2016. Т. 1: Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. С. 221–402.
75. Заглада Н. Побут селянської дитини. Дитячі забави та забавки. *Неопалима кутина*. 1995. № 5/6. С. 97–111.
76. Запаско Я.П. Декоративно – ужиткове мистецтво // *Енциклопедія Сучасної України* : т.7 / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. С.313-314 URL: <https://esu.com.ua/article-24234>.
77. Захарчук-Чугай Р. В., Антонович Є. А. Українське народне декоративне мистецтво : навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 342 с.
78. Збірник присвячений 35-річчю Музею. Т. I / під ред Я. Риженка. Харків, 1930.
79. Іграшка народна. *Енциклопедія сучасної України НАН України* / Наук. т-во імені Шевченка, Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України. Київ, 2011. Т. 11: Зор – Как. С. 195.
- 80.** Іграшка, гра, дитина: від обрядової субстанції до сучасних моделей виховання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Марка Грушевського читання» / за ред. О. С. Найдена. Київ : ВД «Стилос», 2007. 267 с.
81. Історія декоративного мистецтва України : у 5 т. Т. 4 / [голов. ред. Г. Скрипник] ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2011. 512 с.
82. К XII Археологическому сѣзду в Харьковѣ. *Киевская старина*. 1902. Т. 79. С. 326–335.
83. К XII Археологическому сѣзду в Харьковѣ. *Киевская старина*. 1902. Т. 78 (сентябрь). С. 120–133.

84. Кайріс О. Д. Актуальні проблеми формування освіти. *Вісник Харківського національного ун-ту ім. В.Н. Кармазіна*. Серія Психологія. Харків: Азамаєв В.Р., 2005. Вип. 33. № 662. С. 55-57.

85. Калашник Н.Г. Естетичне виховання (густосологія): Метод. реком. та програма для ЗВО України. *Поліграф*. Запоріжжя, 2004. 42 с.

86. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття. Київ : Либідь, 2005. 280 с.

87. Кара-Васильєва Т. Народне мистецтво і художники авангарду. *Народна творчість*. 2001. № 3/4. С. 14–17.

88. Каталог виставки XII-го Археологического съезда (в Харькове) / Этнографический отдел. Харьков, 1902. 152 с.

89. Кільдеров Д.Е., Мачача Т.С., Юрженко В.В., Луп'як Д.М. Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. «Рекомендовано МОН України» (наказ МОН України від 12.07.2021 № 795). URL : https://osvita.ua/doc/files/news/831/83160/Tekhnol_5-6-kl_Kilderov_ta_in_14_07.pdf

90. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст.) : монографія / НАН України, Ін-т народознавства. 2-ге вид. Львів, 2012. 287 с.

91. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Київ : АТ «Обереги», 1994. Кн. II, т. 3: Весняний цикл; т. 4: Літній цикл. 528 с.

92. Коваленко Т. Використання народної іграшки в трудовому вихованні і творчому розвитку молодшого школяра. *Наукові записки психолого-педагогічного факультету* : зб. наук. праць. Полтава : Астера, 1998. С. 311–318.

93. Коваленко Т. В. Педагогічний потенціал народної іграшки. *Вісник ПДПУ імені В. Г. Короленка. Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Полтава, 2000. Вип. 6 (14). С. 61–73.

94. Колотило Т. І. Про засуху в етнобаченні подолян. *Оберігаючи традиції: до 60-річчя від дня народження кандидата філологічних наук доцента кафедри журналістики, етнолог, фольклориста Колотила Танасія*

Івановича / уклад.: В. В. Щегельський, В. В. Гудима. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2012. С. 111–135.

95. Кононенко Т. В. Мелодії улюблених свят : збірка сценаріїв. Полтава : Дивосвіт, 2020. 60 с.

96. Корницька Л. Навчальні завдання в процесі проектування моделей одягу з використанням етнодизайну. *Дидактика професійної школи*: Зб. наук. праць. Вип. 3. Хмельницький : ХНУ, 2005. 238 с.

97. Костомаров М. Чернігівка. Бувальщина з другої половини XVII віку. / пер. Б. Грінченка. Київ : Книгоспілка, 1929. 210 с.

98. Кравченко Л. М., Титаренко В. П. Факультет технологій і дизайну як середовище підготовки сучасного фахівця. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта* : наук. журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2018. Вип. 4. С. 9–11.

99. Кравченко Л. М. Професійна діагностика у системі післядипломного підвищення кваліфікації вчителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 1996. 24 с.

100. Краций твір року – 2016, 2017, 2018. Всеукраїнський мистецький проєкт-конкурс народного мистецтва / автори-упоряд.: Є. Шевченко, В. Корнієнко. Київ : Народні джерела, 2019. 232 с.

101. Кравич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. Українське мистецтво : навч. посіб. Львів : Світ, 2003. Ч. 1. 256 с.

102. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. Київ : Грамота, 2007. 576 с.

103. Криволапов М. Про деякі проблеми науки, культури і виховання моральної особистості в нашому суспільстві. *МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія* : зб. наук. праць / Ін-т проблем сучасного мистецтва НАН України ; редкол.: О. О. Роготченко (голова редкол.), В. Д. Сидоренко, Л. А. Дрофань та ін. Київ : Фенікс, 2018. Вип. 14. С. 123–128.

104. Кричевська-Росандіч К. Мої спогади. Київ : Родовід, 2006. 208 с.

105. Кузь В. Г. Учитель, школа – пріоритети XXI століття. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 12. С. 11.

106. Кузнєцова І. Ю. Психолого-педагогічні особливості готовності тренера з таеквон-до до професійної діяльності. *Педагогічні науки*. Херсон, 2016. Вип. LXXIII, т. 2. С. 80–84

107. Кукла. *Словник української мови*. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4: І – М. С. 387.

108. Кулінка Ю. С. Теоретико-методичні основи формування дизайнерської культури в учнів у процесі профільного навчання. *Трудове навчання та креслення у контексті сучасних інновацій: теоретико-методичні аспекти* : кол. монограф. / за ред. О. Д. Літковець. Рівне, 2018. С. 161-181.

109. Кульчицька Олена (1817–1967). Графіка. Малярство. Ужиткове мистецтво : альбом-каталог / Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького ; авт. статті, упоряд. Л. Кость. Львів ; Київ : Апріорі, 2013. 392 с.

110. Курач М. С. Художньо-проектна підготовка майбутніх учителів технологій в педагогічній теорії і практиці як педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2015. Вип. 52. С. 140–147.

111. Курач М. С. Використання етнодизайну в процесі трудової підготовки молоді. *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. 2013. № 1. С. 51–55.

112. Курлянд З. Н., Хмелюк Р. І., Семенова А. В. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 399 с.

113. Курочкін О. В. Святково-обрядова культура. Київ, 2020. 298 с.

114. Левчук Я. Українська традиція плетання дитини в працях Марка Грушевського. *Іграшка, гра, дитина: від обрядової субстанції до сучасних моделей виховання* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Марка Грушевського читання» / за ред. О. С. Найдена. Київ : ВД «Стилос», 2007. С. 49–58.

115. Легенький Ю. Г. Дизайн: культурологія та естетика. Київ : КДУТД, 2000. 272 с.

116. Легенький Ю. Г., Ткаченко Л. П. Система моди: культурологія, естетика, дизайн. Київ :ДАЛПУ, 1998. 224 с.
117. Линенко А. Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї. Одеса: ОКФА, 1995. 80 с.
118. [Листи Антоніни Іванової до Оксани Павленко]. *Студії мистецтвознавчі: Театр. Музика. Кіно. Архітектура. Образотворче та декоративно-вжиткове мистецтво* / [голов. ред. Г. Скрипник] ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2020. Число 1\2 (69/70). С. 119–132.
119. Луцан Н.І. Декоративно – прикладне мистецтво та основи дизайну. Нвчальний посібник.- К.: Вид. Дім «Слово», 2009. – 172с.
120. Лялька. *Енциклопедія Сучасної України / Наук. т-во імені Шевченка, Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України. Київ, 2017. Т. 18: Лт – Малицький. С. 398- 399.*
121. М. Г. [Грушевський Марко]. Дытячи забавки та gry усяки. *Києвська старина*. 1904. Т. 86 (июль – август). С. 51–105.
122. Макаров А. М. Світло українського бароко. Київ : Мистецтво, 1994. 288 с.
123. Максименко С. Д., Заброцький М. М. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування). Київ : Главник, 2005. 112 с.
124. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. Київ : АТ «Обереги», 1992. 80 с.
125. Мартинович П. Д. Українські записи: Українські записи Порфiрiя Мартиновича, друкована фольклорно-етнографiчна спадщина, вибране листування, мартинознавчi студiї, вибрана мистецька спадщина, бiографiчнi матерiали / упоряд., прим., покажч. О. О. Савчук ; передм. О. Ю. Брициної. Харкiв : Вид-ць Савчук О. О., 2012. 534 с.
126. Маслійчук В. Деякі відомості про ігри та іграшки для дітей у слобідській і лівобережній Україні в другій половині XVIII століття. *Народна творчість та етнографія*. 2010. № 6. С. 72–76.

127. Матейко К. Народні іграшки західних областей УРСР(на основі Етнографічного музею АН УРСР у Львові). *Народознавчі зошити*. 2011. № 4. С. 618–623.
128. Матейко К. Український народний одяг : етнографічний словник / НАН України. Київ : Наукова думка, 1996. 196 с.
129. Матяш І. Б. Катерина Грушевська: життя і діяльність. Київ : Україна, 2004. 240 с.
130. Мельничук Ю. Ляльки в народному вбранні. *Народне мистецтво*. 2004. № 1/2. С. 48–51.
131. Милорадович В. П. Українська відьма : нариси з української демонології. Репринтне видання. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 46 с.
132. Мирний Панас. За водою. Мирний П. *Зібрання творів у семи томах*. Київ: Наукова думка, 1970. Т. 5. С. 142-158.
133. Моляко В.О. Психологія готовності до творчої праці. Київ : Знання, Сер.«Педагогічна наука». 1988. № 9. 43 с.
134. Моран де, А. История декоративно-прикладного искусства от древнейших времен до наших дней. Москва :Искусство, 1982. 577 с.
135. Мотанка. *Словник української мови* : у 11 т. Додатковий том : у 2 кн. / гол. ред. П. Ю. Гриценко ; Ін-т української мови НАН України. Київ : ВД Дмитра Бураго, 2017. Кн. 2. М–Я. С. 76.
136. Моштук В. Про готовність майбутніх учителів трудового навчання до роботи в школі за проектнотехнологічною системою. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2008. № 5–6. С. 38–41.
137. Мощенко К. Академік Біляшівський як музейний робітник. *Український музей*. 1927. Ч. 1. С. 1–10.
138. Мудрак М. Образний світ Георгія Нарбута і творення українського бренду. Київ : Родовід, 2021. 159 с.
139. Мудрік В. І. Виховання інтересу до професійно-прикладної й фізичної підготовки у студентів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. пр. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2005. С. 339–343.

140. Навчальна програма з трудового навчання для закладів загальної середньої освіти 5–9 класи (оновлена) : наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення 10.04.2019).

141. Навчальна програма «Технології 10-11 класи (рівень стандарту)» : наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення 10.04.2019).

142. Навчальна програма «Технології 10–11 класи (профільний рівень)» : наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення 10.04.2019).

143. Найден О. Аспекти просторового синтезу в українській культурі: Українська народна картина в історичному та фольклорному ракурсах. *Проблеми міжвидового синтезу в українській культурі в полі діалогів різнонаціональних культурних традицій* : колективна монографія / [гол. ред. Г. Скрипник] ; НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. Київ, 2019. С. 195–376.

144. Найден О. Купальські обряди на Полтавщині та Вінниччині. Використання ляльок. Загальна ідея. Варіанти виконання. *Народне мистецтво*. 2007. № 3/4. С. 58–61.

145. Найден О. С. Міф. Фольклор. Форма. Образ. Київ, 2017. 371 с.

146. Найден О. С. Народні ляльки. *Народна творчість та етнографія*. 1978. № 1. С. 66–71.

147. Найден О. Парадокс української ляльки: Українська народна лялька у світлі кроскультурних паралелей та аналогій. Обрядові функції. Конструктивний дизайн. Київ : ВД «Стилос», 2016. 208 с.

148. Найден О. Перший збирач народної іграшки. *Народне мистецтво*. 1998. № 1/2. С. 60–62.

149. Найден О. С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості. Київ : АртЕк, 1999. 256 с.
150. Найден О. Українська народна іграшка в житті сучасної дитини. *Палітра педагога*. 2017. № 1. С. 6–8.
151. Найден О. Українська народна іграшка: семантика пластичних форм. *Іграшка, гра, дитина: від обрядової субстанції до сучасних моделей виховання* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Марка Грушевського читання» / за ред. О. С. Найдена. Київ : ВД «Стилос», 2007. С. 61–66.
152. Найден О. С. Українська народна лялька. Київ : ВД «Стилос», 2007. 240 с.
153. Найден О. Українське народне мистецтво ХХ ст. *Народне мистецтво*. 2002. № 1/2. С. 12–13.
154. Найден О., Горбачов Д. Малевич мужицький. *Хроніка 2000*. 1993. № 3/4 (5/6). С. 210–231.
155. Найден О. С., Дьяченко М. П. Українська народна лялька: Історія зібрання та вивчення. Регіональні відмінності : навч.-метод. посіб. Кривий Ріг : Вид-ць Роман Козлов, 2022. 56 с.
156. Нарбут Георгій : альбом / авт.-упоряд. П. О. Білецький. Київ : Мистецтво, 1983. 119 с.
157. Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва / ред колегія: П. М. Жолтовський, Ю. П. Лащук, О. О. Чарновський. Львів. Вид-во Львівського університету, 1969. 192 с.
158. Народне мистецтво Галичини й Буковини. Народное искусство Галиции и Буковины и земский союз в 1916–1917 гг. войны. Издание комитета юго-западного фронта Всероссийского земского союза (отдел помощи населению, пострадавшему от войны). Київ : Тип. Художественно-Ремесляной Школы : Мастерской Печатного Дела, 1919. 68 с.
159. Народні ляльки з колекції подружжя Людмили Орлової та Олександра Найдена. Київ : ArtHuss, 2016. 128 с.
160. Наулко В. Єдність і багатобарвність культури (замість передмови). Шевченко Є. І. *Українська народна тканина*. Київ : Артанія, 1999. С. 22–24.

161. Ніколаєва Т. О. Український костюм. Надія на ренесанс. Київ : Дніпро, 2005. 320 с.
162. Огієнко І. Українська культура:Коротка історія культурного життя українського народу. Київ : Фірма «Довіра», 1992. 141 с.
163. Орлова Т. Звідки ми? Хто ми? Куди ми йдемо? *Народне мистецтво*. 1998. №1-2. С. 42 – 45.
164. Оршанський Л. В. Етнодизайн як інноваційний художньо – естетичний компонент технологічної освіти. *Молодь і ринок*. 2011. № 1 (72). С. 38–41.
165. Оршанський Л., Мельник Г., Ліщинська-Кравець Г. Педагогічна система фахової підготовки майбутніх учителів технологій у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Журнал “Молодь і ринок”*. 2022. № 7(205). С. 88–93.
166. Оршанський Л., Нищак І., Павловський Ю. Педагогічні умови формування творчої активності майбутніх учителів трудового навчання у процесі професійної підготовки. *Молодь і ринок*. 2022. Вип. 1/199. С. 12–18.
167. Оршанський Л. В., Силко Р. М. Готфрід Земпер та художньо-промислова освіта Західної Європи й України : монографія. Дрогобич : Вид. відділ Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка, 2016. 281 с.
168. Оршанський Л. В., Явір В. В., Ясеницький В. Є. Дитяча іграшка як об’єкт творчої продуктивної діяльності школярів. *Трудова підготовка в рідній школі*. 2015. № 3. С. 9–20.
169. Паламарчук В., Барановська О. Педагогічні технології навчання в умовах Нової української школи: вектор розвитку. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 3. С. 60–66.
170. Папанек В. Дизайн для реального світу: Екологія людства та соціальні зміни. Київ : ArtHauss, 2020. 448 с.
171. Пехота О.М. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Київ, 1997. 401 с.

172. Пірус Т. Подільська народна лялька. *Лялька як знак, образ, функція* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Другі Марка Грушевського читання» / за ред. О. С. Найдена. Київ : ВД «Стилос», 2010. С. 54–69.

173. Полетай О. М. Компоненти готовності майбутніх учителів трудового навчання до роботи з технічно обдарованими дітьми. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2014. Вип. 120. С. 171–174.

174. Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ : АртЕк, 1999. 728 с.

175. Пошивайло М. Гончарний код українського фольклору(семіотика, образність, атрибутика, текстологія) : монографія. Опішне : Українське народознавство, 2015. 464 с.

176. Пошивайло О. М. Етнографія українського гончарства: Лівобережна Україна. Київ : Молодь, 1993. 408 с.

177. Прибыльская Е. Жизнеописание. *Студії мистецтвознавчі*. 2014. Число 4. С. 104–113.

178. Прищенко С. В. Дизайн і реклама : ілюстрований глосарій (основні терміни та поняття). 2-ге вид., випр. і доп. Київ : ВД «Конкор», 2020. 208 с.

179. Програма до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід, уложена членами Наукового товариства імені Шевченка. *Етнографічний збірник* / за ред. М. Грушевського. Львів, 1895. Т. 1 С. 1–16.

180. Програма для збирання діточних забавок і матеріалів до діточних забав. *Літературно-науковий вісник*. Львів, 1901. Т. XV, кн. IX. С. 38–39.

181. Програма для собираня колекцій детських ігрушек и матеріалов по детским іграм и забавам. *Киевская Старина*. 1901. Т. 74 (июль-август). С. 13–15.

182. Програма для собираня колекцій детських ігрушек и матеріалов по детским іграм и забавам. *Археологическая летопись Южной Руси*. Киев, 1903. Т. 3. С. 115–118.

183. Проценко О. М. Організація та проведення майстер-класів [з трудового навчання]. *Трудове навчання в школі*. 2019. № 1/2. С. 90–95.

184. Прядка В. Феномен українського мистецтва 14-20 століть. *МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія* : зб. наук. праць / Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України ; редкол.: О. О. Роготченко (гол. редкол.), В. Д. Сидоренко, Л. А. Дрофань та ін. Київ : Фенікс, 2018. Вип. 4. С. 145–159.

185. Прядка В. Звітня доповідь на II зїзді НСМНМУ 27 жовтня 2000 р. *Народне мистецтво*. 2000. № 3/4. С. 2.

186. Ревегук В. Я., Кочерга Н. К. В. Г. Короленко. Громадська діяльність письменника (1917 – 1921 рр.). Полтава : Дивосвіт, 2014. 212 с.

187. Руденко А. А. Методика навчання майбутніх у галузі етнодизайну. *Науковий огляд*. № 9. 2016. С. 125-138.

188. Рудченко А. Етнодизайн як міждисциплінарний феномен створення творчого освітнього простору. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10, ч. 3. С. 140–146.

189. Руденченко А. А. Методика навчання майбутніх у галузі етнодизайну. *Науковий огляд*. № 9. 2016. С. 125-138.

190. Руденченко А. А. Формування фахової підготовки студентів закладів вищої мистецької освіти засобами етнодизайну. *Дизайн-освіта майбутніх фахівців: проблеми та перспективи* : Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з між нар. участю. Полтава, 2022, С. 65-70.

191. Руденченко А.А., Тименко В.П. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності з етнодизайну у студентів закладів вищої освіти : [монографія] / Руденченко А.А., Тименко В.П. Київ: Вид. ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 326 с.

192. Русов М. Игры детей в Полтавщине. *Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження* : у 5 т. / [наук. ред., упоряд. М. Гримич]. Київ : Дуліби, 2016. Т. 1: Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. С. 197–218.

193. Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2 кн. Кн. 1 / за ред. Є. І. Коваленко; упоряд., прим.: Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. Київ : Либідь, 1997. 272 с.

194. Савенко І. В. Методика навчання вчителя технологій основ дизайну. Полтава : ПП «Астроя», 2017. 340 с.
195. Савенко І., Свиридюк Н. Етнодизайнерська підготовка майбутніх учителів технологій у процесі виготовлення вузлової ляльки Полтавщини. *Українська професійна освіта*. 2020. Вип. 7. С. 97–104. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2020.7.238048>. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17592/1/SavenkoI.pdf>
196. Саєнко Тетяна. *Духовний поступ. Художня виставка. Каталог творів викладачів, студентів кафедри образотворчого мистецтва ПНПУ імені В. Г. Короленка*. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2021. С. 42–43.
197. Саєнко Т., Гриценко Л. Вивчення традицій народної творчості України в закладах позашкільної освіти. *Педагогічні науки*. 2022. № 79. С. 129–133.
198. Саєнко Т.В. Використання здобутків українського народного мистецтва у громадянському вихованні молодого покоління. *Вісник Львівського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2006. Вип. 21. Ч.1. С.212–219.
199. Саєнко Т. В. *Іграшка. Українське декоративно-ужиткове мистецтво* : монографія / А. Є. Чернощоків (гол. ред., передмова), О. О. Бабенко, Т. В. Батієвська, Н. М. Дігтяр, О. М. Кушніренко та ін. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка 2019. 288 с.
200. Світова організація дизайну World, Design, Organization. URL : <https://wdo.org/about/history/>
201. Свиридюк Н. О. Використання ігрових педагогічних технологій в позаурочній роботі з трудового навчання. *Актуальні проблеми технологічної, професійної освіти, культурології та дизайну* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 40-річчя факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (9-10 жовтня 2018 року) / за ред.: В. П. Титаренко, А. Ю. Цини ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка, Каф. теорії та методики технологічної освіти. Полтава, 2018. С. 198–206.

202. Свиридюк Н. О. Вишивки в оздобленні української народної ляльки за зразками творів В. С. Роїк. *Мистецтво української вишивки – життєдайне джерело творчості, присвячена пам'яті Героя України, Заслуженого майстра народної творчості України В. С. Роїк*: матеріали наук.-практ. конф., (м. Полтава, 25-26 вересня 2014 р). Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. С. 89–91. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7340>

203. Свиридюк Н. О. Вузлова лялька Полтавщини у етнодизайнерських виставкових проектах. *Соціокультурні тенденції розвитку сучасного дизайну і мистецтва*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (08-10 вересня 2021 р.) / ХНТУ; за ред. О. В. Чепелюк. Херсон: ХНТУ, 2021. С. 138–140.

204. Свиридюк Н. О. A knot doll as a type of folk art and an ethnic design phenomenon at the National Sorochynsky fair in terms of intangible cultural heritage. = Вузлова лялька як вид народного мистецтва та явище етнодизайну на Національному Сорочинському Ярмарку в рамках нематеріальної культурної спадщини. *Ярмарковий рух в Україні: історія, традиції, культурна практика*: програма та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (18 серпня 2021 р.) / упоряд. і відп. ред. О. П. Івановська. Полтава: ТОВ «Сорочинський ярмарок», 2021. С. 40–42.

205. Свиридюк Н. Дидактичні засади формування моделі підготовки учителів до застосування етнодизайну на заняттях з історії. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць / [редкол.: С. Копилов (голова, наук. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 13: На пошану доктора історичних наук, професора Валерія Степанкова. С. 208–214.

206. Свиридюк Н. О. Досвід творчої взаємодії у крос мистецькому проєкті «Сродні». *Верлібри настелі*: тези доповідей круглого столу та результати художнього конкурсу Мистецького симпозиуму пам'яті професора Бориса Негоди (07 квітня 2023 р.). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2023. С. 32–35.

207. Свиридюк Н. О. Дослідження народної ляльки Полтавщини як місцевого елемента нематеріальної культурної спадщини в діяльності

Обласного центру народної творчості та культурно – освітньої роботи. *Сучасні проблеми національно-культурної ідентичності: регіональний вимір* : зб. наук. статей за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (24-25 вересня 2020 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. С. 352–362. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15998/1/50.pdf>

208. Свиридюк Н. О. Етнодизайн у творчості сучасної молоді. *Дизайн-освіта майбутніх фахівців: проблеми та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Полтава, 2022 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С. 308–311. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/21393/1/57.pdf>

209. Свиридюк Н. О. Залучення молоді до етнодизайну через призму народної української ляльки : навч.-метод. посіб. / за ред. Т. М. Борисової. Полтава : ПП «Астрая», 2023. 252 с.

210. Свиридюк Н. О. Застосування технологій етнодизайну у процесі підготовки майбутніх учителів технологій. *Дидаскал* : часопис : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст», 16–17 лист. 2021 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2021. № 22. С. 89–91. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18295/1/28.pdf>

211. Свиридюк Н. О. Застосування традицій етнолялькарства у професійній діяльності учителів технологій. *Дизайн та мистецтво в контексті соціокультурного розвитку* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (07-08 вересня 2022 р.) / ХНТУ ; за ред. А. А. Білик. Херсон ; Кам'янець-Подільський : ХНТУ : ФОП Панькова А.С., 2022. С. 218–220.

212. Свиридюк Н.О. Методика організації та проведення етноподорожі у світ народної ляльки. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 5. С. 144-152.

213. Свиридюк Н. О. Методика підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до проєктної діяльності. *Актуальні проблеми професійної та технологічної освіти: досвід та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (8 грудня, 2022 р.). Умань, 2022.

214. Свиридюк Н. Мистецтво відтворення традиційних головних уборів Полтавщини. *Сучасні соціокультурні процеси: компетентнісно-аксіологічний аспект* : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 10-11 листоп. 2022 р.) / за ред.: О. В. Лук'яненко, В. А. Дмитренко ; Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2022. С. 176–180. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/20807>.

215. Свиридюк Н. О., Соколов Д. О. Передмова. *Каталог виставки творів майстрів народного мистецтва. Народна іграшка Полтавщини. Історія. Сучасність. Традиція*. Полтава : Сімон, 2020. С. 1.

216. Свиридюк Н. О. Навчання майбутніх учителів технологій мистецьким особливостям проведення майстер класу з виготовлення вузлової ляльки. *Педагогічні науки*. 2022. Вип. 80. С. 57–63.

217. Свиридюк Н. О. Народна лялька з елементами традиційної полтавської вишивки. *Генеza полотняного літопису у творчості майстра народного мистецтва Олександри Великодної* : Всеукр. наук.-практ. конф. (23 квітня, 2014 р.) Полтава, 2014. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4917/1/10.pdf>

218. Свиридюк Н. О. Особливості становлення української моделі графічного дизайну. *Перспективи модернізації підготовки майбутніх фахівців технологічної, професійної та культурологічної освіти* : матеріали Всеукр. студентської конф. (Полтава, 2020 р.) / уклад.: Є. В. Кулик, І. В. Савенко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Каф. основ виробництва та дизайну. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. С. 143–147. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16123/1/32.pdf>

219. Свиридюк Н. О. Особливості технології проведення етномайстер – класів для різного контингенту учнів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2023. Вип. 1 (51). С. 308–315. URL: <https://drive.google.com/file/d/1e8XXVQgJHqHGR-H8C16xuX00qGVNMxAK/view> DOI: 10.31376/2410-0897-2023-1-51-308-315.

220. Свиридюк Н. О. Підвищення обізнаності майбутніх учителів технологій з елементами нематеріальної культурної спадщини. *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць / ред. О. В. Марущак. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 4. С. 47–49.

221. Свиридюк Н. О. Підготовка майбутніх учителів технологій до організації творчої діяльності учнів на засадах етнодизайну. *Молодь і ринок*. 2023. № 4. С. 83–89. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279124> URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/279124-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-648477-1-10-20230608.pdf>.

222. Свиридюк Н. О. Презентаційна діяльність Полтавського обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України. *Вища школа*. 2020. № 7/8. С. 50–59.

223. Свиридюк Н. О. Презентаційна діяльність у галузі народного мистецтва як складова підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності. *Традиції та інновації в підготовці фахового молодшого бакалавра сфери культури і мистецтва* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Гадяч, 9-10 грудня 2021 р.). Гадяч : Гадяцький фаховий коледж культури і мистецтв ім. І. П. Котляревського, 2021. С. 148–151.

224. Свиридюк Н. О. Сприйняття української народної ляльки різними віковими групами населення Полтавської області. *Лялька як знак, образ, функція* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Другі Марка Грушевського читання» / за ред. О. С. Найдена. Київ : ВД «Стилос», 2010. С. 108–112.

225. Свиридюк Н. О. Технології залучення учнівської молоді до українських традицій засобами етнодизайну. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2023. Вип. 1.

C. 154–164. DOI: 10.31494/2412-9208-2023-1-1-154-164. URL: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/18.pdf>

226. Свиридюк Н. О. Традиції створення народної іграшки в 40-50-х рр. ХХ ст. (за польовими матеріалами Шишацького району Полтавської області). *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії* : зб. наук. праць / [гол. ред. Г. Скрипник] ; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2010. Вип. 11. С. 62–65.

227. Свиридюк, Н. Традиція виготовлення народної іграшки як складова етнокультури (за матеріалами Полтавської області). *Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст* : зб. наук. праць за матеріалами ІІ Міжнар. конгресу (м. Полтава, 16-18 жовт. 2013 р) / упоряд. і відп. ред.: Є. А. Антонович, В. П. Титаренко ; гол. ред. М. І. Степаненко ; НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка [та ін.]. Полтава, 2015. Кн. 3. С. 554–556.

228. Свиридюк Н. О. Традиція виготовлення іграшок на Національному Сорочинському ярмарку. *Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні* : збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 20-й річниці Проекту відродження Сорочинського ярмарку (22 серпня 2018 р.) / упоряд. і відп. ред.: М. І. Степаненко, В. П. Титаренко, А. Ю. Цина. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. С. 129–132.

229. Свиридюк Н. Традиція створення вузлової ляльки у Полтавській області. *Полтавська школа етнодизайну* : кол. монографія / кол. авторів: М. І. Степаненко, Є. А. Антонович, В. Г. Бутенко, В. П. Тименко, А. Ю. Цина та ін.; за заг. ред. В. П. Титаренко. Полтава : Астроя, 2020. С. 186–200.

230. Свиридюк Н. О. Українська народна лялька, як прикраса традиційного житла (на матеріалах етнографічних досліджень Полтавської області). *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції* : зб. наук. праць / редкол.: гол. ред. Є. А. Антонович, В. П. Титаренко та ін. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. Кн. 1. С. 495–497.

231. Свиридюк Н. О. Фахова підготовка майбутніх учителів технологій засобами етнодизайну. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті*: зб. матеріалів XIII-ї Міжнар. наук.-практ. онлайн-інтернет конф. (Кропивницький, 13-28 червня 2022 р.) / Відп. ред. М. І. Садовий. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2022. С. 11-12.

232. Селівачов М. До специфіки українського народного мистецтва. *Народне мистецтво*. 1997. № 2. С. 47.

233. Селівачов М. Еволюційні процеси в українській народній орнаментиці кінця XIX – XX століть. *Народна творчість та етнографія*. 1995. № 1. С. 25–35.

234. Селівачов М. Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) / передмова М. В. Поповича. 3-є вид. Київ : Ред. вісника «Ант» : Фенікс, 2013. 416 с.

235. Семак З. М., Семак Б. Б. Фарбування текстильних матеріалів рослинними барвниками : навч. посіб. Львів : Світ, 2005. 336 с.

236. Семенюк В. Інспірації фольклорних мотивів у графічній творчості Ярослави Музики та Олени Кульчицької. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2011. Вип. 27. С. 208–217.

237. Сердюк І. Маленький дорослий: Дитина й дитинство в Гетьманщині XVIII ст. Київ : К.І.С., 2018. 456 с.

238. Сиваш І. О. Мистецтво етнодизайну в художній культурі України XX початку XXI ст. : автореф. дис. канд. мистецтвознавства : 26.00.01 / Нац. академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2019. 20 с.

239. Сидор-Гібелинда О. Українці на Веніціанській бієнале: сто років присутності. Київ : Наш час, 2008. 303 с.

240. Сидоренко В.К., Дмитренко П.В. снови наукових досліджень. Київ : РНКЦ «ДІНТ», 2000. 259 с.

241. Система виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи. Методичний посібник для вчителів / За ред. академіка Тхоржевського Д.О. Київ, 1999. 296 с.

242. Січинський В. Ю. Юрій Нарбут 1886-1920. Краків ; Львів : Українське видавництво, 1943. 62 с.
243. Скляренко О. А. Українські ляльки разом із Оксаною Скляренко. Київ : BookAboutDoll, 2020. 62 с.
244. Скляренко О. А. Українські народні ляльки. Київ : BookAboutDoll, 2019. 165 с.
245. Скляренко О. А. Школа ремесел. Лялька: український стиль. Київ : Шкільний світ, 2011. 96 с.
246. Сковорода Г. С. Твори у двох томах. Т. 1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги / передм. О. Мишанича ; Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка НАН України. 2-е вид., випр. Київ : Обереги, 2005. 528 с.
247. Скрипник Г. А. Етнологія, етнографія, народознавство. *Енциклопедія історії України* / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наукова думка, 2005. Т. 3: Е–Й. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Etnologiya>.
248. Словарь української мови / зібрала редакція журналу «Кієвская Старіна» ; упоряд. з додатком власних матеріалів Б. Грінченко. Київ, 1908. Київ : АН УРСР, 1958. Т. II: З–Н. 573 с.
249. Словник української мови. Т. 4: І–М. Київ : Наукова думка, 1973. 840 с.
250. Словник української мови : в 11 т. Додатковий том : у 2 кн. Кн. 2: М–Я. Київ : ВД Дмитра Бураго, 2017. 576 с.
251. Слюсаренко Н. В. Вибрані наукові статті та фрагменти праць : у 2 ч. Ч. 1. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. 438 с.
252. Слюсаренко Н. В. Вибрані наукові статті та фрагменти праць : у 2 ч. Ч. 2. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. 471 с.
253. Сморгж Л. Гончарівна (одержима керамікою). Опішне : Українське Народознавство, 2004. 304 с.
254. Сніжко В. В. Етнодизайн як українська світоглядна структура. *Наука і суспільство*. 2011. № 3/4. С. 30–36.

255. Срібна Ю.А. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання основам дизайну: монографія. Полтава: ПП «Астроя», 2019. 179 с.
256. Срібна Ю. Декоративно-прикладна творчість як фактор формування творчої особистості майбутнього вчителя технологій. *Витоки педагогічної майстерності*. 2023. Вип. 31. С. 209–213.
257. Срібна Ю. А., Кудря О. В. Формування знань елементів проєктно-технологічної діяльності на матеріалі курсу «Технологічний практикум». *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2020. Вип. 44. С. 123–130.
258. Старков В. А. Ігрова культура населення Полтавщини та Слобожанщини у другій половині ХІХ ст.(історіографічний аспект). *Історична пам'ять*. 1998. № 1. С. 186–189.
259. Старков В. Джерела дослідження традиційної ігрової культури населення України: історія формування ХІХ – початок ХХІ ст. Київ : Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2020. 370 с.
260. Стельмахович М. П. Українська народна педагогіка : навч. посібник. Київ : ІСДО, 1996. 228 с.
261. Стельмашук Г. Г. Давнє вбрання на Волині: Етнографічно-мистецтвознавче дослідження : монографія. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. 280 с.
262. Сторчай О. Листи Антоніни Іванової до Оксани Павленко 1926-1929 років: нові свідчення та подробиці з творчого життєпису мисткині. *Студії мистецтвознавчі: Театр. Музика. Кіно. Архітектура. Образотворче та декоративно-вжиткове мистецтво* / [гол. ред. Г. Скрипник] ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2020. Число 1/2 (69/70). С. 107–118.
263. Сторчай О. В. Листи Антоніни Іванової до Оксани Павленко 1965–1971 років. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 26. С. 355–390.

264. Супруненко О. Б. Іграшки XVIII ст. з Полтави. *Козацькі старожитності Полтавщини* : збірник наук. праць / редкол.: П. К. Бондаревський та ін. Полтава, 1993. Вип. 1. С. 62–65.

265. Таранушенко С. Згадка про Г. Нарбута. *Бібліологічні вісті*. 1927. № 1. С. 106–107.

266. Таранушенко С. Мотиви старого українського мистецтва в творах Нарбута. *Студії мистецтвознавчі: Образотворче та декоративно-вжиткове мистецтво. Архітектура* / [гол. ред. Г. Скрипник] ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2016. Число 2 (54). С. 88–106.

267. Терещук А.І., Абрамова О.В., Гащак В.М., Павич Н.М. Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. «Рекомендовано МОН України» (наказ МОН України від 12.07.2021 № 795). URL : https://osvita.ua/doc/files/news/831/83161/Tekhnol_5-6-kl_Tereshchuk_ta_in_14_07_1_1.pdf

268. Тименко В. П. Початкова дизайн – освіта: теорія і практика формування конструктивних умінь особистості : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2010. 380 с.

269. Тименко В. П. Становлення академічної дизайн-освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 31. Житомир, 2007. С. 63 – 67.

270. Тимків Б. Формування художньої етнокультури студентів засобами народного декоративно-прикладного мистецтва. *Народне мистецтво*. 2004 № 1/2. С. 54–55.

271. Тимків Б. Концептуальні засади впровадження етнодизайну в процес підготовки фахівців декоративно-прикладного мистецтва. *Становлення і розвиток етнодизайну: український та європейський досвід* : зб. наук. праць / редкол.: гол. ред. М. І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є. А. Антонович, В. П. Титаренко та ін. Полтава : Полтавський літератор, 2012. Кн. 1. С. 138–142.

272. Титаренко В. П. Теоретичні основи формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання. *Сучасні інформаційні технології та*

інноваційні методика навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2010. Вип. 26. С. 505–511.

273. Титаренко В. П. Святкова народна іграшка українців. *Проблема ревалоризації феномена української народної іграшки у сучасних культурно-освітніх умовах* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Полтава, 16–17 квіт. 2003 р. Полтава, 2004. С. 73–75.

274. Титаренко В. П. Теоретичні основи формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методика навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2010. Вип. 26. С. 505–511.

275. Титаренко В. П. Традиційні народні ремесла Полтавщини : навч. посіб. Полтава : Верстка, 2003. 360 с.

276. Титаренко В.П. Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання засобами українських народних промислів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 – теорія і методика трудового навчання. Київ : Ін-т пед.-ки НАПН України, 2009. 39 с.

277. Титаренко В. П. Українські народні промисли (естетичний аспект) : монографія. Полтава : АСМІ, 2004. 250 с.

278. Тишкевич Р. Поліська намітка. *Народна творчість та етнографія.* 1992. № 2. С. 62–68.

279. Томашевський В. В. Естетична культура дизайнера: програма і методика спецкурсу для студентів-дизайнерів. Кривий Ріг : ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет», 2016. 80 с.

280. Торубара О. М. Поняття готовності майбутніх педагогів до використання нових інформаційних технологій в навчанні та розвитку учнів. *Вісник ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка.* Чернігів, 2009. Вип. 67. С. 55–58.

281. Тринько Р. І., Стадник М. Є. Основи теоретичної і прикладної статистики: навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 397 с.

282. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф.

дис. доктора пед. наук Г. В. Троцько ; Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПНУ. Київ, 1997. 54 с.

283. Туташинський В.І. Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. «Рекомендовано МОН України» (наказ МОН України від 12.07.2021 № 795). URL : https://osvita.ua/doc/files/news/831/83159/Tekhnol_5-6-kl_Tutashinskiy_14_07.pdf

284. Тхоржевський Д. О., Сидоренко В. К., Захарченко Р. О., Мусієнко В. Д. Прилучення учнів до національної культури у процесі трудового навчання. Київ, 1996. 258 с.

285. Удріс-Бородавко Н. Графічний дизайн з українським обличчям. Київ : ArtHauss, 2023. 204 с.

286. Україна в типажах народних, краєвидах і архітектурі : художньо-етнографічна спадщина Юрія Павловича / відп. ред. Г. Скрипник ; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2010. 400 с.

287. Українська абетка / малюнки Григорія Нарбути ; передм. М. Ю. Філевич, упоряд. О. О. Савчук, худож. оформ. О. Г. Чекаль. Харків : Вид-ць О. Савчук, 2020. 64 с.

288. Українська народна іграшка : альбом-каталог / автор-упоряд.: Є. Шевченко, В. Корнієнко. Київ : Народі джерела, 2011. 96 с.

289. Урсу Н. О. Нариси з історії образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва Хмельниччини : навч. посіб. для студентів художніх спец. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. 224 с.

290. Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови. Київ : Наукова думка, 1993. Кн. 1. 528 с.

291. Франко І. Я. [Рецензія] Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Франко І. Я. *Зібрання творів* : в 50 т. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 37. 678 с.

292. Фурманюк С. М. Особливості застосування народної іграшки у вихованні дітей дошкільного віку. *Інтеграційні процеси в системі дошкільної та початкової освіти: теорія і практика*: зб. наук.-метод. праць. 2017. С. 198-201

293. Фурса О.О. Основні напрями і чинники становлення дизайн-освіти. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2013. Вип. 23.18. С. 392–398.
294. Ханко В. М. Миргородський мистецький словник (кінець XVII – початок XXI сторіччя) : персоналії. Полтава, 2005. 370 с.
295. Ханко В. М. Миргород як осередок керамічної освіти в Україні. 2-е вид., доп. Харків : Вид-ць О. Савчук, 2021. 240 с.
296. Ханко В. М. Енциклопедія мистецтва Полтавщини : у 2 т. / НАН України, Ін-т історії України, Центр культуролог. студій. Полтава : ТОВ «АСМІ» : Вид-ць О. Ханко, 2014. Т. 1: А–Л. 503 с.
297. Ханко В. М. Енциклопедія мистецтва Полтавщини : у 2 т. / НАН України, Ін-т історії України, Центр культуролог. студій. Полтава : ТОВ «АСМІ» : Вид-ць О. Ханко, 2015. Т. 2: М–Я. 435 с.
298. Ханко В. М., Свиридчук Н. О. Омеляненко Людмила Андріївна. *Енциклопедія сучасної України*. Київ, 2022. Т. 24: О. С. 493.
299. Хогарт Уїльям. Про красу : збірник. / з англ. пер. Л. І. Зимовець. Київ : Мистецтво, 1978. 224 с.
300. Ходзицька І. Ю., Горобець О. В., Медвідь О. Ю., Пасічна Т. С., Приходько Ю. М. Модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. «Рекомендовано МОН України» (наказ МОН України від 12.07.2021 № 795). URL : https://osvita.ua/doc/files/news/831/83158/Tekhnol_5-6-klas_Khodzytska_ta_in_14_07_.pdf
301. Хомич Л. Роль мистецтва у професійно-педагогічній підготовці вчителя. *Мистецтво і освіта*. 1998. № 4. С. 50–53.
302. Чарновський О. Українська народна скульптура. Львів : Вид-во Львів. держ. ун-т, 1976. 144 с.
303. Чегусова З. Коктебельський сімпозіум «Волошинський вересень». *Образотворче мистецтво*. 2012. № 3/4. С. 136–137.
304. Чистякова, Л. Модель формування готовності майбутнього вчителя трудового навчання до організації позаурочні художньо-трудова діяльності

учнів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019. № 2 (2010). Ч. 2. С. 255-258.

305. Чистякова Л. О. Підготовка майбутніх учителів технологій з основ дизайну. Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. 2016. № 4(8). Т.1.

306. Шаповал Л. І. Словник етнографічних(етнологічних) понять і термінів. Вид. 2-ге змін. та доп. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2016. 294 с.

307. Шевченко Є. І. Українська народна тканина. Київ : Артанія, 1999. 416 с.

308. Широцький К. Національне мистецтво й завдання мистецтва в Україні. *Світлиця*. 2016. № 2 (53). С. 66–70.

309. Широцький К. Очерки по истории декоративного искусства Украины. Художественное убранство дома в прошлом и настоящем. Киев, 1914. Т. 1. 141 с.

310. Шлях педагога закладу позашкільної освіти до професійної компетентності : метод. реком. щодо організації і проведення занять гуртка / уклад.: С. Лисак, Л. Гавриленко. Полтава, 2023. 35 с. URL: <https://ed.pano.pl.ua/handle/022518134/1480>

311. Шовкопляс Г. М. Середньовічна керамічна пластика з Києва. *Деякі основні напрями вдосконалення діяльності музеїв на сучасному етапі*. Київ, 1990. С. 63–66.

312. Шудря Є. С. Оранта нашої світлиці. Київ, 2011. 488 с.

313. Шушкевич А. Ф. Народна лялька як елемент фольклору. *Трудове навчання в школі*. 2017. № 9. С. 14–18.

314. Шушкевич А. Ф. Народна лялька : інструкційні картки : 5-6 кл. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2015. 20 с.

315. Щербаківський В. Українське мистецтво: Вибрані неопубліковані праці / упоряд., вст. ст. В. Ульяновського. Київ : Либідь, 1995. 288 с.

316. Щербій Г. Сучасна культура життєзабезпечення населення великого міста. *Народна творчість та етнологія*. 2013. № 2. С. 139–143.

317. Argyriadi M. Translation: Doumas A., foreword Delivorritas A. Dolls. In Greek life and art from antiquity to the present day. Lucy Braggiotti Publications, 1991.
318. Bielenda A. Strachy polne – eksponaty Muzeum Regionalnego i Strachów Polnych w Sołonce /Gminna Biblioteka Publiczna w Lubeni, 2013.
319. Bogemia E. Paris 2011 – Researching Design Education. *Proceedings of the DRS LEARN X DESIGN 2021*. 2021. Vol. 1. Pp. 50-58.
320. Choi J. A Study on the Costume of Ball Jointed Dolls as Cultural Product with Application of Ladies' Costume Culture from Late Goryeo to Early Joseon Jeong. *Journal of the Korea Academia-Industrial Cooperation Society*. 2011. Vol. 12, no. 9. P. 3815–3826. URL: <http://dx.doi.org/10.5762/KAIS.2011.12.9.3815>
321. Fiell C., Fiell P. (2019). *Morris William. Ein Leben für die Kunst*. Slovakia, TASCHEN GmbH
322. Marriott H. Li Edelkoort – What does fashion's top trend-spotter think we'll be wearing in the 2020s? *The Guardian*. 2020. January 8. URL: <https://www.theguardian.com/fashion/2020/jan/08/fashion-top-trend-setter-li-edelkoort-futurologist-perfect-clothes-2020s>
323. Nielsen L.M. Oslo 2013 – Design Learning for Tomorrow. *Proceedings of the DRS LEARN X DESIGN 2021*. 2021. Vol. 1. Pp. 50-58.
324. Ogrodowska B. Ocalić od zapomnienia. Polskie tradycje i obyczaje rodzinne. Sport i turystyka MUZA SA. Warszawa, 2012.
325. Svyrydiuk N., Sribna Y., Borysova T., Savenko I., Kaliazin Y., Tytarenko V. Labor training in design and technological activities of students. *Laplage em revista (International)*. 2021. Vol. 7, n. Extra-E, Aug. P. 172–179.
326. The Austrian Theater Museum and its Collections (розділ Figure Theater p. 48). Austrian Theater Museum. Viena : Printed by Agens-Werk Geyer+Reisser, 2000.
327. The Bologna Declaration of 19 June 1999 // European Higher Education Area and Bologna Process. URL : http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/Ministerial_conferences/02/8/1999_Bologna_Declaration_English_553028.pdf

328. The Curatorial complex. Social dimensions of knowledge production
Wilhelm Fink. Wilhelm Fink Verlag, ein Imprint der Brill-Gruppe (Koninklijke Brill
NV, Leiden, Niderlande; Brill USA Inc., Boston MA, USA; Brill Asia Pte Ltd,
Singapore; Brill Deutschland GmbH, Paderborn, Deutschland), 2018.

329. Vande Zande R. Education and Design to enlighten a citizenry.
Proceedings of the DRS LEARN X DESIGN 2021. 2021. Vol. 2. Pp. 38-44.

ДОДАТКИ

Зміст додатків

<i>Додаток А</i>	Список публікацій здобувачки за темою дисертації
<i>Додаток Б</i>	Довідки про впровадження результатів дослідження
<i>Додаток В</i>	Програма-запитальник для збирання етнографічних матеріалів з дослідження традиційної народної ляльки
<i>Додаток Г</i>	Результати проведеного опитування носіїв культурної спадщини України в руслі збереження та примноження традиції виготовлення народної вузлової ляльки
<i>Додаток Д</i>	Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку творчого об'єднання «Народознавство та народна лялька»
<i>Додаток Е</i>	Програми змістовних модулів
<i>Додаток Ж</i>	Творчий учнівський проєкт
<i>Додаток И</i>	План-конспект з уроку технологій
<i>Додаток К</i>	Майстер клас з виготовлення «Бабусиної ляльки на паличках»
<i>Додаток Л</i>	Майстер клас з виготовлення ляльки «Коза-Дереза»
<i>Додаток М</i>	Майстер класи з лялькарства для різних груп респондентів
<i>Додаток Н</i>	Майстер клас з виготовлення оберега «Янгол»
<i>Додаток П</i>	Сценарій свята «Я зазірну в прадавню скриню, щоб світ прикрасити барвисто»
<i>Додаток Р</i>	Етнографічний захід «Етноподорож у світ народної ляльки»
<i>Додаток С</i>	Віртуальна екскурсія по Полтавщині разом з народними ляльками «Мандрівки з ляльками»
<i>Додаток Т</i>	Презентація етномистецького календаря «Шлях крізь століття»
<i>Додаток У</i>	Сертифікати про підвищення професійного рівня здобувача
<i>Додаток Ф</i>	Навчально-методичний посібник
<i>Додаток Х</i>	Фото робіт виконаних студентами
<i>Додаток Ц</i>	Зразки анкет для вчителів та студентів трудового навчання та технологій
<i>Додаток Ч</i>	Вебквест «Лялька-мотанка прадавній скральний оберіг Українців»
<i>Додаток Ш</i>	Світлини мистецьких заходів, зrealізованих підчас експериментальної роботи

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації***

34. Свиридюк Н. Традиція створення вузлової ляльки у Полтавській області. *Полтавська школа етнодизайну*: кол. монографія / кол. авторів: М. І. Степаненко, Є. А. Антонович, В. Г. Бутенко, В. П. Тименко, А. Ю. Цина та ін.; за заг. ред. В. П. Титаренко. Полтава : Астроя, 2020. С. 186–200.

35. Свиридюк Н.О. Методика організації та проведення етноподорожі у світ народної ляльки. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 5. С. 144-152.

36. Свиридюк Н. О. Навчання майбутніх учителів технологій мистецьким особливостям проведення майстер класу з виготовлення вузлової ляльки. *Педагогічні науки*. 2022. Вип. 80. С. 57–63.

37. Свиридюк Н. О. Особливості технології проведення етномайстер-класів для різного контингенту учнів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2023. Вип. 1 (51). С. 308–315.

38. Свиридюк Н. О. Підготовка майбутніх учителів технологій до організації творчої діяльності учнів на засадах етнодизайну. *Молодь і ринок*. 2023. № 4. С. 83–89.

39. Свиридюк Н. О. Технології залучення учнівської молоді до українських традицій засобами етнодизайну. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2023. Вип. 1. С. 154–164.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

40. Свиридюк Н. О. Сприйняття української народної ляльки різними віковими групами населення Полтавської області. *Лялька як знак. Образ, функція*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Другі Марка Грушевського читання» / за ред. О. С. Найдена. Київ : ВД «Стилос», 2010. С. 108–112.

41. Свиридюк Н. О. Народна лялька з елементами традиційної полтавської вишивки. *Генеza полотняного літопису у творчості майстра народного мистецтва Олександри Великодної*: Всеукр. наук.-практ. конф. (23

квітня, 2014 р.) Полтава, 2014. URL:
<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4917/1/10.pdf>

42. Свиридюк Н. О. Вишивки в оздобленні української народної ляльки за зразками творів В. С. Роїк. *Мистецтво української вишивки – життєдайне джерело творчості, присвячена пам'яті Героя України, Заслуженого майстра народної творчості України В. С. Роїк* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Полтава, 25-26 вересня 2014 р.). Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. С. 89–91. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7340>

43. Свиридюк, Н. Традиція виготовлення народної іграшки як складова етнокультури (за матеріалами Полтавської області). *Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст* : зб. наук. праць за матеріалами II Міжнар. конгресу (м. Полтава, 16-18 жовт. 2013 р) / упоряд. і відп. ред.: Є. А. Антонович, В. П. Титаренко ; гол. ред. М. І. Степаненко ; НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка [та ін.]. Полтава, 2015. Кн. 3. С. 554–556.

44. Свиридюк Н. О. Українська народна лялька, як прикраса традиційного житла (на матеріалах етнографічних досліджень Полтавської області). *Сучасні тенденції розвитку дизайну та декоративно-прикладної творчості у процесі реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді в рамках обласного молодіжного проекту «Полтавщина-Великодня»* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 28 квіт. – 2 трав. 2016 р.) / упоряд. і ред.: В. П. Титаренко, Г. В. Галамбош ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2016. С. 267–269.

45. Свиридюк Н. О. Використання ігрових педагогічних технологій в позаурочній роботі з трудового навчання. *Актуальні проблеми технологічної, професійної освіти, культурології та дизайну* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 40-річчя факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (9-10 жовтня 2018 року) / за ред.: В. П. Титаренко, А. Ю. Цини ; Полтав. нац.

пед. ун-т імені В.Г. Короленка, Каф. теорії та методики технологічної освіти. Полтава, 2018. С. 198–206.

46. Свиридюк Н. О. Традиція виготовлення іграшок на Національному Сорочинському ярмарку. *Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні* : збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 20-й річниці Проекту відродження Сорочинського ярмарку (22 серпня 2018 р.) / упоряд. і відп. ред.: М. І. Степаненко, В. П. Титаренко, А. Ю. Цина. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. С. 129–132.

47. Свиридюк Н. О. Особливості становлення української моделі графічного дизайну. *Перспективи модернізації підготовки майбутніх фахівців технологічної, професійної та культурологічної освіти* : матеріали Всеукр. студентської конф. (Полтава, 2020 р.) / уклад.: Є. В. Кулик, І. В. Савенко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Каф. основ виробництва та дизайну. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. С. 143–147. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16123/1/32.pdf>

48. Свиридюк Н. О. Дослідження народної ляльки Полтавщини як місцевого елемента нематеріальної культурної спадщини в діяльності Обласного центру народної творчості та культурно – освітньої роботи. *Сучасні проблеми національно-культурної ідентичності: регіональний вимір* : зб. наук. статей за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (24-25 вересня 2020 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. С. 352–362. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15998/1/50.pdf>

49. Свиридюк Н. О. Вузлова лялька Полтавщини у етнодизайнерських виставкових проектах. *Соціокультурні тенденції розвитку сучасного дизайну і мистецтва* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (08-10 вересня 2021 р.) / ХНТУ ; за ред. О. В. Чепелюк. Херсон : ХНТУ, 2021. С. 138–140.

50. Свиридюк Н. О. A knot doll as a type of folk art and an ethnic design phenomenon at the National Sorochynsky fair in terms of intangible cultural heritage. Вузлова лялька як вид народного мистецтва та явище етнодизайну на Національному Сорочинському Ярмарку в рамках нематеріальної культурної спадщини. *Ярмарковий рух в Україні: історія, традиції, культурна практика* :

програма та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (18 серпня 2021 р.) / упоряд. і відп. ред. О. П. Івановська. Полтава : ТОВ «Сорочинський ярмарок», 2021. С. 40–42.

51. Свиридюк Н. О. Презентаційна діяльність у галузі народного мистецтва як складова підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності. *Традиції та інновації в підготовці фахового молодшого бакалавра сфери культури і мистецтва* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Гадяч, 9-10 грудня 2021 р.). Гадяч : Гадяцький фаховий коледж культури і мистецтв ім. І. П. Котляревського, 2021. С. 148–151.

52. Свиридюк Н. О. Фахова підготовка майбутніх учителів технологій засобами етнодизайну. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті*: зб. матеріалів XIII-ї Міжнар. наук.-практ. онлайн-інтернет конф. (Кропивницький, 13-28 червня 2022 р.) / Відп. ред. М. І. Садовий. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2022. С. 11-12.

53. Свиридюк Н. О. Етнодизайн у творчості сучасної молоді. *Дизайн-освіта майбутніх фахівців: проблеми та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Полтава, 2022 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С. 308–311. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/21393/1/57.pdf>

54. Свиридюк Н. О. Застосування традицій етнолялькарства у професійній діяльності учителів технологій. *Дизайн та мистецтво в контексті соціокультурного розвитку* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (07-08 вересня 2022 р.) / ХНТУ ; за ред. А. А. Білик. Херсон ; Кам'янець-Подільський : ХНТУ : ФОП Панькова А.С., 2022. С. 218–220.

55. Свиридюк Н. О. Досвід творчої взаємодії у крос мистецькому проєкті «Сродні». *Верлібри настелі* : тези доповідей круглого столу та результати художнього конкурсу Мистецького симпозиуму пам'яті професора Бориса Негоди (07 квітня 2023 р.). Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2023. С. 32–35.

56. Свиридюк Н. Мистецтво відтворення традиційних головних уборів Полтавщини. *Сучасні соціокультурні процеси: компетентнісно-аксіологічний аспект* : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 10-11 листоп. 2022 р.) / за ред.: О. В. Лук'яненко, В. А. Дмитренко ; Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2022. С. 176–180. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/20807>

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

57. Свиридюк Н.О. Залучення молоді до етнодизайну через призму народної української ляльки: навчально-методичний посібник. Полтава : ПП «Астрая», 2023. 220 с.

58. Свиридюк Н. О. Традиції створення народної іграшки в 40-50-х рр. ХХ ст. (за польовими матеріалами Шишацького району Полтавської області). *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії* : зб. наук. праць / [голов. ред. Г. Скрипник] ; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2010. Вип. 11. С. 62–65.

59. Свиридюк Н. О. Українська народна лялька, як прикраса традиційного житла (на матеріалах етнографічних досліджень Полтавської області). *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції* : зб. наук. праць / редкол.: гол. ред. Є. А. Антонович, В. П. Титаренко та ін. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. Кн. 1. С. 495–497.

60. Свиридюк Н. О. Презентаційна діяльність Полтавського обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України. *Вища школа*. 2020. № 7/8. С. 50–59.

61. Савенко І., Свиридюк Н. Етнодизайнерська підготовка майбутніх учителів технологій у процесі виготовлення вузлової ляльки Полтавщини. *Українська професійна освіта*. 2020. Вип. 7. С. 97–104. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17592/1/SavenkoI.pdf>

62. Свиридюк Н. О., Соколов Д. О. Передмова. *Каталог виставки творів майстрів народного мистецтва. Народна іграшка Полтавщини. Історія. Сучасність. Традиція*. Полтава : Сімон, 2020. С. 1.

63. Svyrydiuk N., Sribna Y., Borysova T., Savenko I., Kaliazin Y., Tytarenko V. Labor training in design and technological activities of students. *Laplage em revista (International)*. 2021. Vol. 7, n. Extra-E, Aug. Ensino e aprendizagem na universidade. P. 172–179.

64. Свиридюк Н. О. Застосування технологій етнодизайну у процесі підготовки майбутніх учителів технологій. *Дидаскал*: часопис: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст», 16–17 лист. 2021 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2021. № 22. С. 89–91. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18295/1/28.pdf>

65. Свиридюк Н. О. Підвищення обізнаності майбутніх учителів технологій з елементами нематеріальної культурної спадщини. *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: збірник наукових праць / ред. О. В. Марущак. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 4. С. 47–49.

66. Ханко В. М., Свиридюк Н. О. Омеляненко Людмила Андріївна. *Енциклопедія сучасної України*. Київ, 2022. Т. 24: О. С. 493.

67. Свиридюк Н. Дидактичні засади формування моделі підготовки учителів до застосування етнодизайну на заняттях з історії. *Проблеми дидактики історії*: збірник наукових праць / [редкол.: С. Копилов (голова, наук. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 13: На пошану доктора історичних наук, професора Валерія Степанкова. С. 208–214.

ДОВІДКИ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА

вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003
телефон 56-23-13 факс 52-58-67
E-mail: allmail@pnpu.edu.ua
код ЄДРПОУ 31035253

10.11.2023 № 2766/01-35/46

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
«Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у
професійній діяльності» **Свиридюк Наталії Олександрівни**,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

У освітній процес підготовки здобувачів вищої освіти на першому (бакалаврському) рівні за освітньою програмою «Середня освіта (Трудове навчання та технології) у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка було впроваджено результати дисертації Наталії Свиридюк на тему «Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності».

Основні результати дослідження Н. О. Свиридюк було розглянуто та обговорено на засіданнях кафедр професійної освіти, дизайну та безпеки життєдіяльності, теорії і методики технологічної освіти ПНПУ імені В. Г. Короленка. Дисертанткою було розроблено та запропоновано підбірку змістових модулів «Етнографічні нариси про українську народну іграшку», «Поєднання технологій етнодизайну в процесі створення народної вузлової ляльки», «Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі «Технології», «Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з етнодизайну», що спрямовані на поглиблення вивчення основ етнодизайну через технологію народного лялькарства, як комплексного проекту, що об'єднує різні види декоративно-прикладного мистецтва. Окремі змістові поділу були апробовані під час викладання освітніх компонентів у процесі фахової підготовки майбутніх учителів технологій на факультеті технологій та дизайну ПНПУ імені В. Г. Короленка.

Отримані результати свідчать, що розроблена дисертанткою методика підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у різних форматах освітньо-виховного процесу має важливе практичне значення, відповідає запитам сучасного соціума, зумовлює формування у студентів фахових компетентностей та готовності впроваджувати технології етнодизайну під час професійної діяльності в закладах загальної середньої та позашкільної освіти.

Рішення про успішне впровадження результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії Н. О. Свиридюк схвалено на засіданні кафедри професійної освіти, дизайну та безпеки життєдіяльності ПНПУ імені В. Г. Короленка (протокол № 18 від 11 листопада 2023 року).

Проректор з наукової роботи
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка

Василь ФАЗАН

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006, тел. (0522) 32-08-89, факс (0522) 24-85-44
E-mail: mails@cuspu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125415

23 травня 2023 № 52-Н
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
«Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності»
Свиридюк Наталії Олександрівни
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
у Центральноукраїнському державному університеті імені Володимира Винниченка

Кафедра технологічної та професійної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка упродовж 2022-2023 навчального року здійснювала впровадження результатів дисертаційної роботи Н.О. Свиридюк з теми «Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності».

Відповідно до теоретико-методологічних підходів обґрунтування сучасних тенденцій удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів технологій на засадах впровадження технологій етнодизайну в освітній процес; до розробленої комплексної моделі підготовки майбутніх учителів технологій до застосування технологій етнодизайну в професійній педагогічній діяльності; до визначених структури та змісту фахових методик, як складових моделі підготовки майбутніх учителів технологій до застосування технологій етнодизайну, здійснювалася апробація матеріалів наукового дослідження Н.О. Свиридюк, зокрема в межах вивчення дисципліни «Основи декоративно-ужиткового мистецтва», під час гостьової лекції «Етноподорож у світ народної ляльки» та авторського майстер-класу від заслуженої майстрині народної творчості України, членкині Спільки дизайнерів України мистецького проекту Наталії Свиридюк для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Трудове навчання та технології) факультету математики, природничих наук та технологій ЦДУ імені В. Винниченка й учнів мистецького класу Ліцею «Науковий» в рамках проведення тижня факультету.

Викладачі фахових дисциплін високо оцінили теоретичні та методичні матеріали дослідження та послуговувалися ними в процесі викладання лекційних занять, проведення практичних занять, під час розробки творчих навчальних проєктів та проведення мистецьких заходів, що дало змогу розширити межі творчої самореалізації здобувачів освіти й ефективніше реалізувати духовно-моральний і екологічний потенціал національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Здобутки Наталії Олександрівни Свиридюк достатньо вагомі в теоретичному та практичному аспектах і можуть бути рекомендовані до використання в навально-виховному процесі закладів вищої освіти, де здійснюють підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій, керівників гуртків декоративно-прикладної творчості закладів позашкільної освіти.

Результати дисертаційної роботи з теми «Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності», на здобуття наукового ступеня доктора ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) розглянуто і затверджено на засіданні кафедри технологічної та професійної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол №18 від 01 червня 2023 року).

Проректор з наукової роботи

Лілія КЛОЧЕК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Тел. 3-36-10
 E-mail chnpu@chnpu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02125674

05.10.2023 № *12* На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження

Свиридюк Наталії Олександрівни

на тему: «Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Результати наукового дослідження впроваджували в навчально-виховних процесі ННІ професійної освіти та технологій Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

В умовах глобалізації освітніх процесів постає необхідність звернення до народних традицій та національної культури в процесі підготовки учнівської молоді. Пріоритетні позиції у цьому напрямі навчально-виховної діяльності займають учителі трудового навчання та технологій, а відтак фахова підготовка здобувачів вищої освіти за спеціальністю 014.10 середня освіта (трудове навчання та технології) має відповідати сучасним викликам суспільства. Одним з напрямів наукового дослідження Н. Свиридюк є національно-патріотичне виховання студентської та учнівської молоді. Розроблені дисертанткою навчально-методичні матеріали з підготовки та проведення етно майстер-класів для різної категорії респондентів; вивчення українського народного костюму, проведення тематичних стилізованих етно-дійств, етно-проектів були реалізовані викладачами кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності в процесі індивідуальної та самостійної навчальної роботи зі студентами, що сприяло підготовці та розробці бакалаврських кваліфікаційних досліджень, спрямованих на розробку дизайн-проектів та колекцій сучасного одягу у етностилі. Особливу увагу привертають методичні матеріали з проведення віртуальних етно-екскурсій та запропоновані сценарії мистецьких заходів у етностилі, зокрема презентації етномистецького календаря «шлях крізь століття» у форматі етномистецького перформансу та етнографічного заходу «етноподорож у світ народної ляльки».

Упровадження наукового доробку Н. Свиридюк позитивно вплинуло на результативність фахової підготовки майбутніх учителів технологій, зокрема відзначено кваліфікаційні бакалаврські роботи дизайнерського спрямування.

Ефективність результатів дослідження, обґрунтованість, змістовність і методична доцільність, відповідність актуальним потребам освіти на сучасному етапі її розвитку зумовили позитивну оцінку розроблених Н. Свиридюк навчально-методичних матеріалів і можливість їх використання у процесі підготовки майбутніх учителів технологій.

Результати провадження наукового доробку Н. Свиридюк обговорено на засідання Навчально-наукового інституту професійної освіти та технологій, Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (протокол № 3 від 4 жовтня 2023).

Довідка видана для подання за місцем захисту дисертації.

Проректор з наукової роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка,
кандидат педагогічних наук, доцент

Наталія НОСОВЕЦЬ

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ОПІШНЯНСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ ХУДОЖНИЙ ЛІЦЕЙ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО

17.07 2023 р.

№ 37

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
«Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у
професійній діяльності» **Свиридюк Наталії Олександрівни**
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Співпраця заслуженої майстрині народної творчості України, членкині
Спілки дизайнерів України Наталії Свиридюк з Опішнянським державним
художнім ліцеєм імені Василя Кричевського дозволила здобувачці наукового
ступеня доктор філософії здійснити апробацію результатів наукового
дослідження, спрямованого на популяризацію етнодизайну серед учнівської
та студентської молоді Полтавщини, та впровадження елементів методики
підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у
професійній діяльності.

У виставковій залі Опішнянського державного художнього ліцею імені
Василя Кричевського (сmt. Опішня Полтавської області) відбулася
персональна виставка «Полотняні царівни» Наталії Свиридюк, в рамках якої
майстриня проводила авторські екскурсії для учнів і студентів, майстер-класи
з виготовлення вузлової ляльки.

Під час Міжнародного молодіжного гончарського фестивалю, що
проводився на базі ліцею, для учасників фестивалю було проведено ряд
заходів, у яких Н. Свиридюк брала активну участь. Зокрема, стала
співорганізатором нічної екскурсії «Гончарські казки», провела майстер-клас з
виготовлення оберегу для захисників України та майстер-клас з вив'язування
хусток.

Декілька років поспіль, у рамках Міжнародного мистецького фестивалю-
ярмарку «Гончарний всесвіт України» під час Тижня національного
гончарного здвигу в Опішньому «Здвиг», проводила майстер-класи з
вив'язування хусток та виготовлення вузлової ляльки для учнів ліцею.

Вул. Партизанська, 21,
Полтавщина, Опішне,
38164, УКРАЇНА

Телефон: (05353) 4-22-34
Тел./факс: (05353) 4-20-01
e-mail: kmopishne@gmail.com
www.collegium-opishnya.com.ua

21 Partyzanska Street,
Opishne, Poltava Region,
38164, UKRAINE

У рамках відзначення 100-річчя від дня народження гончарки Олександри Слюченко у Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному, для учнів та вчителів ліцею пані Наталія провела майстер-клас з виготовлення полтавської народної ляльки та прочитала лекцію зі створення авторських ляльок за мотивами творчості Олександри Селюченко.

Наталія Свиридюк консультувала учнів старших класів та вчителів стосовно традиційної народної ноші, технології виготовлення традиційних ляльок та інших забавок з текстилю. Проводила лекції з історії традиційного вбрання Полтавщини, надаючи учням можливість доторкнутися та приміряти традиційне вбрання з приватної колекції авторки.

Майстриня продовжує невтомно працювати, вивчати український етнос та популяризувати народне мистецтво серед молоді, розвивати традиції етнодизайну в освітньому середовищі, зокрема у педагогічній діяльності учителів технологій.

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертації.

Директор
Опішнянського державного
художнього ліцею імені Василя Кричевського,
доктор історичних наук,
заслужений працівник культури України

Людмила ОВЧАРЕНКО

Україна
 КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
 «ПОЛТАВСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ
 ШКОЛА I-III СТУПЕНІВ № 34
 ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
 ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»
 ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ КОД 21065624
 36022, м. Полтава,
 Бульвар Євгена Кошового, 10
 21-22/584 «13» 10

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
 «Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у
 професійній діяльності» **Свиридюк Наталії Олександрівни**,
 поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
 у Полтавській загальноосвітній школі I-III ступенів № 34
 Полтавської міської ради Полтавської області

Довідка засвідчує, що протягом 2020-2023 навчальних років у освітньому процесі Полтавської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 34 відбувалася практична реалізація науково-методичних матеріалів, що були теоретично обґрунтовані та розроблені Наталією Свиридюк.

Педагогічний колектив закладу здійснює активну роботу із залучення учнівської молоді до науково-дослідної діяльності, створює умови для їх інтелектуального, духовного, творчого розвитку та професійного самовизначення. Наталія Свиридюк неодноразово проводила майстер-класи для учителів та учнів школи, виступала у ролі наукового консультанта учнівських досліджень, які виконувалися в руслі народного мистецтва та національного костюму.

Наразі дисертантка майстер народної вузлової ляльки Наталія Свиридюк надає методичну допомогу вчителю української мови та літератури, методисту й директору Зразкового шкільного музею народознавства Шедіній Олсні Миколаївні в розробці наукового проєкту «Інтерпретація традиційного оберегу ляльки-мотанки в умовах реалій сучасної війни», який готується з учнями старшої школи до участі у Конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук 2024.

Варто відзначити цінність розроблених дисертанткою методичних матеріалів з підготовки та проведення майстер-класів з виготовлення народної вузлової ляльки для різних категорій респондентів, які дозволяють активізувати пізнавальну, естетично-практичну діяльність учнів початкової, базової середньої та старшої школи, сприяють формуванню національної культури, поважного шанобливого ставлення до національних традицій та народного мистецтва.

Отже, методичні розробки Наталії Свиридюк сприяють навчальній, науковій та виховній роботі з учнівською молоддю, а результати дисертаційного дослідження мають високу практичну цінність.

Директор Полтавської загальноосвітньої
 школи I-III ступенів № 34 Полтавської
 міської ради Полтавської області

Любов ЄРМАК

**ПОЛТАВСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ № 4
ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Код ЄДРПОУ 21065667

05.10.2023

№ 01-23/ 590

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
«Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну
у професійній діяльності» **Свиридюк Наталії Олександрівни**
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
у Полтавській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів № 4
Полтавської міської ради Полтавської області

Робота Наталії Свиридюк – заслуженої майстрині народної творчості України, членкині Співки дизайнерів України, здобувачки наукового ступеня «доктор філософії» Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка спрямована на популяризацію народного мистецтва і різних напрямів етнодизайну серед учнівської молоді, проведення майстер-класів з виготовлення традиційної української вузлової ляльки як елементу народного іграшкарства, в якому висвітлюються традиції національного костюму, оздоблення його вишивкою, зосереджується увага та екологічності традиційної ляльки, характерних іконографічних та регіональних рисах народної іграшки.

Досвід організації та проведення майстер-класів з елементами етнодизайну було реалізовано в педагогічному колективі Полтавської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 4 вчителями початкової школи та технологій, які працюють за програмою Нової української школи. Упродовж 2022 року Наталія Свиридюк провела серію майстер-класів для учнів 4-5 класів з лялькарства, а для учителів та старшокласників з хусткування, що сприяло залученню учнівської молоді до етнотрадицій, народного мистецтва, а також розширенню творчого педагогічного потенціалу учителів з метою

більш широкого впровадження в освітній процес технологій етнодизайну як під час проведення занять, так і у позакласній виховній роботі.

Розроблена та апробована авторська методика реалізації етнодизайну в освітньому процесі відповідає вимогам сьогодення в руслі розвитку Нової української школи та забезпечує достатню результативність та ефективність національно-патріотичного виховання учнівської молоді й може бути рекомендована для впровадження в навчальний процес закладів освіти.

Директор

Ірина ПОЛТАВЕЦЬ

БРИЧКІВСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО – ВИХОВНИЙ КОМПЛЕКС
 ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
 38722, Україна, Полтавська область, Полтавський район,
 с.Бричківка, вул. Центральна, 21А, тел. 644137
 E – mail: Brechkovshkola@ukr.net

19.10.2023р. № 156
 На № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
 «Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у
 професійній діяльності» **Свиридюк Наталії Олександрівни**,
 поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

У рамках співпраці Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка з територіальними громадами Полтавської області факультет технологій та дизайну підтримує тісні зв'язки з Бричківським навчально-виховним комплексом. Таким чином, здобувачка наукового ступеня доктора філософії Наталія Свиридюк мала змогу здійснити апробацію результатів дисертації серед учителів та учнів Бричківського навчально-виховного комплексу, завдяки тісній співпраці з випускницею факультету технологій та дизайну, вчителькою трудового навчання та технологій Наталією Мосюндзь, яка використовує досвід та напрацювання Наталії Свиридюк у своїй педагогічній діяльності. Наталія Мосюндзь неодноразово організовувала подорожі для батьків та учнів до університету.

Серед тематичних зустрічей був майстер-клас з виготовлення ляльки-мотанки, але не простої, а за технологією, яку презентувала учасникам заходу заслужена майстриня народної творчості України, член Спільки дизайнерів України Наталія Свиридюк. Вузлові ляльки поєднують у собі національні традиції різних видів народного мистецтва України, тому процес виготовлення вузлової ляльки пані Наталія супроводжувала оповідями про традиції народного іграшкарства, національного жіночого костюму, види головних уборів та особливості пов'язування хустки. Розповідала майстриня навіть про властивості текстильних матеріалів з натуральних волокон. Народне мистецтво настільки милує, надихає, захоплює, що в творчу діяльність включили всі присутні: і батьки, і діти, і вчителі, і студенти, і викладачі, і навіть очільниця факультету. Майстерність та комунікабельність Наталії Свиридюк захоплює надихає, а головне залучає до народного мистецтва в простих, і водночас унікальних національних напрямках етнодизайнерської діяльності.

Учителі та учні Бричківського навчально-виховного комплексу стали активними учасниками етно-мистецького перфомансу «Шлях крізь століття», арт-куратором якого теж була Наталія Свиридюк; І учнівських наукових читань “The first steps to

science”, на яких презентували доповідь про український вінок, ряду традиційних мистецьких конкурсів «Писанкова Веселка», «Різдвяних та новорічних прикрас».

Вважаємо, що активна науково-методична, презентаційна, культурно-мистецька та просвітницька робота дисертантки, спрямовано на популяризацію народного мистецтва та етнодизайну, має важливе практичне значення, відповідає запитам сучасного соціума, створює можливості для якісного, всебічного, ефективного розвитку учнівської та студентської і може бути рекомендована для широкого впровадження у освітньому процесі.

Директор Бричківського
навчально-виховного комплексу

Олена КИРИКИЛИЦЯ

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ

вул. Соборності, 45, м. Полтава, 36014, тел. (+38 0532) 56-16-30, факс (+38 05322) 60-93-29,
E-mail: kultura@adm-pl.gov.ua, web: www.poltavaculture.gov.ua Код ЄДРПОУ 02229741

17.07.2023 № 01-20/1356

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації «Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності»

Свирідюк Наталії Олександрівни

поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) у закладах культури та мистецтва Полтавської області

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Наталії Свирідюк відбувалося на всіх етапах її науково-пошукової діяльності. Ідеї та роботи заслуженої майстрині народної творчості України втілювалися у мистецьких і освітніх проєктах, реалізованих з ініціативи та підтримки Департаменту культури та туризму Полтавської обласної військової адміністрації.

Н. О. Свирідюк очолила ініціативну групу носіїв елементу нематеріальної культурної спадщини «Традиція вузлової ляльки Полтавщини», що звернулися до Департаменту культури та туризму Полтавської обласної державної адміністрації з пропозицією внесення цього елементу до обласного переліку нематеріальної культурної спадщини (НКС). Наказом департаменту № 204 від 02.12.2019 р. елемент «Традиція вузлової ляльки Полтавщини» внесено до обласного переліку НКС.

Працюючи завідувачкою відділу Комунальної установи обласний центр народної творчості та культурно освітньої роботи Полтавської обласної ради ініціювала проведення Обласного огляду конкурсу на ідентифікацію та визначення місцевого елемента нематеріальної культурної спадщини «Народні джерела Полтавщини».

У 2018 році Наталія Свирідюк стала Дипломанткою Всеукраїнського відкритого конкурсу «Жива традиція» проведеного Українським Центром культурних досліджень та Українським культурним фондом м. Київ.

Упродовж 2020-2022 рр. Н. О. Свирідюк була членкинею Комітету з присудження премії за збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини Міністерства культури та інформаційної політики України (Наказ № 2249 від 29.10.2020 р.).

Розвиток народного мистецтва та технологій етнодизайну в сучасному концепті є основною метою дослідження здобувачки наукового ступеня. Пані Наталія Свирідюк активно співпрацює з закладами культури Полтавської області, зокрема стала арт-куратором та учасницею виставок у приміщеннях Полтавської обласної

універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського: виставки творів майстрів носіїв елемента нематеріальної культурної спадщини «Традиція вузлової ляльки Полтавщини» «В обіймах бабусиних традицій» (2021 р.); виставки творів майстрів лялькарства «Прийшла весна – паняночка» (2023 р.); традиційної виставки творів майстрів народного мистецтва Полтавщини «Різдвяний вернісаж» (2009-2023 рр.); виставки «Дивограй української ляльки», що відбулася у Полтавській обласній бібліотеки для дітей імені Панаса Мирного.

Варто відзначити, що Н.О. Свиридюк представляла народне мистецтво Полтавської області на різноманітних закордонних мистецьких заходах:

- на виставці творів народного мистецтва в рамках XXIV Міжнародного фестивалю фольклорних колективів національних меншин у Венгоржево (Республіка Польща, 2019 р.);
- на виставці творів народного мистецтва в рамках Міжнародного фестивалю культур Джавера (Республіка Італія 2019р.);
- в рамках III фестивалю української культури «Ukraine fest» (Барселона, Іспанія, 2017р.);
- Міжнародній виставці мистецтв у приміщенні Історико-краєзнавчого музею м. Дашогуз у рамках Тижня культури Туркменістану (м. Дашогузу, Туркменістан, 2014 р.);
- на Святі лемківської культури «Лемківська ватра» (с. Ждиня Горлицького повіту Республіка Польща, 2011,2015-2018, 2022 рр.).

Неодноразово Наталія Свиридюк представляла народну ляльку Полтавщини під час всеукраїнських культурно-мистецьких заходів. Зокрема на території Національного музею народної архітектури та побуту України (с. Пирогів): участь у Презентації Полтавської області на території музею(2013 р.); участь у музейному заході «Осінь весільна» (2019 р.); участь у Весняному ярмарку майстрів народного мистецтва і ремесел (2023 р.). Майстер-клас та виставка творів у рамках Всеукраїнського експо-поєкту «Мистецькі жнива» «Український дім» (м. Київ, 2018 р.);участь у виставці Українська іграшка Національний музей Тараса Шевченка(м. Київ, 2009-2010рр.); виставка творів, майстер –класи в рамках Міжнародного художнього симпозіуму – пленеру «Мистецтво без обмежень» (м. Київ, м. Умань, 2020 р.).

Починаючи з 2007 року Н. О. Свиридюк активно бере участь у мистецьких та культурно-масових заходах, організованих Департаментом культури та туризму:

- учасниця виставки «Мистецтво крізь століття» у Полтавській обласній державній адміністрації (2021р.);
- учасниця конкурсу художніх творів «Осяяні красою і талантом» на обласному святі «Маріїна долина» у с. Черняківка Чутівського району Полтавської області (2007- 2019 року);
- учасниця II Універсальної книжкової виставки-ярмарку «Пошук - 2019» у м. Полтава;
- учасниця організаційно-творчої роботи з підготовки та проведення культурно-мистецьких заходів на Полтавщині з нагоди 30-ї річниці Незалежності України;
- учасниця всесвітньої тихої акції «АНГЕЛИ ПАМ'ЯТІ» зі вшанування Героїв Небесної Сотні (2023 р.);

- учасниця Міжнародного мистецького фестивалю-ярмарку «Гончарний всесвіт України» під час Тижнів національного гончарного здвиження в Опішному «Здвиг» (2010-2018 рр.);
- учасниця Міжрегіонального фестивалю лемківської культури «Барви Лемківщини» у с. Лютенські Будища Зіньківського району Полтавської області 2011, 2012, 2016, 2015, 2016 р.);
- учасниця Всеукраїнського Еко-фестивалю «Лель» у с. Крива Руда Семенівського району Полтавської області (2011-2013, 2015 рр.);
- учасниця Обласного свята «Воскресни, Писанко!» у місті Карлівка Полтавської області (2008-2019 рр.);
- учасниця Обласного свята «Решетилівська весна» (2007-2021 рр.);
- учасниця Обласного фестивалю театралізованого вертепного дійства «Різдвяна фісерія» у м. Полтава (2016- 2020 рр.);
- учасниця Обласного свята кобзарського мистецтва «Взяв би я бандуру...» у смт. Велика Багачка Полтавської області (2007- 2011, 2017- 2019 р.);
- учасниця Обласного традиційного фольклорного свята «Купальські ігри на батьківщині Миколи Гоголя» у с. Гоголеве Шишацького району Полтавської області (2015, 2018, 2019, 2021 рр.);
- учасниця Обласного етно-фестивалю «Гелон-фест» у с. Більськ Колтелевського району Полтавської області (2017- 2019, 2021 рр.);
- учасниця Культурно-гастрономічного фестивалю «СливаФест» у смт. Опішня Диканського району Полтавської області (2021 р.);
- учасниця Обласного свята «Пісні Бузкового гаю» у смт. Диканька Полтавської області (2008 - 2016 р.);
- учасниця Всеукраїнського фестивалю «Чарівна симфонія козацтва» у с. Омельник Кременчуцького району Полтавської області (2019 р.);
- учасниця Обласне літературно-мистецького свята «Дивоцвіт Лесинога гаю» у м. Гадяч Полтавської області (2013 р.);
- учасниця Родинного фестивалю «За все, що маю, дякую батькам» у м. Полтава (2017-2018 рр.);

Варто відзначити, що Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського є провідним осередком культурно-просвітницької, навчально-мистецької діяльності з учнівською молоддю Полтавщини. Твори Н. Свиридюк представлені в експозиції виставки «Мотанка» з фондової збірки Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського. У 2017 році в залах музею відбулася персональна виставка «З родинного кола». Пані Наталія є співавтором та учасницею традиційної виставки творів майстрів народного мистецтва Полтавщини «Великодна» у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського. Спільно з КУ «Обласний центр народної творчості та культурно-освітньої роботи» у 2019 році Наталія Свиридюк виступила ініціатором та арт-куратором культурно-мистецького проекту «Народна іграшка Полтавщини. Історія. Мистецька традиція. Сучасність». Виставка організована в рамках проекту експонувалася у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського. Н.О. Свиридюк діяла і як учасниця виставки, і як співавтор тексту до каталогу. В рамках презентації Всеукраїнського пересувного мистецького проекту «Військово-польовий Арт» провела майстер-клас у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського.

Враховуючи багаточисленну мистецьку діяльність Наталії Свиридюк з поширення народного мистецтва та національних традицій, актуальність та ефективність наукових напрацювань здобувачки наукового ступеня вважаємо за доцільне рекомендувати поширити результати дисертації Наталії Свиридюк та розроблені навчально-методичні матеріали й рекомендації у закладах освіти різних типів.

Директор Департаменту

Ірина УДОВИЧЕНКО

Лариса Костян 0994417501

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
 ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
**ПОЛТАВСЬКИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ОБЛАСНИЙ
 ТЕАТР ЛЯЛЬОК**

вул. Пушкіна 32, м. Полтава, 36011, тел./факс (0532) 69 19 12,
 E-mail: pl.puppet@gmail.com, Web: www.pl-puppet.com.ua, код ЄДРПОУ 02225660

10.07.2023р.№64/01-14

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Свиридюк Наталії Олександрівни «Підготовка майбутніх учителів
 технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності»,
 поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Популяризація етнодизайну через театральне мистецтво серед дітей міста Полтава відбувалася в рамках впровадження результатів дисертаційного дослідження Наталії Свиридюк завдяки співпраці здобувачки наукового ступеня з Полтавським академічним обласним театром ляльок. Захоплення народною українською лялькою, етнографічні й науково-літературні дослідження та майстерність стали підґрунтям для створення лялькової композиції «Великий льох. Три птахи» до прем'єри вистави театру «Великий льох», за мотивами творів Тараса Шевченка. Ляльки експонувалися в театрі на виставці у рамках прем'єри вистави, що була присвяченої 30-ій річниці Незалежності України.

Наталія Свиридюк виступила арт-куратором виставки творів майстрів лялькарства Полтавщини «Лялькове коло» 2019 року, у якій взяла участь і як майстер вузлової ляльки, а у 2021 році – арт-куратором та учасницею Першої виставки творів лялькарів та лялькарки Полтавщини «Майстри лялькових справ». Потім здобувачка стала співорганізатором Міжнародного форуму театрів ляльок «Казковий дивограй», провела майстер-клас з вузлової ляльки для учасників форуму. Всі згадані вище події відбулися у Полтавському академічному обласному театрі ляльок.

Етнографічні експедиції та наукові дослідження українського народного одягу Полтавщини сприяли відновленню та реконструкції колекції народних костюмів Наталії Свиридюк. Про створення колекції старовинного одягу у рамках проекту «Шлях крізь століття» був відзнятий художньо-публіцистичний фільм «MOTANKA Film», Театралізована презентація якого відбулася у Полтавському академічному обласному театрі ляльок.

Досвід роботи арт-куратором ретрансльовано у навчально-методичному посібнику для вчителів технологій та керівників закладів позашкільної освіти

як рекомендаційні матеріали з організації презентаційної діяльності з елементами етнодизайну. Таким чином, здобувачкою доведено ефективність комплексних дизайн-проектів, в яких об'єднується літературне, театральне, народне декоративно-прикладне мистецтво, а також популяризації народних традицій через технології лялькарства.

Враховуючи актуальність та ефективність впровадження результатів дослідження Наталії Свиридюк вважаємо за доцільне рекомендувати поширити розроблені здобувачкою матеріали у вітчизняних закладах освіти.

Директор Полтавського академічного
обласного театру ляльок

Тетяна ВІТРЯК

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СІМ'Я
ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
**ПОЛТАВСЬКИЙ ХУДОЖНИЙ МУЗЕЙ
(ГАЛЕРЕЯ МИСТЕЦТВ)
ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРОШЕНКА**

Вул. Європейська, 5, м. Полтава, 36020, Україна
тел. (0532) 56-35-40, 56-07-31
e-mail: gallery.poltava@gmail.com

DEPARTMENT OF CULTURE, YOUTH AND FAMILY
**POLTAVA MYKOLA YAROSHENKO
ART MUSEUM
(ART GALLERY)**

5, Yevropejs'ka str., Poltava, 36020, Ukraine
tel. +38 (0532) 56-35-40, 56-07-31
e-mail: gallery.poltava@gmail.com

р/р № UA 358201720344290003000057852
в ДКСУ м. Київ УД КСУ у м. Полтава
код ЗКПО 02223945, МФО 820172

від 11 липня 2023 р. № 76

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
«Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній
діяльності» **Свиридюк Наталії Олександрівни**,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
у мистецьких та освітніх проєктах
Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка

Даною довідкою підтверджуємо, що результати дисертаційного дослідження Наталії Свиридюк впроваджено у численних освітньо-мистецьких проєктах Полтавського художнього музею імені Миколи Ярошенка. Зокрема, 2011 року пані Наталія презентувала у музеї персональну виставку «Берегині українського роду»; роботи Н. О. Свиридюк були представлені на колективних виставках: «Магія текстилю» (2010 р.), Міжнародної мистецької виставки «Мистецтво замість гармат» (2009 р.), «Народне мистецтво Полтавщини» до 20-тиріччя Полтавського обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України (2012 р.), «Моліться правді на землі...» присвяченій 200-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка (2014 р.). Вузлові ляльки Наталії Свиридюк експонуються на традиційних виставках ляльок, які присвячуються Дню Незалежності України, у Залі дитячої творчості імені Саші Путрі галереї мистецтв у Полтаві. Здобувачка брала участь у мистецькому проєкті «Продовжуємо традиції українського лялькарства» (2022 р.).

У рамках семінару «Реалії та перспективи оновлення діяльності музеїв у нових соціокультурних умовах» для директорів та наукових співробітників художніх музеїв, що відбувся на базі музею, була розгорнута персональна виставка та проведено серію майстер-класів з виготовлення полтавської народної ляльки. Взагалі пані Наталія постійно проводить для дітей та молоді майстер-класи:

- «Традиційна рослинна лялька, як сімейний оберіг» за мотивами картин Катерини Білокур з фондової збірки музею;
- у рамках традиційних міських виставок ляльок та Великодніх виставок дитячої творчості у Залі дитячої творчості імені Саші Путрі нашого музею;
- під час культурно-освітніх та мистецьких заходів, організованих музеєм до Дня захисту дітей, Дня Європи, Дня міста Полтава, Дня вишиванки, Різдвяних свят та Великодня.

А також віртуальні майстер-класи з: зав'язування хусток у рамках проєкту, що представляв фондову збірку музею: «Збережене мистецтво. Карпо Трохименко. «Катерина»; виготовлення вузлової ляльки до Міжнародного дня лялькаря; виготовлення купальських вінків.

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СІМ'Я
ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
**ПОЛТАВСЬКИЙ ХУДОЖНИЙ МУЗЕЙ
(ГАЛЕРЕЯ МИСТЕЦТВ)
ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРОШЕНКА**

Вул. Європейська, 5, м. Полтава, 36020, Україна
тел. (0532) 56-35-40, 56-07-31
e-mail: gallery.poltava@gmail.com

DEPARTMENT OF CULTURE, YOUTH AND FAMILY
**POLTAVA MYKOLA YAROSHENKO
ART MUSEUM
(ART GALLERY)**

5, Yevropejs'ka str., Poltava, 36020, Ukraine
tel. +38 (0532) 56-35-40, 56-07-31
e-mail: gallery.poltava@gmail.com

р/р № UA 358201720344290003000057852
в ДКСУ м. Київ УД КСУ у м. Полтава
код ЗКПО 02223945, МФО 820172

Наталія Свиридюк надавала консультації як майстер народного мистецтва та носій елемента нематеріальної культурної спадщини «Традиція вузлової ляльки Полтавщини» для наукових співробітників музею.

Розроблені та апробовані технології навчання молоді способів виготовлення вузлової ляльки, є актуальними і необхідними для формування етнічної ментальності українців, а також можуть бути використаними в процесі професійної педагогічної діяльності вчителями технологій в закладах загальної середньої освіти, а також в системі позашкільної мистецької освіти.

Директор, заслужений працівник культури України,
член Національної спілки художників України,
мистецтвознавець

Ольга КУРЧАКОВА

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СІМ'Ї
ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ
В.Г.КОРОЛЕНКА
36011 м. Полтава, вул. Короленка, 1, тел. (0532) 60-86-94, 60-86-95
korolenko-museum@ukr.net

вих. № 110
від 08.08.2023р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Свиридюк Наталії Олександрівни «Підготовка майбутніх учителів технологій
до застосування етнодизайну у професійній діяльності»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
у Полтавському літературно-меморіальному музеї В. Г. Короленка

Виставкові зали Полтавського літературно-меморіального музею В. Г. Короленка стали арт-хабом для традиційних щорічних виставок творчих етно-проектів майбутніх учителів технологій Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. Впровадження результатів наукового дослідження здобувачки наукового ступеня доктор філософії Наталії Свиридюк відбувалося у тісній співпраці з музеєм.

Більшість мистецьких проектів Полтавського літературно-меморіального музею В. Г. Короленка відвідують та залучаються до їх організації студенти факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, зокрема майбутні учителі технологій та культурологи. Беручи участь у співпраці з Наталією Свиридюк студенти переймали досвід презентаційної діяльності майстрині, проведення майстер-класів у різних форматах для різноманітної категорії респондентів.

Перша персональна виставка вузлових ляльок Наталії Свиридюк відбулася у музеї у 2007 році, відтоді проведено ряд персональних виставок: «Берегині українського роду», «Лялькові історії», «Від минулого до сьогодення. Лялькова традиція України». Метою виставок було познайомити широке коло громадськості студентську та юнацьку молодь з народною лялькою. Представити побутування вузлової ляльки у мікро космосі української хати, демонструючи разом зі створеними майстринею ляльками, старовинні сорочки,

рушники, традиційні предмети пов'язані з домашнім виробництвом текстилю: прядку, веретено, гребінь тощо. На виставці «Від минулого до сьогодення. Лялькова традиція України» була представлена не лише авторська народна лялька, а й ляльки виготовлені майстринею за описами респондентів, що їх опитала Н. Свиридюк під час власних етнографічних мандрівок. Виставка «Лялькові історії» була покликана продемонструвати передачу традицій народного іграшкарства на Полтавщині, і зокрема в родинній майстрині. У рамках презентації виставки Наталія Свиридюк проводила майстер-класи з виготовлення вузлової ляльки для школярів та їх учителів – відвідувачів виставки.

Свиридюк Н. О. створила серію текстильних ляльок за мотивами малюнків з альбому для майстерні з виготовлення іграшок, що діяла при благодійній організації «Ліга порятунку дітей» у Полтаві з 1918 р. до 1927 р. Ляльки з цього проекту зберігаються у фондах Полтавського літературно-меморіального музею В. Г. Короленка та у літературно-меморіальній кімнаті – музеї В. Г. Короленка в приміщенні дачі письменника на території ландшафтного заказника «Короленкова дача» с. Малий Перевіз (с. Хатки) Шишацького району Полтавської області. При виготовленні ляльок Н. Свиридюк спиралася на традиційні технології виготовлення народних ляльок, використовувала натуральні матеріали, одяг ляльок виконано за зразками викрійок дитячого одягу 20-х років ХХ ст. Майстриня прагнула щоб загальний образ ляльок відповідав як ескізу в альбомі, так і загалом тогочасній естетиці.

Свиридюк Н. О. виступила арт - куратором учасницею виставки традиційних ляльок «Ляльковий світ Полтавщини», де творчі роботи представили біля 30 майстрів народної ляльки. Концепція виставки передбачала демонстрацію творчих здобутків в галузі лялькарства творчих династій майстрів та творчі тандеми учнів та їх вчителів. А також, наочна демонстрація, шляхом експозиційного рішення виставки, тягlosti народних традицій Полтавщини. Під час презентації виставки Н.О. Свиридюк повела авторську екскурсію.

Свиридюк Наталія учасниця колективної виставки– творчого звіту майстрів, лауреатів премії імені В. Г. Короленка (2023 р.) Взяла участь у колективній виставці присвяченій ювілею видавництва «Дивосвіт».

Свиридюк Н. О. є співорганізатором та арт-куратор виставок творів майстрів народного мистецтва проведених в музеї, зокрема: майстрині декоративного розпису Софії Бондаренко; майстра малярства на склі Валентини Омельченко; колективної виставки майстрів художнього різьблення Полтавщини.

Свиридюк провела чисельні творчі зустрічі та майстер-класи для відвідувачів музею та в рамках культурно-освітніх заходів до відзначення ювілейних дат життя письменника.

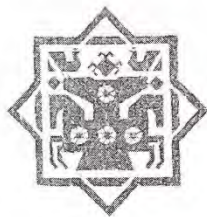
Наталія Свиридюк є Лауреатом Полтавської щорічної міської премії імені В. Г. Короленка за активну популяризацію життєвого шляху і літературної спадщини В. Г. Короленка.

Таким чином, науково-дослідна та творчо-мистецька діяльність Наталії Свирідюк сприяє формуванню етнічної ментальності сучасної молоді, а розроблена методика забезпечує якісну, різнопланову, креативну підготовку майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній педагогічній діяльності. Досвід та матеріали, представлені у дисертаційній роботі Н. О. Свирідюк можуть бути рекомендовані до впровадження в навчально-виховних процес закладів освіти різних типів, а також у роботу закладів культури та мистецтва.

Директор Полтавського
літературно-меморіального музею
В. Г. Короленка

Ольга ТЕНИЦЬКА

НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА
МАЙСТРІВ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОСЕРЕДОК

01034, Україна, м. Київ, вул. Рейтарська, 27а, т. (044) 278-32-23, 278-56-25

01.08.2023р.

№27

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації **Свиридюк Наталії Олександрівни** на тему **«Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності»** у Полтавському обласному осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України, поданого на здобуття ступеня вищої освіти доктор філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Свиридюк Наталія від 2010 року є членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Від 2016 року секретар Полтавського обласного осередку НСМНМУ та член Малої ради ПОО НСМНМУ.

З 2007 року постійна учасниця виставки Національної спілки майстрів народного мистецтва України «Кращий твір року» м. Київ, Всеукраїнських виставок «Українська народна іграшка» та «Іграшкова культура української дитини: від витоків до сьогодення» м. Київ. Представлені на цих виставках твори увійшли до щорічних каталогів виставок «Кращий твір року» та каталогу «Українська народна іграшка» (2011 р.).

За роки співпраці з Полтавським обласним осередком НСМНМУ Наталія Свиридюк впроваджувала ідеї та напрацювання наукового дослідження, спрямованого на підготовку майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності шляхом залучення студентської молоді до мистецьких проєктів.

Наталія Свиридюк виступила ініціатором внесення двох видів народного мистецтва Полтавщини до обласного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини Полтавщини: «Традиція декоративного розпису полтавського житла» та «Традиція вузлової ляльки Полтавщини».

З метою популяризації народного мистецтва та сучасних технологій етнодизайну Наталія Свиридюк стала співініціатором та співорганізатором серії виставок, на яких представлено творчість носіїв різних елементів нематеріальної культурної спадщини Полтавщини, внесених до Всесвітнього, Національного та обласного списків елементів НКС:

- «На вістрі голки, вся земна краса!» – виставка творів носіїв елементу «Технологія виконання вишивки «білим по білому» Решетилівського району Полтавської області»;

- «Мальована Хата» – виставка творів майстрів носіїв елементу НКС «Традиція декоративного розпису полтавського житла»;

- «Вишиване диво кольору індиго» – виставка автентичних сорочок з Гадяцького району Полтавської області, що є об'єктами елементу НКС «Традиція колористики та технології виконання гадяцької вишитої сорочки»;

- «В обіймах бабусиних традицій» - виставка творів майстрів носіїв елементу НКС «Традиція вузлової ляльки Полтавщини»;

- «Натхненні рідним краєм» – виставка килимів, носіїв елементу НКС «Традиція рослинного килимарства селища Решетилівка Полтавської області».

Наталія Свиридюк є співорганізатором:

- виставки творів молодих майстрів народного мистецтва Полтавщини, Стипендіатів Президента України «Нова генерація», присвяченої Дню молоді України;

- освітньо-мистецького проєкту «Шлях до перемоги», що його реалізує ПОО НСМНМУ спільно з відділом мистецтв Полтавської обласної універсальною науковою бібліотекою імені І. П. Котляревського та закладами освіти, що здійснюють підготовку фахівців галузей культури, мистецтв, креативних індустрій та майбутніх учителів технологій і образотворчого мистецтва. Метою проєкту є ознайомити майбутніх фахівців з сучасним станом народного мистецтва України шляхом творчих зустрічей та майстер-класів з майстрами народного мистецтва, носіями елементів нематеріальної культурної спадщини у галузі «Ремесла». Шляхом особистого спілкування з майстром, проведення майстер-класів у невеликих за чисельністю групах, молодь має можливість ознайомитися та практично долучитися до практики народного ремесла, водночас спостерігати досвід діяльності сучасника майстра носія традиції;

- містечка майстрів Полтавського обласного осередку НСМНМУ в рамках різноманітних всеукраїнських та обласних культурно-масових, мистецьких фестивалів, свят та ярмарків.

Співавтор текстів до каталогів виставок полтавських майстрів народного мистецтва: килимарства Наталії Дмитренко; народної ляльки Віри Черняк; малярства на склі Валентини Омельченко; соломоплетіння Олени Опанасюк; майстрів художньої кераміки Світлани та Ярослава Гончар, майстрів художнього різьблення «Майстри козацького краю», виставки виробів ужиткового мистецтва «Музей побуту рідного краю» села Лисівка» зі збірки музею.

Свиридюк Наталія приймає активну участь у волонтерських проєктах Полтавського обласного осередку НСМНМУ – активно долучає студентів факультету технологій та дизайну ПНПУ імені В. Г. Короленка, майбутніх учителів технологій до виготовлення за традиційною технологією народних іграшок оберегів для українських воїнів, поводить майстер-класи для внутрішньо-переміщених осіб та широко популяризує народне мистецтво.

Експонати з колекції автентичного текстилю, що його зібрала Наталія Свиридюк, майстриня надає для ознайомлення здобувач освіти в процесі вивчення навчальних дисциплін «Історія українського костюма» ПНПУ імені В.Г. Короленка та майстрам Полтавського обласного осередку. Таким чином, студенти й майстри мають змогу докладно розглянути, вивчити та використати у власній творчості, рідкісні зразки традиційної вишивки, ткацтва та орнаментики.

За поданням Полтавського обласного осередку НСМНМУ, Свиридюк Наталія відзначена Полтавською міською радою як лауреат премії імені Самійла Величка в номінації «Подвижник в галузі історії та культури України».

Вважаємо, що зібрані та розроблені дисертанткою матеріали мають важливе практичне значення, відповідають запитам сучасного соціуму, створює можливості для розвитку культурно-просвітницького та освітнього процесу, ефективної підготовки майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності; і може бути рекомендована для використання у творчій педагогічній та мистецькій практиці.

Довідка видана для представлення за місцем захисту дисертації.

Голова обласного осередку
Національної спілки майстрів
народного мистецтва України,
заслужений майстер народної
творчості України

Євген ПІЛЮГІН

Полтавська обласна дитяча громадська організація «Століття краси»

вул. Героїв АТО, 71А, м.Полтава, 36023, Україна

e-mail: ageofb@gmail.com

Вих. № 27

від «ЕБ» липень 2023 р.

ДОВІДКА

Про впровадження результатів наукового дослідження на тему «Підготовка майбутніх учителів технологій до застосування етнодизайну у професійній діяльності» Свиридюк Наталії Олександрівни, поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) у Полтавській обласній дитячій громадській організації «Століття краси».

Дослідження Наталії Свиридюк дозволило розвинути ряд мистецьких етно-проектів із залученням учнівської молоді. Традиційне українське вбрання є унікальною самобутньою складовою національної культури і демонструє різноманітність народних ремесел та талант майстрів, втілює український ідеал краси та гармонії.

Проект «Шлях крізь століття» розроблено та втілюється заслуженим майстром народної творчості України, членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України, членом Всеукраїнської спілки дизайнерів, арт-куратором креативного мистецького хабу «OTOLOVKO» Свиридюк Наталією Олександрівною спільно з Полтавською обласною дитячою громадською організацією «Століття краси». На різних етапах до проекту приєднуються науковці, викладачі, студенти, вчителі, працівники музеїв, бібліотек, професійні фотохудожники та представники

інших творчих професій. Метою проєкта стало поглиблення знань з української культури вихованців та викладачів, що працюють з ними.

У рамках проєкта було реалізовано комплекс культурно-освітніх заходів, що включали цикл лекцій, екскурсій, майстер-класів з народного мистецтва, серію професійних фотосесій вихованців у традиційному народному вбранні Полтавщини та видання мистецького календаря. Під час цих заходів учасники отримували знання з традиційної культури українців, оволодівали навичками з різних видів народного ремесла. Зокрема, навчилися технічними прийомами різних видів народного іграшкарства, виготовляючи під час майстер-класів забавки: вузлові ляльки, коники, ангели, та різним способам носіння жіночих головних уборів, технікам вив'язування хусток і намісток. Дізнавалися про різновиди орнаментів та кольорову гамму, що характерні для оздоблення вбрання на теренах історичної Полтавщини. Взяли участь у професійній фотозйомці для арт-календаря. Презентація мистецького проєкту – арт-календаря «Шлях крізь століття-2022» відбулася на початку 2022 року у Полтавському літературно-меморіальному музеї І. П. Котляревського, потім у відділі мистецтв Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І.П.Котляревського.

Не зважаючи на воєнний стан, втілення проєкту продовжилося і у 2022 році було видано арт-календар «Шлях крізь століття-2023». Адже, знання історії, традицій, народного мистецтва є для українців особливо важливими саме зараз, у час боротьби та усвідомлення себе нацією. На сторінках календаря вихованці Центру моди «Століття краси» артистично перевтілилися у своїх ровесників з давніх часів. Успішно відтворили художні образи та продемонстрували багатство й різноманітність традиційного вбрання Полтавщини типового для маленьких дівчаток, молодих дівчат та хлопців періоду XIX початку XX ст. Зйомки для арт-календаря відбувалися на території Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному. У процесі підготовки до зйомки вихованці центру ознайомилися з народними іграшками Полтавщини: текстильними ляльками, керамічними свищиками, різьбленими з деревини забавками. Під час створення моделями художніх образів для календаря використано автентичні речі з колекції родини Свиридюк та вбрання з фондової збірки Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному. Завершеності та настрою образам додали

вузлові ляльки виготовлені Наталією Свиридюк. У рамках проєкту було створено художньо-публіцистичний фільм «MOTANKA Film», у якому продемонстровано роботу з вихованцями та процес реалізації різноманітних проєктів спільно з ГО «Століття краси». Театралізована презентація відбулася у Полтавському академічному обласному театрі ляльок. Етно-мистецький перфоменс «Шлях крізь століття» презентував факультет технологій та дизайну у стінах Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Всі матеріали виготовленні впродовж реалізації проєкту можуть бути використані як дидактичні матеріали в освітньому процесі, під час проведення мистецьких заходів. Культурно-просвітницька діяльність Наталії Свиридюк спільно з Полтавської обласною дитячою громадською організацією «Століття краси» слугує взірцем і є стартапом для впровадження технологій етнодизайну в позашкільному навчанні та вихованні учнівської молоді.

Вважаємо, що наукова робота дисертантки має важливе практичне значення, розкриває можливості для національно, естетичного, духовного розвитку молоді, а навчально-методичні матеріали щодо застосування технологій етнодизайну, розроблені Н.О.Свиридюк у процесі дослідження, муть бути використані освітянами у професійній педагогічній діяльності. Довідка видана для представлення за місцем захисту дисертації.

**Президент Полтавської обласної
дитячої громадської організації
«Століття краси»**

Ольга Агеєва

ПРОГРАМА-ЗАПИТАЛЬНИК ДЛЯ ЗБИРАННЯ ЕТНОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ З ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАДИЦІЙНОЇ НАРОДНОЇ ЛЯЛКИ

Народна лялька – один з видів традиційного народного мистецтва, що сягає корінням до витоків української цивілізації. На ранніх стадіях існування людство створило антропоморфні фігури – як намагання утвердити себе в оточуючому світі, «в системі Світового дерева», тобто в системі цінностей життя і його смислу. У сучасному світі на тлі глобалізаційних процесів, які руйнують етнічне середовище, збереження та дослідження надбань традиційної культури, постає чинником національної безпеки.

Процеси дослідження, вивчення та аспекти погляду на народну іграшку змінювалися під впливом історичних подій, соціальних тенденцій, мистецьких течій, розвитку етнографічних досліджень, процесу накопичення польового матеріалу. Довгий час дитяча субкультура, іграшка та іграшкарство, як явище народного побуту та мистецтва, були на периферії досліджень українського етносу.

З кінця XVIII століття формується окрема наукова царина – етнографія, в рамках якої опрацьовуються накопичені відомості про український народ, його традиції, побут та народну художню творчість. Від досліджень історії та фольклору, вивчення українського етносу розширюється, до кола наукових інтересів дослідників додаються галузі традиційних вірувань, ремесла, народної ноші та мистецтва, етнопедагогіки. Наше дослідження спрямоване на вивчення традиційної культури українців, зокрема дитячої субкультури, гри та іграшки.

Даний запитальник створений з метою виявлення і наукової фіксації традиції побутування та технології виготовлення народної ляльки, як традиційного етнокультурного явища на території Полтавської області. При укладанні опитувальника ми орієнтувалися на вивчення різноманітних програм, запитальників тощо, які укладали відомі дослідники. Адже, перелік питань, їх деталізація характеризують мету та визначають завдання опитування, інтереси дослідників та наукові пріоритети суспільства.

Великою допомогою при укладанні запитальника стала праця О. М. Пошивайла «Українське гончарство. Програма запитальник для дослідження традиційного гончарства та збирання етнографічних матеріалів» (1988). Також при укладанні запитальника ми спиралися на методичні матеріали з досліджень народної ляльки, що були укладені відомими етнографами для досліджень дитячої іграшки та дитячого побуту, зокрема: «Програма Тернопільської етнографічної виставки» (1887), «Програма до збирання відомостей про українсько-руський край і народ, укладена членами Наукового товариства імені Шевченка» (1895), «Програма для збирання діточних забавок і матеріалів до діточних забав» (1901) та інші.

Запитальник містить 72 питання стосовно традицій народної, саморобної ляльки, технології її виготовлення, внутрішньої будови, зовнішнього виду. Запитальник розділений на декілька блоків: Відомості про респондента; Загальні відомості про народну ляльку; Зовнішній вигляд ляльки; Зовнішній вигляд ляльки; Технологія виготовлення ляльки; Гра з лялькою; Вікові та гендерні аспекти побутування ляльки; Пубтово-обрядові аспекти виготовлення ляльки; Ляльки сьогодення та Передача традиції виготовлення ляльки. Окремий блок запитань для дослідження творчості майстрів народного мистецтва, що виготовляють народні ляльки.

Питання наведені у запитальнику частково формулювалися емпіричним шляхом у процесі опитування респондентів упродовж 2006-2011 рр. Використовувався запитальник під час етнографічних подорожей автора.

ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ

ВІДОМОСТІ ПРО РЕСПОНДЕНТА

1. Прізвище
2. Ім'я
3. По батькові
4. Національність
5. Рік народження
6. Місце народження
7. Освіта
8. Адреса та контакти респондента
9. Дата запису

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НАРОДНУ ЛЯЛЬКУ

1. Згадайте про Ваші дитячі забавки. Якими вони були?
2. Що Ви знаєте про саморобні ляльки, як їх називали?
3. В якому віці діти гралися в ляльки?
4. Хто робив ляльки? Самі діти чи дорослі?
5. Хто навчав робити ляльку?
6. З якого віку діти робили ляльки ?
7. Назвіть всіх кого знаєте, хто робили ляльки.
8. Чи була особа, що особливо вправно робила ляльок? Як її називали?
9. Чи згадували про свої ляльки Ваші старші родичі, знайомі, сусіди?

ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД ЛЯЛЬКИ

10. Як загалом виглядала саморобна лялька Вашого дитинства ?
11. Як виглядає обличчя ляльки, її волосся, головний убір, одяг, її розмір?

- 12.Що з одягу обов'язково повинно було бути на ляльці?
- 13.Одяг шили чи намотували?
- 14.Чи були вишиті елементи на одязі ляльки?
- 15.Вишивкою тканину для ляльок оздоблювали спеціально чи використовували те, що мали?
- 16.Які кольори Ви запам'ятали у ляльках Вашого дитинства?
- 17.Чи використовувалися додаткові елементи оздоблення ляльки (рослини, корзинка, рушник)?
- 18.З чого починають виготовлення ляльки?
- 19.Опишіть послідовність технологічного процесу виготовлення ляльки.
- 20.Якою була внутрішня будова ляльки?
- 21.Які частини тіла є в ляльки?
- 22.Як роблять голову і тулуб ляльки, чим їх заповнюють?
- 23.Які матеріали використовують при виготовленні ляльки?
- 24.Де зберігали ці матеріали для ляльок?
- 25.Які нитки використовували при виготовленні ляльок?
- 26.Чи відомо про фарбування тканини, призначеної для виготовлення ляльок та природних матеріалів?
- 27.Які інші речі чи матеріали використовували для виготовлення ляльок?
- 28.Чи можна було ляльку розібрати та скрутити наново?
- 29.Скільки приблизно часу займало виготовлення ляльки?
- 30.Термінологія технологічного процесу.

ГРА З ЛЯЛЬКОЮ

- 31.Які Ви знаєте ігри з ляльками?
- 32.Скільки ляльок могла мати дитина?
- 33.Чи різнились ляльки за образами: мати, баба, мала дитина, наречена т.щ?
- 34.Чи мали ляльки власні імена?
- 35.Чи ляльки виготовляють спеціально до певної гри?
- 36.Чи дарували ляльки та кому?
- 37.Пісні, казки, приказки при грі в ляльки.
- 38.Чи передавали ляльки у спадок від старших до менших?
- 39.Що робили зі старими ляльками?
- 40.Цікаві історії про ляльки.

ВІКОВІ ТА ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПОБУТУВАННЯ ЛЯЛЬКИ

- 41.З якого віку гралися ляльками ?
- 42.В якому віці дівчата починали робити ляльок?
- 43.Чи гралися з ляльками хлопці?

44. Чи були спільні ігри хлопців та дівчат з ляльками?

ПУБТОВО-ОБРЯДОВІ АСПЕКТИ ВИГОТОВЛЕННЯ ЛЯЛЬКИ

45. В які дні тижня можна було робити ляльку, а в які ні?

46. Чи існував певний обряд, звичай перед початком виготовлення ляльки?

47. Хто мав право виготовляти ляльку?

48. Чи існували обмеження, заборони для певних людей у виготовленні ляльки?

49. Чи робили ляльок до певних свят чи подій?

50. Чи використовували ляльки у весільних обрядах?

51. Чи були присутні ляльки в обрядах річного циклу: Різдво, Великдень, Зелені свята, Маковія, Спаса?

52. Якими були ці ляльки?

53. Прикмети, пов'язані з лялькою, з іграми з лялькою.

54. Чим такі ляльки відрізнялися від звичайних (зовнішнім виглядом, технікою виконання, матеріалом, назвою)?

55. Чи робили ляльки на продаж, за винагороду?

56. Чи відрізнялися і чим, жінки що вправно робили ляльки?

57. Як відносилися до ляльок оточуючі: батьки, вчителі, священик?

ЛЯЛЬКИ СЬОГОДЕННЯ. ПЕРЕДАЧА ТРАДИЦІЇ ВИГОТОВЛЕННЯ ЛЯЛЬКИ

58. Навчали Ви своїх дітей чи онуків виготовленню ляльки?

59. Чи граються онуки саморобними ляльками?

60. Розповіді та цікаві історії про ляльки.

61. Приказки, повір'я про ляльки та лялькарів.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ МАЙСТРІВ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА, ЩО ВИГОТОВЛЯЮТЬ НАРОДНІ ЛЯЛЬКИ

1. Що Вас спонукало почати виготовляти вузлові ляльки?

2. Із чого Ви починали? Яка Ваша перша лялька?

3. Відомо, що Ваша бабуся теж виготовляла вузлові ляльки. Які елементи її творчості ви використовуєте? Що спільного у ваших роботах?

4. Мабуть, у кожній ляльці є частинка Вашої душі, але є ляльки, які для Вас найдорожчі й чому?

5. Які традиційні елементи Ви використовуєте?

6. Відомо, що Ви багато часу присвятили дослідженню традиційної ляльки. Які знахідки для Вас були найцікавішими?

7. Які власне авторські методи впроваджуєте?

8. Що надихає на створення кожної окремої ляльки? Назвіть, будь ласка, приклад.

9. Коли й де відбулася Ваша перша виставка?
10. Які Ви бачите розвитки лялькарства?
11. Що Ви можете побажати майстрам-початківцям?

Будемо вдячні отримати від Вас відповіді на запитання, які цікавлять дослідників та поціновувачів українського народного мистецтва.
ДЯКУЄМО!

Додаток Г

РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕНОГО ОПИТУВАННЯ НОСІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ В РУСЛІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ ВИГОТОВЛЕННЯ НАРОДНОЇ ВУЗЛОВОЇ ЛЯЛЬКИ

№ №	Дані про респондента	Місце проживання респондента	Роки та місцевість, де виготовляли ляльки	Особа, що навчала виготовляти ляльки	Кому передали знання з виготовлення ляльок	Матеріали, з яких виготовляли ляльки	Побутові речі, використані у виготовленні ляльки	Вид ляльки та прийом виготовлення	Оформлення обличчя ляльки	Антропоморфні характеристики ляльки	Елементи одягу ляльки	Лялькові образи	Гендерні аспекти побутування ляльок
1	Авраменко Людмила Володимирівна (1938 р. н.)	м. Полтава	1945-1949 рр., м.Полтава	Мама, однієїтки, придумувала сама	Доньці, онучці,	Тканина, тирса, кукурудза, гілочки, квіти	Хустки	Вузлова, шита, намотування	Риси обличчя малювали вуглинкою, чорнильним олівцем, буряком у вигляді крапочок; без обличчя	Руки умовно позначені тонкими шматочками тканини	Спідничка, фартух	Дівчина – дитина, жіночий образ	Переважно гралися дівчатка, але іноді і хлопці
2	Беркута Наталія Іванівна (1940 р. н.)	м. Миргород Полтавська обл.	1944-1946 рр. с.Устивиця Великобагачанський район Полтавська обл.	Бабуся Куляча – Овчаренко Пріска Андріївна (1877-1954 рр.)		Тканина, нитки, домоткане рядно, дерев'яні палички		Вузлова, намотування	З рис обличчя позначали очі та брови, щоки малювали шматком буряка; якщо тканина була темного кольору, на місці обличчя замальовували крейдою «що б було біленьке»	Руки намічені умовно з міцно скрученого шматка тканини чи дерев'яної палички, косичка	Спідничка, фартух, хустка	Жіночий образ	Гралися дівчатка
3	Бутейко Наталія Василівна (1952 р.н.)	м. Полтава	60-і рр. XX ст м. Полтава	Бабуся Килина Петренко (1892-1972 рр.)		Хліб, тканина	Хустка	Вузлова	Хрестик вишитий червоною ниткою, про риси обличчя не згадує			Жіночий образ	
4	Веретільник Наталія Володимирівна	м. Полтава	60-і рр. XX ст. с. Бугаївка Кременчуцький район Полтавська обл.	Мазоха Єфросінія Никифорівна (1907-1997рр.)		Тканина		Вузлова, намотування		Без рук, талія не позначалася	Одяг у вигляді довільно прив'язаних більшої шматочків тканини	Жіночий образ	Гралися дівчатка

											різного кольору		
5	Глінська Таміла Костянтинівна (1939 р.н., м. Полтава),	м. Полтава	Кінець 40-х рр. ХХст. м. Полтава	Старші діти, придумувала сама	Онука м	Тканина, трава, дерев'яні тріски	Хустка	Вузлова, намотування				Дівчинка, жінка	Переважно гралися дівчатка, але іноді і хлопці
6	Глинська Леся Володимирівна (1976 р.н.)	м. Полтава	1978-1980 рр., с. Шевченки Кобеляцький район Полтавська обл.	Бабуся, Віліченко Ліда Павлівна (1928-2007рр.)		Тканина, прядиво, вата		Вузлова, намотування	Риси обличчя відсутні; гудзики замість очей, носик вишито ниткою у вигляді петельки	Голова – вузлик з шматочків тканини; виділено груди	Сукня підв'язана поясом	Жіночі образи, «бабуся»	
7	Гмиря Юлія Анатоліївна (1969 р.н.)	м. Решетилівка	70-і рр. ХХ ст. с. Великий Бакай Решетилівський район Полтавська обл.	Бабуся Мушта Уляна Олександрівна (1901-1981рр.)		Газетний папір, тканина, нитки		Вузлова	Малювали на обличчі маленький хрестик або ставили олівцем крапки - очі	Тулуб утворювали шматочки тканини, що звисали від голови «вузлика», руки тоненькі, талії не робили		Жіночий образ	Гралися дівчатка
8	Гольтвяниця Катерина Дмитрівна	м. Полтава	60-і рр. ХХ ст. с. Харсіки Чорнухинський район Полтавська обл.	Бабуся, Коломієць Параска Григорівна (1905-1979 рр.)		Тканина		Вузловий спосіб, намотування		Руки утворені з одного шматка тканини, перев'язаного ниткою		Лялька «дівчинка»	Гралися дівчатка
9	Голякова Надія Константинівна (1961р.н.)	с. Ковалівка Шишацький район Полтавська обл.	70-і рр. ХХ ст. с. Ковалівка Шишацький район Полтавська обл.	Бабуся Башлій Ганна Митрофанівна (1917-1990 рр.)		Шматочки тканини, вати, сіна	Хустка білого кольору	Вузлова, замотування	Риси обличчя не малювали			Дитинка «немовля-тко»	Гралися дівчатка та хлопці
10	Дмитренко Таміла Олександрівна (1955 р.н.)	м. Полтава	60-70-і рр. ХХ ст., с. Решетняки Новосанжарський район Полтавська	Бабуся, Юхимець Горпина Тарасівна (1895-1980 рр.)		Тканина, вата, рогіз, сіно		Вузлова		Руки та ноги відсутні	Хустки, сукня		Гралися дівчатка та хлопці

			обл.										
11	Дмитренко Владислав Вікторович (1976 р.н.)	м. Полтава	1979-1982 рр., с.Івашки Полтавський район Полтавська обл.	Бабуся, Дмитренко Тетяна Ільїнішна (1924-1990 рр.)		Тканина	Хустка, косинка	Вузлова, замотування	Риси обличчя не малювали	Великого розміру голова, руки та ноги відсутні	Обов'язково у хустці тулуб, обмотаний стрічками чи нитками	«Немовлятко»	Гралися дівчата і хлопці
12	Драна Надія Луківна (1926-2020 рр.)	с.Лисівка Гадяцький район Полтавська обл.	30-і рр.ХХ ст. с. Млини Гадяцький район Полтавська обл.	Бабуся Кобизька Соломія (біл. 1856-1941рр.)	Працівникам «Музею родинного побуту села Лисівка»	Тканина	Хустка	Вузлова, намотування, зав'язування	Риси обличчя не малювали	Чітко виділено руки, об'ємна голова, підкреслена талія		Жінка або бабуся	Гралися дівчата
13	Євдокімова Інна Іванівна (1937 р.н.)	смт. Шишаки Полтавська обл.	40-і рр.ХХ ст. смт. Шишаки Полтавська обл.	Мати Митенько Поліна Іванівна (1910-1985 рр.); бабуся Хорольська Ганна Іванівна (1882-1957рр.)	Онучці	Тканина, вата, нитки		Вузлик – голова та шитий тулуб у вигляді мішечка	Риси обличчя намальовані	Коса з кукурудзяних рилець, ручки та ніжки досить умовні з тоненьких смужок тканини	Для ляльки шився та вишивався весь комплект жіночого одягу	Жіночі образи, здебільшого дівчат	Гралися дівчата
14	Колісник Валентина Андріївна (1946 р. н.)	смт. Шишаки Полтавська обл.	1956-1958 рр. с. Хощове Шишацький район Полтавська обл.	Мати, Касьяненко Марія Тимофіївна (1911-1988 рр.)	Онучкам	Тканина, шматки старої сорочки, тирса, кукурудза, квіти реп'яха	Маленькі подушечки «думочки» кофта	Вузлова, шита, намотування	Малювали рот і очі олівцем, риси обличчя мали вираз: «могла сміятись, могла бути сумною»	Коса з кукурудзяних рилець		«Хлопець» «дівчина»	Гралися дівчата і хлопці
15	Магда Галина Миколаївна (1950 р. н.)	смт. Шишаки Полтавська обл.	60-і рр.ХХ ст. с.Лагодівка Хорольський район Полтавська обл.	Бабуся, Малючок Мотря Василівна (1907-1992 рр.)		Тканина, обрізки тканини та ниток	Хустка	Вузлова, шиті елементи	Однією хвилястою лінією намальовано брови та ніс, про наявність очей не згадує	Голова та тулуб з цільного шматка тканини, руки з тонкої смужки тканини		Жіночі образи, «немовлята»	
16	Микитенко	с. Улянівка	1944-1947рр.	Бабуся	Донькам	Домоткане		Вузлова,	Риси обличчя	Голова та	Лялька	Жіночі	Хлопці

	Ольга Григорівна (1939 р. н.)	Миргородський район Полтавська обл.	с. Улянівка Миргородський район Полтавська обл.	Онiпченко Лукія Гнатівна (1892-1951рр.)		полотно, шматки тканини, нитки, папір		намотування, зав'язування	малювали олівцем чи залишали «пустим»	тулуб утворені з одного шматка тканини	«запнута хусткою», спідниця	образи молодих дівчат	теж бавилися у ляльки
17	Назаренко Валентина Федорівна (1929 р.н.)	м. Полтава	1935-1937 рр. м. Полтава	Бабуся Канарейкіна Євдокія Степанівна (1889-1958 рр.), сусідські діти старшого віку, придумувала самотужки	Донькам	Тканина, «тряпочки», шматочки мотузок, нитки, тирса гілочки, квіти, сіно		Вузлова, шита, зав'язування	Риси обличчя намальовано кольоровими олівцями, шматком буряка	Голова, тулуб утворено довільно з шматків тканини, коса з ниток		Жіночі образи, «немовлятко»	Гралися дівчата і хлопці
18	Омельченко Валентина Борисівна (1969 р.н.)	м. Решетилівка Полтавська обл.	1973-1974 рр. с. Кочерги Путивльський район Чернігівська обл.	Прабабуся, Катерина Дехтярева (1875-1974 рр.)		Конопляні нитки, тканина, прядиво	Шкарпетки з грубих конопляних ниток, рушник	Вузловий спосіб	Риси обличчя не позначали			«Немовлятко»	Гралися дівчата
19	Павленко Марина Олександрівна	м. Полтава	50-і рр. XX ст. с. Хомутець Миргородський район Полтавська обл.	Бабуся, Пузій Меланія Мефодіївна (1910-1979 рр.)		Тканина, квіти мальви		Вузловий спосіб, замотування	Риси обличчя не позначали		Акцентовано на обов'язковій наявності поясу	«Немовлятко», лялька «принцеса»	
20	Свирідюк Наталія Олександрівна (1967 р.н.)	м. Полтава	1972-1973 рр. м. Полтава	Бабуся, Обидало Дар'я Іванівна (1902-1978 рр.)	Доньці, відвідувачі авторських майстер-класів	Тканина, нитки, гілки та квіти рослин	Хустки, пояси, стрічки	Вузлова, замотування, зав'язування	Риси обличчя не малювали або позначали олівцем рот та очі ледве помітними крапочками	Голова, руки		Жіночий образ	Гралися дівчата і хлопці
21	Ситник (у дівочтві Гарус) Марія Пилипівна (1926 р.н.)	с. Степне Полтавський район Полтавська обл.	30-і рр. XX ст. с. Милорадове Котелевський район Полтавська обл.	Сусідки, старші діти		Тканина, тирса	Наволочки, хустка	Вузлові, мотані, шиті	Малювали риси обличчя вуглинкою для шитих ляльок; для ляльок «немовлят» обличчя не малювали	Руки позначено тонкими смужками тканини, пришитими чи примотаними до тулуба		«Немовлятко», лялька «дівчинка»	У грах ляльками брали участь і хлопці

22	Супрунова Наталія Борисівна (1968 р.н.)	м. Полтава	70-і рр. XX ст. с. Братешки Решетилівський район Полтавська обл.	Бабуся Бородай Доната Василівна (1915-1993рр.)	Доньці, онуку	Гілочки, квіти чорнобривці		Замотування, зав'язування	Риси обличчя позначені крапочками – проколами у квітці	Голова, тулуб, руки та ноги	Спідничка, штани	Ляльки «хлопчик», «дівчинка»	Гралися дівчата і хлопці
23	Таран Ганна Максимівна (1936-2022рр.)	м. Зіньків Полтавська обл.	с. Власівка. Зіньківський район Полтавська обл.	Бабуся, старші сестри та сусідські діти	Правнучці, учням гуртка «Творча майстерня «Струмочок» м. Зіньків	Тканина, трава, сіно, сухі квіти		Замотування, зав'язування	Риси обличчя не позначені	Виділено голову, руки, талію	Фартушок, пояс, спідничка	Жіночий образ	Гралися дівчата
24	Титаренко Валентина Петрівна (1948 р.н.)	м. Полтава	50-і рр. XX ст. с. Великі Сорочинці Миргородський район Полтавська обл.	Маги Сорока Маруся Василівна (1924 р.н.), бабуся Отришко Євгенія Марківна (1900-1989 рр.), бабуся Сорока Одарка Йосипівна (1898-1990 рр.)		Домоткане полотно, прядиво, нитки, сіно		Вузлова, замотування, зав'язування	Риси обличчя не позначені	Об'ємна голова та тулуб, руки ноги відсутні		Жіночий образ, «немовлятко»	Гралися дівчата
25	Устименко Марія Федорівна (1937 р.н.)	смт.Шишаки Полтавська обл.	1946-1947 рр. смт.Шишаки Полтавська обл.	Бабуся, Савенко Килина		Хліб, сіно, тирса, тканина, нитки	Хустка	Вузлова	Чорним олівцем малювали очі, ніс, рот; для ляльки «немовлятко» обличчя не малювали		Фартух вишитий. Намисто з недос-тиглої калини	«Немовлятко», жіночий образ	Гралися дівчата
26	Христолубова (Лучко) Варвара Петрівна (1937 р. н.)	м. Полтава	1940-і рр.	Мама		Обрізки, залишки тканини та одягу, шматочки мережива та вишивки, нитки, трава, квіти, куку-		Вузлова, намотування, голова вузлик тканини, наповнений травою	Обличчя намальоване, очі малювали соком бузини, ротик – вишнею	Лялька мала голову, тулуб, ручки та ніжки, косу з кукурудзяних рилець чи трави	Намисто, шапочка, хустка	Лялька «дівчина», «немовлятко»	

						рудзяні рильця, гілочки, солома, ягоди							
27	Чеверденко Алла Іванівна (1963 р.н.)	м. Полтава	70-і рр. XX ст. с.Шамраївка Решетилівсь- кий район Полтавська обл.	Бабуся. Дикоплавенко Марія Степанівна (1907 -? рр.) с. Шамраївка Решетилівський район Полтавська обл.		тканина		Вузлова, намотування, зав'язування		Коса	Одяг умовний	Образи дівчаток, «немов- лятко»	
28	Черняк Віра Петрівна (1985 р.н.)	м. Полтава	90-і рр. XXст. с.Богданівка Семенівський район Полтавська обл.	Бабуся Скопич Надія Макарівна	Сину	Тканина, вата, живі квіти, гілочки, трава	Стрічки	Вузлова, замотування, зав'язування	Риси обличчя відсутні	Руки	Спідниця, «перед- ник», вінок	Жіночий образ «дівчина», «нарече- на»	Гралися дівчата

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Навчальна програма з позашкільної освіти
художньо-естетичного напрямку
творчого об'єднання
«Народознавство та народна лялька»

Початковий рівень
1 рік навчання

Полтава – 2022

Розробник:

Свиридюк Наталія Олександрівна – заслужена майстриня народної творчості України, членкиня Співки дизайнерів України.

Рецензенти:

Борисова Тетяна Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри основ виробництва та дизайну, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

Козирод Ольга Геннадіївна – доктор філософії, методист вищої категорії Полтавського обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді Полтавської обласної ради.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Соціокультурний простір життя сучасних дітей є надзвичайно динамічним і набуває змін, як позитивного, так і негативного характеру. Розвинена дитяча індустрія розваг парадоксально поєднується зі зниженням якості життя у сфері морально-духовного здоров'я підростаючого покоління. У цій ситуації важливого значення набуває прилучення дітей до народних традицій. Тому в сучасному соціокультурному просторі України зростає значення викладання курсу народознавства в освітньому процесі.

Програма творчого об'єднання «Народознавство та народна лялька» розрахована на роботу з учнями молодшого підліткового та підліткового віку від 10 до 16 років включно. Кількісний склад навчальної групи становить 10-15 вихованців.

Програма передбачає навчання дітей у групах початкового рівня протягом одного року навчання. На опрацювання освітнього матеріалу відводиться 144 год, 4 год на тиждень.

Метою програми є формування компетентностей особистості засобами народознавства та народної ляльки.

Основні завдання полягають у формуванні в учнів таких компетентностей:

– *пізнавальної*, яка спрямована на набуття вихованцями знань з народознавства, засвоєння основних понять про народну ляльку, етнографію та етнографічні дослідження; знайомство з фольклором рідного народу, з українськими традиціями, побутом українців, ремеслами й народним мистецтвом;

– *практичної*, яка орієнтована на оволодіння навичками та вміннями з виготовлення традиційної народної іграшки: вузлової ляльки й ляльки з природних матеріалів (сіна, соломи, кукурудзи), створення якої подібне до вузлової за технологічними операціями, різноманіттям тканин і матеріалів, інструментами, технологічною послідовністю та власним задумом; вміння застосовувати отримані знання на практиці; відпрацювання механізмів використання технологій і принципів виготовлення іграшок;

– *творчої*, яка передбачає розвиток мотиваційної сфери, живого інтересу дітей до народної іграшки та мистецтва лялькарства, їх природних, конструкторських, творчих здібностей, естетичного смаку, формування вмінь самостійного виготовлення моделей вузлових ляльок; просторового, та креативного мислення, можливостей уяви і фантазії шляхом набуття власного досвіду творчої активності й самореалізації;

– *соціальної*, яка спрямована на розвиток трудової культури, виховання громадянської свідомості, духовно-моральних якостей дітей, ціннісних орієнтацій.

Основний зміст навчального матеріалу націлений на опрацювання технологічної послідовності виготовлення, прийомів ескізування, використання

елементів дизайну, технік декорування в процесі створення моделей народних ляльок за власним ескізом.

Народна лялька поєднує в собі багатий народознавчий матеріал. Саме через ляльку в ігровій формі діти знайомляться з традиціями українського народу, календарною обрядовістю, комплексом українського костюму, традиційними ремеслами: ткацтвом, вишивкою, напівзабутим мистецтвом вибійки, витинанки. У ході опрацювання освітнього матеріалу здобувачі освіти занурюються в пізнання світу дивовижної української історії, мистецтва, фольклору, природи, легенд і вірувань.

Програма передбачає виконання учнями невеликих самостійних етнографічних розвідок про традиції родини, що сприятиме залученню дитини до багатства народних традицій через пізнання своєї родини, традицій рідного народу.

Навчальна програма побудована лінійним способом: освітній матеріал викладається систематично й послідовно, зі зростанням поступового ускладнення. Основою для вивчення нового матеріалу є попередньо засвоєні та взаємозв'язані елементи знань і практичних навичок діяльності.

Програма передбачає інтеграцію технологій, методів, прийомів і форм навчання.

У контексті реалізації програми передбачено досягнення якості сформованості базових компетентностей учнів через використання компетентнісного, особистісно-зорієнтованого, діяльнісного підходів, елементів STEM-освіти, інновацій, форм індивідуальної, парної, групової роботи. Програма передбачає використання методів навчання, таких як навчально-пізнавальні (розповідь, пояснення, бесіда, демонстрація, дослід), репродуктивні (відтворювальні), творчі та проблемно-пошукові (проблемне викладання матеріалу, дослідницькі, частково-пошукові) тощо.

Досягнення диференціації та індивідуалізації умов навчання програмою передбачено відповідно до творчих здібностей, обдарованості, віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я здобувачів освіти.

Перевірка й оцінювання навчальних досягнень вихованців здійснюється під час виконання ними практичних робіт, участі в освітніх заходах різного рівня.

За програмою, що розглядається, можуть проводитись заняття в групах індивідуального навчання, які організуються відповідно до Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи у позашкільних навчальних закладах (наказ Міністерства освіти і науки №1123 від 10.12.2008).

Початковий рівень, перший рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Розділ	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1	Вступне заняття	2	–	2
2	Народознавство – знання про свій народ	4	–	4
3	Історія і різноманітність української народної іграшки. Народна лялька	10	4	14
4	Створення вузлової ляльки – традиційної ляльки України	14	20	34
5	Виготовлення іграшки-прикраси «Різдвяний янгол»	2	4	6
6	Ляльки з природніх матеріалів	10	16	26
7	Ляльки з тканини фарбованої натуральними барвниками	4	6	10
8	Комплекс Українського народного одягу. Українська вишивка	10	–	10
9	Лялька вузлова в українському строї	4	8	12
10	Іграшки наших бабусь і мам. Перший досвід етнографічного дослідження	4	4	8
11	Іграшки з текстильних матеріалів. Виготовлення зооморфних іграшок	6	10	16
12	Ляльки народів світу	2	–	2
Разом		72	72	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступне заняття (2 год)

Теоретична частина. Знайомство з гуртківцями. Обговорення плану роботи на навчальний рік. Ознайомлення з правилами поведінки в колективі, навчальному кабінеті, закладі. Техніка безпеки. Ознайомлення з матеріалами та інструментами, що будуть використовуватися на заняттях.

2. Народознавство – знання про свій народ (4 год)

Теоретична частина. Поняття про народознавство. Сучасне й минуле нашого народу, його культурно-історичні традиції і обряди. Українське житло, українська родина, ремесла, народне мистецтво та його види (демонстрація репродукцій, книг, зразків народного мистецтва).

3. Історія і різноманітність української народної іграшки. Народна лялька (14 год)

Теоретична частина. Різноманітність народної іграшки. Демонстрація іграшок, репродукцій, фото. Народна лялька в побуті українців. Фольклор про ляльку. Перший збирач народних іграшок Марко Грушевський. Народні свята та обряди з використанням ляльки. Народна лялька в давнину і в сучасність. Значення народної ляльки в розвитку дитини.

Практична частина. Дати опис видів народної іграшки, їх матеріалів та форм. Назвати види народних ляльок України. Розповісти хто виготовляв

забавки для дітей. Описати діяльність дослідника народних іграшок Марка Грушевського. Дати опис деяких іграшок і ляльок за збіркою М. Грушевського. Розповісти про традиційні обряди та свята, де задіяні антропоморфні фігури, як називаються ці ляльки. Охарактеризувати чим цінна й корисна народна іграшка. Описати свою улюблену дитячу іграшку.

4. Створення вузлової ляльки – традиційної ляльки України (34 год)

Теоретична частина. Огляд матеріалів, з яких створюються ляльки. Задум або ескіз майбутньої ляльки. Технологія виготовлення основи ляльки. Вулова лялька із солярним знаком (хрестом). Вулова лялька з ігровими функціями. Українські майстри народної іграшки. Демонстрація зразків, світлин, альбомів.

Практична частина. Виготовлення маленької ляльки «Немовля». Виготовлення вузлової ляльки. Опис можливих варіантів виготовлення вузлика – голови ляльки: матеріали, застосовані техніки. Виготовлення голови ляльки. Кольорове узгодження хреста на обличчі та вбрання ляльки. Створення хреста з кольорових ниток на обличчі ляльки. Виготовлення стилізованого вбрання за традиційною технікою, використовуючи шматочки тканини. Декоративне оформлення голови ляльки: виготовлення вінка зі стрічками, очіпка та хустки. Виставка дитячих робіт: «Чарівний світ народної ляльки».

5. Виготовлення іграшки-прикраси «Різдвяний янгол» (6 год)

Теоретична частина. Навчання дітей технології виготовлення декількох варіантів іграшки на основі вузлової ляльки. Ознайомлення з традиціями Різдвяних свят.

Практична частина. Виготовлення різдвяного янгола на основі вузлової ляльки. Продемонструвати декілька різних технологічних прийомів створення іграшки. Використати та доречно поєднати різні фактури матеріалів у виготовленні іграшки. Навести приклади застосування іграшки в декорі приміщення та в ігрових дійствах під час Різдвяних свят.

6. Ляльки з природних матеріалів (26 год)

Теоретична частина. Ознайомлення з природними матеріалами: сіном, соломою, кукурудзою, його властивостями. Традиції використання цих матеріалів у народних іграшках. Застосування інших рослин під час створення іграшки та її оздоблення. Легенди й перекази про рослини. Міфологічні властивості, приписані цим рослинам і коноплям. Технологія виготовлення ляльки із сіна, із соломи, із лікарських трав, із кукурудзи (листя та качана). Правила безпеки під час роботи з природними матеріалами.

Практична частина. Обрання образу майбутньої ляльки з переліком матеріалів для виготовлення іграшки. Підбір рослинних матеріалів, з яких буде виготовлена лялька. Виготовлення основи ляльки з сіна/листя кукурудзи за вибором. Виготовлення деталей та елементів оздоблення з рослинних матеріалів: волосся для ляльки, спідничка, фартушок або інші елементи одягу, плетіння кошика тощо. Виготовлення декоративних елементів із текстилю. Відповідно до запланованого ескізу робиться крайка, фартух, хустка тощо.

Виготовлення намиста з тканини чи рослинних матеріалів. Дати ляльці назву й скласти невеличку казку – розповідь про перетворення рослини в іграшку.

7. Лялька з тканини фарбованої рослинними барвниками (10 год)

Теоретична частина. Народні традиції фарбування тканини на території України. Рослини, що використовуються під час фарбування. Легенди і фольклор про рослини. Кольорознавство. Основні поєднання кольорів. Ознайомлення учнів з давнім ремеслом – вибійкою. Використання вибійки в українському костюмі. Види вибійок. Демонстрація зразків вибійки, репродукції.

Практична частина. Вивчення властивостей натуральних барвників, практичні вправи з пофарбування тканини. Аналіз кольорів, які можна одержати. Виконання практичних вправ із підбору кольорів для створення ляльки. Розробка ескізу ляльки в пастельних кольорах, які відповідно можна одержати самотужки фарбуючи тканину. Фарбування тканини натуральними барвниками в необхідній кількості для створення ляльки за власним задумом дітей. Виготовлення народної ляльки з одержаних матеріалів.

8. Комплекс Українського народного одягу. Українська вишивка (10 год)

Теоретична частина. Ознайомлення з основними складовими комплексу народного одягу. Натільний, стегновий, наплічний, взуття, прикраси, головні убори. Регіональні відмінності в народному строї. Традиційний одяг Полтавщини. Відображення вікового та соціального стану в традиційному костюмі. Українська вишивка: традиційна орнаментика й вишивальні техніки. Демонстрація старовинних сорочок, рушників, плахт. Огляд мистецьких альбомів, старовинних світлин, репродукцій картин класичного живопису. Відображення питомо українських рис народного строю у ляльці.

Практична частина. Створити ескіз ляльки в традиційному строї певного регіону. Ескіз може бути виконаний у довільно обраній техніці: малюнок, аплікація, колаж. Охарактеризувати складові елементи одягу, що входять до обраного комплексу вбрання, описати матеріали, види та можливі техніки оздоблення. Розробити ескіз лялькового вбрання за мотивами традиційного строю Полтавщини. Визначити основні характерні риси для вишивок різних регіонів України. Оволодіти техніками вишивки хрестик, ланцюжок. За зразками традиційних орнаментів створити малюнок і розробити схему для вишивки лялькової сорочки. За зразками традиційних орнаментів створити малюнок і розробити схему для вишивки фартуха до лялькового вбрання. Виготовити вишиту сорочку для ляльки. Вишити фартух для лялькового костюму.

9. Лялька вузлова в українському строї (12 год)

Теоретична частина. Історія українського національного костюму (строю). Технологічна послідовність створення ескізу й опису майбутньої ляльки. Підбір матеріалів для виготовлення ляльки. Технологічні прийоми та художні засоби створення самобутнього образу ляльки.

Практична частина. Виготовлення вузлової ляльки в національному українському строї. Виготовлення голови ляльки. Декоративне оздоблення голови ляльки відповідно до ескізу. Виготовлення тулубу ляльки. Виготовлення елементів вбрання: сорочка, плахта, фартух, крайка, хустка або вінок, намисто. Послідовне одягання вбрання на ляльку. Оздоблення моделей ляльок відповідно до авторського задуму. Розповідь – захист проекту: опис обраного образу ляльки, використаних матеріалів та технік для його втілення. Виставка дитячих робіт «Українська красуня».

10. Іграшки наших бабусь і мам. Перший досвід етнографічного дослідження (10 год)

Теоретична частина. Поняття про етнографію та етнографічні дослідження. Значення й важливість етнографічних досліджень. Технологічна послідовність фіксації даних у процесі проведення етнографічного дослідження про народні звичаї «Традиції Вашої родини».

Практична частина. Організація і проведення перших родинних етнографічних досліджень «Народні традиції у моїй сім'ї». Складання власного етнологічного опитувальника стосовно традиційних забавок та ігор. Проведення опитування старшого покоління відповідно до питань у опитувальнику. Запис отриманих відповідей, виконання замальовок. Опис світлин, зроблений під час спілкування. Складання розповіді «Іграшка у моїй родині» за результатами опитування. Обговорення проведених досліджень. Рефлексія «Що нового я з'ясував/ла та що вразило в розповідях рідних». Відтворення окремих іграшок бабусь і мам за описами, зібраними юними народознавцями.

11. Іграшки з текстильних матеріалів. Виготовлення зооморфних іграшок (16 год)

Теоретична частина. Розповідь про роль зооморфних фігур у традиційних віруваннях та відображення їх у творах народного мистецтва України. Демонстрація зразків і світлин зооморфних фігур, виконаних у різних видах та техніках народного мистецтва. Ознайомлення з музично-фольклорними джерелами персонажів народних казок: «Коза-Дереза», «Зайчик-Пострибайчик», «Сорока» та «Півник». Огляд різноманіття видів текстильних матеріалів для виготовлення іграшок. Базові технологічні прийоми для виготовлення зооморфних іграшок. Образні, художньо-пластичні й технологічні особливості виготовлення і оздоблення кожного з видів іграшок: «Коза-Дереза», «Зайчик», «Півник», «Пташка».

Практична частина. Виготовлення зооморфних іграшок. Назвати в яких традиційних матеріалах можливо виконати різні види іграшок: «Коза», «Баран», «Кінь», «Пташка» та інші. Аналіз подібності й відмінності прийомів виготовлення зооморфних іграшок відносно вузлової ляльки. Обрання оптимального матеріалу для виготовлення іграшки відповідно до її форми та виду. Аргументація вибору певного матеріалу відносно майбутньої іграшки. Виготовлення декоративних елементів для текстильних зооморфних іграшок.

Виготовити іграшки «Коза-Дерева», «Зайчик», «Півник», «Пташка». Оздобити їх заздалегідь підготовленими елементами декорування. Оформлення виставки зооморфних іграшок, створених дітьми на тему: «Коли, ще звірі говорили...».

12. Ляльки народів світу (2 год)

Теоретична частина. Ознайомлення дітей з історією та традиціями виготовлення народних ляльок Грузії, Узбекистану, Туркменістану, Польщі, Болгарії, Румунії, Греції, корінних народів Північної Америки. Демонстрація зразків ляльок й ілюстративного матеріалу що відображає особливості моделей ляльок інших країн. Аналіз подібностей і відмінностей ляльок народів інших країн від українських традиційних ляльок.

Практична частина. Створення ескізів ляльок із традиційними елементами народів світу. Назвати традиційні назви та характерні матеріали і прийоми оздоблення ляльок інших народів. Представлення і обговорення ескізів : «Мандруємо з лялькою». Аналіз спільних та відмінних прийомів виготовлення та декорування іграшок різних народів. Подібність і відмінність української народної ляльки від закордонних народних ляльок.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати і розуміти:

- правила організації робочого місця і техніки безпеки на всіх етапах практичної діяльності;
- назви, графічний вигляд, прийоми, правила користування та призначення інструментів ручної праці, які використовуються під час виготовленні ляльок;
- властивості тканин та матеріалів, які використовуються на заняттях гуртка, їх доступні способи обробки;
- назви, графічний вигляд і призначення основних ліній креслення та умовні позначення, які використовуються в графічних зображеннях;
- порядок складання ескізу майбутньої моделі ляльки;
- технологію виконання етнографічного опису проекту іграшки;
- способи розмічання деталей на різних тканинах;
- способи використання шаблонів, трафаретів;
- способи фіксації деталей на моделі ляльки ;
- етапи проектування моделі;
- назви основних частин українського строю;
- назви способів і прийомів, технологічних операцій виготовлення моделей вузлової ляльки;
- технологічну послідовність виконання вишивки хрестом та інших видів оздоблення.

Вихованці мають уміти і застосовувати:

- організувати робоче місце;

- планувати трудові дії; підбирати матеріал, інструменти й засоби для розмітки та його обробки;
- виготовляти моделі вузлових ляльок за готовими ескізами та технологічною послідовністю;
- здійснювати аналіз зразка моделі ляльки, виокремлювати елементи українського народного строю;
- визначати основні елементи одягу та особливості вбрання інших країн світу;
- виконувати прийоми компонування тканин, складання, гофрування, з'єднання деталей моделі між собою;
- виконувати оздоблення моделі ляльки, зокрема за власним задумом;
- самостійно виготовляти модель ляльки за ескізом;
- користуватися поширеними інструментами ручної праці;
- бережливо ставитись до інструментів й обладнання;
- економити матеріал, витрати трудових зусиль, час;
- дотримуватись правил санітарії, гігієни, техніки безпеки;
- співпрацювати зі своїми однолітками, розподіляти обов'язки під час колективної роботи;
- оцінювати власні моделі й результати праці інших вихованців.

Вихованці мають набути досвід:

- бережливого ставлення до матеріалів та інструментів;
- економного застосування матеріалів, часу заняття;
- виготовлення традиційної народної ляльки в стилізованому українському вбранні відповідно до технологічної послідовності (за зразком і власним задумом);
- участі в змаганнях, виставках, конкурсах;
- виконання найпростіших завдань з ескізування моделей ляльок;
- роботи в парах, творчих групах.

ЛІТЕРАТУРА

330. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво : навч. посіб. Львів : Світ, 1993. 272 с.
331. Біляшівський М. Ф. Українське народне мистецтво. Харків : Вид-ць О. Савчук, 2017. 168 с.
332. Вовк Ф. К. Студії з української етнографії та антропології : нова редакція. Харків : Вид-ць Савчук О. О., 2015. 464 с.
333. Войтович В. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 664 с.
334. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Київ : Либідь, 2011. 256 с.
335. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття. Київ : Либідь, 2005. 280 с.

336. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Київ : АТ «Обереги», 1994. Кн. II, т. 3: Весняний цикл; т. 4: Літній цикл. 528 с.
337. Китова С. А. Полотняний літопис України: Семантика орнаменту українського рушника. 2-ге вид., доп. Черкаси : БРАМА : Вид-ць Вовчок О. Ю., 2003. 224 с.
338. Коваленко О., Сердюк І. «Іграшка чи ремесло?»: Один із аспектів дитинства в ранньомодерній Україні. *Київська старовина*. 2012. № 5/6. С. 45–56.
339. Краший твір року – 2016, 2017, 2018. Всеукраїнський мистецький проєкт-конкурс народного мистецтва / Автори-упоряд.: Є. Шевченко, В. Корнієнко. Київ : Народні джерела, 2019. 232 с.
340. Курочкін О. В. Українські новорічні обряди «Коза» і «Маланка» (з історії народних масок). Опішне : Українське народознавство, 1995. 392 с.
341. Матейко Катерина Український народний одяг. Етнографічний словник / К. Матейко; НАН України. Київ : Наукова думка. 1996. 196 с.
342. Мельничук Ю. Ляльки в народному вбранні. *Народне мистецтво*. 2004. № 1/2. С. 48–51.
343. Мельничук Ю. Неіграшкові ляльки. *Міжнародний туризм*. 2006. № 1. С. 110–111
344. Найден О. Парадокс української ляльки: Українська народна лялька у світлі кроскультурних паралелей та аналогій. Обрядові функції. Конструктивний дизайн. Київ : ВД «Стилос», 2016. 208 с.
345. Найден О. С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості. Київ : АртЕк, 1999. 256 с.
346. Найден О. Українська народна іграшка в житті сучасної дитини. *Палітра педагога*. 2017. № 1. С. 6–8.
347. Народна іграшка Полтавщини. Історія. Сучасність. Мистецька традиція / Вступ Д. О. Соколов, Н. О. Свиридчук. Полтава : Сімон, 2020. 10 с.
348. Русов М. Игры детей в Полтавщине. *Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження : у 5 т. / [наук. ред., упоряд. М. Гримич]. Київ : Дуліби, 2016. Т. 1: Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. С. 197–218.*
349. Саєнко Т. В. Декорування сучасного одягу традиційною вишивкою хрестиком : мистецько-педагогічний аспект. *Естетика і етика педагогічної дії : зб. наук. пр. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Київ ; Полтава, 2020. № 21. С. 135–147.*
350. Саєнко Т. В. Іграшка. *Українське декоративно-ужиткове мистецтво : монографія / А. Є. Чернощоків (гол. ред., передмова), О. О. Бабенко, Т. В. Батієвська, Н. М. Дігтяр, О. М. Кушніренко та ін. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка 2019. 288 с.*
351. Свиридчук Н. О. Вузлова лялька Полтавщини у етнодизайнерських виставкових проєктах. *Соціокультурні тенденції розвитку сучасного дизайну і мистецтва : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (08-10 вересня 2021 р.) / ХНТУ ; за ред. О. В. Чепелюк. Херсон : ХНТУ, 2021. С. 138–140.*

352. Свиридчук Н. О. Застосування традицій етнолялькарства у професійній діяльності учителів технологій. *Дизайн та мистецтво в контексті соціокультурного розвитку*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (07-08 вересня 2022 р.) / ХНТУ ; за ред. А. А. Білик. Херсон ; Кам'янець-Подільський : ХНТУ : ФОП Панькова А.С., 2022. С. 218–220.

353. Семак З.М., Семак Б.Б. Фарбування текстильних матеріалів рослинними барвниками: навч. посібник. Львів : Світ, 2005. 336 с.

354. Стельмашук Г.Г. Українські народні головні убори. Львів : Априорі. 2013. 276 с.

355. Титаренко В. П. Українські народні промисли (естетичний аспект) : монографія. Полтава : АСМІ, 2004. 250 с.

356. Урсу Н. О., Березіна І. В. Декоративно-прикладне мистецтво. *Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Хмельницька обл.* / гол. ред. рада вид. В. Г. Кремень. Київ : Знання України, 2010. С. 132–143.

357. Щербаківський В.М. Українське мистецтво / Редкол. Андрієць В.А., Білоус Г.П., Волошин Ю.В., Годзенко В.Д., Журавель Г.Г., Мокляк В.О., Пащенко В.О., Супрун Т.Ю., Фесик К.Б.; Підготовка до друку, примітки та коментарі: Мокляк В.О., Супрун Т.Ю., Фесик К.Б.- Полтава: Дивосвіт, 2006. 146 с.

**ПРОРАМИ ЗМІСТОВНИХ МОДУЛІВ
«Етнографічні нариси про українську народну іграшку»**

№ з/п	Теми	Розподіл бюджету навчального часу			
		Аудиторна робота (год)		Самостійна робота (год)	Усього (год)
		Лекції	Практичні заняття		
1	Етнографічні нариси з української народної іграшки	2	-	4	6
2	Класифікація народних ляльок	2	-	4	6
3	Традиційні обрядові ляльки	-	2	4	6
4	Майстри народної ляльки	2	-	4	6
5	Традиційне іграшкарство закордонних країн	-	2	4	6
	Разом	6	4	20	30

Зміст програми

- 1. Етнографічні нариси з української народної іграшки.** Історія іграшкарства та процесів формування іграшки, як явища культури. Розвиток народного іграшкарства, як явища мистецтва. Етапи наукового дослідження народної іграшки, етнографічних та літературних джерел з народної ляльки. Народна лялька як елементу традиційних обрядових дійств та народних свят. Відображення народної ляльки та інших іграшок у образотворчому мистецтві.
- 2. Класифікація народних ляльок.** Різноманіття народних ляльок в залежності від їх місця походження, матеріалу та способу виготовлення, іконографії, внутрішньої будови, призначення. Класифікація народних ляльок за трьома основними групи: автентичні, сучасні народні, побутові – ігрові, обрядові, репліки, авторські, етнографічні, сувенірні, манекени, «ляльки-обереги». Класифікація народних ляльок за способом виготовлення, матеріалом, формою, регіональними особливостями. Технологічні відмінності та мистецькі особливості різних видів іграшок: народної, ремісничої, авторської.
- 3. Традиційні обрядові ляльки.** Традиційні обрядові ляльки як джерело сучасних проєктів етнодизайну. Походження обрядових ляльок їх призначення, матеріали та технологія виготовлення. Сучасне побутування обрядових ляльок, зміна їх ролі. Історична трансформація обрядів та народних свят, у яких задіяні антропоморфні фігури – ляльки.

4. Майстри народної ляльки. Творчість майстрів минулих століть у галузі народної ляльки. Особливості розвитку мистецтва народного іграшкарства. Творчий доробком видатних українських майстрів сучасності у галузі лялькарства. Різноманіття авторських підходів до творчого процесу виготовлення народної, етнографічної ляльки. Ознайомлення з творчістю майстрів народної ляльки Полтавщини, як носіями елементу нематеріальної культурної спадщини. Творчі зустрічі та майстер-класи з майстрами народної ляльки.

5. Традиційне іграшкарство закордонних країн. Загальносвітовий процес трансформації іграшки від предмету обряду до дитячої забавки та твору мистецтва. Особливості традиційних іграшок різних народів, значення та впливи природних та історичних умов на розвиток галузі іграшкарства. Порівняльний аналіз українських народних іграшок з іграшками інших європейських народів, подібність та відмінності. Прийоми виготовлення дитячих забавок інших народів.

**Програма змістовного модуля
«Поєднання технологій етнодизайну
в процесі створення народної вузлової ляльки»**

№ з/п	Теми	Розподіл бюджету навчального часу			
		Аудиторна робота (год)		Самостійна робота (год)	Усього (год)
		Лекції	Практичні заняття		
1	Традиційний український жіночий стрій	2	-	4	6
2	Виготовлення дівочих головних уборів	-	2	4	6
3	Технологія та орнаментика народної вишивки	-	2	4	6
4	Технології фарбування тканини рослинними барвниками	-	2	4	6
5	Вибійка як традиційний вид народного ремесла	2	-	4	6
	Разом	4	6	20	30

Зміст програми

1. Традиційний український жіночий стрій. Основні складові традиційного комплексу жіночого народного вбрання. Термінологія назв предметів традиційного одягу та матеріалів, з якого виготовляється народна

ноша. Натільний, стеговий, наплічний одяг, взуття, пере Краси головні убори. Регіональні відмінності в народному строї. Традиційний одяг Полтавщини Художньо-мистецькі та технологічні характеристики народного жіночого одягу. Роль комплексу традиційного вбрання як соціального маркеру.

2. Виготовлення дівочих головних уборів. Номенклатура традиційних дівочих головних уборів у різних регіонах України. Застосування, обрядові дійства та символіка дівочих головних уборів. Знаннями та вміннями з виготовлення елементів для створення традиційних вінків. Технологія виготовлення штучних квітів з воску, паперу, тканини, вовняних кульок та інших елементів вінків. Особливості збирання вінка з декількох елементів і з урахуванням локальних традицій у народних дівочих головних уборах.

3. Технологія та орнаментика народної вишивки. Основні риси української вишивки, характерні традиційні орнаменти та вишивальні техніки. Регіональні відмінності у колористичній гамі автентичних вишивок різних регіонів України. Загальні риси та локальні відмінності народної вишивки. Основні вишивальні техніки Полтавщини. Демонстрація старовинних вишитих предметів одягу та побуту: сорочок, очіпків, кептарів, керсеток, рушників, тощо. Дослідження старовинної вишивки через мистецькі альбоми, старовинні світлини, репродукції картин класичного живопису. Стилізація костюму під час виготовлення ляльки, висвітлення відображення питомо українських рис народного строю в ляльці.

4. Технології фарбування тканини рослинними барвниками. Традиції фарбування тканини на Україні. Асортимент рослин, що використовуються при фарбуванні. Легенди і фольклор про рослини. Заготовка та збереження сировини для фарбування. Підготовка тканини до фарбування. Обладнання, властивість матеріалів, послідовність технологічних процесів фарбування тканини. Прийоми фарбування тканини рослинними барвниками.

5. Вибійка як традиційний вид народного ремесла. Давній спосіб декорування тканини – вибійка. Використання вибійки в українському костюмі та побуті. Художні особливості традиційної української вибійки. Мистецтво вибійки у різних регіонах України. Різновиди вибійки за технологічними характеристиками. Демонстрація зразків вибійки, репродукції. Історія розвитку та трансформації мистецтва вибійки від давнини до сьогодення. Оздоблення у техніці вибійка, як сучасний етнодизайнерський проєкт.

**Програма змістового модуля
«Реалізація етнодизайну у контексті освітньої галузі «Технології»**

№ з/п	Теми	Розподіл бюджету навчального часу			
		Аудиторна робота (год)		Самостійна робота (год)	Усього (год)
		Лекції	Практичні заняття		
1	Технологія виготовлення традиційної вузлової ляльки	-	2	4	6
2	Технології авторської ляльки за мотивами народної	2	-	4	6
3	Виготовлення ляльки з рослинних матеріалів	-	2	4	6
4	Іграшки інспіровані традиційними народними забавками	2	-	4	6
5	Творчі етнодизайнерські проекти за мотивами народної ляльки	-	2	4	6
	Разом	4	6	20	30

Зміст програми

1. Технологія виготовлення традиційної вузлової ляльки.

Різновиди матеріалів, з яких виготовляють народні ляльки. Формування задуму та створення ескізу майбутньої ляльки. Методика навчання виготовленню основи ляльки. Вузлова лялька з солярним знаком (хрестом). Технологічні прийоми використані у створенні ляльки з хрестом. Виготовлення маленької ляльки «Немовля». Методика виготовлення вузлової ляльки з ігровими функціями (наявність ніг та рук). Технології авторської ляльки за мотивами народної.

2. Технології авторської ляльки за мотивами народної.

Народна лялька як джерело натхнення для сучасних майстрів. Формування індивідуального авторського підходу до створення проекту авторської ляльки. Розробка ескізу ляльки у матеріалі. Матеріали та технології їх обробки, що використовуються у виготовленні авторської ляльки. Збереження традиційних технологічних прийомів декорування у процесі виготовлення ляльки. Традиційні види вишивки, крою, аплікації, вибійки, воскування, бісеронанізування, тощо. Екологічні пріоритети під час виготовлення авторської ляльки.

3. Технологія виготовлення ляльки з рослинних матеріалів

Різновиди з природних матеріалів, які застосовуються для виготовлення ляльок: сіно, солома, кукурудза, їх технологічні та художні властивості. Традиції використання цих матеріалів в народних іграшках. Використання інших рослин при створенні іграшки та її оздобленні. Легенди, перекази, міфологічні властивості приписані рослинам та іграшкам виготовленим з рослин.

Технологія виготовлення ляльки з сіна, лялька з соломи, ляльки з лікарських трав, ляльки з кукурудзи (листя та качана). Правила безпеки при роботі з природними матеріалами.

4. Іграшки інспіровані традиційними народними забавками. Ознайомлення з особливостями підбору матеріалів та технологічними прийомами виготовлення традиційних забавок. Опанування знаннями процесу формування художніх особливостей народної ляльки. Володіння технологічними прийомами виготовлення традиційної народної ляльки. Різновиди народних ремесел застосовані у виготовлення народної забавки. Основні сполучення кольорів характерні для народної ляльки.

5. Творчі етнодизайнерські проєкти за мотивами народної ляльки.

Види народних ляльок, як джерело натхнення. Розробка концепції етнодизайнерського проєкту за мотивами народної ляльки. Різновиди традиційних народних ремесел та сучасних прийомів декоративного мистецтва, що застосовуються у процесі виготовлення ляльки. Техніки вишивки, розпису тканини, батик, квілт, валяння з вовни, виготовлення штучних квітів, прийоми роботи з рослинними матеріалами, паперопластика. Релевантне поєднання матеріалів та технологічних прийомів для успішного втілення ідеї етнодизайнерського проєкту за мотивами народної ляльки.

**Програма змістового модуля
«Методика організації позаурочної навчальної діяльності учнів з
етнодизайну»**

№ з/п	Теми	Розподіл бюджету навчального часу			
		Аудиторна роб.		Самостійна робота	Усього (год)
		Лекції	Практ. заняття		
1	Виставкова та презентаційна робота в галузі народного іграшкарства	2	-	4	6
2	Методика підготовки та проведення мистецьких заходів та стилізованих етно-дійств з народного іграшкарства	2	-	4	6
3	Екскурсійна робота з теми народного іграшкарства	2	-	4	6
4	Методика проведення майстер-класів для різних вікових груп	-	2	4	6
5	Творчі зустрічі з майстрами народного мистецтва як вид позаурочної діяльності	-	2	4	6
	Разом	6	4	20	30

Зміст програми

1. Виставкова та презентаційна робота в галузі народного іграшкарства. Види та форми виставкової та презентаційної діяльності. Розроблення концепції виставки та критерії підбору експонатів, що у повній мірі розкриють обраний аспект іграшкарства. Виставки: персональні, колективні, ретроспективні, за видом чи матеріалом іграшок. Обрання локації для виставки та розробка експозиції з урахуванням фізичних та художніх параметрів експонатів. Важливість у презентаційній роботі супроводжувальних інформаційних матеріалів. Підготовка афіш, запрошень, прес релізів, каталогів, буклетів, етикетажу. Розробка сценарію презентації. Інформаційний супровід виставкового заходу, фото відео фіксація.

2. Методика підготовки та проведення мистецьких заходів та стилізованих етно-дійств з народного іграшкарства. Визначення мети та теми заходу. Обрання локації, що відповідає концепції заходу. Висвітлення народної іграшки у різних її аспектах, як традиційне ремесло, сучасний арт об'єкт, етнодизайнерський проект. Важливість музичного супроводу заходу та залучення сучасних медіа технологій. Широке представлення інших видів ремесла, що є дотичними до мистецтва іграшки. Впровадження інтерактивних форм у рамках етно-дійства. Облаштування фотозони. Інформаційний супровід заходу.

3. Екскурсійна робота з теми народного іграшкарства.

Обрання теми та форми екскурсії, що дозволить, найбільш повно, розкрити певний аспект історії та сучасного побутування іграшкарства. Особливості віртуальної екскурсії. Урахування фізичних та ментальних особливостей для кожної групи екскурсантів. Інтерактивні форми екскурсії, театралізовані елементи в екскурсії, вікторини. Рефлексія за відвідуванням екскурсії у вигляді дописів та фотозвітів у соціальних мережах.

4. Методика проведення майстер-класів для різних вікових груп.

Характеристика різних груп учасників майстер-класу за віковими, фізичними, ментальними ознаками та культурними потребами. Обрання виду народної ляльки та розробка форми проведення майстер-класу. Підготовка матеріалів, обладнання, ілюстративний супровід. Облаштування виставки, що розкриває тему майстер - класу та представляє зразки народної ляльки. Підготовка анкети-опитальника, що її пропонують заповнити учасникам у якості рефлексії після закінчення заходу.

5. Творчі зустрічі з майстрами народного мистецтва як вид позаурочної діяльності.

Різні форми творчих зустрічей: відвідування учнями майстерні митця, запрошення майстра до учнів, відвідування творчої зустрічі, у рамках персональної чи тематичної виставки майстрів іграшкарства. Підготовка виставки творчого доробку майстра та розповіді про його творчий шлях. Окреслення технологічних та художніх особливостей народної іграшки виготовленої певним майстром. Підготовка та демонстрація презентації, відеоролика про творчість майстра. Здатність створити довірливу дружню атмосферу, що дозволить найбільш повно розкрити творчу особистість майстра, а учням опанувати секрети майстерності.

ТВОРЧИЙ УЧНІВСЬКИЙ ПРОЄКТ

Назва проєкту: «Вузлова лялька»

Технологія основна: технологія виготовлення ляльки-мотанки

Технологія додаткова: технологія виготовлення аплікації

I. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП

Вибір теми проєкту

*«Наш оберег ішов з землі,
Коли нас скіфами ще звали.
І талісман той берегли,
І щастя в доленьці шукали.
Або коли була війна,
І ворог йшов на схил Дніпровий,
Чи то котилася чума,
Чи хтось був дуже тяжко хворий...»*

О. Онищенко

На території України здавна були популярні обереги для дому. Але куплений оберіг не має такої магічної сили, як оберіг, зроблений своїми руками.

Ще для наших прабабусь і бабусь хрест, молитва, великодня крашанка, як і рушник, паляниця, вогонь у печі, обручка, пучечок певного зілля, пов'язаного навхрест, а також слова «добрий день!», «з Богом!», «бувайте здорові!», як і «не убий», «не укради», – були не просто предметами й словами, а знаками добра й сили, заступниками від нещасть, були – оберегами.

У давнину людина відчувала тісніші зв'язки з силами природи й вже за часів палеоліту (10-5 тис. до н. е.) диференціювала їх на добрі та злі, причому добрі були оберегами від злих. Але їх треба було періодично задобрювати, звертатись до них із магічними заклинаннями, приносити їм жертви.

Проте людина відчувала потребу ще і в матеріалізованих захисниках – оберегах. Люди вірили, що обереги захищають їх від хвороби, «дурного ока», стихій та іншого лиха. Збираючись в далеку дорогу, людина брала з собою оберіг, щоб вкладене в нього добро, віра й любов зігрівали душу, нагадували про батьківський дім та рідну землю.

Лялька – це одна з найдавніших народних іграшок, яка сьогодні стає дедалі популярнішим сувеніром і видом рукоділля. Здавна в кожній родині вона виконувала роль оберега. Вважали, що лялька є посередником між тими, хто живе зараз, та минулими й прийдешніми поколіннями. Лялька-мотанка є одним із найцікавіших фольклорних напрямів і найдоступніших дітям творів

мистецтва. Ляльки-мотанки дають змогу не загубити прадавню лялькову культуру нашої землі та залишити її для майбутніх поколінь.

У наш час на прилавках магазинів можна побачити багато гарних іграшок. Але вони зроблені на фабриці й не несуть тепла душі їхніх творців. Тому в ХХІ ст. діти знову повинні бачити не тільки іграшки, виготовлені машинами, але і своїми руками.

Мета проєкту: навчитися виготовляти народну ляльку, показати можливість використання таких виробів для ігор і подарунків, розвивати інтерес до теми проєкту серед ровесників.

Завдання проєкту:

- ознайомитися з історією виникнення народної ляльки.
- вивчити та застосувати на практиці технологію виготовлення ляльки-мотанки.
- виготовити сувенірну ляльку-мотанку в національних традиціях.

Для чого виконується проєкт?

Виготовлена лялька-мотанка може бути використана як родинний оберіг, подарунок, а також для оздоблення оселі або приміщень навчального закладу.

Яким має бути виріб?

Оскільки призначення ляльки-мотанки – прикрашати інтер'єр, вона має бути оригінальною та якісною, привабливою та естетично довершеною, безпечною в користуванні. Лялька, що виготовляється, повинна стати неповторним виробом, таким, щоб майстер, який працює над цим проєктом, пишався та отримував задоволення від своєї роботи.

Банк ідей та аналіз моделей-аналогів

Модель 1

Модель 2

Модель 3

Аналіз виробів-аналогів виробу відповідно до поставлених вимог

Критерії аналізу	Модель № 1	Модель № 2	Модель № 3
Естетичність	+	+	+
Технологічність (складність)	Середня	Складна	складна
Оригінальність	+	+	+
Економічність	+	+	+
Доступність матеріалу	+	-	-
Надійність	Висока	Висока	висока
Власні вподобання	+	+	-

Примітки:

«+» – відповідає вимогам;

«-» – повністю або частково не відповідає вимогам.

Висновок з технічної пропозиції

Усі моделі виготовлені шляхом намотування тканини на основу. Голова зроблена з мотка лляної тканини. Сакральний хрест замість обличчя символізує єдність неба і землі, чоловічого (вертикальна лінія) і жіночого (горизонтальна) начал. Ляльки одягнені в костюми, характерні для України XVIII–XIX ст. В окремих деталях костюма використана традиційна українська вишивка. Усі моделі-аналоги нескладні за технологією виготовлення, мають естетичний і привабливий вигляд. Важливим є збереження традицій національного костюма. Усі моделі відповідають своєму призначенню.

Модель № 2 має високу складність у виготовленні, але має найкращий естетичний вигляд.

Моделі № 1 та № 3 мають меншу складність у виготовленні, але у №3 не влаштовує колірна гамма.

Я обираю для свого проєкту модель № 1, адже вона мені найбільше сподобалася і час її виконання не надто довгий.

II. КОНСТРУКТОРСЬКИЙ ЕТАП

Опис проєктованого виробу.

Будемо виготовити ляльку-мотанку, яка має назву «Дівка – Баба».

Ця лялька символізує нашу дівочу сутність. З одної сторони – дівка, а потім вона перетворюється на бабу. А дівка ж нікуди не ділась, вона в середині є. А звання «баба» колись було почесним і його отримувала лише та, котра народила дівчинку.

Одна лялька «Дівка» – це дівчина у вінку. Вона одягнена у вишиту сорочку. До сорочки одягнена червона спідниця та фартух. Головний убір – вінок із квітів та стрічок, є основною відмінністю дівочого вбрання від жіночого.

Інша лялька «Баба» – це жінка з дитиною на руках, що символізує берегиню роду. Одягнена в сорочку та спідницю, але темних кольорів. На голові зав'язана хустка.

Матеріали: натуральні тканини, нитки, шовкові стрічки, дерев'яна паличка для основи ляльки.

III. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ЕТАП

1. Послідовність виготовлення ляльки-мотанки

Українська лялька в основі голови має скручену по спіралі смужку тканини. Спіраль – це один із найдревніших символів вічності й нескінченності буття, символ родючості й нового народження у всіх народів Землі. Інша характерна ознака мотанки – хрест на обличчі ляльки. Хрест у даному випадку є оберегом – символом Сонця, життя і нових починань, символізує саму людину, гармонію її персонального фізичного світу (горизонталь) і духовного (вертикаль). Вузлову ляльку мотають за рухом Сонця, тоді вона принесе успіх і щастя.

В основі української ляльки-мотанки – хрестоподібна фігура, де єдина об'ємна деталь – це голівка. Її виготовлення – це найважливіший момент процесу створення ляльки-мотанки.

Коли голівка готова, майстриня нарікає майбутню ляльку тим іменем, яке буде символізувати її призначення. Далі з валиків тканини формуються ручки (перекладина хреста) і тулуб. Дехто з майстрів надає ляльці більшої схожості з жіночою постаттю, формуючи ще й груди. Після того ляльку одягають у вбрання.

2. Технологічна карта «Виготовлення голови та тіла ляльки»

№ з/п	Назва операції	Послідовність виконання операції	Графічне зображення
1	Виготовлення голівки	Моток тканини розміщують вертикально у квадратний шматок тканини, обмотують ниткою і зав'язують вузлом. Голову прив'язуємо до невеликої палички, з іншого боку робимо таку саму голову.	
2	Виготовлення тулуба	Кінці тканини закладаємо до середини і змотуємо кінці – це руки. Тепер формуємо груди з того самого матеріалу, що й голови і примотуємо знизу.	

			
3	Виготовлення хреста на голові ляльки	Різнокольоровими нитками намотують на обличчі ляльки хрест	
4	Виготовлення спідниці.	Беремо два шматочки тканини, зшиваємо їх до купи. Посередині можна вставити мереживо, пришити тасьму.	
5	Виготовлення сорочок.	Сорочки виготовляємо з вишитого рушника – для дівчини, та з шерстяної хустки – для баби.	
6	Оформлення голови.	Для дівки виготовити вінок із шовкових стрічок. Бабі зав'язати хустку.	

7	Одягання ляльки-дівки	Одягти на ляльку сорочку та спідниці, пояс підв'язати стрічками. Виготовити фартух та одягти по верх спідниці.	
8	Одягання ляльки-баби	Одягти сорочку, спідницю, фартух. Виготовити маленьку ляльку-немовля і прикріпити до баби.	

IV. ЗАКЛЮЧНИЙ ЕТАП

Екологічне обґрунтування виготовлення виробу.

Для виготовлення виробу використано натуральні тканини та нитки, які є безпечними й нешкідливими для здоров'я людини. Забрудненість навколишнього середовища піл час виготовлення виробу відсутня.

Технологічне обґрунтування виготовлення виробу.

Витрати матеріалів незначні, їх доступно придбати або можна використати старі речі. Нескладна технологія виготовлення виробу потребує відносно короткого часу, мінімального використання необхідних інструментів та обладнання.

Естетичне обґрунтування

Декоративність, естетична привабливість, гармонійність, композиційна цілісність.

Економічне обґрунтування виготовленого виробу включає: вартість матеріалів, витрати на електроенергію, на оплату праці.

Важко оцінити творчість і порахувати час, витрачений на виготовлення ляльки-мотанки. Практично собівартість ляльки, виготовленої власноруч на уроках і вдома, дорівнює вартості витрачених матеріалів. Частину матеріалів можна знайти вдома, тому що на ляльку згодяться шматки тканини, яка була у вжитку.

Розраховуючи собівартість, не будемо враховувати:

- Комерційні витрати;
- Податкові й соціальні відрахування;
- Витрати на електроенергію.

Розрахунок витрат матеріалів

<i>№ з/п</i>	<i>Матеріали</i>	<i>Ціна за одиницю вимірювання, грн.</i>	<i>Витрати матеріалу, м</i>	<i>Вартість витрат, грн.</i>
1	Тканина для виготовлення голови та тіла ляльки	20 грн/м	0,5	10,00
2	Нитки для намотування хреста на голові	7 грн/моток	1/5	1,4
3	Стрічки різних кольорів	1,50 грн/м	3	4,50
4	Решта матеріалів не купувалися, це шматочки тканини, що були вдома	-	-	-
	Всього			15,90

ВИСНОВКИ

Як бачимо з розрахунків, собівартість виробу низька, що дає можливість заощадити сімейний бюджет.

Під час виконання проєкту учні більше ознайомилися з народною лялькою.

- Вивчили історію виникнення традиційних народних ляльок;
- Вивчили класифікацію і ознайомилися з матеріалами, що використовують для їх виготовлення;
- Навчилися використовувати основні технологічні прийоми, які застосовують для виготовлення ляльок-мотанок.

Ця оригінальна лялька може стати чудовим подарунком чи оберегом.

ПЛАН-КОНСПЕКТ УРОКУ З ТЕХНОЛОГІЙ

Урок _____ Клас _____ Дата _____

Тема уроку: **Проектування ляльки-мотанки методом фантазування**

Мета:

– *навчальна* – розширити знання учнів про обереги українського роду, про історію створення ляльки-мотанки, її види. Залучити їх до мистецтва виготовлення народної ляльки;

– *розвиваюча* – розвивати уявлення про життя наших предків; увагу, спостережливість, аналітичні здібності; вміння висловлювати власну думку й узагальнювати отриману інформацію;

– *виховна* – виховувати почуття пошани до оберегу, як національної відзнаки, формувати національну свідомість, інтерес до самостійного виготовлення ляльки-мотанки.

Формування ключових компетентностей:

– *вільне володіння державною мовою*: учень використовує рідну мову під час уроку, вільно виражає власну думку;

– *математична компетентність*: учень може використовувати математичні розрахунки та знання з геометрії під час формування хреста на обличчі ляльки та визначення розмірів окремих деталей ляльки; формується вміння використовувати математику в повсякденному житті;

– *компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій*: учень пропонує власні ідеї щодо виготовлення та декорування ляльки-мотанки, досліджує технологію виготовлення народної ляльки;

– *інформаційно-комунікаційна компетентність*: учень самостійно може знайти й проаналізувати інформацію в Інтернеті про різні види народної ляльки, їх значення в давнину;

– *навчання впродовж життя*: учень вчиться працювати самостійно, за потреби просить допомоги у вчителя та однокласників, самостійно створює сприятливе середовище для виготовлення виробу;

– *культурна компетентність*: розширення знань учнів про обереги українського роду, про історію створення ляльки-мотанки, її види; залучення їх до мистецтва виготовлення ляльки; розвиток уявлення про життя наших предків; виховування почуття пошани до оберегу, як національної відзнаки; формування національної свідомості, інтересу до самостійного виготовлення ляльки-мотанки.

Основні терміни і поняття: лялька-мотанка, круп'яничка, очіпок, традиції.

Міжпредметні зв'язки: народознавство, історія, культурологія, етика.

Форми роботи: фронтальна, індивідуальна, випереджаючі завдання (презентація).

Методи навчання: стимулювання інтересу до навчання (створення ситуації успіху), наочні, проблемно-пошукові, «мікрофон», практична робота, індуктивний, репродуктивний.

Наочні посібники, інструменти та матеріали:

- презентація з історії ляльки-мотанки та її видів;
- ілюстрації з журналів;
- зразки ляльок-мотанок;
- інструкційні картки;
- нитки;
- ножиці;
- набори клаптиків тканини.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ.

1.1. Вчитель перевіряє готовність учнів до уроку та відмічає відсутніх.

1.2. Емоційне налаштування учнів на урок:

Сьогодні надворі досить похмуро, проте в нашій дружній класній сім'ї завжди світло та весело. Подивіться, будь ласка, на дошку. Ви бачите там сонечко, але воно похмуре й без промінчиків, нам потрібно його розвеселити, щоб воно могло освітлювати наш клас. Для цього я кожному з вас роздаю промінчики, а ви маєте на них написати, що ви очікуєте від сьогоднішнього уроку (можна описати емоційний стан після уроку; написати те, що ви хотіли б дізнатися на уроці та ін.). Перед тим, як написати свої очікування, послухаймо невеличку історію та дізнаймося тему уроку.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Всі ви в дитинстві гралися різними іграшками, у тому числі й ляльками. А чи знаєте ви, що лялька – найстарша серед іграшок. Вона відома з глибокої давнини. Найбільш ранні ляльки, які дійшли до нас, були знайдені в Єгипті і їм більше 5000 років. Вони зроблені з дерева і прикрашені намистом. Уявляєте, лялька існує з часів побудови єгипетських пірамід до наших днів.

/ вчитель під час розповіді на дошці пише ст. ----- 2023 рік. Потім нижче пише кількість століть /

І таке враження, що час на неї не впливає. Як і раніше, так і сьогодні діти бавляться ляльками як в Україні, так і в інших країнах світу.

А чи може хтось із вас розповісти, якими ляльками гралися ваші батьки, бабусі? Як вони виглядали? Хто їх виготовляв?

/ вчитель узагальнює відповіді учнів, які повинні були вдома поцікавитись у своїх батьків, бабусь і за можливості прабабусь, якими іграшками вони гралися в дитинстві /

Я думаю, що всім вам цікаво дізнатися про історію розвитку нашої української ляльки і чи існують ці ляльки в наш час. Отже, тема нашого уроку: «Проектування ляльки-мотанки методом фантазування».

Настав час засвітити наше сонечко вашими промінчиками, на яких ви написали власні очікування від уроку (учні вішають промінчики). Сподіваюся, що всі ваші очікування перетворяться в реальність, а для цього нам потрібно плідно попрацювати. Ви готові зануритися у світ ляльок-мотанок?

Отже, починаймо та берімо із собою гарний настрій, дружелюбність, працьовитість і творче натхнення.

ІІІ. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

/ грає спокійна музика /

Раніше, коли ще ваші прабабусі були дітьми, вони, як і ви, полюбили гратися, магазинів з іграшками не було і тому іграшки вони виготовляли власноруч.

На той час, найчастіше, цими іграшками були – ляльки. Людина вигадувала ляльку, подібну собі. Можна сказати, лялька – це найдавніше у світі зображення людської постаті, і навіть предтеча скульптури. Лялька отримувала життя за допомогою уяви і творчості свого творця. У ній поєднувалась і частина культури всього людства: голова, руки, волосся і характерні риси народу, який її створював: вишивка, елементи одягу, вінок, намисто.

/ вчитель поєднує розповідь із переглядом та запис на дошці, який учні записують до зошита /

Частина культури
всього людства

ЛЯЛЬКА

Частина культури
певного народу

Ось такими ляльками гралися наші предки. Раніше, коли приходила пора, бабуся діставала зі скрині чарівних ляльок, різнокольорові клаптики тканини, мотки ниток і розпочинала своїх внуків навчати старовинному мистецтву виготовлення ляльки

/ вчитель під час розповіді теж дістає названі речі із скрині: лялька, тканина, нитки /

І всі знали, що лялька, зроблена власноруч бабусею, берегла її власника від усього лихого, так як несла в собі потужний заряд позитивної енергії роду, її цінували й берегли. Цю ляльку не можна було порівняти із лялькою, виготовленою на фабриці.

Звичайно, пластмасова лялька охайніша, має гарне обличчя, можна рухати ногами і руками, а деякі навіть розмовляють. Але, разом з тим хочеться сказати, що китайські іграшки, які не завжди якісні й екологічно безпечні, однакові у всіх країнах, де їх продають, і нікуди вони не зникнуть із ринків і крамниць, а от бабусь, які можуть передати знання та вміння із виготовлення народної ляльки, залишається все менше і менше. І ми втрачаємо зв'язок поколінь, втрачаємо історію свого народу, а отже ми втрачаємо себе як націю. На жаль, ваші батьки весь час зайняті й постійно вирішують життєві проблеми. Про традиції народу згадуємо лише під час великих свят. А от наші предки

протягом всього життя дотримувались традицій, які навчали мудрості: поваги до старших, неквапливий вибір чоловіка тощо.

Ось, наприклад, лялька. Ніби звичайна іграшка, виготовив собі та й грайся. Але наші предки розуміли й знали, що лялька, як іграшка, цінна своїми виховними властивостями. Це унікальний приклад, на якому дитина ще змалку привчається до художньої праці, декоративно-прикладного мистецтва й текстильного дизайну.

У минулому маленькі дівчатка під час виготовлення ляльок для себе чи молодших сестричок вчилися шити, ткати, прясти, плести, що потім цінувалося в них як у добрих господинях. А граючи в рольові ігри, готувалися до майбутнього материнства. Ось які мудрі були наші предки!!!

Отже, головна цінність традиційної народної ляльки – зв'язок поколінь.

/ вчитель поєднує розповідь із переглядом та запис на дошці, який учні записують до зошита /

РІЗНОВИДИ УКРАЇНСЬКИХ ЛЯЛЬОК:

- солом'яні ляльки (ангели);
- дерев'яні іграшки;
- глиняні фігурки (коники, баранці, півники);
- ляльки-мотанки.

Ми з вами під час вивчення теми з трудового навчання розглянемо технологію виготовлення ляльки-мотанки. Чому саме вона? Тому що для її виготовлення не потрібно дорогих матеріалів, майже ніяких інструментів, одну ляльку можна виготовити за один урок. А найголовніше, що лялька-мотанка є оберегом людської душі та долі, символом предків.

/ вчитель поєднує розповідь із переглядом та запис на дошці, який учні записують до зошита /

ВИДИ ЛЯЛЬОК-МОТАНОК:

– Оберіг родини	– Дитяча іграшка
– Магічно-обрядові	– Талісман

ЛЯЛЬКА-МОТАНКА ВИКОНУЄ РІЗНІ ФУНКЦІЇ:

– Ігрову	– Захисну	– Лікувальну	– Обрядову

Під час уроків ми будемо виготовляти ляльки-обереги й обрядові ляльки (демонстрація ляльок.) Згідно з народними повір'ями, ляльки-обереги мають чарівні властивості: захищають людину від злих сил, лихого ока, притягують на себе хвороби й нещастя. Наприклад, я вам розповім про ляльку-оберіг для немовляти. В Україні ще на початку минулого століття дівчина, готуючи скриню з весільним посагом, разом із рушниками та сорочками, клала туди своїх ляльок, яких вона забирала із собою в нову сім'ю. Причому в родині чоловіка дозволялось молодій дружині, допоки в молодят немає діток, гратись лялькою, і чим більше, вважалося, вона грається лялькою, то швидше стане

матір'ю, і тим здоровіші будуть діти. А коли народжувалась дитина, то молода мати клала своїх ляльок до дитячої колиски, щоб оберігали дитя від хвороб та поганих очей, а коли дитина підросла, то ляльки віддавались їй для гри.

/ вчитель під час розповіді за можливості демонструє: скриня, рушники, сорочки, ляльки, колиска, немовля /

А от обрядові ляльки мали зовсім інше призначення. Наприклад, їх виготовляли для того, щоб пішов дощ або для позбавлення від хвороби. Взагалі існує безліч обрядових ляльок: Вербниця (до Вербної неділі), на Івана Купала (лялька на один день, можна загадувати бажання й разом із віночками опускати в ріку), помічниця по господарству – лялька з дуже довгими ручками, до яких прив'язано багато стрічок. Зерновушки – ляльки набиті зерном, які приносять достаток у хату тощо.

Окремий різновид обрядової ляльки, яка робилася на добробут і щастя – це весільна подвійна лялька, що зображувала «князя з княгинею», тобто, молодого й молоду.

/ вчитель демонструє фотографії ляльок /

Такій подвійній ляльці робили одну ручку на двох, що символізувало злагоджене любов'ю життя, що вони вже єдине ціле. І нерідко, таку парну ляльку садовили на першій підводі, якою молоді їхали до церкви вінчатися, щоб ця лялька захищала майбутнє подружжя від лихого ока.

До речі, ця традиція зберіглась до наших днів чи ні? Так, зберіглась, але не повністю, на капоті першої машини весільного кортежу завжди є лялька, хоча вона вже сама.

Отже, лялька-мотанка – це не просто іграшка – це українська народна лялька, яка в кожній родині виконувала роль оберегу, була символом мудрості, символом зв'язку між поколіннями, одна з найдревніших іграшок і чарівних істот нашого народу. Ляльку-мотанку передавала мати дочці, коли віддавала до іншого роду, а дочка, у свою чергу, своїй дитині. Це ніби ниточка, яка пов'язувала увесь рід.

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Самостійна робота. Учням роздають листки із завданнями. Вчитель пояснює порядок виконання самостійної роботи і наголошує, що на виконання роботи надається 3 хв.

Отже, ми вже знаємо, що українська народна лялька поєднує у собі:

/ вчитель розміщує на дошці відповідні карточки /

ЖИТТЯ НАРОДУ

РИТУАЛИ НАРОДУ

ПОБУТ НАРОДУ

ОБРЯДИ НАРОДУ

ЗВИЧАЇ НАРОДУ

ТРАДИЦІЇ НАРОДУ

Основні правила безпеки під час виготовлення ляльки:

– перед початком роботи робочий інструмент і матеріал розкладіть у встановленому місці, в зручному і безпечному для користування порядку;

– під час роботи дотримуйте в порядку і чистоті робоче місце;

- будьте уважні, не відволікайтеся і не заважайте іншим;
- у разі поганого самопочуття або травмування припиніть роботу, повідомте про це педагога;
- кладіть ножиці праворуч від себе із зімкнутими лезами, направленими від себе;
- передавайте ножиці кільцями вперед, із зімкнутими лезами;
- не залишайте робоче місце без дозволу вчителя;
- після закінчення роботи приведіть в порядок робоче місце.

А зараз ми познайомимося із правилами та особливостями виготовлення ляльки-мотанки.

Основні правила та особливості виготовлення ляльки:

1. Для виготовлення ляльки бажано використовувати не нові тканини, а шматки з одягу доброзичливої та здорової людини. Для дітей мотанку потрібно робити з одягу мами.

2. Ляльку потрібно мотати за рухом Сонця, щоб вона приносила щастя та удачу. Головою ляльки-мотанки можуть бути як намотані по спіралі шматки тканини, що є символом плинності життя і руху, розвитку по спіралі, так і горішок, що є символом мудрості.

3. Лялька-мотанка безлика або з хрестом на обличчі. Викладений із різнокольорових ниток хрест – це давній солярний знак. Він робиться з яскравих кольорів.

4. Якщо лялька символізує юну дівчину, то її волосся повинно бути заплетеним в одну косу, голова не покрита хусткою – на ній лиш зав'язана пишна стрічка з бантом на потилиці. Якщо вплести в косу стрічку – це буде означати, що дівчина на виданні. Стрічка, вплетена в півкосу, свідчить, що дівчина засватана. Для дорослої жінки волосся мотанки прикрашалось хусткою. Для нареченої – вінком.

/ вчитель демонструю ляльку /

Подивіться уважно на ляльку, яку виготовила я, кого вона символізує?

5. Лялька-мотанка робиться за один раз. Одяг можна виготовити і пізніше, а от сам тулуб слід зробити зразу.

6. У ляльку треба вкладати позитивні наміри й думки. Тоді вона принесе добро своєму майбутньому власнику.

7. Під час виконання ляльки-мотанки не використовується голка. Але якщо лялька має художньо-естетичне значення, допускається використання голки для оздоблювання її одягу.

8. Мотанка символізує долю людини, тому на ній не повинно бути вузликів, бо саме такий «вузол» може утворитися на долі.

9. Якщо лялька робиться на добробут і здоров'я родини – для її одягу підбираються червоно-зелені відтінки, для успіху у фінансових справах – зелені та золотисті, для щастя в коханні чи подружньому житті – червоні, рожеві, помаранчеві кольори, для успіху у творчості – блакитні.

10. Потужну захисну силу мають ляльки, виготовлені з натурального конопляного полотна – це універсальний оберіг від нещастя і хвороб.

V. ПРАКТИЧНА РОБОТА

/ вчитель розповідає та демонструє етапи виготовлення ляльки, учні за вчителем теж виготовляють ляльку /

Вам потрібно взяти один клаптик білої тканини 30x30, вату, тканину з орнаментом, червоні нитки, проволоку та бісер.

1. *Спершу зробимо голівку.* Для цього беремо смужку вати й змотуємо дуже щільно у вигляді діжечки.

2. *Тепер беремо квадрат білої тканини і обвиваємо голівку наче хустинкою.* Ниткою (червоною або лляною) замотуємо, формуючи таким чином шийку. Тепер відповідальний момент – намотати хрест, адже лялька не повинна мати обличчя, її заміняв хрест, який у слов'ян мав надзвичайну обережну силу. Хрест мотають здебільшого яскравих кольорів – у два, три. *Мотають за рухом Сонця, роблячи непарну кількість намоток. Ось голова готова.*

3. Далі скручуємо з тієї ж білої тканини одну щільну трубочку та перев'язуємо її кольоровою ниткою з обох боків – вона імітуватиме *руки ляльки.*

4. Далі прикладаємо ручки й примотуємо на рівні грудей, утворюючи *таким чином хрест.* На грудях мотаємо кольоровою ниткою у вигляді хреста. Це особливість ляльки-мотанки. *Хрест – це символ Сонця.*

5. *Спочатку зробимо їй сорочечку з полотна, яке має візерунок.* Для цього полотно складаємо вдвоє та посередині вирізаємо круг, щоб могла влізти голова ляльки. Одягаємо ляльку, полотно скручуємо на талії за допомогою червоної нитки.

6. *Намісто робимо із бісеру та проволоки.* Беремо шматочок проволоки та насаджуємо на нього бісер.

Щоб зробити намисто для ляльки нам потрібно **розв'язати задачу** та дізнатися скільки ж бісерин необхідно взяти:

Щоб утворити перший ряд намиста нам потрібно взяти 43 золотистих бісерини, а щоб утворити другий ряд потрібно на 11 бісерин менше, ніж у першому, для третього ряду необхідно на 1 бісерину менше, ніж у другому ряді.

- Скільки бісерин потрібно для першого ряду?
- Скільки бісерин потрібно для другого ряду?
- Скільки бісерин потрібно для третього ряду?
- Скільки всього використали бісерин?

7. *Лишилося вдягнути хустку та намисто.*

Усі елементи одягу є оберегами: спідниця символізує землю, сорочка позначає три часи – минулий, теперішній і майбутній; обов'язковими атрибутами є вишиванка та намисто, які уособлюють достаток, головний убір – очіпок, стрічка чи хустка – символізує зв'язок із небом, оберегом є і пояс, і намисто.

Ось наша лялька народилась. Правда ж гарна? Я щиро рада, що сьогодні вона вже ночуватиме у своєї нової господині й приноситиме радість у її оселю.

VI. РЕФЛЕКСІЯ

/ вчитель звертається до учнів /

- Чи виправдалися ваші очікування від уроку?
- Діти, розкажіть, будь ласка, що ви відчували, коли робили ляльку-мотанку? Які емоції вас переповнювали?
- З якою метою ви робили ляльку?
- Які ви маєте\мали відчуття після того, як зробили ляльку?
- Чи відчуваєте ви важливість цього виробу?
- Чим лялька, яку ви виготовили, схожа на вас? Можливо, вона символізує когось із вашої сім'ї?

VII. ПІДСУМОК УРОКУ. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Демонстрація учнівських робіт.

Домашнє завдання: Вивчити види, типи ляльок та їх функції. Знайти історичну довідку про один із видів ляльки-мотанки за власним бажанням. У довідці обов'язково вказати назву ляльки, її призначення й зображення (малюнок).

МАЙСТЕР КЛАС З ВИГОТОВЛЕННЯ «БАБУСИНОЇ ЛЯЛЬКИ НА ПАЛИЧКАХ»

Наталія Свирідюк – заслужений майстер народної творчості України, член Співки дизайнерів України

Передмова

У 70-х роках ХХ ст. у мальовничому куточку старої Полтава, у своєму родинному будинку Обидало Дар'я Іванівна (1902–1977 рр.) робила для забави своїй онучці саморобну ляльку. Дар'я Іванівна походила з козацького роду, як було прийнято визначати, з дому Шпигун. Вона прожила складне буремне життя, але не втрачала власної гідності та життєвого оптимізму. Працювала Д. Обидало майстринею з вишивки технікою «рішільє» у Полтавській промислово-кооперативній артілі імені Лесі Українки (нині ТОВ «Леся Українка»). Дар'я Іванівна найкраще, серед інших майстринь, вміла намалювати візерунок для майбутньої вишивки, виконуючи його точними рухами, одразу на тканині. Не користувалася при цьому ескізами, трафаретами чи додатковими розрахунками розміщення вишивки на матеріалі.

Ляльку бабуся виготовляла з двох гілочок, виламаних у саду, та шматочків різних тканин і хусток, що їх носила бабуся у повсякденні. Гілочки зазвичай були з дерева вишні чи яблуні. Чи було використання гілочок плодкових дерев традицією у виготовленні ляльки? Можливо просто

обумовлено тим, що при будинку ріс великий сад, у якому і зрізали матеріал для майбутньої забавки. Достеменно про це ми вже не знаємо.

Гілочки були одна довша та міцніша, друга коротша та тонша. Ці гілочки склалися таким чином: довша – вертикально, інша – горизонтально. Гілочки зв'язувалися між собою мотузкою чи міцною ниткою, хрест на хрест, таким чином утворилася хрестоподібна та людиноподібна фігура.

На верхню частину вертикально розташованої гілки намотували шматок білої (чи інших кольорів світлого відтінку) тканини, зверху обгортали його бавовняною, тоненькою хусточкою у дрібненький горошок чи квіточки. Так утворювалася голова ляльки, запнута у хустку.

До місця, де гілочки були зв'язані між собою, та до горизонтальної гілочки (умовних «рук») прив'язували за кутики хустки, клаптики тканини, стрічки, тасьму тощо. Утворювалося імпровізоване лялькове вбрання, цікаве за поєднанням кольорів та фактур тканин. Адже тут були хустки і теплі вовняні, і кольорові в яскравих квітах, і темні з шовковими тороками, і прозорі шовкові, а ще клаптики тканини та різноманітні шматочки мережева з бабусиної скриньки для шитва, що для маленької дівчинки здавалися справжніми скарбами. Таку барвисто одягнену ляльку запинали хусткою, кінці якої перехрещували на умовно позначеній «талії», і зав'язували на вузол.

Лялька була достатньо великою, приблизно 50 – 60 см. Дівчинка тримала ляльку за нижню частину гілочки і бігала з нею по будинку. Під час руху стрічки та хустки на ляльці майоріли у повітрі, здавалося, що лялька оживає та танцює. Коли ж бабусі потрібна була якась з хусток, вона знімала її з ляльки і йшла у своїх справах. А до ляльки прив'язувала інший шматочок тканини, або взагалі змінювали набір хусток і лялька отримувала нове вбрання та нове життя. Розташувавши у іншій послідовності, майже ті самі матеріали створювали нову лялька з іншим характером та іншою «історією», що їх для онучки вигадувала бабуся.

Через багато років онучка згадає бабусину ляльку, що змінить її життя та стане поштовхом до вибору творчого шляху.

(зі спогадів авторки посібника)

Матеріали для виготовлення «Бабусиної ляльки на паличках»:

- вишнева гілочка довжиною 35 см., діаметром 1 -1.5 см;
- яблунева гілочка довжиною 50 см., діаметром 1 -1.5 см;
- шматок білої (або іншого світлого відтінку) цупкої тканини розміром 50 x 20 см;
- одна біла бавовняна хустка розміром 75 x 75см;
- одна вовняна хустка темного кольору у квітах розміром 75 x 75см;
- жіноча кольорова хустка розміром 75 x 75см;
- біла вовняна хустка розміром 75 x 75см;

- три – чотири шматочки тканини (колір та матеріал довільні), розміром приблизно 50 x50 см;
- шматочки стрічки, тасьми, мережева довжиною 60-70 см, фактура та колір обираються довільно;
- міцні нитки;
- ножиці.

Послідовність виготовлення «Бабусиної ляльки на паличках»

Малюнок 3. Яблуневу гілочку розташовуємо вертикально, на відстані 10 см. від верхнього кінця, горизонтально кладемо вишневу гілочку, таким чином, що б утворилася хрестоподібна фігура
Малюнок 4. Гілочки хрест на хрест перемотуємо між собою міцною ниткою та зав'язуємо на вузлик

Малюнок 5. Шматок цупкої білої тканини складаємо у стрічку шириною 5-6 см

Малюнок 6. Верхню частину гілочки, розташованої вертикально, обмотуємо стрічкою з тканини, утворюючи об'ємну качалочку – голову ляльки

Малюнок 7. Голову ляльки накриваємо білою бавовняною хусткою

Малюнок 8. Один кінець хустки обмотуємо навколо шиї

Малюнок 9. Інші кінці хустки довільно звисають до низу

Малюнок 10. У місці перехрещення гілок прив'язуємо за один кут кольорову та білу вовняні хустки

Малюнок 11. До рук ляльки зліва і з права, ближче до місця перехрещення гілок, прив'язуємо, у довільному порядку стрічки та шматочки тканини, так само за один з чотирьох кутів, як і хустки на попередньому етапі

Малюнок 12. Хустку темного кольору у квітах складаємо трикутником та пов'язуємо на голову ляльки

Малюнок 13, 14. Кінці хустки перехрецуємо спереду і заводимо по під руками ляльки на спину і зав'язуємо на вузлик

Малюнок 15. Тканину імпровізованого одягу ляльки акуратно розправляємо, укладаємо у довільні але красиві згини та смужки

Малюнок 16. Бабусяна лялька готова!

Додаток Л

МАЙСТЕР КЛАС З ВИГОТОВЛЕННЯ ЛЯЛЬКИ «КОЗА-ДЕРЕЗА»

Наталія Свиридюк – заслужений майстер
народної творчості України, член Спілки
дизайнерів України

Передмова

Коза у традиційній культурі багатьох народів символізує багатство, достаток, урожай і плодючість. Відновлення, оживання природи після зимового сну. Образ кози пов'язаний і з шануванням предків. У прадавніх скотарських та аграрних культурах коза уособлювала родючість та життєдайні сили природи.

Вірування про чудесні властивості кози відобразилися у обряді водіння кози, що відбувається під час Різдвяних або Новорічних свят – в залежності від традицій регіону України. Водячи козу від оселі до оселі українці закликали сили природи до відродження. Закликали предків на допомогу, адже за повір'ям душі померлих покровителі землеробства та скотарства.

У щедрівці співають: «Де Коза ходить – там жито родить,
Де Коза рогом – там жито стогом,
Де Коза ногою – там жито копою,
А де не буває – там все вилягає...»

Первісний магічний ритуал гри майже втратився, а коза, що під сміж та жарти «вмирає» та «воскресає» продовжує символізувати весняне воскресіння природи та представляє унікальну народну традицію, що видозмінена але зберіглася впродовж тисячоліть дійшовши до наших днів.

Іграшка «Коза- Дереза» виготовлена з джгутових ниток позиває дрібну моторику, окомір, творчу уяву та фантазію. Виготовляється на основі застосування традиційних технологічних прийомів народних забавок з текстильних або рослинних матеріалів.

Під час майстер класу учасники знайомляться з традиційними календарно – обрядовими святами та зооморфною пластикою у творах народного мистецтва.

Іграшка має декілька рухомих деталей тому буде цікавою забавкою для дітей молодшого віку; знадобиться і старшим дітям та дорослим, у розігруванні під час Різдвяних свят сценки «Водіння кози»; «Коза- Дереза» оригінальний український сувенір.

Матеріали для майстер класу «Коза – Дереза»

- Джгутової мотузки 15 відрізків по 35см. кожен; 1 відрізок – 18 см.; 1 відрізок -15 см.; 1 відрізок - 7 см.;
- Нитки муліне або акрил яскравого кольору;
- Котушка ниток швейних ниток;
- Два шматочка кольорової тканини 6 x 6 см.;
- Відрізок цупкої тканини для спіднички, довільного кольору, 20 x 10 см.;
- Шматочок тканини чи мережева для фартушка, розмір 8 x 4 см.;
- Невеличкі шматочки вати – 2 шт;
- Атласна стрічка шириною 0,5 см. будь якого кольору - 30 см.;
- Тонка, дерев'яна паличка біля 20 см.
- дві намистини зеленого або чорного кольорів для очей «Кози»;
- декоративний дзвоник, червоні намистини, бісер інші прикраси за бажанням автора.
- Ножиці.

Послідовність виготовлення іграшки «Коза – Дреза»

Малюнок 1. Матеріали для виготовлення іграшки «Коза – Дреза».

Малюнок 2. Виготовляємо тулуб іграшки «Коза – Дреза». Відрізки джгутової мотузки по середині щільно перев'язати у декілька витків червоною ниткою та зав'язати на вузлик.

Малюнок 3. Утворений жмуток перегнути пополам, відступити від місця згинання 2.5 – 3 см. і знову перемотати та зав'язати червоною ниткою. Заготовка тулуба іграшки готова.

Малюнок 4. Виготовляємо деталі іграшки: руки, вушка, різки. Відрізки джгутової мотузки 18 см. - «руки», 15 см. - «вушка» та 7 см. - «ріжки», кожен обмотати кольоровою ниткою.

Малюнок 5. Обмотуючи мотузку ниткою муліне витки укладаємо навкоси з різницею у приблизно 0,5 см. спочатку водну сторону потім в іншу.

Малюнок 6. Обмотавши відрізки джгутової мотузки кольоровою ниткою зав'язуємо її, на кожному з відрізків, на міцний вузлик.

Малюнок 7. Обое кінці відрізка джгутової мотузки довжиною у 15 см. складаємо до середини і тут перев'язуємо кольоровою ниткою. Утворилося два «вушка».

Малюнок 8. На середину кожного з иматочків кольорової тканини розміром 6 x 6 см. розміщуємо невеличку кульку з вати.

Малюнок 9. У кожен шматочок тканини замотуємо вату. Зав'язуємо кожен швейною ниткою так щоб утворилася кулька, це будуть груди у Кози – Дерези.

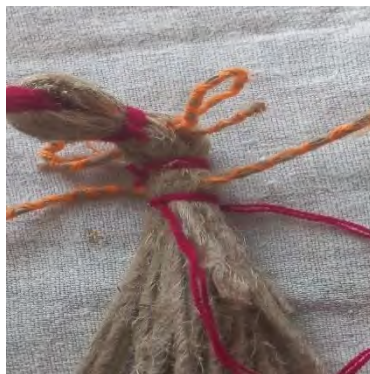
Малюнок 10. Всі складові для наступного етапу виготовлення іграшки готові.

Малюнок 11. У заготовки для тулуба іграшки, мотузки розподіляємо на два рівних пасма. Вкладаємо між ними заготовку «ріжки» та «вушка».

Малюнок 12. Пасма джгута складаємо разом і перев'язуємо кольоровою ниткою під «вушками».

Малюнок 13. Знову розподіляємо джутові пасма на дві частини і вкладаємо між ними оплетений кольоровою ниткою відрізок у 18 см., руки Кози.

Малюнок 14. Складаємо разом дві частини пасем і під «руками» Кози обмотуємо та зав'язуємо кольоровою ниткою.

Малюнок 15. Спереду до тулуба іграшки прикладаємо попередньо зроблені дві кульки з вати - «груди» Кози. Примотуємо їх ниткою.

Малюнок 16. Розрівнюємо джгутові мотузки, що утворюють нижню частину тулуба та вирівнюємо нижній край ножицями.

Малюнок 17. Одягаємо спідничку. На відрізок тканини 20 x 10 см. по середині розташовуємо іграшку. Верхній

зріз тканини повинен бути на лінії талії Кози.

Малюнок 18. Лівий та правий кінці відрізка тканини складаємо разом спереду, на 1-2 см. закладаючи їх один на один.

Малюнок 19. Одягаємо фартушок. Спереду на спідниці розмішуємо шматочок тканини 8 x 4 см.

Малюнок 20. Спідницю та фартушок прив'язуємо до талії атласною стрічкою міцно обмотуючи та зав'язавши спереду на бантик.

Малюнок 21. По боках голови Кози пришиваємо намистинки – очі.

Малюнок 22. В середину тулуба іграшки розміщуємо дерев'яну паличку за яку іграшку тримаємо.

Малюнок 23. Іграшка Коза –Дереза, виготовлена з застосуванням технологічних прийомів традиційних народних забавок – готова.

МАЙСТЕР КЛАСИ З ЛЯЛЬКАРСТВА ДЛЯ РІЗНИХ ГРУП РЕСПОНДЕНТІВ

*Майстер клас для професійних художників
м. Кам'янець-Подільський 2022 р.*

*Майстер клас для учнів
школи №34 м.Полтава 2023 р.*

*Майстер клас з лялькарства для
дошкільних закладів Полтави 2023 р.*

*Майстер клас з лялькарства вихователів
у волонтерському просторі 2022 р.*

*Майстер клас у рамках проекту
«Мистецтво без обмежень» Краєзнавчий музей
м.Умань 2020 р.*

*Майстер клас у Національному музеї
народної архітектури та
побуду м. Київ 2020 р.*

Майстер клас у Національному музеї народної архітектури та побуту м. Київ 2022 р.

Майстер клас для акторів театрів ляльок України у м. Полтава 2018 р.

Майстер клас для студентів та викладачів ПНПУ ім. В.Г.Короленка 2023 р.

Майстер клас у рамках заходів House of Europe м. Київ 2023 р.

Майстер клас для відвідувачів Центральної бібліотеки м. Полтава 2021 р.

МАЙСТЕР-КЛАС З ВИГОТОВЛЕННЯ ОБЕРЕГА «ЯНГОЛ»

Наталія Свирідюк – заслужений майстер народної творчості України, член Спілки дизайнерів України

Передмова

Образи крилатих істот, що спускаються з небес й активно втручаються в життя людей, є невідомою частиною світової культури. Ангели виконують функції посередника між небесами та землею, між богами та людьми.

Ангел – ангол – янгол (з грецьк. *Aggelos* — «вісник») у головних релігійних культурах – християнстві, ісламі, іудаїзмі – це посланець Бога, який є втіленням милосердя і справедливості.

У християнстві ангели оберігають невинних, охороняють закон і передають людству Божу волю. У таїнстві хрещення людині посилають особистого захисника ангела – охоронця, що веде її по життю допомагає у скруті та молитві.

Образ ангела-охоронця є одним з найулюбленішим у народній творчості, зокрема в українському фольклорі. Його згадують у піснях, легендах, казках, колискових. Ангельським днем, щотижневими «малими іменинами» кожної хрещеної людини вважають понеділок. День ангела-охоронця святкують двічі у листопаді на день Архистратига Божого Михайла та на день святого, на честь якого людина отримала своє ім'я. Ангел образ, що знайшов своє втілення у народному мистецтві: висічений на каменію, вирізьблений з дерева, сплетений з золотавої соломки та мальований на народних іконах, картинах та скринях, знаки-символи, що нагадують ангелів-охоронців вишиті на рушниках. Виготовляють ангелів і з текстильних матеріалів, як хатню прикрасу до різдвяних свят, дитячу забавку, добрий символ родинного зв'язку та турботи близьких один про одного. Від початку російського вторгнення до України блакитно-жовті ангели, кольорів українського прапора, стали символами незламності, втіленням у маленькому шматочку тканини великої вдячності воїнам захисникам та побажання: «Повернись живим! Ми молимося за воїнів та Перемогу!», що линуть по всій Україні.

Для прикраси, оберега «Ангел» потрібна будь-яка тканина виготовлена з натуральних чи штучних волокон у жовто-блакитній гамі, це стосується і інших матеріалів: стрічок та ниток. Для зав'язування деталей можна обрати контрастний колір – для синьої тканини жовті нитки, і навпаки, або тон в тон зав'язуючи жовті деталі нитками жовтого кольору. Для крил «Ангела» можна використати прозору тканину подібну до фатину чи органзи, це враження руху та легкості фігурки.

Матеріали для майстер класу

- прямокутний шматочок тканини блакитного кольору розміром 15x15 см.,
- прямокутний шматочок тканини жовтого кольору зі сторонами 10x10 см.,
- котушка швейних ниток жовтого чи синього кольорів,
- невеличкий шматочок вати розміром з волоський горішок,
- стрічка атласна шириною 0.5 см. жовтого чи блакитного кольору, довжиною 40 см.,
- ножиці.

Послідовність виготовлення оберега «Ангел»

Малюнок 1. Матеріали потрібні для виготовлення: прямокутний шматочок тканини блакитного кольору 15x15 см., прямокутний шматочок тканини жовтого кольору зі сторонами 10x10 см., котушка швейних ниток жовтого чи синього кольорів, невеличкий шматочок вати розміром з волоський

горішок, стрічка атласна шириною 0.5 см. жовтого чи блакитного кольору, довжиною 40 см., ножиці.

Малюнок 2. Варіанти кольорових поєднань для оберега «Ангела».

Малюнок 3. На середину прямокутного шматочка тканини розміром 15x15 см. розміщуємо кульку вати.

Малюнок 4. Тканину перегнути по діагоналі утворюючи трикутник з кулькою вати в середині між двома шарами тканини.

Малюнок 5. Зібгати тканину у зморшки біля шматочка вати, формуючи з нього голову-вузлик та зав'язати ниткою утворюючи шию.

Малюнок 6. Розрівняти кутики тканини так, щоб утворилася хрестоподібна фігура з двома умовними руками в горизонтальній площині і головою та тілом у вертикальній.

Малюнок 7. Кожну з умовних рук, відступивши 1-1,5 см від краю тканини, обмотуємо ниткою та зав'язуємо на вузлик, утворюючи таким чином долоньки Ангела.

Малюнок 8. Тулуб фігурки по під руками обмотуємо та зав'язуємо ниткою, утворюючи у фігурки талию.

Малюнок 9. Шматочок тканини 10x10 см. складаємо у гофре по діагоналі і зав'язуємо ниткою на вузлик. Це будуть крила Ангела.

Малюнок 10. Розташовуємо заготовку крила на спині фігурки Ангела.

Малюнок 11. Хрестоподібно примотуємо крила до тулуба Ангела.

Малюнок 12. Розправляємо у фігурки крила та руки.

Малюнок 13. Атласною стрічкою, хрест на хрест, обмотуємо фігурку, намагаючись закрити стрічкою місця змотування нитками. Спереду стрічку зав'язуємо на бантик.

Малюнок 14. Обереги «Ангел-захисник» готові відправитися у життя до захисників України!

Мал. 1

Мал. 2

Мал. 3

Мал. 4

Мал. 5

Мал. 6

Мал. 7

Мал. 8

Мал. 9

Мал. 10

Мал. 11

Мал. 12

Мал. 13

Мал. 14

«Я ЗАЗИРНУ В ПРАДАВНЮ СКРИНЮ, ЩОБ СВІТ ПРИКРАСИТИ БАРВИСТО»

Сценарій свята

Кононенко Тетяна, заслужений працівник культури України, головний режисер центру культури і дозвілля виконавчого комітету Великобагачанської селищної ради

*Імпровізована сцена оформлена в українському стилі. Облаштовано українську світлицю: скриня, стіл, лава, мисник, піч. На чільних місцях речі народного побуту, вишиванки, реманент. Окремо визначений куточок для майстер-класу з пов'язування хустки, який проводить заслужений майстер народної творчості України **Наталія Свиридюк**. На порозі - лавки для учасників. Учасники дійства, аматорські колективи народної творчості, знаходяться серед глядачів. Увесь майдан уквітчаний зелен-зіллям, адже дійство відбувається у день Святої Трійці.*

/ Звучать святкові фанфари /

Господиня

Минувшина й сьогодні зв'язані в міцний вузол. Воістину, вміли українці одягатися. Колекції давнини сучасності на нашій сцені. Прадавня бабусина скриня відкриває багато секретів гарного вбрання українського народу. Свято розпочинається показом колекції «Феєрія льону» дизайнера **Юрія Матвєєва**.

На сцені учасники Театру мод факультету технології та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

/ Відбувається показ протягом 5-ти хвилин. Звучить народна мелодія у виконанні інструментального фольклорного ансамблю /

Господиня

Людоньки добрі, здрастуйте!

Кланяємося вам низенько!

І батечку, і любій ненці!

До купочки всіх збираємо.

Свято Трійці відзначаємо!

Ходіть, ходіть усі сюди,

Наш двір щасливий, без біди.

/ Інструментальний фольклорний ансамбль продовжує грати, а учасники дійства займають свої місця на сцені (на лавах) /

Господиня

Спадок мого народу, всієї України – надзвичайний! Мережання, вишивання, плетіння, майстрування. Про рукотворне диво можна багато говорити. Спадщину великого народу не можна не любити. Свою любов до народного яскраво представить на нашому святі заслужений майстер народної творчості України **Наталія Свиридюк**.

/ Говорить майстриня /

Господиня

Бабусина скриня у нас десь взялася.

Чи далеко, чи близько знайшлася.

Будемо у неї зазирати,

Будемо звідти таїну діставати.

Щоб гарну тканину мати,

Треба льону назбирати.

/ Звучить українська народна пісня, записана на Поліссі, «Та пора, дівки, сіять льон» у виконанні фольклорного колективу. Звучить тематична мелодія. На сцені учасники дитячого драматичного колективу (дівчата одягнені в сорочки, хто віночках, хто в хустках із колекції Наталії Свиридюк) /

I дівчина

Зранку-раненько я личко вмивала,

В бабусину скриню тоді зазирала.

Там стільки я дива швиденько знайшла.

Погляньте, сорочку на Трійцю вдягла.

II дівчина

Ой сорочка моя вишивана,

Квітами мальована, взорами вбрана.

Вона мене від лиха оберігає,

Я її на празник святий одягаю.

III дівчина

Зав'язала ще й хустину,

Щоб сонце не гріло.

Мову танці закружляли

І душа, і тіло.

IV дівчина

Ще й і квітку причепила

На дівоче щастя.

Хай обходи мою долю

Усяке напастя.

I дівчина

Травиця - водиця

III дівчина

Гарно вдягнися.

II дівчина

На Трійцю прибирайся.

IV дівчина

У щасті купайся.

Господиня

Дівчата вже посіяли льону,

Наїлися гречки.

Час показати

Славні «Василечки».

/ Танок «Василечки» - виконує народний ансамбль народного танцю «Джерело» Гадяцького коледжу культури і мистецтв. Керівник – Григорій Островний /

/ Учасники Театру культпрацівника (2 жінки), пов'язані хустинами Наталією Свиридюк, виконують театралізований фрагмент (Текст можна подати в запису) /

I жінка

Здрастуйте, кумасю!

II жінка

І вам вітання, кумонько!

/ Артистки – куми обіймаються /

Господиня

Демонструємо стародавній одяг, знайдений у Широкодолинській скрині (село Широка Долина Великобагачанського району). Він був традиційним для українок і зручним, що мало неабияке значення в повсякденному житті.

I жінка

Причепурилася, як сад весною.

II жінка

Та й ви нівроку. Так вив'язалися, що й не впізнати.

I жінка

Та й не кажіть. У нашому селі всі гарні і співочі мов солов'ї.

/ Українську народну пісню «Соловей щебече» виконує народний аматорський жіночий вокальний ансамбль «Любисток» Широкодолинського СБК. Керівник – Надія Джос, концертмейстер – Володимир Бойко /

Господиня

Ви чуєте? Якийсь незвичний прадавній мелодійний спів. Автентичну пісню не так часто почуєш нині. Слухаєш її і отримуєш неймовірне задоволення.

/ Звучить українська народна пісня «Журавка» у виконанні Світлани Джурки, яка переходить в концертний номер. Жінку пов'язують хусткою.

Після двох куплетів вихід господині /

Господиня

Світлана Джурка, директор Кротівщинського СБК, демонструє костюм свого краю. Цей одяг, якому більше 100 років – щедрий спадок її далеких родичів.

/ Світлана Джурка продовжує співати.

По закінченні пісні звучить весела мелодія. Вибігають дівчата /

Господиня

Подивіться, озирніться
 На чотири боки.
 То дівки до нас спішать
 Неупинним кроком.
 Підмалюють своє личко,
 Вберуться гарненько
 І на нашому майдані
 Мандрують швиденько.

/ Одяг демонструють: Мирослава – костюм жіночий 20-х років ХХ століття; Леся – костюм дівочий 50-х років ХХ століття с. Кротівщина, костюм дівочий бордовий с. Рокита та два костюми с. Остап'є. Пов'язано 5 хусток: 3 – дівочих, 2 – жіночих. Господиня дає дівчатам кошик із свистунцями /

Господиня

Трійцю називають жіночим днем.
 Тож покличемо, закличемо, позовемо свою долю.

/ Відбувається гра «Наспіваємо доленьку» /

/ Танок «Поліська полька» – виконує народний ансамбль народного танцю «Джерело» Гадяцького коледжу культури і мистецтв. Керівник – Георгій Островний /

Господиня

Чого тільки у дивовижній бабусиній скрині не знайдеш. Нам пощастило, ми знайшли одяг якому більше 150 років. Це унікальні «дизайнерські» роботи з Скибівщини, Устівці, Мар'янського. Плахта і корсетка півтора століття свої відзначили. Дівчина Настуня горда, що представляє цю старовинну річ у нас на святі. Вона мріє, щоб і подружки таке вбрання мали.

/ Автентична пісня «Собиралися всі дівчата» у виконанні ансамблю «Перлина» Гоголівського БК. Керівник – Світлана Каплун /

Господиня (звертається до дівчат)

Дівчата, спекотно? А Настуні, скажу, ще більше, бо зимове вбрання на себе одягла. *(Звучить фонозапис віхоли).*

Верхній одяг, не повірити юпкою зоветься. А хустку в зимовий час треба було вмiти зав'язувати. Дякувати Богу, нам майстриня славна знайшлася, всіх запнула. А взагалі, Трійця - це свято сонця. Щоб Настя щасливою

була, давайте походимо по колу, попросимо у Трійці, у сонця, у неба, щоб у нашої Насті все було, як треба.

/ Звучить весела мелодія, подружки граються з Настею, знімають юнку і кожна приміряє. Потім віддають господині /

Господиня

Насте, а он і мати йдуть.

Мати

Зранку - вранці любистку нарвала,
Щоб вас, дівчата, хлопці кохали

Настя

Любистком будемо коси чесати,
Ой будуть нас, дівчата, хлопці кохати.

/ Мати роздає дівчатам любисток, вони розбігаються. А майстриня продовжує пов'язувати жінок хустками /

/ Танок «Розпрягайте хлопці коні» у виконанні народного ансамблю народного танцю «Джерело» Гадяцького коледжу культури і мистецтв. Керівник – Григорій Островний /

Господиня

Взагалі, що б не робили наші пращури, вони співали. У життя дотримувалися певних обрядів, ритуалів. Кожен рух, кожен жест щось означав. Навіть, коли тихесенько ходили, знали для чого це робили.

/ Українська народна пісня «Тихесенько ступаю» – виконує народний аматорський фольклорний ансамбль «Подольночка» Подільського СБК. Керівник – Раїса Панасенко /

Господиня

Зустрілися дві сусідки,
Розкішні, гарні, мов дві квітки.
Одна на одну поглядають,
Край свій славний вихваляють.

/ Жінки виходять у стародавніх костюмах /

I сусідка

Моя Рокита – добром сповита,
Історія знає, майбутнє плекає.

II сусідка

А наші Суржики,
Мов добротні пампушки.
На рясному тісті, в зорянім намисті.
«Берегиням» роду нема переводу.

/ Українська народна пісня «Ой давно, давно я у мамоньки була» – виконує народний аматорський фольклорний ансамбль «Берегиня» Суржівського СК. Керівник – Ніна Сергієнко /

/ Танок «Як козаки куліш варили» – виконує народний ансамбль народного танцю «Джерело» Гадяцького коледжу культури і мистецтв. Керівник – Георгій Островний /

Господиня

А на нашому майдані розпочинає свою роботу театр народного побуту.

Пані Наталка за прядкою працює.

Нитку тоненьку вправно майструє.

Ті дві панянки святково прибралися.

Ще б пак, в неділю, на Трійцю в райцентр зібралися.

Не йдуть, а пишуть візерунки,

Складають свої життєві малюнки.

А ось господарі господиня в далечінь поглядають,

Щось своє думають. Як у народі кажуть «на вус мотають». Театр старовинного одягу селище Гоголеве до вашої уваги. Правду люди добрі кажуть: якщо так одягнешся, то всі клопоти «по цимбалах».

/ Театралізований показ стародавнього одягу та хусток /

/ Музичний твір «Віночок українських мелодій» – виконує ансамбль народних інструментів «По цимбалах» Гоголівського БК. Керівник – Світлана Каплун /

Господиня

Минувшину побачили, тепер і сучасним час насолодитися. Перегляньте колекцію одягу «Полтавська Великодня писанка». Демонструють автори – учасники студентського Театру мод факультету технології та дизайну ПНПУ імені В. Г. Короленка. Керівник – **Тетяна Борисова**. Соло – **Олександра Титаренко**.

/ Учасники показу залишаються на сцені. До них приєднуються артисти в стародавніх костюмах /

Господиня

Аматори народної творчості та працівники культури Великобагачанського району до 30-річчя обласного кобзарського свята подарували сьогодні всім нам екскурс у минувшину. Долучилися до прадавньої історії, вдяглися в стародавні костюми. Дівчата одягли віночки, жінки пов'язали хустини разом із заслуженим майстром народної творчості України, художником і лялькаркою – **Наталею Свиридюк**.

/ Виходить майстриня, відбувається вручення подарунків учасникам /

/ Український народний танець «Гопак» – виконує народний ансамбль народного танцю «Джерело» Гадяцького коледжу культури і мистецтв. Керівник – Григорій Островний /

*Мал.1 Фрагмент свята «Я зазирну
в прадавню скриню...»*

*Мал.2 Учасники свята «Я зазирну
в прадавню скриню...»*

Мал.3 Автор сценарію свята

Кононенко Т.

та майстриня Свиридюк Н.

«ЕТНОПОДОРОЖ У СВІТ НАРОДНОЇ ЛЯЛЬКИ»

Етнографічний захід

Наталія Свиридюк – заслужений майстер народної творчості України, член Спілки дизайнерів України

Мета:

– *навчальна:* ознайомити учнів з традиційною українською вузловою лялькою; узагальнити знання з традиційного виду народного мистецтва – іграшкарства; розширити знання з історії народної іграшки; зосередити увагу учнів на екологічності традиційних ляльок; сформувати знання про основні характерні іконографічні та технологічні риси народної ляльки.

– *розвивальна:* розвинути художньо-естетичний смак учнів, старанність і наполегливість у роботі, познайомивши з творчою діяльністю майстрів народної ляльки.

– *виховальна:* формувати повагу до ручної праці та розуміння цінності народного мистецтва; дбайливе ставлення до народного мистецтва і старовинних виробів.

Обладнання: експонати або світлини вузлових ляльок заслуженого майстра народної творчості України Наталії Свиридюк; ляльок, зібраних Наталією Свиридюк під час етнографічних експедицій, ляльки інших майстринь Полтавської області: Олени Опанасюк, Валентини Ялосовецької, Валентини Омельченко, Віри Черняк, Людмили Гавриленко, Тамари Пилипенко; матеріали, з яких виготовляють традиційну ляльку: прядиво, полотно, фрагменти вишивки; ілюстративні матеріали з традиційного строю; репродукції старовинних світлин; мультимедійний пристрій.

Хід проведення

/ повідомлення теми та мети уроку /

Учитель:

Доброго дня! Сьогодні у нас не звичайний урок. Ми відправимося у подорож разом з незвичайним провідником – з народною лялькою! Подивіться на нашу виставку! Які різні ляльки завітали до нас і кличуть разом з собою у мандрівку. Тут і веселі дівчата у віночках, і пишні пані у білих намітках, і бабусі з онуками на руках. Це все традиційні вузлові ляльки Середньої Наддніпряни. Вони проведуть нас століттями і ми побачимо, як змінювалися дитячі забавки від давнини до сьогодні. Взнаємо нове про цікавий вид народного мистецтва – іграшкарство. Дізнаємося якими були іграшки наших прабабусь. Познайомимося з творчістю заслуженого майстра

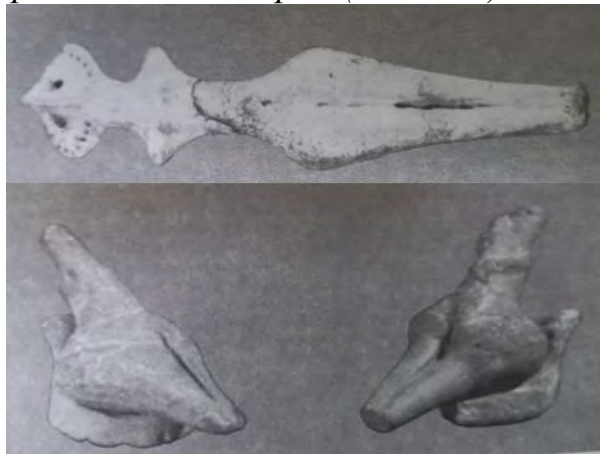
народної творчості України Наталії Свирідюк та інших полтавських майстринь, що створюють народні іграшки. Під час нашої подорожі Ви визнаєте більше не лише про вузлові ляльки, а й про українські традиції та народне мистецтво.

/ на екрані демонструємо слайд презентацію /

Учитель:

Іграшки та ляльки існували поряд із людиною з давніх часів. Відомі археологічні знахідки антропоморфних фігур часів пізнього палеоліту та неоліту на території сучасної України. Поняття «антропоморфні» походить від грецьких слів: «людина» та «вигляд», тобто фігурки людиноподібні, що нагадують за загальними рисами людську постать. Ці фігурки виготовлялися з чистої глини чи глини змішаної із зерном, і, на думку дослідників, втілювали образи божеств, яким поклонялися представники ранньоземлеробських культур, що жили на теренах сучасної України. Це були божества, пов'язані з культом сонця, дощу, родючості, врожаю – тих природних явищ та уявлень, що були найважливішими для наших предків – землеробів. Ймовірно вони втілювали образи Великої Матері, Матері Землі.

/ на екрані демонструються антропоморфні фігурки знайдені на території України, трипільські «Венери» (мал. Ф.1) /

Малюнок Ф.1. Антропоморфні фігурки трипільські «Венери», знайдені на території України (світлина з Інтернету)

Учитель:

Відгомонам цих давніх вірувань є обрядові антропоморфні фігури у традиційних обрядах календарного циклу українців: ляльки «Купайло і Марена», «Масляна», «Колодій». Із приходом християнства обрядові ляльки поступово втрачали своє сакральне значення.

/ на екрані демонструємо сучасні світлини, що зображують обрядових ляльок під час етнографічних дійств: Свято Купала, Масляна (мал. Ф.2) /

Малюнок Ф.2. Обрядові ляльки (світлина з Інтернету)

Учитель:

Але ідеї родючості, родинних зав'язків, материнства, добробуту, що їх упродовж тисячоліть утілювала українська лялька, закріпилися у її образі назавжди. Лялька перестала бути втіленням божеств, а стала лише дитячою забавкою, дорогою та рідною, адже робили ляльки для своїх дітей матері, бабусі чи старші сестри тобто найрідніші люди.

Багато відомих українських дослідників вивчали народну ляльку, збирали відомості про неї: Марко Грушевський, Іван Франко, Порфирій Мартинович, Василь Милорадович, Ніна Заглада, Софія Русова. До образу народної іграшки зверталися у творчості Георгій Нарбут, Євмен Пшиченко, Єлизавета Трипільська, Євгенія Прибильська та ін. Фольклористами записано декілька пісень – обрядових і колисанок, де згадано народні ляльки. Зокрема, у тексті веснянки, що є першоджерелом пісні гурту «GO_A» «Шум», з якою Україна була представлена на Євробаченні у 2021 році, є слова:

«Дівки гуляли, кукли поробили,

Кукли поробили, вони погоріли.

Сію – вію, сію – вію конопелички».

/ звучить фрагменту виступу гурту «GO_A» /

Учитель:

Першим описав послідовність виготовлення вузлової ляльки суботівський священник, етнограф, збирач старовини Марко Грушевський. У праці «Дитячі ігри та забавки усякі», виданій у 1904 році, він так описує виготовлення ляльки: «Клаптики з краму якого, чи з нового, чи з старого – це все матеріал, зветься він: крам, крамники, прибор: до їх ще й прядево держать: бо це потрібно задля того, щоб було з чого куклу зробити – перш пожують хліба в роті, а тоді з его виліплять таке, як голова в молодиці. Як положить у пиркалинку, або в полотнинку той хліб, то зараз зав'яжуть як вузлик ниткою і тоді зверху вузлика удавлюють, щоб вийшло таке як очіпок у молодиці».

Лялька слугує не лише забавкою та розвагою, вона втілює зв'язок поколінь. Уявімо собі часи декількох століть назад. У ті часи кожна українська дівчина готувала собі посаг до заміжжя: садила льон і коноплі, збирала їх, мочила, тріпала – поки не виробляла нитки, а потім пряла, ткала, шила та

вишивала. Промайнули літа. Пройшло життя. Дівчина вийшла заміж, народила діточок, а тепер постаріла та й уже бавить онуків. Через усе життя пройшли й постаріли разом із нею вишиванки та рушники з приданого, залишилися лише шматочки вишитого полотна. І от із тих клаптиків створює бабуся ляльку онукам. А кожен шматочок тканини у цієї ляльки – то спогад про події, часи, думки та емоції, що прожила, колись, молода вишивальниця. Згадуючи минулі часи, наспівуючи пісні свого дівочтва, оповідаючи історії про родину, про давні події, творить бабуся диво – ляльку. І з цими історіями, примовками, піснями та бувальщиною, у цікавій грі передається дітям знання про свій рід, традиції, історію родини, малої Батьківщини та всієї України.

Традиційні ляльки можна розподілити на декілька груп.

Перша група – текстильні ляльки. Їх виготовляли із залишків полотна, фрагментів старих вишивок, предметів одягу: хусток, вовняних носків, навіть із маленьких подушечок і рукавів фуфайки. Вони розрізнялися за технологією виготовлення:

– ляльки, що називаються «вузлові», їх «крутили», тобто створювали шляхом замотування, скручування, зав'язування. Це найдавніші архаїчні ляльки, які не мали виражених ігрових ознак – ручок і ніжок. Домінантою їх була велика голова – «вузол». Одяг цих ляльок не був спеціально пошитий, а утворювався з уже наявних у майстрині шматочків, іноді додатково скромно декорувався;

/ на екрані демонструємо ляльки Марка Грушевського з фондової збірки музею Михайла Грушевського, м. Київ (мал. Ф.3) /

Малюнок Ф.3. Ляльки Марка Грушевського
(світлина з колекції авторки)

– ляльки шиті. Вони з'явилися під впливом образів ляльок фабричного виробництва. Фігурку такої ляльки виготовляли за найпростішою схематичною викройкою, заповнювали прядивом, шматочками тканини, тирсою, сіном. Одяг для ляльки шили і він, як правило, відображав моду та звичайне вбрання характерне для того часу, коли була зроблена лялька.

/ на екрані шиті ляльки (мал. Ф.4) /

Малюнок Ф.4. Шиті ляльки
(світлина з Інтернету)

Друга група – ляльки з природних матеріалів. Один із найдавніших видів іграшок. Виготовляли зі свіжої трави або сіна, із квітів будяка, чорнобривців, мальви, кульбаби; паличок, листя, житньої чи пшеничної соломи, рогозу. Особливо популярні були ляльки з кукурудзи. Для виготовлення ляльок використовували листя (талаш), рильця та початки рослини.

/ на екрані ляльки з природних матеріалів (мал. Ф.5) /

Малюнок Ф.5. Ляльки з природних матеріалів (світлини з колекції авторки)

Третя група – ляльки виготовлені у поєднанні текстильних і природних матеріалів. У таких ляльок основа (тулуб) була зроблена з качана кукурудзи, або хрестообразно з'єднаних гілочок чи пасма трави, рогозу чи сіна, а лице та одяг виконано з різноманітного текстилю.

/ на екрані ляльки з природних матеріалів та текстилю (мал. Ф.6) /

Малюнок Ф.6. Ляльки виготовлені у поєднанні текстильних та природних матеріалів (світлина з колекції авторки)

Малюнок Ф.7. Ляльки виготовлені з паперу (світлина з колекції авторки)

Четверта група – ляльки виготовлені з паперу або у поєднанні паперу з іншими матеріалами. Цей вид ляльок достатньо недавній. Ляльками витинанками з паперу прикрашати житло українці розпочали наприкінці XVIII століття, а виготовлені у поєднанні паперу та текстилю ляльки розповсюджуються від кінця XIX століття, відколи папір став доступнішим матеріалом.

/ на екрані ляльки з паперу (мал. Ф.7) /

У ч е н и ц я :

А от історія, що її розповіли у Миргородському районі Полтавської області у селі з красивою назвою Красна Лука. Там ляльки робили з вузлика тканини, що утворював голову, а спідничка для ляльки була зроблена з гофрованого паперу яскравих кольорів. Це був не спеціально придбаний папір, а обгортки від чаю чи цигарковий папір тощо. Ляльки були невеличкі, але яскраві, їх робили багато, і вони стояли на вікні у хаті «І пишались!», як сказала оповідачка.

У ч и т е л ь :

На основі традиційних технологічних прийомів із виготовлення вузлової ляльки нашим народом створено величезна кількість варіантів забавок з текстилю, паперу, природних матеріалів. Наприклад, із джгутової мотузки виготовляють іграшку «Коза-Дереза», але її можна виготовити і з тканини, і з трави; із сіна, соломки чи тканини можна зробити іграшку «Коник»; лише з одного невеликого шматочка тканини та нитки вийде іграшка «Зайчик-чеберяйчик»; із паперу, тканини, соломки, листя кукурудзи та рогозу можна виготовити іграшку – прикрасу «Ангел», і кожна така прикраса, виготовлена з іншого матеріалу, буде по своєму красивою, своєрідною та вишуканою, потрібно лише правильно використати художні можливості та технологічні властивості матеріалу.

/ на екрані або в експозиції виставки можна продемонструвати різновиди описаних іграшок /

У ч и т е л ь :

Після здобуття Україною Незалежності у 1991 році почалося відродження народних традицій і ремесел. Швидко набув популярності й дещо призабутий вид народного мистецтва лялькарство. З'явилася велика кількість майстрів по всій Україні, що досліджують, реконструюють і створюють питомо українські ляльки. Для створення ляльки у традиційному автентичному строї або стилізованому народному вбранні сучасні майстри застосовують велику кількість різних прийомів та технік декоративно-ужиткового мистецтва: вишивку, фарбування рослинними барвниками, вибірку, ткацтво, бісеронанізування, валяння з вовни, аплікацію, воскування, соломоплетіння, лозоплетіння, гончарство, техніки виготовлення паперових та текстильних квітів тощо.

Розповідь про майстриню лялькарства

У ч и т е л ь :

Однією з дослідниць народної іграшки та майстром з виготовлення вузлових ляльок є заслужений майстер народної творчості України Наталія Свиридюк.

Майстриня описала ляльку, яку їй робила бабуся у 60-х роках ХХ століття. Бабуся зрізала у садку дві гілочки з яблуні чи вишні, зв'язувала їх мотузочкою хрестоподібно так, що б утворилася людиноподібна фігурка, а потім цій фігурі робили голову та обличчя з біленької хустки чи шматочка тканини, а одягом слугували інші бабусині хустки. Зверху лялечку запинали кольоровою хусткою. Хустки були самі різні: і вовняні, і тоненькі шовкові, і ситцеві біленькі або навпаки у яскравих кольорах. І коли маленька дівчинка бігала по будинку з цією лялею, тримаючи її за патичок, хустки майоріли у русі, і лялька була наче жива, рухалася та танцювала. За потреби бабуся знімала хустку з ляльки, одягала і йшла у справах, а ляльці зав'язували якусь іншу хустку. Отже, лялька постійно змінювала своє імпрізоване вбрання, мала інший вигляд і була наче новою іграшкою.

/ на екрані демонструємо реконструкцію описаної бабусиної ляльки (мал. Ф.8) /

Малюнок Ф.8. Бабусина лялька (світлина з колекції авторки)

Учитель:

Зацікавленість народною іграшкою привела автора статті, вже в дорослому віці, у 2004 році до справи вивчення, збереження та виготовлення народної ляльки, а також розроблення на основі традиційної – авторської ляльки.

Під час однієї з експедицій Наталією Свиридюк було записано дуже простий спосіб виготовлення «ляльки – немовлятка» з двох хусток. Маючи під рукою дві хустки, учитель створює іграшку «Немовлятко», що займає декілька хвилин.

Послідовність виготовлення проста: біленька хусточка згинається на одну третину, збирається в складки і загортається так, щоб утворилася голова ляльки; із частини хустки, що залишилася вільною, формують тулуб; така лялька загортається у ще одну, кольорову хустку, так як сповивають немовля. Розмір ляльки залежить від розміру хустки, приблизно до 20 см. Вийшла проста, навіть наївна і водночас мила та тепла іграшка. Такою іграшкою можна було відволікти, забавити маленьку дитину.

/ учитель створює з хусток іграшку «Немовлятко» або демонструє на екрані світлини з майстер-класу Наталії Свиридюк (мал Ф.9) /

Малюнок Ф.9. Послідовність замотування іграшку «Немовлятко»
(світлини з колекції авторки)

Учитель:

Мандруючи Полтавською областю в пошуках відомостей про традиційні ляльки, Наталія Свиридюк зібрала цікаві зразки народного іграшкарства. Та не менш цінними є історії, оповіді з життя якими супроводжували бабусі виготовлення зразків іграшок свого дитинства. У кожній лялечки є історія, де переплелися великі історичні події з долею родини оповідача, радість і печаль, смішне та сумне!

Так, у місті Шишаки Полтавської області, літня жінка розповіла таку історію. Коли оповідачка була маленька, а це часи одразу по Другій світовій війні, жили матеріально сутужно. Її матуся як раз народила меншого хлопчика і отримала, як допомогу породіллі, шматок червоної найдешевшої тканини. Але у ті важкі роки це був наче скарб. А наша оповідачка вже вміла крутити ляльок і вишивати. Нарізала вона з тої тканини фартухів для своїх ляльок та ляльок усіх подружок, гарненько повишивала трояндочки і так собою майстринею пишалася. Коли запитали «А як же матуся зреагувала на порізану тканину?», згадує: «Сварила дуже, але не біла!». Зрозуміло, що її мама розуміла прагнення дитини зробити щось красиве власними руками ще й порадувати цим друзів.

Полтавська область багата на таланти, тут працює когорта цікавих самобутніх майстрів. Майстри Валентина Ялосовецька (м. Градизьк), Олена Опанасюк (сmt Опішня), Тамара Пилипенко (м. Полтава), Людмила Гавриленко (м. Зіньків) створюють ляльки з природних матеріалів. Використовують листя кукурудзи, солому, рогіз, сухі квіти, доповнюють це шматочками полотна. Такі ляльки вишукані за кольорами, бо демонструють багатство тонких відтінків зеленого, сіро-зеленого, жовтого, жовто-зеленого, брунатного, вохристого. Ці ляльки виготовлені з використанням традиційних прийомів: «вузлик» – голова, до якого примотуються умовний «одяг» із рослин і шматочків домотканого полотна, що гармонійно поєднуються.

/ на екрані ляльки різних майстрів (мал. Ф.10) /

- г) д) е)
 Малюнок Ф.10. Ляльки а) Л. Гавриленко, б) В. Ялосовецької, в) О. Опанасюк,
 г) Т. Пилипенко, д) В. Омельченко, е) В. Черняк *(світлини з колекції авторки)*

Учитель:

Інші майстрині Полтавщини створюють за мотивами традиційної текстильної вузлової ляльки власні авторські. Повновиді, колоритні, шиті з тканини за дуже простою схематичною викройкою ляльки Валентини Омельченко (м. Решетилівка). Створені нею ляльки подібні тим, які шили у 30–50-х роках ХХ століття по українських селах під впливом вигляду фабричних магазинних ляльок. Такі ляльки мають виражені ігрові ознаки: ручки та ніжки, вбрані у характерний для того часу одяг. Віра Черняк (м. Полтава) створює ляльки з багатою вишивкою, обирає давні, цікаві, маловідомі візерунки, її ляльки «Наречені» та «Княгині» одягнені у пишні вінки та ошатні намітки, прикрашені намистами з дукачами.

/ учитель демонструє ляльки, виготовлені майстрами (мал. Ф.10, е) /

ПІДСУМКИ

Учитель:

Підсумовуючи мандрівку у світ народної ляльки, вчителю ватро ще раз окреслити ключові моменти розповіді: «Спершу ми побували у тих давніх часах, коли лялька ще не була іграшкою, а сприймалася як божество – захисниця! Взнали, якими ляльками гралися наші прабабусі, як вони виготовляли ляльки, використовуючи для цього залишки старого вбрання, хустки, домоткане полотно, прядиво, різноманітні рослини, траву і квіти. Позналилися з творчим доробком народних майстринь (Наталії Свиридюк, Валентини Ялосовецької, Олени Опанасюк, Тамари Пилипенко, Людмили Гавриленко, Валентини Омельченко), що продовжують традицію виготовлення вузлової ляльки. Розглянули різні види ляльок: дуже прості у виготовленні, що робляться з двох хустин, і складні авторські, що включають у себе багато

різних видів народних ремесел. Побачили велику різноманітність іграшок коників, пташок, зайчиків, кіз, що їх можна зробити, володіючи технікою створення вузлової ляльки. Під час нашої мандрівки століттями з народною лялькою ми переконалися – яка давня, різноманітна та цікава традиційна культура українського народу!».

/ Пропонуємо для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів поставити декілька запитань до учнівської аудиторії:

– Що нового Ви дізналися про народні іграшки?

– Про яку ляльку розповідь Вам найбільше сподобалася? Чому?

– З яких матеріалів можна зробити традиційну вузлову ляльку?

– Які види народних ремесел використовуються під час створення ляльки? /

РЕФЛЕКСІЯ

/ У підсумку будь-якого заходу має бути рефлексія. Пропонуємо фотосесію учнів та вчителя в експозиції ляльок, представлених на виставці. Або сформуванати тематичну історію для сторінки в соцмережі зі світлинами народної ляльки /

«МАНДРІВКИ З ЛЯЛЬКАМИ»

віртуальна екскурсія по Полтавщині разом з народними ляльками

Наталія Свиридюк – заслужений майстер народної творчості України, член Спілки дизайнерів України

Екскурсовод:

Вітаємо! Полтавщина, край, де м'які переливи пагорбів-хвиль розмірено переходять у степові роздоли! Край багатий талановитими уродженцями, що творили історію, розбудовували державу та збагачували культурну спадщину. Сьогодні ми помандруємо Полтавщиною, але з особливою метою, ми відвідаємо місця, що тим чи іншим чином пов'язані з народною лялькою, її традиційним побутуванням та сучасними майстрами, які працюють у цьому жанрі народного мистецтва.

Провідниками у нашій мандрівці будуть дві лялечки, виготовлені заслуженим майстром народної творчості України, креативним директором мистецького хабу «OTOLOVKO» Наталією Свиридюк.

Одна з ляльок має назву «Гетьманша», адже втілює образ жінки з суспільної верстви української аристократії – козацької старшини. Комплекс її вбрання характерний для Гадяцького району Полтавської області і це не дивно, адже Гадяч був козацькою столицею. Привертає увагу сорочка з тонкого домотканого полотна з геометризаним орнаментом, що вишитий темно синім кольором, така кольорова гамма характерна саме для Гадяцького краю. До речі, «Традиція та технологія вишивки жіночої сорочки у Гадячі» визнано елементом нематеріальної культурної спадщини та внесено до Національного переліку НКС України. На ляльці довга темного синього кольору керсетка, такі подовжені керсетки є характерними для території історичної Полтавщини. Має лялька і намітку з тонкого серпанкового полотна вив'язану поверх парчевого очіпка – такий головний убір був традиційним для жінок українок майже до кінця ХІХ століття. Завершує образ багате «добре» коралове намисто.

Інша лялька «Господиня» представляє образ українки старшого віку, заможної сільської господині гордої та свobodної, працелюбної та гарної майстрині. Має вона вишиту кітками сорочку, що є спрощеним варіантом давнього орнаментального мотиву «дерева життя». Вишивка виконана рушниковими швами у гармонійній коричнево-вохристій гаммі, що притаманна традиційним вишивкам Зінківського району. Рясована, темного кольору спідниця та декілька дорогих вовняних хусток з тороками, вив'язаних наче корона, доповнюють образ. Йде, така господиня, і пишається.

Народні ляльки Полтавщини мало досліджені, і тому здається, що їх можливо і не було. Можливо це лише зараз майстрині починають виготовляти вузлові ляльки побачивши їх на виставках в інших містах, чи у всесвітній мережі. Але

насправді, традиція народного лялькарства на Полтавщині має давне корінні. Тому так багато в Полтавській області талановитих майстринь народної ляльки, адже є традиція, з якої вони надихаються. Про майстрів та дослідників народної ляльки ми і знаємо під час мандрівки.

Розпочнемо мандрівку з **Полтави**. Полтава давнє місто з мальовничим довкіллям. Початкове поселення відноситься до доби неоліту (IV тис. до н.е.) у писемних джерелах згадується у Іпатіївському літописі у 1174 році. У 1752 р. Полтава отримала Магдебургське право, тут розвивалися ремесла та різні види народної творчості. І у подальші часи Полтава хоч і не була значним за розміром містом, але відігравала значну роль у культурно-мистецькому житті українців. Одним з найстаріших музеїв України є Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, заснований у 1891 році. Приміщення, де зараз знаходиться музей, було побудовано за архітектурним проєктом Василя Григоровича Кричевського (1873 – 1952 рр.) у 1903-1908 рр. для розміщення Полтавського земства. Цей будинок, програмний твір стилю, що отримав назву український модерн. У його архітектурних деталях, оздобленні ми відчуваємо вплив традиційного народного мистецтва. Споруда побудована з використанням традицій питомо українського народного, культового й фортечного будівництва та орнаментального мистецтва.

У фондовій збірці музею є значна колекція археологічних знахідок, серед яких презентовано давні антропоморфні та зооморфні керамічні фігурки. Такі фігурки дослідники вважають одними з найдавніших, що дійшли до наших часів, ймовірних прототипів народних іграшок.

З Полтавським краєзнавчим музеєм пов'язані імена етнографів, дослідників народного мистецтва, які вивчали і народну ляльку в тому числі. Зокрема, у 1906–1924 рр. працював у музеї архітектор, етнограф, Кость Васильович Мощенко (1876–1963 рр.).

У 1925–1931 рр. заступником директора з наукової роботи був дослідник народного мистецтва Яків Омелянович Риженко (1882–1974 рр.).

(Екскурсовод демонструє портрети названих діячів).

До періоду Другої світової війни у музеї зберігалися дитячі іграшки, зібрані Михайлом Олександровичем Русовим (1876–1909 рр.). Михайло Русов походив з родини відомих українських громадських діячів Софії та Олександра Русових. У 1901 році за участь у студентських заворушеннях у Харківському університеті був висланий до Полтави. Для представлення колекції народних дитячих іграшок, забавок та ігор на етнографічній виставці до XII Археологічного з'їзду у Харкові, Михайло Русов, за дорученням Комісії Полтавського земства у 1901 році влітку здійснив експедиції у Полтавський, Зіньківський, Гадяцький, Миргородський, Лубенський, Золотоніський, Лохвицький повіти Полтавської губернії. Метою експедиції було збирання колекції іграшок для виставки та вивчення на місцях дитячих ігор, їх

фотографування, налагодження зв'язку з місцевими збирачами, колекціонерами, дослідниками-аматорами.

Всі зібрані експонати Михайло Русов розподілив на декілька груп за видами іграшок: кукли та зображення людей та звірів, музичні інструменти, іграшки, що обертаються, тощо. Після виставки частина колекції залишилася у Харкові, ймовірно щось із зібраного М. Русовим увійшло до збірки Полтавського музею. Адже, у експозиції історико-етнографічного відділу Полтавського державного музею імені В. Г. Короленка, таку назву мав тоді музей, у 1923 році серед інших предметів, що представляли український побут, була шафа зі зібраним дитячим іграшк. А у збірнику 1930 року, що був присвячений 35-річчю Полтавського музею і вийшов за редакцією Я. Риженка, знаходимо відомості про дитячі іграшки у фонді музею. Вони виокремлені у розділ «Цяцьки», а в межах розділу окремою групою описані традиційні ляльки з текстилю, як кукли, що ними граються дівчата «надзвичайно примітивної форми, зроблені часто з покидьок». Старожили Полтави згадували, що у дитинстві до початку 40-х рр. ХХ ст. ходили до музею милуватися великою збіркою іграшок. Після Другої світової війни колекція іграшок розпорошилася, а текстильні іграшки не збереглися взагалі.

Але повернемося до початку ХХ ст. У Полтаві активно працює губернське земство, популяризує кращі зразки народного мистецтва, формує інтерес до української народної творчості у широкого загалу суспільства, відкриває навчальні заклади для майстрів та влаштовує різноманітні виставки творів народного ремесла.

Відомий діяч українського мистецтва, академік Микола Федотович Біляшівський (1867–1926 рр.), будучи директором Київського художньо-промислового та наукового музею, у 1907 році організував виставку «Дошкольное воспитание». Він звернувся до Полтави, до свого колеги, працівника природничо-історичного музею Полтавського земства Костя Моценка з проханням надіслати дитячі забавки з Полтавщини, «щоб облаштувати на цій виставці український відділ», що той і виконав.

Етнографічна тематика, ляльки у національному вбранні та відтворення у іграшкових композиціях народних свят стають популярним у добу модерну. Широко відома, створена Єлизаветою Трипільською, лялькова композиція «Весілля на Полтавщині». Єлизавета Родіонівна Трипільська (1881–1958 рр.), перша жінка скульптор в Україні, народилася у Полтаві, навчалася мистецтву у Парижі і певний час мешкала в рідному місті. Лялькова композиція «Весілля на Полтавщині» була представлена на Всеросійській кустарній виставці у 1913 році. За ескізами Є. Трипільської іграшкові фігурки виготовили майстри гончарі з Опішні, над тканинами та костюмами працювали ткалі Дігтярівської зразкової навчальної майстерні Полтавського губернського земства. Художниця, створювала і інші скульптурні композиції з національним характером.

/ Експурсовод демонструє зображення лялькової композиції «Весілля на Полтавщині» /

Традиції презентації творчого доробку майстрів народного мистецтва у залах музею продовжується і зараз. Прикладом може слугувати культурно-мистецький проєкт «Народна іграшка Полтавщини. Історія. Мистецька традиція. Сучасність», що було втілено у 2019-2020 рр. Полтавським обласним осередком НСМНМУ та колективом Полтавського краєзнавчого музею. В експозиції виставки, що відбулася в рамках проєкту біля 60 майстрів представили народну іграшку, а особливо яскраво та різноманітне була продемонстрована народна лялька.

Залишаючи Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, звернемося ще раз до особистості його будівничого – Василя Кричевського. У часи еміграції у 1945 році, родина Кричевських знаходилася у Мангаймі у таборі для переміщених осіб. Дружина Василя Кричевського Олена Кричевська організувала лялькову школу. Під проводом Олени Кричевської учениці виготовляли ляльки з пап'є-маше, шили для них одяг, створюючи образи казкових персонажів та ляльки на українську тематику. Матеріалів не вистачало, тому використовували будь-які знайдені тканини. На світлині, зробленій наприкінці 1945 року, зображена О. Кричевська під час виставки творів українських митців з ляльками, створеними у її майстерні, зокрема, з ляльковою парою у українському традиційному вбранні. Ляльки демонструються на фоні традиційної плахти. Хоч український одяг ляльок стилізований, але повністю відтворено складові традиційного строю та дотримано пропорцій характерних для національного вбрання. Лялька, що представляє дівчину, має плахту, вінок зі штучних квітів з рясними стрічками, білу сорочку та фартушок; у ляльки-хлопця «смушкова» шапка, біла сорочка, чоботи та штани, подібні до шароварів. Для виготовлення таких ляльок художниця застосовувала традиційні види народного мистецтва. Вишивала лялькам сорочки, плахту для ляльок виготовляла технікою вибійки, фарбувала тканину рослинними барвниками – буряком, цибулею. Маємо засвідчити, що використання традиційних прийомів українських народних ремесел дозволяло створювати з мінімуму матеріалів декоративно-ужиткові речі – ляльки високої художньої вартості. Представляючи ляльки, виконані у етностилістиці, на виставках у Західній Німеччині серед творів українського образотворчого мистецтва та скульптури Олена Кричевська вводила, таким чином, до європейського арт-простору елементи традиційного народного мистецтва як самостійного та цікавого явища культури.

/ Експурсовод демонструє світлини з ляльками Олени Кричевської /

Пройдемо трохи далі по історичній частині Полтави. На звивистій невеличкій вуличці, що має назву Воскресенський узвіз, розташований старовинний, але не надто показний будинок. Саме з цим будинком пов'язано багато славних імен з історії України. На початку 1900-х років тут мешкала родина громадських

діячів Русових Олександра Олександровича та Софії Федорівни. Саме у цьому будинку 19 лютого 1900 року, товариш родини Русових, Микола Міхновський – видатний український політичний діяч вперше зачитав маніфест «Самостійна Україна».

Софія Русова педагогиня та громадська діячка, належала до Української Центральної Ради, входила до Секретаріату освіти Української Народної Республіки. Русова визнавала важливість дослідження народного іграшкарства та педагогічне значення народної іграшки у вихованні. Описуючи виставку «Дитячий труд», що відбулася в Києві у 1910 році, Софія Русова у статті «Про дитячі цяцьки», видану 1911 року, наголошувала: «Занадто цікаві були ляльки з Полтавщини й з Херсонщини; вони мали зовсім не однаковий вигляд, дуже яскраво показували сучасну етнографію обох губерній, хоч матеріал, з якого були зроблені ляльки, був майже однаковісінський – клаптики тканини», а також акцентувала не тому, що «іграшки українського народу не зібрано, не досліджено». У цьому будинку жив і Михайло Русов, коли працював над підготовкою колекцій народної іграшки до XII Археологічного з'їзду.

/ Екскурсовод демонструє світлини будиночка Русових /

Перемістимося до іншого куточку історичної частини Полтави. У мальовничому куточку розташована садиба, де жив письменник, правозахисник та громадський діяч Володимир Галактіонович Короленко (1853-1921 рр.).

У Полтаву Володимир Короленко переїхав у 1900 році. У жовтні 1918 року з ініціативи В.Г.Короленка була створена Ліга порятунку дітей, що діяла до 1926 року. Діяльність Ліги була спрямована на захист та створення елементарних умов життя для дітей, постраждалих у час воєнно-революційних катаклізмів першої чверті ХХ століття. При Лізі у 1919 році було створено шевську майстерню та майстерню іграшок, де працювали і діти, в тому числі. Працюючи в майстерні діти отримували трудові навички та звички до корисної праці. У майстерні виготовляли іграшки для дитячих установ та розробляли зразки для майстринь рукоділля, що працювали з дітьми. У науковому архіві Полтавського літературно-меморіального музею В.Г. Короленка зберігається альбом «Проекти ляльок іграшкової майстерні Ліги Порятунку Дітей». Ймовірно малюнки в альбомі – це зразки іграшок для виготовлення у майстерні. Автор малюнків в альбомі невідомий. Всього в альбомі близько 30-ти замальовок. На малюнках бачимо ляльок – дітей в образах квітів. Це не екзотичні чи розкішні садові квіти, це рослини, що зустрічаються на узбіччі околиць Полтави чи у скромних квітниках (польовий мак, конвалія, фіалка, пролісок, чайна троянда, польова гвоздика). Є в альбомі і ескізи ляльок у національному вбранні: українка та дівчинка у стилізованому європейському (ймовірно німецькому) народному вбранні. Зображено в альбомі й ескізи до створення персонажів творів Миколи Гоголя. У експозиції музею бачимо світлини «Діти за роботою у ляльковій майстерні Ліги порятунку дітей». На світлині видно пошиті заготовки, деталі ляльок та групу дітей з готовими

виробами. Окрім ляльок, можна розгледіти інші іграшки: зайців, слоника, медведя, велику кількість коників. За мотивами малюнків з альбому майстриня Наталя Свиридюк створила серію ляльок, що були передані в дар музею і наочно представляють якими могли бути іграшки виготовлені у майстернях Ліги порятунку дітей.

/ Екскурсовод демонструє світлини музею садиби В. Г. Короленка у Полтаві /
Традицією родини Короленко було виготовлення прикрас на новорічну ялинку самотужки всією родиною. Софія та Наталія (доньки письменника), його дружина Євдокія Семенівна, до яких іноді приєднувався і Володимир Галактіонович – всі разом виготовляли іграшки на ялинку. Це були балерини, клоуни, фрукти з паперу, вати, блискіток тощо. Ці іграшки до сьогоднішнього часу зберігаються у музеї і експонуються під час Різдвяних свят.

Колектив викладачів та студентів факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, реалізували масштабний проект, відтворивши серію новорічних прикрас за зразками іграшок зроблених у родині письменника. Ці іграшки також прикрашають ялинку в експозиції музею на новорічні свята.

У Полтаві з 1903 по 1920 рр. працював видатний український письменник та громадський діяч Панас Мирний (Панас Якович Рудченко) (1849 – 1920 рр.). Садиба, де він проживав стоїть над схилом, у підніжжя якого є ставок, а над ним схилилися верби. Панас Мирний не лише письменник, він був уважним дослідником народного побуту та звичаїв. Зокрема, створив яскравий начерк Купальських свят, одними з головних атрибутів яких є антропоморфні фігури. Такі обрядові, примітивно зроблені ляльки з рослин та текстилю дослідники вважають явищем одного порядку разом з традиційними народними дитячими іграшками. Адже, і купальські ляльки, і іграшкові вузлові ляльки, відсилають нас до давніх землеробських культів.

От як описано вбирання Купала у Панса Мирного: «Де не взялась біла сорочка, зверху увесь куль покриває. Ось чиясь рука просунулася, замість голови насаджує круглий кім'як зеленого спориша. Одна дівка завиває його платочком, а другі завітчують квітками, наче молоду перед вінцем; хтось на шию чіпляє намисто; хтось підперізує червону запаску здоровим вінком із рожі, з васильків, з гвоздиків, волошків і обвиває, щоб держався, довгими та гнучкими Петровими батогами... Чоловіча постать готова». А ось так мова йде про виготовлення Маринки – Марена: «розкидисту гілку чорноклену, уквітчану пишно квітками, перевиту стьожками, прибрану у вінки та намисто...».

/ Екскурсовод демонструє світлини з музею Панаса Мирного /

Продовжуючи традиції родини Панаса Мирного, працівники музею організовують різноманітні культурно мистецькі заходи. Щорічними стали гуляння під час свята Івана Купала з відтворенням обряду. А у виставковій залі музею майстри народної ляльки постійні гості. Нещодавно, наприклад, відбулася виставка Тамари Віталіївни Пилипенко, членкині НСМНМУ,

педагога, художниці. Перші ляльки, майстрині були зроблені разом із бабусею, з клаптиків тканини, прядива, кукурудзи, ниток, паперу і виготовлялися вузловим способом. Творче зацікавлення Тамари Пилипенко в галузі лялькарства має декілька напрямів. Майстриня виготовляє традиційні вузлові ляльки; ляльки з рослинних матеріалів; авторські ляльки за власною технологією. Ляльки з рослинних матеріалів – найулюбленіший вид творчої роботи Тамари Пилипенко. Завдяки цьому матеріалу вона повністю розкриває свій потенціал художниці та майстрині, демонструючи віртуозне володіння традиційними техніками плетіння з природних матеріалів і вишуканий художній смак у створенні лялькових композицій.

/ Екскурсивод демонструє світлин з колекції Тамари Пилипенко /

У Панаса Мирного гостювали видатні діячі української культури, зокрема і письменниця, етнограф, Олена Пчілка (Ольга Косач). У музеї зберігається альбом «Українські візерунки» 1879 року видання, подарований авторкою Панасу Мирному. В альбомі зібрано зразки традиційних українських вишивок. Олена Пчілка прагнула зберегти унікальну орнаментику геометризованих рослинних візерунків, що наприкінці ХІХ століття почали зникати під натиском тогочасних «модних».

Майстриня народної ляльки Наталія Свиридюк, вивчивши альбом Олени Пчілки створила серію ляльок під назвою «А у мене лиштва мережана...» Вузлові ляльки, виготовлені майстринею, оздоблені вишивкою за мотивами орнаментів з альбому. Лялькова серія демонструвалася у виставковій залі музею Панаса Мирного.

Цінним джерелом відомостей про народну ляльку Середньої Наддніпрянщини є акварельні замальовки народних ляльок зроблені Авдієвим. Ці малюнки дослідив та увів у науковий обіг дослідник народної іграшки Олександр Найден. Ймовірно ці замальовки, зроблені у 1910-1915 роках. На малюнках представлені ляльки у тому числі з території Полтавщини (с. Липове Кременчуцького повіту Полтавської губернії та м. Прилуки Полтавської губернії).

/ Екскурсивод демонструє замальовки Авдієва та ляльки з Кременчуцького повіт, у виготовлені за цими малюнками /

Тож помандруємо за ляльками до **Кременчука**. Кременчук козацьке місто на березі Дніпра, що засновано у другій половині ХVІ ст. Від кінця ХVІІІ ст. Кременчук стає значним промисловим центром. Місто має давні традиції, звичаї історію та багате культурне життя. Не байдужі містяни зібрали та упорядкували давні легенди про своє місто. А легенд, бувальщини, пісень та примовок про Кременчук є доволі. Програма зі збереження елементу нематеріальної культурної спадщини «Легенди Кременчука» переможець обласного огляду-конкурсу «Народні джерела Полтавщини». Талановита художниця, доктор філософії Оксана Бойко проілюструвала міські легенди, так була видана книга «Легенди Кременчука в картинах». На малюнках, що

ілюструють легенди, зустрічаємо і вузлових ляльок, як невід'ємний атрибут дитячого побуту та добру героїню казок.

/ Експурсовод демонструє малюнки Оксани Бойко /

Мандруємо далі мальовничими дорогами Полтавщини. **Миргород** – містечко з давньою історією, знаний мистецький осередок. Віддавна славився майстрами, що виготовляли декоративні тканини у техніці вибійки та різноманітні ткани вироби, зокрема жіночі плахти. У Миргороді жив відомий грузинський поет Давид Гурамішвілі. З Миргороду походить рід художника Володимира Боровиковського. Миргородщина батьківщина Миколи Гоголя. Тут жив художник, етнограф, колекціонер Опанас Сластьон. У 1896 році створена Миргородська художньо-промислова школа, що змінюючи назви, існує і до сьогодні як Миргородський керамічний технікум імені М.В.Гоголя.

/ Експурсовод демонструє портрети названих діячів /

У 1918 році у Миргороді створюється у художньо-промисловий інститут, згодом художньо-керамічний технікум. Директором інституту було призначено В. Кричевського. Метою інституту була підготовка професійних художників для художньої промисловості України та кустарної справи. Викладачем у інституті працювала дружина художника Михайла Бойчука, теж мисткиня Софія Налепінська-Бойчук. Вона організувала майстерню-школу з виробництва художніх дитячих цяцьок. Маємо змогу припустити, що це були іграшки, виконані у техніці гончарства та художньої кераміки і можливо, з папе-маше. Є спогади знайомих родини Бойчуків, що Софія Олександрівна робила з товченої паперової маси, іграшки для обміну на хліб. Багато тогочасних іграшкових майстерень використовували папье-маше, як доступний та популярний матеріал. Маються свідчення, що С. Налепінська-Бойчук подарувала знаній художниці зі Львову Ярославі Музики, що колекціонувала твори народного мистецтва, ляльку у полтавському вбранні.

У Миргородському районі у селі Великі Сорочинці щорічно відбувається Національний Сорочинський ярмарок, що продовжує давні традиції ярмаркування. На ярмарок приїздять майстри найрізноманітніших видів народного мистецтва і тому тут відбувається справжнє свято традицій та ремесла. Серед учасників ярмарку є велика спільнота майстрів народних іграшок. Представлені іграшки з різноманітних матеріалів та у всіх техніках народного мистецтва: різьблені із дерева та мальовані, керамічні, плетені з рослинних матеріалів, ляльки з тканини, валяні з вовни тощо.

/ Експурсовод демонструє деякі види названих іграшок: з соломи, кераміки, дерева, текстилю /

Відвідаємо зараз давній **Гадяч**. Територія, де розташовано Гадяч, була заселена людьми від V-III ст. до н.е. Від 1648 місто стало центром Гадяцького полку. Віддавна розвивалися у місті ремесла, що сформували власну художню своєрідність творів народного мистецтва. Характерною рисою гадяцької вишивки є поліхромні насичено сині барви.

Уродженцями Гадяцького району є видатні наші сучасники. Олексій Леонтійович Доля (1964–2017 рр.) – заслужений працівник культури України, відомий учений-етнограф, фольклорист. Він став натхненником та організатором проекту «Українська традиційна іграшка та лялька». Олексій Леонтійович відіграв величезну роль у відродженні та оновленні традиційного мистецтва народної іграшки. Від 2001 року, впродовж десяти років традиційно під час Різдвяних свят у Національному музеї Т. Г. Шевченка відбувалася виставка народної іграшки. Зазвичай кожного року на виставці було представлено більше тисячі народних іграшок високого професійного та художнього рівня.

Вплив традицій народного мистецтва на власну творчість визнає член-кореспондент Академії мистецтв України, художниця Віра Барінова-Кулеба (1938 р. н.), що народилася у с. Римарівка. Твори живопису талановитої мисткині пронизані спогадами дитинства й глибинною, давньою пам'яттю роду. У майстерні Віри Іванівни зберігається її дитяча колиска, старовинні хустка та сорочка, а ще лялька, подібна до тих, що робила мати. Та лялька певним чином уособлює жіночі образи минулих поколінь, слугує джерелом натхнення і символізує весь світ.

/ Екскурсовод демонструє світлинку з експозиції виставки іграшок у Києві та репродукції творів Віри Барінової-Кулеби /

У селі Лисівка існує «Музей побуту рідного краю», що функціонує на громадських засадах. Мета музею представити триєдинство минулого, сьогодення і майбутнього. Експозиція музею створена зі старовинних речей, що належали родинам жителів села. Тут і скрині, і весільні рушники, і сорочки, а ще реманент та гончарний посуд. А у колисці лежить лялечка з хусток, що зробила Драна Надія Луківна (1926–2020 рр.).

Наталії Свиридюк пощастило познайомитися з Надією Луківною та побачити як вона робить ляльку. Вправними рухами, з довільно зібганих шматочків домотканого полотна вона створювала голову, намагалася зробити її величеньку, називаючи обличчя «пикою». При одяганні кофти, спідниці, хустки майстриня задумувалася як зробити, що б було гарно, акуратно, що б всі квіточки та візерунки, що є на тканині було видно. Все хотіла, що б руки ляльки були закриті тканиною (кофтою, сорочкою) «...що б не холодно було, інакше їй холодно буде».

/ Екскурсовод демонструє ляльку, що виготовила Драна Надія /

Містечко **Опішне** є відомим та славним на весь світ осередком гончарства. Про традиційні дитячі забавки опішнянських майстрів згадували відомі письменники, етнографи та мандрівники минулого. Найбільш поширеною дитячою забавкою, що привозили з ярмарку, є глиняні свищики та «монетка» – зменшена копія ужиткового посуду (макітерки, барильця, горщика, мисочки), що повторює особливості його форми та оздоблення. Виготовлялися такі іграшки майже всіма гончарями, часто їх робили підлітки з родин гончарів.

Коштували дешево всього монетку – звідси і назва. На Полтавщині традиція виготовлення монеток зберіглася завдяки Заслуженому майстру народної творчості України Гаврилу Ничипоровичу Пошивайлу (1909–1991 рр.).

Видатна майстриня народної іграшки Олександра Федорівна Селюченко (1921–1987рр.), що жила в Опішному, зауважувала про народну іграшку «Треба дітям представляти старовинне мистецтво, давню іграшку, яку тепер можна знайти хіба що в музеї». Майстриня тонко відчувала традиції народної глиняної іграшки. Створені нею анімалістичні фігурки та жанрові композиції пронизані добрим гумором, знанням традицій, високомистецькі за задумом та технікою виконання.

Високопрофесійні майстри гончарства навчають молоде покоління майстрів у Опішнянському державному художньому ліцею імені Василя Кричевського. На виставках вони демонструють весь діапазон традиційних забавок з глини: різноманітні свищики, коники, барині та панянки, чудернацькі звірі та іграшковий посуд – «монетки».

У Національному музеї-заповіднику українського гончарства зберігаються твори сучасної художниці, керамістки Людмили Шилімової-Ганзенко. Це керамічні фігурки, що зовнішньо подібні до вузлових ляльок Середньої Наддніпряни. Художниця, шляхом авторської інтерпретації традиційних матеріалів і художніх технік, виражають власне розуміння тяглості традиції.

Філіалом Національного музею-заповідника українського гончарства є меморіальна музей-садиба Леоніда Смержа – філософа, історика мистецтва, колекціонера. У експозиції садиби представлено величезний комплекс народної керамічної іграшки зібраної дослідником.

У Опішному працює майстриня соломоплетіння Олена Віталіївна Опанасюк, членкиня НСМНМУ. Серед різноманіття виробів майстрині (брилі, корзини, прикраси, посуд) окремим напрямом виділяється іграшкарство. Ляльки Олени Опанасюк невеликі за розміром (10-15 см). Більш влучно можна назвати їх обрядовими антропоморфними фігурами, виготовленими у техніці соломоплетіння. Подібними фігурами із соломи традиційно прикрашали житло.

/ Екскурсивод демонструє ляльки, що виготовила Олена Опанасюк /

Решетилівка заворожує вишуканістю, чарує душу і погляд кожного, хто торкається витонченої майстерності виконання вишивок та килимів. Решетилівські килими, на яких кожна гілочка, квіточка, пташка – гімн Природі. Краса решетилівських килимів вирізняються неповторним орнаментом та довершеністю технічної майстерності майстрів килимарів.

/ Екскурсивод демонструє ілюстрації з зображенням килимів та вишивок, виконаних майстрами Решетилівки /

Саме старожили з Решетилівки описали цікавий спосіб виготовлення ляльки. Зібганий шматок газетного паперу обгортали тканиною і утворювалася голова ляльки, подібним чином робили і руки (згорнуту смужку паперу обгортали тканиною). Респонденти пояснюють таку технологію, що побутувала в кінці 40-

х років ХХ ст., матеріальним станом, коли газетний папір був доступнішим ніж шматочки тканини.

/Екскурсовод демонструє ляльки, виготовлені за описом респондентів/

Решетилівка – один з найвідоміших центрів художніх промислів України. Тут працюють талановиті майстри народної ляльки Ольга Кузьменко та Валентина Омельченко.

Ляльки Валентини Омельченко за своїми художніми характеристиками та способом виготовлення – це вузлові ляльки з шитими елементами. На основі традиційних технологічних прийомів виготовлення домашньої ляльки майстриня розробила авторську ляльку. Мисткиня створює питома народну ляльку, що має тонкий відбиток авторського характеру. На творчість майстрині, ймовірно, вплинули дитячі враження від прабабусиних ляльок, зроблених із вовняної шкарпетки та червоного рушника. У лялькових образах Валентини Омельченко переважає типаж стриманої, але сповненої любові до дітей найстаршої жінки в родині.

Народна традиція поєднується з яскраво вираженим індивідуальним розумінням краси в ляльках Кузьменко Ольги Михайлівни. Ляльки майстрині мають міцну внутрішню будову у вигляді підставки з дерева та тканини. Вони достатньо великі за розміром, до 55 см, але майстриня вдало працює з висотою ляльки й площиною тканин для вбрання. Таким чином, ляльки не виглядають гіпертрофовано великими, залишаються в діапазоні ляльки-іграшки, ляльки-сувеніра. Майстриня наголошує на своєму кредо зробити ляльку якнайкращою, говорячи: «Кожна лялька повинна бути красивою».

(Екскурсовод демонструє ляльки, що виготовили Валентина Омельченко та Ольга Кузьменко)

Ми з вами та вузловими ляльками здійснили мандрівку Полтавщиною. Дізналися про історію окремих міст та сіл, про видатних особистостей, що жили та творчо працювали на Полтавщині. Під час екскурсії ми зрозуміли, що народна лялька, іграшка постійно присутня в житті українців та пов'язана з історичними й значимими мистецькими подіями у житті нашого краю. У своїй творчості та наукових дослідженнях видатні діячі культури приділяли увагу народній забавці. Позналилися з творчістю майстрів Полтавської області, що продовжують та творчо розвивають мистецтво народної ляльки.

На Полтавщині є ще цікаві місця, що теж пов'язані з іграшкою, тому сподіваємося на майбутні мандрівки у світ народного мистецтва.

До нових зустрічей!

Мал. 1 Свирідюк Н. Лялька «Гетьманша»

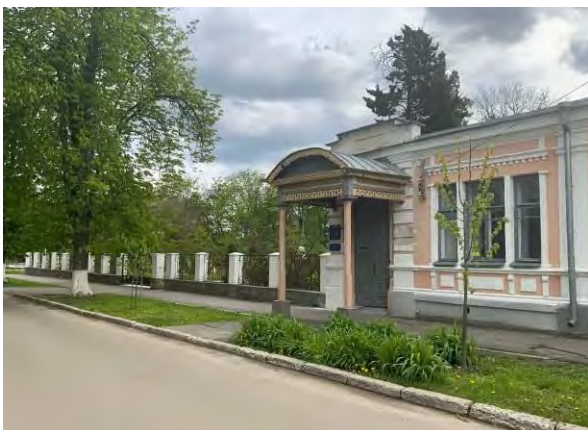
Мал. 2 Свирідюк Н. Лялька «Господиня»

Мал. 3 Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського

Мал. 4 Будинок в Полтаві де проживала родина Русових

Мал.5 Полтавський літературно - меморіальний музей В.Г.Короленка

Мал. 6 Національний Сорочинський ярмарок

Мал. 7 Ялинкова прикраса «Балерина» з збірки Полтавського літературно – меморіального музею В.Г.Короленка

Мал. 8 Полтавський літературно-меморіальний музей Панаса Мирного. Інтер'єр

Мал.9 Свиридюк Н. Лялька за ескізом з альбому «Проекти ляльок іграшкової майстерні Ліги порятунку дітей»

Мал. 10 Кременчуцька міська художня галерея. Фрагмент експозиції

Мал.11 Фрагмент роботи Свиридюк Н. над лялькою за альбомом Олени Пчілки

Мал.12 Фрагмент виставки ляльок Свиридюк Н. «А у мене лиштва мережана...»

Мал. 13 Бойко О. Лялька «Берегиня»,
акварель, папір.

Мал. 14 Пілюгін Є. працює над розписом
«Хати лялькарки» м. Полтава

Мал. 15 Погруддя Олександри Селюченко
на території музею-садиби, смт. Опішне

Мал. 16 Кузьменко О. Лялька
«Весняний цвіт»

Мал. 17 Опанасюк О., майстриня
соломоплетіння, смт. Опішне

Мал. 18 Музей побуту рідного краю
с. Лисівка Гадяцький район

«ШЛЯХ КРІЗЬ СТОЛІТТЯ»

Презентація етномистецького календаря

7 березня 2023 р.

/ У етностилі прикрашена сцена малої актової зали Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Для презентації календаря використовується великий екран та проектор. Звукозаписи та тематичні світлини.

Починається захід з мультимедійної презентації (краєвиди Полтави, мистецькі проекти, і останній слайд – війна /

Ведуча

Від початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну багато мистецьких проєктів було поставлено на паузу.

Але поступово прийшло розуміння, що галузь культури є важливою складовою опору ворогу. Знання історії, традицій, народного мистецтва є для українців особливо важливими саме зараз, у час боротьби та усвідомлення себе нацією.

/ на екрані світлини Календаря «Шлях крізь століття – 2022» /

Ведуча

Так, започаткованому ще у 2021 році культурно-освітнього проєкту «Шлях крізь століття» судилося розвиватися далі.

Видання етномистецького календаря на 2023 рік стало продовження цього проєкту, який демонструє безперервність творчої та громадської діяльності зі збереження культурного надбання, уваги до розвитку та національно-патріотичного виховання молодого покоління в складних умовах для України.

Етномистецький календар створено у творчій колаборації Полтавської обласної дитячої громадської організації «Століття краси» (керівник – Ольга Агеева) спільно з заслуженим майстром народної творчості України, членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України, членом Всеукраїнської спілки дизайнерів, арт-куратором креативного мистецького хабу «OTOLOVKO» Наталією Свиридюк, завдяки майстерності члена спілки кінематографістів України, члена жури Вікімедії, оператора постановника та фотохудожника Максима Старикова та атестованою майстринею Національної спілки майстрів народного мистецтва України, фасилітаторкою Олександрою Свиридюк за сприяння генерального директора Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Олесья Пошивайла.

/ Під час наступних слів ведучої демонструємо презентації традиційного полтавського одягу та вишивки /

Ведуча

Традиційне українське вбрання є унікальною самобутньою складовою національної культури і демонструє різноманітність народних ремесел та талант майстрів, втілює український ідеал краси та гармонії.

В основі проєкту була ідея представити традиційне вбрання українців та продемонструвати таким чином багатство українського народного мистецтва, тонкий художній смак та творчі здібності українського народу. Розширити знання молодого покоління та широкого кола громадськості про традиційне вбрання Полтавщини, ознайомити з різноманітними техніками та видами народного декоративно-ужиткового мистецтва. Адже, в колекції родини Свиридюк, що була використана під час зйомки представлені жіночі сорочки різних районів історичної Полтавщини: виконані технікою «білим по білому» на домотканому конопляному полотні; оздоблені геометризаним рослинним орнаментом виконаним в техніці «лічильна гладь», нитками фарбованими рослинними барвниками; сорочки першої половини ХХ ст. вишиті червоно-чорним рослинним орнаментом у техніці «хрестик».

Для фотосесії, декілька вовняних плахт ручного ткання та вишитих сорочок було надано з фондів Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному.

У процесі підготовки до зйомки вихованці центру взнали багато нового з історії традиційного вбрання, народних ремесел. Мали змогу роздивитися, що ж це таке керсетка з «вусами» чи крилата плахта, їх словниковий запас поповнився новими словами, поняттями з кола народного мистецтва. Відбулася інтерактивна подорож крізь століття, під час якої учасники змогли немов би переміститися на століття назад, примітивши на себе комплекс традиційного вбрання. Цьому сприяла мальовнича природа та високомистецькі твори художньої кераміки та гончарства обраної локації – територія Національного заповідника українського гончарства в Опішному.

Тож погортаємо сторінки календаря

/ На екрані світлини з календаря, а на сцені дефіле у образах з календаря презентують вихованці центру моди «Століття краси», керівник – Ольга Агєєва. На фінальній картинці показу запрошуємо до слова ректора ПНПУ та гостей /

Ведуча

До слова запрошуємо очільницю нашого закладу, Доктора педагогічних наук, професора, заслуженого працівника освіти України, член-кореспондента Національної академії педагогічних наук України, лауреата Державної премії в галузі науки і техніки України, ректора ПНПУ імені В.Г. Короленка **Марину Вікторівну Гриньову**

та Директора департаменту культури і туризму військової державної адміністрації **Удовиченко Ірину Анатоліївну.**

/ Вітальні слова ректора та гостей /

Ведуча

Яскраві колоритні світлини для календаря були зроблені на території Національного заповідника українського гончарства в Опішному. Запрошуємо на сцену Генерального директора, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Премії імені Бориса Возницького «За вагомий особистий внесок у розвиток музейної справи» **Пошивайла Олесь Миколайовича.**

/ Промова Олесь Пошивайла /

Ведуча

Локацією для фотозйомки першого етномистецького календаря на 2022 рік була Музей-садиба І. Котляревського. Творча колаборація презентувала цю роботу в залах Полтавського літературно-меморіального музею І. Котляревського. У залі присутні директор **Яременко Руслан Миколайович** та завідувачка філією Полтавського літературно-меморіального музею І. Котляревського **Голубнича Марина Володимирівна**. Запрошуємо приєднатися до нас.

/ Промова гостей /

Ведуча

Вихованці Центру моди «Століття краси» представляли колекцію старовинного жіночого вбрання Полтавщини зі збірки родини Свиридюк.

Наталія Свиридюк для кожного учасника проєкту створила індивідуальний художній образ підбравши вбрання типові для маленьких дівчаток та молодих дівчат XIX початку XX ст. Для створення образів було використано як автентичні речі так і репліки традиційного вбрання виконані сучасними майстрами. Доповненням до образів юних моделей, стали традиційні вузлові ляльки створені Наталією та Олександром Свиридюк.

Запрошуємо на сцену заслуженого майстра народної творчості України, члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України, члена Всеукраїнської спілки дизайнерів, арт-куратора креативного мистецького хабу «OTOLOVKO», аспірантка кафедри основ виробництва та дизайну **Наталію Свиридюк**.

/ Промова Наталії Свиридюк /

Ведуча

А найбільше хочеться, щоб приєдналася до нас засновниця Fashion Center "Age of Beauty", наставник центру моди «Століття краси», вихованці якої стоять на сцені, і надзвичайно творча особистість, яка плекає таланти для фешейн-індустрії України та відомих світових брендів, член Всеукраїнської спілки дизайнерів, випускниця факультету технологій та дизайну – **Ольга Агєєва**.

/ Промова Ольги Агєєвої /

Ведуча

Організатори заходу висловлюють щирі вдячність за участь у сьогоднішньому дійстві колективам та солістам, виступи яких повнять наше свято. **Висловлюємо подяку:**

Ансамблю народних інструментів «Гротеск» Полтавського фахового коледжу мистецтв імені М. В. Лисенка. Керівник Світлана Тищик.

Лабораторії сучасної хореографії «SOUL DANCE». Керівник Наталія Кабаченко.

Любові Борисовій – студентці Полтавського фахового коледжу мистецтв імені М. В. Лисенка. Клас викладача Світлани Тищик.

Анастасії Радченко – студентці кафедри музики Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

/ ректор вручає подяки учасника заходу. Спільне фото.

Всі сходять зі сцени по черзі: спочатку гості, а потім вихованки центру моди «Століття краси» /

Ведуча

Шановні гості просимо зайняти свої місця у глядацькій залі.

/ Потім під музичний супровід виходять з зали діти «Століття краси»/

Ведуча

У рамках проекту «Шлях крізь століття» відбула зйомка колоритного перфоменсу “Motanka film” присвячений Річниці повномаштабної війни. Цей фільм вже було презентовано на Міжнародній книжковій виставці у Вільнюсі «700 рядків свободи» у присутності президента Литви, міністра культури Литви та посла України у Литві.

/ Демонструємо фрагмент фільму /

Ведуча

Шановні наші мисткині: і пані Ольга, і пані Наталія, є випускницями факультету технологій та дизайну ПНПУ імені В.Г. Короленка. Цей факультет постійно дивує нашу Полтавщину новими проектами, творчими розробками. Викладачі та студенти факультету стали організаторами та учасниками визначних мистецьких проектів, це

- Рушник національної єдності, який зберігається у Полтавському Краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського,
- найбільший цільний рушник вишитий вручну, який внесено до книги рекордів України,
- найбільша колекція етноодягу в нашому місті (понад 20 одиниць) «Феєрія льону», виготовлена за ескізами полтавського дизайнера, випускника факультету Юрія Матвєєва,
- та багато інших проектів.

Упродовж минулого року факультет ініціював ряд конкурсів та фестивалів: «Вишивка регіонів України», «Галерея молодих талантів», «Писанкова веселка», «На вістрі голки – вся земна краса» презентація елементів нематеріальної культурної спадщини «Технологія виконання вишивки “білим по білому”».

Ще одним спільним проектом творчої майстерні факультету технологій та дизайну стало створення сценічних образів для учасників лабораторії сучасної хореографії "SOUL DANCE".

До вашої уваги Сучасний хореографічний проект на основі народного фольклору «Щедрик» у виконанні солістів студії "SOUL DANCE"(керівник – Наталія Кабаченко).

/ хореографічна постановка «Щедрик» "SOUL DANCE"/

Ведуча

Народна творчість та музичне мистецтво тісно переплетені з давніх часів. Левко Ревуцький – уродженець Прилуцького повіту Полтавської губернії, український композитор, педагог, музичний і громадський діяч у свої музичні твори вкладав нерозривне злиття музичного фольклору з досягненнями гармонічного мислення кінця XIX століття. Він збагатив українську музику індивідуальними стилістичними знахідками.

У виконанні Любові Борисової, студентки Полтавського фахового коледжу мистецтв імені М.В.Лисенка, звучить транскрипція народної пісні «Їхав козак на війноньку» Левка Ревуцького. Клас викладача – Світлани Тищик.

/ Музичний твір «Їхав козак на війноньку» виконує Любов Борисова/

Ведуча – особливе місце в народному музичному мистецтві займають колискові. Народні колискові пісні кожного, хто їх чує, зачаровують ніжністю, безпосередністю, простотою, художньою досконалістю. У них — уся материнська любов, світ добра, краси і справедливості, який кожна мати, кожен народ прагне виплекати в юних душах.

Українську народну пісню «Ай люлі, люлі» виконує Анастасія Радченко, студентка кафедри музики ПНПУ імені В.Г.Короленка. Клас викладача – Наталії Ремезової.

/ Коліскову «Ай, люлі, люлі» виконує Анастасія Радченко/

Ведуча

Народу душа – лечу до тебе
Прозора вода та чисте небо!
Краплинка роси – то сльози пташині
То сльози від щастя. Живи в Україні!
Співай нашу пісню, як серце співає.
Хай дух наших предків тобі помагає.
Хай лине за обрій, здобувши свободу,
Бо пісня – народу душа,
Душа народу.

Ліричний перфоменс «Душа народу» у виконанні вихованок центру моди «Століття краси».

Хореограф-постановник Марія Білько, випускниця університету.

/ «Душа народу» виконують вихованки «Століття краси» /

Ведуча

Народне мистецтво широкогранне. Народна творчість втілена у вишивці, килимарстві, горчарстві, писанкарстві, малярстві, лялькарстві та інших напрямках декоративно-прикладного мистецтва найчастіше народжувалася під пісню та музичних супровід. Вишиваючи жінки співали, одягаючи наречену на весілля - співали, а вже як грали музики на весіллі!

Помилувати нас народним музичним мистецтвом завітали до нас студенти Полтавського фахового коледжу мистецтв імені М.В. Лисенка.

У виконанні Ансамблю народних інструментів «Гротеск» звучить «Мелодія» Мирослава Скорика (керівник Світлана ТИЩИК).

/Музичний твір «Мелодія» виконує ансамбль «Гротеск»/

Ведуча

Заворожений красою гір, танцями й обрядами гуцул композитор, виконавець, педагог Полтавського фахового коледжу мистецтв імені М.В.Лисенка -\– Олег Курінний написав твір «Буковинський козачок». Тож давайте разом зануримося в атмосферу українських Карпат.

/ Музичний твір «Буковинський козачок» виконує ансамбль «Гротеск» /

Ведуча

Відродження та поширення писанкового мистецтва рідного краю, особливо серед молоді, сьогодні стає дуже актуальним, адже українська писанка належить до найкращих взірців народного мистецтва і займає чинне місце у скарбниці образотворчого фольклору народів світу.

Автор колекції Наталія Орлова, старший викладач кафедри основ виробництва та дизайну, трансформувала колоритні писанкові мотиви Полтавського краю у незабутні ескізи жіночих суконь та костюмів нової колекції. В кожній моделі прослідковується кольорова гама та символіка певної полтавської писанки. Червоні, білі, жовті та зелені полотна, оздоблені аплікацією та розписом по тканині, підкреслюють чарівність та жіночність і, водночас, відображають народні традиції писанкарства. Виготовили колекцію студентки факультету технологій та дизайну спеціальності “Професійна освіта” під керівництвом доцента кафедри основ виробництва та дизайну Тетяни Борисової.

Презентуємо мистецький проект факультету технологій та дизайну «Полтавська писанка». Демонструють колекцію вихованки центру моди «Століття краси». Пісня «Сила» у виконанні Анастасії Радченко.

/ Колекцію «Полтавська писанка» демонструють вихованки «Століття краси» під музичний супровід Анастасії Радченко /

Ведуча

Не можу мовчати, я буду співати,
 Я знов звертаюсь до тебе.
 Усьому народу дай Боже нам згоду,
 Незламну віру у себе.
 Погожої днини у кожную родину
 Ти дай нам добру надію,
 Якщо твоя ласка – залиш нам, будь-ласка,
 Хоч частинку своєї душі!

Організатори проекту висловлюють щире подяку всім учасникам заходу та сподіваються на подальший його розвиток і широку презентацію українських традицій!

Тож до нових зустрічей!

Мал. 1 Урочиста презентація каталогу у ПНПУ імені В.Г.Короленка

Мал. 2 Виступ вихованців Центру моди «Століття краси»

Мал. 3 Фрагмент календаря.

Мал. 4 Виступ вихованців Центру моди «Століття краси»

Мал. 5 Обкладинка календаря «Шлях крізь століття 2023»

Мал. 6 Афіша перформенсу «Motanka film»

ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ ЗДОБУВАЧА

**Verified
Certificate**

This is to certify that

Nataliia Svrydiuk

successfully completed and received a passing grade in

SIED1.1x: Interdisciplinary Teaching with Museum Objects

a course of study offered by SmithsonianX, an online learning initiative of Smithsonian Institution.

Briana Zavadii White
Briana Zavadii White
Head of Education
Smithsonian American Art Museum

Stephanie Norby
Stephanie Norby
Director
Smithsonian Center for Learning and Digital Access

Phoebe Hillemann
Phoebe Hillemann
Teacher Institutes Educator
Smithsonian American Art Museum

Verified Certificate
Issued March 11, 2021

Valid Certificate ID
[d64cd22100e84c62ad08a7b3936220ac](#)

*Сертифікат по проходженню курсу від платформи edX «Міждисциплінарне навчання за допомогою музейних об'єктів» від Університет Смітсоніан США
11 березня 2021 року*

Сертифікат учасниці за участь у воркшопі «Діджиталізація у сфері нематеріальної культурної спадщини» створена програмою Горизонт-2020, 20-21 квітня 2021 року

Сертифікат по проходженню курсу від платформи Coursera «Стратегії навчання в музеях для класних кімнат» від Музею сучасного Мистецтва Нью-Йорку 3 лютого 2021 року

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Наталія Свирідюк

**ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ЕТНОДИЗАЙНУ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
НАРОДНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЯЛЬКИ**

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
1.1 Термінологічні дослідження	
Розділ 1	
МИНУЛЕ І СУЧАСНЕ НАРОДНОЇ ЛЯЛЬКИ.....	9
1.2 Етнографічні нариси про українську народну іграшку.....	14
Додаток А	
СВІТЛИНИ З КОЛЕКЦІЇ АВТОРА.....	40
Додаток Б	
МАЙСТРИНИ НАРОДНОЇ ЛЯЛЬКИ.....	61
2.1. Відображення українського народного строю в костюмі вузлової ляльки	
Розділ 2	
ПОЄДНАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЕТНОДИЗАЙНУ В НАРОДНОМУ МИСТЕЦТВІ СТВОРЕННЯ ВУЗЛОВОЇ ЛЯЛЬКИ.....	72
2.2. Традиційні технології виготовлення та обробки текстильних матеріалів для народної ляльки	80
2.3. Технології декорування народної ляльки в етностилі.....	90
2.4. Технологія виготовлення традиційної вузлової ляльки.....	97
Додаток В	
ЕЛЕМЕНТИ ТРАДИЦІЙНОГО УКРАЇНСЬКОГО ОДЯГУ	100
Додаток Г	
ЕЛЕМЕНТИ ТРАДИЦІЙНОГО УКРАЇНСЬКОГО ОДЯГУ	106
Додаток Н	
МАЙСТЕР-КЛАС З ВИГОТОВЛЕННЯ «БАБУСИНОЇ ЛЯЛЬКИ НА ПАЛИЧКАХ»	123
Передмова	124
Матеріали для виготовлення «Бабусиної ляльки на паличках»:.....	125
Послідовність виготовлення «Бабусиної ляльки на паличках».....	126
Додаток П	
МАЙСТЕР КЛАС З ВИГОТОВЛЕННЯ ЛЯЛЬКИ «КОЗА ДЕРЕЗА»	130
Передмова	131
Матеріали для майстер класу «Коза – Дереза»	132
Послідовність виготовлення іграшки «Коза – Дереза»	133
Додаток Т	
МАЙСТЕР-КЛАС З ВИГОТОВЛЕННЯ ОБЕРЕГА «ЯНГОЛ»	139
Передмова	140
Матеріали для майстер класу.....	141
Послідовність виготовлення оберега «Ангел».....	142

Додаток У	
«Я ЗАЗИРНУ В ПРАДАВНЮ СКРИНЮ, ЩОБ СВІТ ПРИКРАСИТИ БАРВИСТО».....	147
Додаток Х	
«МАНДРІВКИ З ЛЯЛЬКАМИ» віртуальна екскурсія по Полтавщині разом з народними ляльками	156
Додаток Ц	
«НАРОДНА ІГРАШКА ПОЛТАВЩИНИ. ІСТОРІЯ. МИСТЕЦЬКА ТРАДИЦІЯ. СУЧАСНІСТЬ»екскурсія експозицією виставки у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського	174
Додаток Ш	
«ПРИЙШЛА ВЕСНА-ПАНЯНОЧКА!»	
Сценарій відкриття виставки авторської ляльки	188
Додаток Щ	
«ШЛЯХ КРІЗЬ СТОЛІТТЯ» презентація етномистецького календаря	197

ПЕРЕДМОВА

У сучасному світі все більшого значення набувають наративи та емоції. Це своєрідний захист людства від надмірної технологізації. Потреби та вимоги сучасного світу – це людиноцентричність, гуманізація, екологічність побуту та спілкування. Цінності та важливості набувають ексклюзивність продукту, ручна праця, натуральні матеріали.

Сучасний розвиток українського мистецтва як складової загальної національної культури включає і новітнє явище етнодизайну. Традиційна культура є джерелом натхнення та підґрунтям нових мистецьких течій, які стають наступним етапом у національному мистецтві, що є складовою загальносвітового розвитку культури. Саме етнодизайн дозволяє, спираючись на глибоко національну традицію, створювати сучасні й актуальні твори, що втілюють етнічну унікальність та є цікавими для всього світу. Проекти етнодизайну дозволяють зберегти традицію та актуалізувати її в аспекті сучасних проблем глобалізаційного техногенного суспільства. Елементи етнодизайну можна й потрібно лаконічно вплітати у освітній процес, адже саме народна творчість і народне мистецтво дозволяють зберегти етнічну ментальність у майбутніх поколіннях українців.

Завданням сучасної освіти є формування національної інтелектуальної еліти. Саме через традиційну культуру, приклади високого мистецького та ремісничого професіоналізму народних майстрів формується повага та розуміння цінності знань і вмінь. Емоційні переживання є однією з найважливіших складових розвитку та формування емпатії у дітей під час їх виховання. Саме народна іграшка дає дитині можливість досягнути широкий діапазон почуттів і відчуття прекрасного. Народна іграшка та лялька, зокрема, є першими кроками дитини у світ розуміння краси, естетичної насолоди, радості творіння.

У пошуках витоків феномена ляльки як явища культури варто звернутися до часів зародження людської цивілізації, до міфів, ритуалів та обрядів. Саме вони в кожній національній культурі репрезентують шлях усвідомлення людиною цілісності навколишнього світу та свого місця в ньому. Антропоморфні фігурки, кукли, ляльки – сфера їх участі у обряді досить широка. Це і магічний предмет, і оберіг-захисник, і замітник ритуальної жертви. Застосування ляльки в ритуалі пов'язано з її загальнокультурними конотаціями, її відображенням у міфології та віруваннях. Але багато з архаїчних аспектів семантики ляльки неможливо досягнути без усвідомлення її ігрової функції. При цьому варто усвідомити, що свою роль іграшки лялька набувала і як з втратою сакрального значення й перетворення на дитячу забаву, так і як самостійне явище дитячої субкультури.

Народна іграшка є для дитини першим кроком до усвідомлення своєї національної приналежності й формує її національну ідентифікацію. Як джерело передачі традиції, народна іграшка у такий спосіб сприяє формуванню громадянина з усвідомленням своєї національної ідентифікації. Водночас народна іграшка відкриває дитині широкий світ національних культур. Саме через те,

що мова гри зрозуміла дітям різних національностей, завдяки народній іграшці можливе формування толерантності та поваги до національних традицій інших народів, заразом з усвідомленням цінності власної спадщини та її місця в культурному різноманітті світу.

Художні та технологічні можливості народної іграшки дозволяють розвинути в дитини необхідні в сучасному технологізованому світі якості: емпатію, екологічну свідомість, естетичний смак.

Українці зберегли унікальну іграшкову культуру, що є невід'ємною складовою народного мистецтва. Народна лялька за висловом Є. Шевченка є «... віддзеркаленням прадавньої культури українців» та є високодуховним пластом традиційної культури (Шевченко, 2006, с. 3), слугує живим засобом спілкування поколінь і є водночас сучасною креативною культурною практикою, що дозволяє знаходити новий сенс у традиції і будувати майбутній культурний простір України. Мистецтво української народної ляльки є особливим типом художньої творчості, що інтегрує в собі різні види народного мистецтва, поєднує матеріальні й духовні здобутки української культури. Сьогодні лялькарство – це активно досліджуваний, багатофункціональний та соціально значимий вид народного мистецтва, що поєднує матеріальні й духовні здобутки української культури.

В нашому посібнику вміщено етнографічні дослідження особливостей створення народної ляльки в різних куточках Полтавщини, зібрані автором під час етнографічних подорожей. Систематизовано наукові погляди провідних вчених з мистецтвознавства про українську народну ляльку. Розкрито семантику та особливості народної іграшки різних видів, детально охарактеризовано традиції створення вузлової ляльки. Окрема розповідь подана про творчі підходи та оригінальність робіт відомих і молодих талановитих майстринь-лялькарок Полтавщини.

Вважаємо ляльку унікальним зразком народної творчості, адже у процесі її творення застосовуються різні технології декоративного-прикладного мистецтва, техніки декорування, втілюються різноманітні обряди та звичаї українського народу. Тому на сторінках посібника знаходимо характеристику українського народного строю в костюмі вузлової ляльки, огляд технологій виготовлення елементів оздоблення образу ляльки, доповнення цілісної композиції лялькового твору, детальний опис виготовлення та обробки текстильних матеріалів (фарбування натуральними барвниками), а також ілюстровані технології виготовлення вузлових ляльок («Берегиня», «Коза-дерева», зайчик, ангел, бабусина лялька на паличках тощо).

Особливу увагу приділено методиці застосування етнотрадиції народної іграшки на заняттях з технологій, подано методичні рекомендації щодо використання сучасних інтерактивних технологій на заняттях (проектної, ігрової, дослідницької) та приклади розробки учнівських проектів, конспектів уроків та занять, сценарію веб-квесту за тематикою вузлової ляльки.

Розкрито перспективи впровадження технології народної іграшки в системі позаурочної та позашкільної освіти. Адже, народні іграшки поєднують навчання з грою, а головне мають потужний потенціал національно-патріотичного

виховання молоді. На сторінках посібника представлено авторську навчальну програму з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку творчого об'єднання «Народознавство та народна лялька».

Подано технологію організації та реалізації етномайстер-класів різних видів. Визначено особливості та відмінності у підготовці й проведенні майстер-класів з вузлової ляльки для різних категорій респондентів, зокрема для учнів у майстерні народного майстра, для учнів дошкільного та молодшого шкільного віку, для майбутніх учителів технологій та фахівців мистецького спрямування, для професійних майстрів народного мистецтва, для фахівців галузі медицини та природознавства, для змішаних груп та інші.

Окрему увагу приділено позаурочній етнографічній навчальній діяльності. З цією метою презентовано ряд тематичних розробок екскурсії експозицією «Іграшкарство Полтавщини» Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, екскурсії «Мандрівка по Полтавщині з ляльками», етноподорожі у світ народної ляльки, сценаріїв етномистецьких заходів: «Я зазирну в прадавню скриню, щоб світ прикрасити барвисто», презентація етномистецького календаря «Шлях крізь століття».

Матеріали подані у зручному для практичного використання вчителями технологій та трудового навчання закладів загальної середньої освіти, керівниками гуртків та творчих об'єднань закладів позашкільної освіти, викладачами мистецьких спеціальностей у системі професійної, професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти.

«У ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СВІТІ МЕХАНІЧНА, УНІФІКОВАНА ПРАЦЯ ВСЕ БІЛЬШЕ ПЕРЕДАЄТЬСЯ ШТУЧНОМУ ІНТЕЛЕКТУ. НАДВАЖЛИВИМ СТАЄ ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА УНІКАЛЬНІ ОСОБИСТІ ЗДІБНОСТІ ЛЮДИНИ.

ЩИРО ПЕРЕКОНАНА, ЩО РОЗВИНУТИ ЦІ НЕОБХІДНІ ЯКОСТІ ДОЗВОЛЯЄ ЗВЕРНЕННЯ ДО ТРАДИЦІЙНОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА ТА ЕТНОДИЗАЙНУ, ЯКІ ВТІЛЮЮТЬ СВИТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ НАРОДУ І Є ТИМИ ПІДВАЛИНАМИ, НА ЯКИХ ФОРМУЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ»

Н. СВИРИДЮК

СВИРИДЮК НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА, заслужена майстриня народної творчості України, членкиня Національної спілки майстрів народного мистецтва України, членкиня Спілки дизайнерів України, лауреатка Полтавської обласної премії імені Панаса Мирного, майстриня вузлової ляльки з 2004 року.

Діяльність майстрині спрямована на створення достовірних та естетично досконалих творів, виконаних в народних традиціях. **НАТАЛІЯ СВИРИДЮК** – організаторка етнографічних розвідок з вивчення іграшкарства на Полтавщині та арт-куратор культурно-мистецьких проєктів. Автор чисельних персональних виставок та наукових статей з питань етнодизайну, іграшкарства, технології народної вузлової ляльки.

ПОЛТАВА 2023

Додаток Х

ФОТО РОБІТ ВИКОНАНИХ СТУДЕНТАМИ

Робота Проценко Тетяни студентки факультету технологій та дизайну ПНПУ імені В. Г. Короленка

Робота Єлізарової Наталії студентки факультету технологій та дизайну ПНПУ імені В. Г. Короленка

Композиція «Натхнення. Присвята Василю Кричевському» Свиридюк Наталія

Композиція «Обереги долі» Фененко Анастасія м.Гадяч

Роботи учнів Бричківського навчально-виховного комплексу

Роботи учнів Полтавської загальноосвітньої школи I-III ступенів №34

ЗРАЗКИ АНКЕТ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ ТА СТУДЕНТІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Шановний колего!

Дане опитування проводиться з метою визначення вашого ставлення до упровадження технологій етнодизайну на заняттях з трудового навчання та технологій у базовій середній та старшій профільній школі. Результати будуть використані тільки у наукових цілях. Щиро вдячні Вам за відверті відповіді на всі запитання. Вибрані Вами відповіді – обведіть будь ласка.

1. Вкажіть повну назву закладу освіти, де ви працюєте _____

---

2. Ви викладаєте:

а) технології (5-6 класи); б) трудове навчання (7,8, 9 класи); в) технології (10-11 класи).

3. Наскільки важливі, на Вашу думку, знання з етнодизайну для вчителя трудового навчання та технологій?

а) дуже важливі та вкрай необхідні б) важливі
в) необхідні у певній мірі г) не потрібні

4. Чи потрібно в процесі трудового навчання та технологій формувати в учнів знання про традиційну національну орнаментику та вміння добирати гармонійну колористику?

а) так, обов'язково; б) скоріше так, ніж ні в) не обов'язково г) ні

5. Чи надаєте Ви перевагу натуральним матеріалам в процесі виготовлення об'єктів дизайн-проектування на заняттях?

а) так, обов'язково; б) скоріше так, ніж ні в) не обов'язково г) ні

6. Чи пропонуєте Ви учням використовувати традиційні технології декоративно-прикладного мистецтва під час виготовлення об'єктів дизайн-проектування?

а) так, обов'язково; б) скоріше так, ніж ні в) не обов'язково г) ні

7. Чи розповідаєте Ви (наводите приклади) про твори народного мистецтва?

а) так, обов'язково; б) скоріше так, ніж ні в) не обов'язково г) ні

8. Чи застосовуєте ви в навчально-виховному процесі майстер-класи та зустрічі з майстрами народного мистецтва?

а) так, обов'язково; б) скоріше так, ніж ні в) не обов'язково г) ні

9. Чи організовуєте відвідання виставок, музеїв з метою ознайомлення з творами народного та сучасного мистецтва?

а) так, обов'язково; б) скоріше так, ніж ні в) не обов'язково г) ні

Переважно очні чи віртуальні? (підкресліть обраний варіант).

10. Чи звертаєтеся Ви до етнотрадицій під час організації навчально-виховної позаурочної (позашкільної) діяльності з учнями ?

а) так, обов'язково; б) скоріше так, ніж ні в) не обов'язково г) ні

11. Чи можна, на вашу думку, через технологію народної ляльки навчати учнів різних технологій етнодизайну?

а) так, обов'язково; б) скоріше так, ніж ні в) не обов'язково г) ні

12. Оцініть свій рівень готовності до впровадження технологій етнодизайну в освітньому процесі (на заняттях), у виховній діяльності з учнями, у позаурочній та позашкільній освіті.

а) дуже низький б) нижче середнього в) середній г) високий

Ваші пропозиції щодо застосування технологій етнодизайну в професійній діяльності за спеціальністю 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології)

Шановний колего!

Дане опитування проводиться з метою визначення вашого ставлення до упровадження технологій етнодизайну на заняттях з трудового навчання та технологій у базовій середній та старшій профільній школі. Результати будуть використані тільки у наукових цілях. Щиро вдячні Вам за відверті відповіді на всі запитання. Вибрані Вами відповіді – обведіть будь ласка.

1. Вкажіть рівень освіти, який Ви здобуваєте
а) бакалаврський   б) магістерський
  2. Ви навчаєтесь на
а) 1 курсі;   б) 2 курсі;   в) 3 курсі;   г) 4 курсі;   д) 5 курсі;   е) 6 курсі.
  3. Наскільки важливі, на Вашу думку, знання з етнодизайну для вчителя трудового навчання та технологій?
а) Досить важливі та вкрай необхідні   б) Важливі
в) Необхідні у певній мірі   г) Непотрібні
  4. Чи потрібно в процесі трудового навчання та технологій формувати в учнів знання про традиційну національну орнаментуку та вміння добирати гармоній колористику?
а) вкрай обов'язково;   б) скоріше так   в) Не обов'язково   г) не потрібно
  5. Чи надасте Ви перевагу натуральним матеріалам в процесі виготовлення об'єктів дизайн-проектування?
а) так, обов'язково;   б) скоріше так, ніж ні   в) не обов'язково   г) ні
  6. Чи використовуєте традиційні технології декоративно-прикладного мистецтва під час виготовлення об'єктів дизайн-проектування?
а) так, обов'язково;   б) скоріше так, ніж ні   в) не обов'язково   г) ні
  7. Чи знайома Вам література, пов'язана з народним мистецтвом та етнодизайном?
а) так, обов'язково;   б) скоріше так, ніж ні   в) не обов'язково   г) ні
  8. Чи звертаєтесь Ви до етнотрадицій під час організації навчально-виховної діяльності з учнями під час виробничої педагогічної практики?
а) так, обов'язково;   б) скоріше так, ніж ні   в) не обов'язково   г) ні
  9. Чи можна, на вашу думку, через технологію народної ляльки навчати учнів технологій етнодизайну?
а) так, обов'язково;   б) скоріше так, ніж ні   в) не обов'язково   г) ні
  10. Як часто за період навчання в закладі вищої освіти організовувалися майстер-класи та зустрічі з майстрами народного мистецтва?
а) так, часто;   б) інколи   в) дуже рідко   г) не було
  11. Як часто відвідуєте Ви виставки, музеї з метою ознайомлення з творами народного та сучасного мистецтва?
а) так, часто;   б) інколи   в) дуже рідко   г) не відвідую
- Переважно очні чи віртуальні? (підкресліть обраний варіант).
12. Оцініть свій рівень готовності до впровадження технологій етнодизайну в освітньому процесі (на заняттях), у виховній діяльності з учнями, у позаурочній та позашкільній освіті.
а) дуже низький   б) нижче середнього   в) середній   г) високий
- Ваші пропозиції щодо застосування технологій етнодизайну в професійній діяльності

**«ЛЯЛЬКА-МОТАНКА –
ПРАДАВНІЙ САКРАЛЬНИЙ ОБЕРІГ УКРАЇНЦІВ»**

Вебквест

Оксана Пелікан – вчитель трудового навчання Великоглібовицької ЗОШ І-ІІІ ступенів імені Ю. Головінського Перемишлянського району Львівської області

Мета:

- ознайомити з поняттям «вебквест» та розглянути шляхи його використання у варіативному модулі «Технологія виготовлення народної ляльки»;
- закріпити навички роботи на комп'ютері: створення презентацій, буклетів.
- формувати вміння правильного використання інтернет-ресурсів для підтримки навчального процесу;
- розвивати аналітичний тип мислення;
- практикувати навички самостійної роботи й вміння працювати в колективі;
- систематизувати знайдену інформацію та робити висновки.

Після проходження вебквесту учасники повинні:

- освоїти поняття «вебквест» та шляхи його використання в навчальній діяльності;
- володіти навичками роботи на комп'ютері, у мережі Інтернет;
- уміти:
  - працювати в колективі;
  - самостійно відбирати потрібну інформацію;
  - аналізувати й систематизувати навчальний матеріал;
  - робити висновки;
  - творчо самореалізовуватися.

Тип вебквесту: короткотривалий (40 хвилин).

ХІД ВЕБКВЕСТУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

1. Слово вчителя:

Ми живемо в ХХІ ст., яке осучаснило наше життя інформаційними системами, що роблять можливим безпосередній доступ до інформації в будь-якому місці на Землі. Отже, як ми можемо використати ІТ-технології під час організації проектною та дослідницькою діяльності учнів.

2. Психологічне налаштування на плідну працю.

На столах для кожного з вас є папір. На папір покладіть свою руку. Обведіть її, як у дитинстві. На кожному пальці напишіть свою позитивну рису характеру (*щедрість, доброзичливість, милосердя, оптимізм, порядність*). Згадаємо про те, як ми себе любимо.

II. МОТИВАЦІЯ

Слово вчителя. Тема «Лялька-мотанка – прадавній сакральний оберіг українців!» вибрана з метою ближче ознайомитися з українськими народними символами та традиціями. А саме щоб детальніше пізнати народні звичаї українського народу. Чи задумувалися над тим, чому лялька-мотанка, яка була відома ще 5 тисяч років тому, залишається популярною сьогодні?..

Відповіді на ці та інші запитання знайдемо за допомогою даного вебквесту. Інформація буде не лише цікавою, а й корисною!

Структура вебквеста

- Вступ
- Проблема
- Завдання, яке зрозуміле та цікаве
- Ресурси
- Процес роботи
- Оцінка
- Висновки

Етапи роботи учнів над квестом

- Початковий (учні знайомляться із завданням і базовою інформацією з даної теми, обирають собі ролі);
- Рольовий (учасники одночасно виконують завдання відповідно до обраних ролей – це збір інформації, пошук відповідей на поставлені запитання, оформлення результатів (відбір найбільш значущої інформації та представлення її у вигляді звіту));
- Заключний (проводиться презентація робіт та їх оцінювання).

Вступ

Розпочинаємо роботу в нашому вебквесті!

З ниток, клаптиків тканини
 Та майстерного шиття
 Оберіг є для родини
 Для щасливого життя.
 В ляльку-мотанку бабуся
 Вклала працю та любов,
 Віддала її матусі,

Щастя щоб тривало знов.

Це один із найдревніших символів, який сотнями й навіть тисячами років супроводжував наших предків. Ляльку-мотанку мати клала до колиски немовляті, у скриню із рушниками та сорочками, коли донька заміж виходила. Мотанка оберігала й оберігає оселі українців. Мовчазна лялька береже таємниці цілого роду, адже переходить із покоління в покоління, від матері до дитини. Мені дуже подобається створювати нестандартні цікаві речі. Саме тому, я й вирішила виготовити ляльку-оберіг в українському народному стилі. Лялька має кілька призначень: це може бути, як дитяча іграшка так і оберіг родини та роду. Вона може бути могутнім магічним талісманом та символом зв'язку між поколіннями, знана в багатьох традиційних культурах земної кулі. Головне призначення ляльки – берегти душу свого власника від зла і нечистих помислів. Іноді з рук майстра народжувались ляльки, про які склалися легенди, вони передавалися від матері до дочки, як священний переказ свого роду.

Проблема

У сучасному світі, на мій погляд, продається велика кількість різноманітних оберегів-ляльок, при цьому мало хто задумується про те, як виготовляються ці вироби, та про вимоги до матеріалів!

Тому я пропоную за допомогою даного вебквесту дослідити питання особливостей виготовлення ляльки-мотанки, її історичні аспекти, переваги, недоліки, з точок зору різних спеціалістів (ролі яких ви можете обрати). Сподіваємося, що буде цікаво, а інформація, з якою будемо працювати, буде корисною. Кінцевим результатом є виготовлення ляльки-мотанки із сакральним знаком, а також розробка відповідної документації до проекту.

ІІІ. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ У ВЕБКВЕСТІ. СТВОРЕННЯ МІНІГРУП. РОЗПОДІЛ РОЛЕЙ.

Завдання

1. Пропонуємо учням самостійно розподілитись на групи по декілька учнів (за потреби вчитель може скорегувати склад груп).

2. Кожна група обирає собі роль та вивчає відомості про свої професії, а також виконує завдання, які були створені для кожної ролі:

- визначити основну функцію української народної ляльки-мотанки;
- охарактеризувати художньо-технічні особливості ляльки;
- розробити технологічну картку на виготовлення ляльки-мотанки.

Ресурси

3. Для того, щоб вирішити завдання для відповідних ролей, учням рекомендується використовувати рекомендовану літературу, а також мережу Інтернет. Завдання вебквесту представляють собою окремі блоки питань і переліки Інтернет-адрес, де можна отримати необхідну інформацію. Питання сформульовані так, щоб під час відвідування сайту учень був змушений зробити відбір матеріалу, виділивши головне з тієї інформації, яку він знаходить.

Ролі, які можна запропонувати групам учнів: історик, майстриня, вишивальниця, інженер з техніки безпеки, маркетолог.

Для розподілення ролей вчителю краще заготовити вебкартки із зазначенням ролі, завдання для цієї категорії фахівців, запитання та орієнтовні джерела для пошуку інформації.

Наприклад:

Ви «Історик»?

Історик повинен дослідити історію виникнення ляльки-мотанки та її призначення.

Джерело 1

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0>

Джерело 2 <http://sites.google.com/site/lalkamotanka>

Джерело 3 http://barvinok.ucoz.net/publ/z_babusinoji_skrini

Завдання : *Оберіть відповідний матеріал та опрацюйте його.*

Ви повинні знайти відповідь на такі запитання:

1. Які функції виконували ляльки-мотанки?
2. Які матеріали слугували для виготовлення ляльки?
3. Які існують типи ляльок-мотанок?
4. Яка обов'язкова умова для створені ляльки-мотанки?

Форма звіту: презентація в програмі PowerPoint (4-5 слайдів).

Ви «Майстриня»?

Майстриня може навчити створювати власними руками шедеври, створити ескізи виробів, передати свій досвід наступному поколінню.

Джерело 1 <https://sites.google.com/site/lalkaamotanka13/technologicna-kartka>

Джерело 2 http://motanka.in.ua/view_cat.php?category=masterklas-po-motanki

Джерело 3 <http://lelitka.te.ua/lyalka-motanka-majster-klas>

Завдання : *Оберіть відповідний матеріал, опрацюйте його та виготовить мотанку.*

Завдання для майстрині полягає в створенні дизайну ляльки-мотанки. Під час її виготовлення заборонено користуватися голками. Звідси й пішла назва «лялька-мотанка». Ножицями користуються за крайньої потреби. Краще тканину рвати. Вузликів зав'язують не парне число. Така виготовлена мотанка буде служити нам тільки на добро.

Основні матеріали:

Світла тканина – для тулуба розмір тканини 15x15см.

Світла тканина – для рук розмір тканини 10x10см.

Кольорова тканина – для сукні розмір тканини 20x20см.

Мереживо або вишита тканина для фартушка.

Нитки яскравих кольорів (для волосся).

Міцні червоні нитки (для перев'язування ляльки).

Яскраві стрічки (для коси та оздоблення).

Інструменти:

Ножиці.

Техніка безпеки під час виконання мотанки:

1. Ножиці на столі повинні лежати із закритими лезами.
2. Під час роботи з ножицями не можна відволікатися.
3. Ножиці передавати можна тільки кільцями вперед.
4. Ножиці не повинні знаходитися під тканиною і на тканині.

Форма звіту: презентація мотанки, обґрунтування конструкції, ідеї.

Ви «Вишивальниця»?

Вишивальниця може вишити одяг ляльки-мотанки.

Джерело 1 <http://www.uamodna.com/articles/vid-ljvova-do-lugansjka-osoblyvosti-vyshyvank-riznyh-regioniv>

Джерело 2 <https://povitrulya.com.ua/ua/free-cross-stitch-patterns>

Завдання: *Оберіть відповідний матеріал та опрацюйте його.*

Ви повинні знайти відповідь на такі запитання:

1. Які види вишивок використовуються для сорочки свого регіону?
2. Які кольори ниток характерні для вишивки весільного народного одягу?
3. Яке призначення вишитої сорочки? (це елемент національного костюма)
4. Яким ви його уявляєте?
5. Коли одягають цей одяг?

Форма звіту: презентація в програмі PowerPoint. (4-5 слайдів).

Ви «Інженер з техніки безпеки»?

Інженер з техніки безпеки здійснює контроль за дотриманням законодавства, інструкцій, правил та норм з охорони праці, техніки безпеки й виробничої санітарії, за наданням працівникам встановлених за умовами праці пільг. Бере участь у створенні безпечних і здорових умов праці, розробці й впровадженні у виробництво рекомендацій науково-дослідних інститутів і лабораторій з наукової організації праці.

Джерело 1

http://teacher.at.ua/publ/pravila_povodzhennja_na_urokakh_z_praci_ta_obrazotvorcho_go_mistectva

Завдання: *Оберіть відповідний матеріал та опрацюйте його.*

Ви повинні знайти відповідь на такі запитання:

1. Як підготувати своє робоче місце до роботи?
2. Чому потрібно працювати тільки зі справним інструментом?
3. Що необхідно зробити після закінчення роботи?
4. Чому потрібно обережно поводитися з інструментами та обладнанням?

Форма звіту: презентація в програмі PowerPoint. (4-5 слайдів).

Ви «Маркетолог»?

Маркетолог – це спеціаліст із просування товарів та послуг на ринку. Це людина, яка знає смаки та вподобання аудиторії та вміє запропонувати саме те, чого наразі потребують потенційні покупці.

Джерело 1

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%8B%D1%88%D0%B8%D0%B2%D0%BA%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BC

Джерело 2 <http://vishivanka.net.ua/article/5>

Завдання: *Оберіть відповідний матеріал та опрацюйте його.*

Завдання маркетолога полягає в створенні марочної продукції та проведенні рекламної кампанії, вдосконаленні товару. Шановні маркетологи, перед вами ставимо таке завдання: прорекламувати українську ляльку-мотанку іншим народам, які не знайомі з таким дивом.

Форма звіту: графічна та текстова реклама ляльки (вибір програми для виконання завдання довільний).

IV. РОБОТА УЧАСНИКІВ ВЕБКВЕСТУ НАД ОБРАНИМИ ЗАВДАННЯМИ З ВИКОРИСТАННЯМ ДОПОМІЖНИХ МАТЕРІАЛІВ, РЕСУРСІВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Процес роботи

Під час опрацювання завдань групами учнів відповідно до отриманих ролей учитель повинен слідкувати за процесом, щоб не виникало суперечок. А якщо такі моменти і виникають, то допомагати конструктивно знаходити компроміс. За потреби чи за зверненням про допомогу учнів надавати консультації.

V. ПРЕДСТАВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РОБОТИ

Отже, пройшовши завдання вебквесту, хочеться визначити місце та значення ляльки-мотанки у житті українського народу. Проаналізувавши численні першоджерела, наукову та художню літературу, свідчення старожилів та майстер-класи, було зроблено висновок, що народна українська лялька сприяла формуванню дитини як особистості, а також гармонійно доповнювала спадщину української культури.

Українська лялька – це віддзеркалення культурної пам'яті народу, в якій збереглися прадавні магичні знаки-образи, символіки різних кольорів, що знайшли своє осмислення та оновлення в сучасності.

Презентація виробу та технологічної картки.

А для перевірки своїх знань, можна пройти невеличкий тест на сайті:

<https://learningapps.org>

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ. ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ.

Критерії оцінки вебквеста

<i>Зміст</i>	<i>Критерії</i>	<i>Обґрунтування критеріїв</i>	<i>Бали</i>
<i>Самостійна робота групи</i>	Розуміння завдання	– робота демонструє точне розуміння завдання;	10
		– мають місце матеріали, котрі частково не відносяться до теми;	5
		– включені матеріали, що повністю не відносяться до теми, відібрана інформація не аналізується.	0
	Повнота розкриття теми	– повно;	10
		– частково;	5
		– не розкрито.	0

	Виклад аспектів теми	– викладені повністю; – частково; – не викладені.	10 5 0
	Виклад стратегії розв'язку проблеми	– викладена стратегія розв'язку проблеми; – процес розв'язку неповний; – процес розв'язку неправильний.	10 5 0
	Узгоджена робота в групі	– чітко спланована робота групи; – робота групи частково спланована; – не спланована робота в групі.	10 5 0
	Розподіл ролей в групі	– вся діяльність в групі рівномірно розподілена між її членами; – робота розподілена між більшістю учасників групи; – декілька членів групи відповідають за роботу всієї команди.	5 3 0
	Авторська оригінальність	– містить значну кількість оригінальних винахідницьких прикладів; – у роботі присутні авторські винаходи; – стандартна робота.	5 3 0
	Рівень самостійності роботи групи	– повна самостійність у виконанні роботи; – часткова самостійність роботи групи; – несамостійна робота групи.	5 3 0
<i>Оформлення роботи</i>	Граматичне та стилістичне оформлення роботи	– грамотно та стилістично правильно оформлена робота; – не грубі помилки; – грубі помилки.	5 3 0
<i>Захист роботи</i>	Якість доповіді	– аргументованість основних позицій, повнота представлення результатів; – порушення логіки, неповне представлення результатів; – відсутні аргументи з основних позицій, відсутні результати дослідження.	5 3 0
	Культура мови, манера триматися перед аудиторією	– доповідачі впевнено тримаються перед аудиторією, володіють мовою, дотримуються регламенту; – доповідачі допускають не грубі мовленнєві помилки у виступах, незначно порушують регламент, частково утримують увагу аудиторії; – доповідачі не володіють аудиторією, порушують регламент, не володіють мовою, не можуть утримати увагу аудиторії.	5 3 0
	Відповіді на запитання	– доповідачі впевнено і повно відповідають на запитання, розкривають зміст теми; – доповідачі можуть відповідати на всі види запитань; – доповідачі не можуть відповідати на всі запитання.	5 3 0
	Ділові та вольові якості доповідача	– доповідач бажає досягти високих результатів, готовий до дискусії;	5

		– доповідач готовий до дискусії, але не завжди доброзичливий;	2
		– доповідач не готовий до дискусії, агресивний, не контактний.	0

Оцінка

Обговорення кожного виступу. Самооцінка та взаємооцінка груп за результатами роботи.

Шановні учасники, у вас є критерії оцінювання на аркуші. Кожна група яка представляє свою роботу, оцінюється іншими групами. Ви всі дуже плідно працювали, я вам всім дякую за співпрацю.

VII. РЕФЛЕКСІЯ

Висновки

Вправа «Мікрофон».

Наша зустріч добігає кінця. Поділіться своїми враженнями:

- Що вам сподобалося під час роботи?
- Що нового для себе ви дізналися?
- Що викликало у вас труднощі?
- Чи бажаєте ви ще взяти участь у вебквесті?

Пам'ятка для учасників вебквесту

1. Ознайомтеся з темою і проблемою квесту.
2. Виберіть одну із запропонованих ролей.
3. Ознайомтеся із завданнями своєї ролі.
4. Вивчіть список ресурсів.
5. Складіть план пошуку інформації згідно зі своєю роллю.
6. Досліджуйте інформаційні ресурси відповідно до своєї ролі.
7. Оформіть звіт у вигляді мультимедійної презентації, буклета, малюнка, тексту, ескізу.
8. Ознайомтеся з критеріями оцінки вашого звіту.
9. Обговоріть результати роботи в мікрогрупі.
10. Підготуйтеся до захисту вебквесту.

Давня мудрість говорить:

«Хто стоїть на місці, той відстає.

*А хто не хоче відставати, мусить рухатися вперед,
і не зупинятися, досягнувши вершини, а підійматися вище».*

У цьому й полягає основна місія сучасного учителя.

**Світлини мистецьких заходів,
зреалізованих підчас експериментальної роботи**

**Навчально робота з учнями
Бричківською навчально-виховного комплексу**

Етнопожорож «У світ народної лялки»
зі студентами Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г.Короленка

Презентація етномистецького календаря «Шлях крізь століття- 2023»
у малій актовій залі Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г.Короленка